

Эта Яленская

НАРАДЗІЛАСЯ Я НА ПАЛЕССІ...

Фальклорна-
этнаграфічная
спадчына

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору
імя Кандрата Крапівы

Эма Яленская

НАРАДЗІЛАСЯ Я НА ПАЛЕССІ...

Фальклорна-этнаграфічная спадчына

Мінск
«Беларуская навука»
2019

УДК 398(476.2)
ББК 63.5(4Бен)
Я51

Укладанне, прадмова, пераклад з польскай мовы
Уладзіміра Васілевіча

Тэксталогія раздзелаў:

«Казкі» – Уладзіміра Васілевіча,
«Беларускія песні і загадкі» – Міколы Раманоўскага

Рэцэнзенты:

кандыдат гістарычных навук Т. І. Кухаронак,
кандыдат філалагічных навук Н. Г. Мазурына

Яленская, Э.

Я51 «Нарадзілася я на Палессі...»: фальклорна-этнаграфічная спадчына / Эма Яленская ; уклад., прадм., пер. з пол. Уладзіміра Васілевіча. – Мінск : Беларуская навука, 2019. – 374 с.
ISBN 978-985-08-2481-3.

Кніга ўпершыню знаёміць беларускага чытача з фальклорна-этнаграфічнай спадчынай яскравага прадстаўніка беларускага народнага мастацтва Эмы Яленскай (1864–1919). У гэта выданне ўвайшоў яе грунтоўны нарыс «Вёска Камаровічы ў Мазырскім павеце», дзе дэтальна расказваецца пра жыццё, хатні і працоўны лад, сямейныя абрады і каляндарныя святы палешукоў, пра іх звычаі, светапогляды, народнае мастацтва і інш. На старонках кнігі змешчаны шматлікія запісы казак, песень, загадак, прыказак, дыялектная мова якіх перададзена была Э. Яленскай з надзвычайнай дакладнасцю. Уключаны таксама невядомыя беларускаму чытачу артыкулы Э. Яленскай, лісты і г. д.

Кніга разлічана на краянаўцаў, гісторыкаў, мовазнаўцаў, этнографістаў, фалькларыстаў, арганізатараў народных свят, выкладчыкаў, студэнтаў і ўсіх, каго цікавіць спадчына роднага краю.

УДК 398(476.2)
ББК 63.5(4Бен)

ISBN 978-985-08-2481-3

© Васілевіч У. А., укладанне, прадмова, пераклад на беларускую мову, 2019
© Афармленне. РУП «Выдавецкі дом «Беларуская навука», 2019

Прадмова

Паненка з вёскі Камаровічы

Дзейнасць Эмы Яленскай-Дмахоўскай выразна паўстае ў трох іпастасях.

З яе імем звязаны прыкметныя для свайго часу набыткі ў польскай літаратуры. Як пісьменніца яна працягвала традыцыі Баляслава Пруса і Элізы Ажэшкі, з якімі мела перапіску. Яленская (звычайна яна падпісвала свае публікацыі дзявочым прозвішчам) пакінула цэлы шэраг праявістых і драматургічных твораў. Яе апавесць «Паненка» ў 1897 г. на конкурсе імя Б. Пруса, што праводзіла папулярная газета «Кур'ер штодзённы» («Kurier Codzienny»), атрымала першую ўзнагароду. Затым былі кнігі «Двор у Галінішках», «Ад кахання», «Тры пакаленні», «Матка», зборнік навел «Буслы» і іншыя. У 1903 г. на конкурсе драматургіі імя Генрыка Сянкевіча была адзначана яе драма «Сын», пастаўленая ў Лодзі і Вільні. А ў Варшаве ігралі яе п'есу «Крыўда». Пяру Яленскай належала і прасякнутая ідэямі патрыятызму аднаактоўка «Хвіля». Творы пісьменніцы заўсёды вызначаліся займальнай фабулай, закраналі грамадска-бытавыя праблемы. Яны былі перакладзены на нямецкую, чэшскую, рускую мовы, і сёння, перажыўшы больш за стагоддзе, працягваюць выдавацца ў Польшчы і не губляюць свайго чытача.

Ад імя Эмы Яленскай-Дмахоўскай неад'емная і другая галіна яе дзейнасці – грамадска-палітычная і асветніцкая, у якой яна актыўна ўдзельнічала на працягу ўсяго свайго жыцця, да самых апошніх дзён: стварала рухомыя бібліятэкі, арганізоўвала школы і сама выкладала ў іх, дапамагала настаўнікам словам і грашыма, з самаахварнасцю і бескарыслівасцю праводзіла навучанне народных настаўніц, клапацілася пра рыштунак для навакольных школ, падтрымліваючы з імі цесныя кантакты. Рэдагуючы часопіс «Віленская зара» («Zorza Wileńska»), а пасля яго закрыцця – часопіс «Світанне» («Jutrzenka»), неаднойчы трапляла ў канфліктныя сітуацыі з цензурай і паліцыяй. Выданне яе першага часопіса скончылася працяглым палітычным працэсам і заключэннем у 1911 г. Яленскай-Дмахоўскай на два месяцы ў сумна вядомую Лукішскую турму. Пад час германскай акупацыі была звязана з так званым Адукацыйным камітэтам, з'яўлялася заснавальніцай і прэзідэнтам Патрыятычнага саюза полек.

Трэцяя істотная грань дзейнасці Эмы Яленскай-Дмахоўскай, якая прыпадае на ранні перыяд яе жыцця, выклікае ў нас, бадай, найбольшую цікавасць, бо яна была звязана са збіраннем, вывучэннем і публікацыяй вуснапаэтычнай творчасці беларускага народа і апісаннем яго быту. Менавіта гэтая малавядомая і да канца яшчэ не прачытаная старонка яе біяграфіі заклікае нас прыгледзецца да гэтай цікавейшай постаці, каб вярнуць амаль забытае імя беларускай фалькларыстыкі і этнографа сённяшняму чытачу.

Нарадзілася Эма Яленская ва Ёсходнім Палессі, у вёсцы Камаровічы Мазырскага павета Мінскай губерні 29 (паводле некаторых крыніц – 28) лютага 1864 г. у сям’і Амеліі (родам з Аскеркаў) і Зыгмунта-Гектара Яленскіх. Маёнтак Камаровічы ў згаданай вёсцы, як і сама вёска, і навакольныя землі, быў спадчынным уласнасцю бацькі Эмы. Поўнае імя, якое дзяўчынка атрымала пры хрышчэнні 7 сакавіка 1864 г. у касцёле мястэчка Капаткевічы, што знаходзілася паблізу і належала іншым прадстаўнікам роду Яленскіх, было Эмілія-Казіміра. У сямігадовым узросце дзяўчынка страціла бацьку. Дзіцячыя гады яна правяла, галоўным чынам, на радзіме, а таксама ў маёнтку Глінцішкі, які належаў брату яе бацькі Мечыславу, пад Вільняю і ў самой Вільні. Навучалася дома пад наглядом маткі і хатніх настаўнікаў. Адчуваючы ў Эме не абы-якія здольнасці, маці заўсёды клапацілася пра адукацыю дачкі, садзейнічала набыццю ёю ведаў не толькі на радзіме, але і за мяжою. У 1890 г. Эма выйшла замуж за двараніна Расійскай імперыі доктара Казіміра Дмахоўскага (1856–1939) і ў тым жа годзе разам з мужам пераехала з родных Камаровічаў у Вільню, дзе ёй наканавана было пражыць усё астатняе жыццё – яшчэ 28 год.

Рознабаковыя інтарэсы Эмы Яленскай выявіліся з маладых год. Чым бы ні займалася яна потым на працягу свайго жыцця, ва ўсім адчувалася яе шчырая зацікаўленасць і адданасць абранай справе, сур’ёзны падыход, глыбіня разважанняў, мэтанакіраванасць. Набыўшы добрую адукацыю і застаючыся да пары да часу ў вёсцы, яна, як і яе маці, не цуралася простага людю, а, як відаць з яе грунтоўнага этнаграфічнага нарыса «Вёска Камаровічы ў Мазырскім павеце», вельмі добра і ўсебакова ведала жыццё палескага селяніна. Ужо на гэтым, раннім этапе сваёй творчасці, яна выпрацавала ў сабе рысы ўважлівага даследчыка, аналітыка, здольнага без сентыментальнасці ці паблажлівасці (што часам праяўлялася ў падобнага роду творах іншых аўтараў) аб’ектыўна расказаць пра свой народ, які з маленства акружаў яе, з усімі яго вартасцямі і заганамі. Можна без перабольшвання сцвярджаць, што палескі, «фальклорна-этнаграфічны» перыяд дзейнасці, а таксама тагачаснае прагрэсіўнае пісьменства сфарміравалі Яленскую як асобу, падвялі яе да наступных жыццёвых напрамкаў – мастацкай літаратуры і грамадскай дзейнасці.

Яшчэ ў юнацтве пад уплывам слаўтага вучонага і рэдактара краязнаўчага часопіса «Вісла» («Wisła») Яна Карловіча і яго супрацоўніка, бібліёграфа і народознаўца Зыгмунта Вольскага Эма Яленская зацікавілася побытам, матэрыяльнай і духоўнай культурай беларускага народа. Публікацыі з розных рэгіёнаў, прадстаўленыя ў даволі папулярным тады часопісе, нібы падштурхоўвалі яе да разумення, што і ў яе родным краі, у асабліва блізкім ёй Мазырскім павеце, можна напаткаць шмат цікавага – такога, пра што яшчэ ніхто ніколі да яе не пісаў. У той час пад дахам часопіса «Вісла» набіраліся сіл і вопыту многія маладыя народознаўцы-аматары. На заклік і звароты рэдакцыі вывучаць народнае жыццё ў сукупнасці ўсіх яго праяў чытачы ахвотна адгукаліся, чэрпаючы з гушчы народнага побыту неацэнныя факты, якія пад уздзеяннем часу беззваротна зніклі, адыходзілі ў нябыт. У кожным сваім нумары «Вісла» скіроўвала чытачоў на пошукі тых ці іншых звестак дзеля ўстанаўлення іх наяўнасці або ступені

і арэалу распаўсюджання. Завязалася перапіска з часопісам і ў Яленскай, якая на запыты галоўнага рэдактара пачала дасылаць сабраныя ёю ў родных палескіх кутках творы вуснай народнай паэзіі. Сярод іх было некалькі калыханак; прычым, збіральніца не абмежавалася падачай тэкстаў, а паспрабавала даць характарыстыку гэтаму жанру, акрэсліла абставіны выканання, адзначыла галоўны вобраз катá, параўнала з прыблізным польскім варыянтам і нават прывяла нотны прыклад. У Мазырскім і Рэчыцкім паветах яна таксама запісала 45 прыказак сацыяльнага і бытавога зместу. Паводле захаваных у архівах яе лістоў, можна меркаваць пра пэўную прафесійную эрудыцыю пачаткоўкі-фалькларысткі, якая ўласныя запісы супастаўляла з іншымі ранейшымі публікацыямі беларускай народнай паэзіі (са зборнікаў Р. Зянькевіча, П. Шэйна).

У невялікіх нататках, змешчаных у «Вісле», пад рубрыкаю «Шведы, татары і туркі», Яленская паспрабавала заглябіцца ў змест традыцыйных песень, каб убачыць у іх і праз іх лепш зразумець народныя ўяўленні пра падзеі далёкай мінуўшчыны. Напады татар, спальванне імі беларускіх сёлаў не сцерліся ў народнай памяці і праз вякі даходзілі да нашчадкаў у выглядзе паданняў, легенд, песень. Праўда, часам літаральная трактоўка перашкаджала Яленскай прыйсці да аб'ектыўных высноў, і ўсё ж сам па сабе такі аспект вывучэння народных песень меў пэўны сэнс.

Зацікаўленне Яленскай мясцовым фальклорам не абмежавалася адзінкавымі запісамі. З усёй сур'ёзнасцю паставілася яна да пошукавай работы. Пра гэта сведчыць не толькі разнастайнасць жанраў, якім яна ўдзяліла сваю ўвагу, але і колькасць запісаў. Знаёмая з найбольш значнымі зборнікамі беларускага фальклору, яна ведала, на што ў сваіх апытаннях інфарматараў можна арыентавацца і што трэба шукаць. Плён яе збіральніцкай дзейнасці быў даволі значны, асабліва калі ўлічыць, што ўсё яна рабіла без чыёй бы там ні было дапамогі і рабіла на самым высокім узроўні! І нават пераехаўшы на сталае пражыванне ў Вільню і страціўшы непасрэдныя кантакты з беларускай вёскаю, яна не забывалася на зробленыя на Палессі свае запісы, прыводзіла іх да ладу дзеля таго, каб праз краязнаўчы часопіс азнаёміць з імі чытача. І ўжо ў 1891 г. у сваіх лістах да Карловіча яна паведамляе пра цэлыя зборнікі вуснай народнай творчасці, якія ёй удалося сабраць і ўпарадкаваць. Аднак, нягледзячы на намаганні тагачасных польскіх навукоўцаў, іх так і не ўдалося апублікаваць пры жыцці Яленскай. Лёс гэтых рукапісных зборнікаў склаўся па-рознаму.

Адзін з двух пакінутых Э. Яленскай зборнікаў, у якім былі прадстаўлены казкі, з вялікім спазненнем, але ўсё ж пабачыў свет. Рукапіс яго яна даслала ў Кракаў яшчэ ў 1898 г., дзе ён і захоўваўся ўвесь гэты час у бібліятэцы польскай Акадэміі навук. Спачатку ён трапіў у Антрапалагічную камісію, потым быў перададзены ў Мовазнаўчую камісію, дзе, па сутнасці, былі пастаўлены пад сумненне і сапраўднасць асобы, якая збірала народныя творы, і методыка іх запісання, і дакладнасць спосабу перадачы мясцовай гаворкі (гл. раздзел «Лісты Эмы Дмахоўскай», ліст № 6). Невядома, ці пасылала Яленская свае глумачэнні. Магчыма, перакідванне на працягу некалькіх год рукапісу з адной камісіі ў другую і відавочна недаверлівыя адносіны да сумленна праведзеных

ёю запісаў (а хто з еўрапейскіх вучоных лепш за яе мог ведаць палескую гаворку, якую яна перадала з надзвычайнай, асабліва для таго часу, дакладнасцю!), а значыць і да яе як фалькларысткі, разбуралі спадзяванні на тое, што казкі з родных Камаровічаў, а таксама запісаныя ў іншых кутках Рэчыцкага і Наваградскага паветаў, некалі пабачаць свет. Больш яна, відаць, не пісала ў Кракаў, не апраўдвалася, што і не дазволіла давесці рукапіс да друку. Зрэшты – на той час у Яленскай-Дмахоўскай былі ўжо іншыя дамінанты: досыць прыкметны поспех у літаратуры, а таксама актыўны ўдзел у грамадскім руху. А між тым дарэмнымі былі сумненні ў падачы тэкстаў, у адпаведнасці іх жывой вясковай мове. Запісы фалькларысткі збераглі фанетычныя, марфалагічныя, лексічныя і сінтаксічныя асаблівасці гаворкі тых мясцін, у якіх ёй давялося занатоўваць вуснапаэтычныя творы. Высокую якасць запісаў пацвярджаюць і сучасныя мовазнаўцы.

Маўклівае, бяздзейснае існаванне казачнай калекцыі Э. Яленскай працягвалася роўна тры чвэрці стагоддзя. Ад забыцця яны аказаліся абуджаныя беларускімі даследчыкамі і неўзабаве сталі здабыткам сучаснага чытача. 62 тэксты сабраных ёю казак былі выдадзены ў Мінску ў 1976 г. асобнай кніжкаю пад назваю «Беларускі казачны эпас» (складальнік У. В. Анічэнка).

З рукапісу ж казак, які налічвае 150 старонак, відаць, што тэксты збіральніца рыхтавала найперш для польскамоўнага чытача, пра што сведчыць не толькі напісанне польскай графікай, але і тлумачэнне паасобных мясцовых слоў у падрадкавых заўвагах польскімі адпаведнікамі. У канцы рукапісу Яленская змясціла Слоўнік з перакладам незразумелых палескіх слоў. У згаданым выданні 1976 г. лацінскі шрыфт, натуральна, быў пераведзены ў кірыліцу з дакладным захаваннем усіх моўных асаблівасцяў арыгіналу, а дзеля зручнасці чытання быў уведзены слоўнік мясцовых слоў, які налічвае звыш 250 пазіцый. 24 казкі былі сабраны ў Камаровічах, 13 – выяўлена ў Рэчыцкім павеце (вёскі Юравічы, Ужынец, Валадовічы), адна – пад Туравам, 19 твораў былі прывезены з вёскі Сянежыцы Наваградскага павета. У некалькіх матэрыялах месца запісу не ўказана. У шэрагу выпадкаў Э. Яленская адзначыла варыянты адпаведных сюжэтаў, апублікаваных раней такімі фалькларыстамі, як С. Хэлхоўскі, Ю. І. Крашэўскі, Я. Карловіч. Аднак пераважная большасць сабраных ёю казак абсалютна арыгінальныя і не маюць аналагаў у іншых фальклорных публікацыях.

Паводле жанравага складу зборнік Э. Яленскай змяшчае казкі пра жывёл, чарадзейныя, сацыяльна-бытавыя. Сярод іх сустракаюцца класічныя, шырока распаўсюджаныя сюжэты. У многіх казках вельмі выразна выступаюць сацыяльныя матывы, гучыць вера чалавека ў мудрасць і справядлівасць Бога і наіўныя спадзяванні на спачуванне панюў галодным сялянам, хоць часта выказваецца перавага селяніна над багацямі.

Зборнік казак сведчыць пра доўгую і настойлівую працу Эмы Яленскай у пошуках вусных скарбаў беларускага народа. Не толькі родныя Камаровічы, якія яна ведала дасканала і дзе ўсе вяскоўцы ведалі яе як чулую паненку, далі ёй неацэнныя матэрыялы. Запісы з іншых мясцін, напрыклад, з Наваградчыны, таксама пераконваюць нас у тым, што фалькларыстка магла знайсці кантакты

з простымі людзьмі і ў незнаёмым ёй асяроддзі. Яе любоў, павага да народа і яго мовы адчуваюцца ў дакладнай перадачы ўсіх тонкасцяў мясцовых гаворак. Відаць, збіральніца адабрала для зборніка толькі самае лепшае, што ўдалося ёй выявіць, паколькі кожны твор, нягледзячы на адсутнасць у шматлікіх выпадкаў сюжэтнай навізны, усё ж захоўвае закончанасць і значную мастацкую каштоўнасць. Відавочна, творы запісваліся ад добрых казачнікаў, паколькі яны пазбаўлены характэрных для выпадковых інфарматараў блытаніны, перакокаў, паўтораў, кантамінацый. Наўрад ці Яленская апрацоўвала іх – уважлівыя, беражлівыя адносіны да слова, напэўна ж, распаўсюджваліся і на змест у цэлым. Разуменячы, якое важнае значэнне для навукі можа мець кожнае ўдалае выкананне аднаго і таго ж твора ў залежнасці ад мясцовых традыцый ці асобы выканаўцы, Яленская не адкідвала, а ставіла поруч варыянты аднолькавых сюжэтаў.

Своечасовы выхад зборніка казак, сабраных Эмай Яленскай, мог бы з’явіцца немалой падзеяй для ўсёй славянскай фалькларыстыкі, паколькі на збегу XIX і XX стагоддзяў пра Палессе і яго жыхароў у свеце ведалі вельмі мала. Запозненая ж знаходка і публікацыя яе рукапісу казак не стала, на жаль, такой прыкметнай з’яваю – за тыя тры чвэрці стагоддзя беларускі фальклор вельмі паспяхова назапашваўся і выдаваўся. І тое ж Палессе, разам з яго вуснай паэзіяй, ужо ні для каго не з’яўляецца «белай плямаю». Але не трэба забывацца, што дадзеная знаходка вярнула фалькларыстыцы не толькі невядомыя творы, але перш за ўсё – слаўнае імя адной з больш здольных тагачасных яе дзячак.

Другі рукапісны зборнік «Беларускія песні і загадкі з Мазырскага, Рэчыцкага і Пінскага павеятаў, сабраныя п. Э. Яленскай (з Яленскіх Дмахоўскай)», на вялікі жаль, да цяперашняга часу не быў апублікаваны, і на старонках гэтага выдання друкуецца ўпершыню. У невялікім каментарыі збіральніца патлумачыла прычыны запісу твораў на мясцовым дыялекце. Фактычна на слых, без навуковых рэкамендацый, пры поўнай адсутнасці якой бы там ні было граматыкі, інтуітыўна, выхаваная на польскай і рускай літаратуры, паненка са шляхецкага двара Камаровічы здолела перадаць водар паляшукскай гаворкі. І ўсё рабіла сама (хіба толькі ў адной суседняй вёсцы яна заахоціла збіраць песні сваю сяброўку) – сама запісвала, апісвала, парадкавала назапашанае. Менавіта адсюль пачынаўся яе літаратурны вопыт.

Гэты рукапіс ахоплівае ў першую чаргу 360 тэкстаў песень розных жанраў, 103 загадкі і 3, паводле вызначэння збіральніцы, галаваломкі. Добра ведаючы друкаваныя працы сваіх папярэднікаў (іх пералік Яленская прыводзіць у пачатку гэтага рукапісу, які ў арыгінале мае 213 старонак), яна дакладна класіфікавала па жанрах усе запісаныя ёю песні. Тыя, што не былі звязаныя непасрэдна з сялянскімі святамі і абрадамі, яна са слоў народа падае як «простыя». У гэты раздзел фалькларыстыка ўключыла песні любоўныя, сямейныя, сіроцкія, удовіны, рэкруцкія (салдацкія), казацкія, бурлацкія (батрацкія), баллады і іншыя. Асобную групу складаюць жартоўныя песні. Не абмінула Яленская сваёй увагаю і калыханкі. Сярод пазаабрадавых спеваў знаходзім мы і «святые» песні,

якія яна магла пачуць ад вандроўных старцаў-жабракоў, што заходзілі ў вёску і спявалі каля цэркваў ці на кірмах. Жывучы ў самай гушчы народнага жыцця, Яленская была сведкам усіх гадавых урачыстасцяў, якія заўсёды ў сялян суправаджаліся песнямі. І ў адпаведнасці з каляндарнымі святамі яна вылучае песні калядныя, велікодныя, вяснянкі, купальскія, жніўныя, талочныя. І ў завяршэнне прадстаўляе творы самага багатага сямейна-абрадавага раздзела – вясельныя, што звінелі на ўсіх этапах гэтай «сялянскай оперы». Яленская ў сваім рукапісе не ігнаравала варыянты песень з аднолькавымі сюжэтамі, разумеючы, што кожны з іх сваім мастацкімі дэталямі нясе сваю адметнасць і зберагае непаўторныя паэтычныя якасці. У выпадках, калі такое траплялася, яна пры тэкстах давала адсылку на блізкія сюжэты. Калі ж у яе зборы трапляліся варыянты песень, апублікаваныя яе папярэднікамі, яна давала адсылкі на тыя крыніцы.

Гэта датычылася не толькі песень, але і загадак, якіх Яленскай удалося запісаць, як ужо гаварылася вышэй, звыш сотні. Яскравыя, прыдуманія ў выніку тонкіх назіранняў, выказаныя трапным вобразным словам, часам гарэзлівыя, яны бліскуча перадаюць таленавітасць беларускага народа. Праўда, можна бачыць, што зрэдку ці інфарматыры, ці сама збіральніца недакладна падаюць адгядку. Як бы там ні было, але сабраныя Яленскай загадкі, як і калекцыя песень з гэтага рукапісу, уяўляюць вялікую каштоўнасць для ўсёй беларускай фалькларыстыкі.

Разам са збіраннем твораў вуснай народнай паэзіі Э. Яленская выступала і як даследчык народнага быту. І тут, на шчасце, гэтая яе галоўная этнаграфічная праца своечасова дайшла да чытача. У 1891–1892 гг. «Вісла» на сваіх старонках апублікавала ўжо згаданы вышэй нарыс «Вёска Камаровічы ў Мазырскім павеце». Яленская зразумела, што яе родны куток, схаваны сярод пушчаў, пяскоў і балот (да бліжэйшай станцыі пад час напісання было 35 вёрст, а незадоўга перад тым – і ўсе 130), уяўляе надзвычайную цікавасць. Адасобленыя ад цывілізаванага свету, які здаваўся ім нечым казачным, палешукі здолелі захаваць свой непаўторны лад жыцця. Закрануўшы гісторыю вёскі, аўтарка ў сваёй працы падала ўсебаковае яе апісанне: падворкаў, хат, пасяленняў, маёнткаў. Вялікая ўвага ўдзелена гаспадарчым пытанням: агародніцтву, працы ў полі, вырошчванню ільну, жывёлагадоўлі. Расказваючы аб прыродзе Палесся, Яленская пералічвае жывёл і птушак, якія водзяцца ў гэтым краі, прычым падае побач з польскімі адпаведнікамі беларускія назвы. Гэтаксама дэтальна разглядае яна і раслінны свет.

Паспрабавала даследчыца ў сваіх назіраннях паказаць эстэтычныя погляды палешукоў, спыніўшыся на аздабленні хатняга абсталявання і асабліва – на святочным адзенні, дзе выявілася іх непадробная цяга да прыгожага. Яленская здолела зразумець і адчуць народную эстэтыку і па-сапраўднаму ацаніць густ беларускіх сялян. Яна з захапленнем піша пра мастацкае вынаходніцтва ў строях і тканінах, пра разнастайнасць узораў і арнаментаў.

Рэспавядаючы пра жыццё і быт вяскоўцаў, не магла яна, вядома, абмінуць сямейныя святы і абрады палешукоў. На першае месца ёю было вылучана вяселле, апісанне якога, пачынаючы ад змовін, яна падала на некалькіх старонках. Адносна народнай паэзіі, якая суправаджала гэты абрад, яна пісала:

«Песні, што выконваюцца на вяселлі, вельмі разнастайныя і ўсе бываюць прыстасаваныя да пэўных абставін; асабліва некаторыя, якія апяваюць нядолю маладой замужніцы ў чужой незнаёмай радні і яе тугу па родных і блізкіх, на дзіва ўзрушальныя. Ёсць таксама песні, складзеныя выключна для сіраты, якая выходзіць замуж – яны журботныя і чулівыя». Каштоўныя звесткі змяшчае таксама і апісанне радзін, дзе побач з абрадам прыводзяцца народныя павер'і, пажаданні. Узрушыла Яленскую ўрачыстае і паважнае правядзенне палешукамі памінальных абрадаў, якія не толькі не знікаюць, але пашыраны і актыўна адзначаюцца імі два разы на год.

Важнае месца ўдзяліла даследчыца народным уяўленням і вераванням вяскоўцаў: «Цемра тут яшчэ надзвычай глыбокая, а колькасць самых дзівосных чараў, вераванняў, забабонаў – незлічоная». Расказаўшы пра ўзаемаадносінны сялян са знахарамі і ведзьмакамі, аўтарка падрабязна спынілася на такой прымхлівай форме помсты, як завітка.

На той час народнае лячэнне, якое ўключала ў сябе як карысны вопыт пакаленняў, так і выдаткі цемрашальства, было, па сутнасці, адзінай магчымасцю супрацьстаяць хваробам. Адзначыўшы, што шмат «сродкаў» народнай медыцыны – звычайныя забабоны, Яленская, тым не менш, апісала, якім чынам пазбаўляюцца ад розных немачаў як у людзей, так і ў выпадках з жывёламі. Вельмі часта пры лячэнні выкарыстоўвалі мясцовую флору. Але шырока былі распаўсюджаны і замовы.

У сваёй працы Эма Яленская раскрыла багатую народную міфалогію. Са слоў сялян яна пералічыла і падрабязна ахарактарызавала тых фантастычных істот, у якіх верылі палешукі: гэта Дамавік, Злыдні, Начнікі, Лясны Дзед, Русалка. З апошняю з іх былі звязаны пэўныя абрады і песні.

Значнае месца ў жыцці сялян займалі земляробчыя святы, кожнае з якіх селянін чакаў з асаблівай нецяярлівасцю, паколькі яно давала кароткі адпачынак ад штодзённых клопатаў, несла з сабою весялосць, забавы і наогул актывізавала іх духоўнае жыццё, канцэнтравала розныя праявы народнай культуры. Эма Яленская дала апісанне амаль усіх асноўных каляндарных абрадаў, што адзначаліся ў Камаровічах, пачынаючы ад Каляд, напоўненых тэатралізаванымі дзеяннямі, песнямі, скокамі, прыкметамі, павер'ямі, варажбаю. Зімовыя, а затым і веснавыя дні палескія жанчыны праводзілі за прасніцамі, прадучы кудзелю, а потым за кроснамі, калі ткалі палотны. Гэтая пара, напэўна, як ніякая іншая, давала магчымасць сялянцы адвесці душу ў песні: старэйшыя спявалі набожныя («святые») песні, маладзейшыя – свецкія песні пра каханне, пра сямейнае жыццё. У веснавых песнях гучалі матывы, у якіх пераважала весялосць і радасць ад абуджэння прыроды. Апісваючы Вялікдзень, Яленская расказала пра гульні, якімі дзеці і моладзь бавіліся ў гэты дзень. Адно з самых яркіх свят летняга перыяду – Купалле, са слоў даследчыцы, у саміх Камаровічах адышло ў выніку забароны духавенства, і сяляне ўжо не адважваліся адкрыта распальваць вогнішчы. Затое ў суседнім Заполлі, дзе царквы не было, свята праходзіла досыць шырока і весела, з музыкай, песнямі, гульнямі, з по-

шукамі чароўнай Папараці-кветкі, збіраннем лекавых зёлак. Згадваюцца ёю таксама і наступныя летнія і восеньскія святы: Спас, Прачыста, Узвіжанне.

На старонках нарыса даследчыца разгледзела самыя розныя бакі жыцця палескіх сялян. Тут можна даведацца і пра кірмашы, і пра мясцовую школу і бальніцу, і пра карчму, і пра ўзаемаадносіны ў сям'і і з суседзямі, пра гадаванне дзяцей, пра гульні і забавы. Праца Эмы Яленскай «Вёска Камаровічы ў Мазырскім павеце» стала, можна сказаць, універсальным, комплексным даследаваннем, пабудаваным на прыкладзе ўсяго толькі адной вёскі, дзе знайшло месца адлюстраванне яе гісторыі, географіі і культуры насельнікаў. Сваёй працаю аўтарка, па сутнасці, раскрывала перад адукаваным грамадствам не толькі адгароджаны ад свету куток, але і малавядомы дагэтуль характар палешука. Добра ўсведамляючы яго адсталасць як вынік ізаляванасці, яна пераканана сцвярджала самабытнасць і разнастайнасць яго ўнутранага свету, яго духоўнай і матэрыяльнай культуры. Яна не дазволіла сабе перайсці мяжы, дзе, з аднаго боку, няцяжка збіцца на зняважлівы тон, а з другога – трапіць у палон экзальтацый і сентыментальных захапленняў. Усё гэта было шчасліва ёю пазбегнута. Яе асноўнай мэтай стала аб'ектыўнасць паказу, да чаго заўсёды заклікаў Ян Карловіч і што фактычна не магло б праявіцца без разумення душы палескага селяніна, без павагі да яго. А менавіта такія адносіны якраз і характарызуюць аўтарскую пазіцыю Яленскай. У кожным радку яе нарыса выразна відаць, што палескі край і ягоныя жыхары вядомыя ёй не з чужых слоў. З деталёвага апісання можна бычыць, што сама яна назірала палескае жыццё ў самай яго гушчы, завітвала да людзей як блізкі чалавек і сустракала адпаведныя даверлівыя адносіны. Яна абвяргае перакананне тых, хто сцвярджаў, нібыта жыццё селяніна пазбаўлена цікавасці, жывасці. «Неаднойчы, калі бачыш гэтую непасрэдную всеялосць, гэтую шчырую, ледзь не дзіцячую наіўнасць, ахоплівае нейкае адчуванне зайздрасці, што яны ў сто разоў шчаслівейшыя за нас, адукаваных і цывілізаваных», – заканчвае свой нарыс Эма Яленская.

«Паненцы» з глыбіннай вёскі ўдалося абудзіць шырокую цікавасць у чытачоў закранутай ёю тэмай (нездарма тэкст нарыса выйшаў пасля часопіснай публікацыі асобным выданнем). Больш за тое, гэтая цікавасць да беларускага Палесся перайшла межы славянскага свету, і літаральна праз некалькі год варыянт гэтага яе даследавання пра вёску Камаровічы быў надрукаваны па-французску пад назваю «Палескі фальклор. Вёска на Палесці» («Folklore Polesien. Un village en Polesie») у парыжскім часопісе «Традыцыя» («La Tradition», 1894–1895). Значэнне дадзенай публікацыі пры ўсіх яе дадатных якасцях яшчэ і ў тым, што аўтарка ў заключэнні змясціла ў перакладзе на французскую мову 8 тэкстаў беларускіх народных песень, сярод якіх былі казацкія, салдацкія, веснавыя, любоўныя і балады. Можна выказаць меркаванне, што гэтая публікацыя ўзнікла не без пратэкцыі вядомага па ўсёй Еўропе вучонага Яна Карловіча, які высока цаніў збіральніцкія і даследчыцкія здольнасці Эмы Яленскай, і выявілася гэта не толькі ў яе матэрыялах, што пабачылі свет на старонках рэдагуемай ім «Віслы». Прыватныя лісты славутага вучонага таксама сведчаць, што Яленская

была для яго ў некаторых пытаннях неаспрэчным аўтарытэтам. Так, падтрымліваючы намер вядомага гісторыка, этнографа, фалькларыста Зыгмунта Глогера зрабіць выданне, прысвечанае 100-годдзю Адама Міцкевіча, Карловіч звяртаецца менавіта да Э. Яленскай, як найбольш кампетэнтнай знаўцы вуснай творчасці беларусаў (гл. раздзел «Лісты Эмы Дмахоўскай», ліст № 4) з прапановаю паўдзельнічаць у падрыхтоўцы кнігі і просьбаю даслаць для яе штосьці з фальклорных ці этнаграфічных матэрыялаў, якія б нейкім чынам пераклікаліся з творчасцю вялікага паэта. У выніку ў двухтомнае выданне «Памятная кніжка на ўшанаванне 100-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча» («Księga pamiątkowa na uczczenie setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza», Warszawa, 1898) увайшло яе эсэ «Свіцязь», пабудаванае на мясцовых легендах (Т. 2, с. 57–58).

З пераездам Эмы Яленскай у Вільню яе думкі пра Палессе, як і яе фальклорная і этнаграфічная праца, паступова аддаляліся, а новае асяроддзе ўжо скіроўвала да іншых тэм. Аднак, калі абставіны сутыкалі яе з простым народам, то гэта не праходзіла для яе безуважна. Прыкметным у творчасці на той час ужо пісьменніцы стаў нарыс «Кальварыя пад Вільняй» («Kalwarya pod Wilnem», 1903), дзе яна распавяла пра пілігрымку да адной з самых славытых мясцовых святыняў. Адданая каталічка, яна не магла не далучыцца да патоку вернікаў. Жывыя дакладныя назіранні пад час паломніцтва дазволілі ёй у гэтым творы выйсці за рамкі выключна рэлігійнага зместу. Тут ужо адчуваецца рука вопытнага літаратара, здольнага маляўніча падаць як апісанні прыроды, так і яскравыя партрэты сустрэтых ёй у дарозе людзей. Жывучы цяпер на скрыжаванні самых разнастайных традыцый, у гушчыні розных моў і гаворак, аўтарка выказала сваё ўспрыманне кожнай з іх пры апісанні шматнацыянальнага людскога натоўпу паломнікаў, якія з усяго свету сцякаліся да высокашануемай каталіцкай святыні ў Верках. Пры ўсёй суб'ектаўнасці ацэнак нельга не заўважыць яе сімпатыі да беларускай мовы: «Едуць і ідуць здалёк [...] Жмудская мова, суровая і цвёрдая, мяшаецца з беларускай пшчотнай гаворкай; польская мова, змегчаная ў літоўскіх вуснах, працяглая і спеўная, гучыць побач з пругкай рускай мовай, якая нясе рэха далёкіх стэпаў»...

Такім паўстае фалькларыстычны і этнаграфічны этап творчасці Эмы Яленскай. Ён быў нядоўгі, але надзвычай плённы. Першая сярод айчынных навукоўцаў яна разгледзела адзін з найцікавейшых рэгіёнаў Беларусі – Усходняе Палессе – з такой падрабязнасцю, з якою ніхто яшчэ перад ёю да яго не падступаўся. Пасля яе пайшлі іншыя таленавітыя і больш маштабныя даследчыкі, але зробленае ў свой час маладой паненкай з вёскі Камаровічы не страціла сваёй каштоўнасці па сённяшні дзень. Апублікаваная на старонках гэтай кнігі фальклорная і этнаграфічная спадчына, несумненна, дае поўнае права паставіць імя Эмы Яленскай ў першы шэраг дзеячаў айчыннай народназнаўчай навукі.

Памерла Эма Яленская-Дмахоўская ў Вільні 24 студзеня 1919 г., праз два тыдні пасля таго, як бальшавікі першы раз занялі горад, і была пахаваная на могілках Росы.

Уладзімір Васілевіч

Вёска Камаровічы ў Мазырскім павеце

I.

Вёска знаходзіцца ў паўночна-ўсходняй частцы Мазырскага павета, у самай глыбі так званага Палесся, сярод пушчаў, пяскоў і балот. Паселішча гэтае ўзнікла, відаць, яшчэ на тэрыторыі старадаўніх дрыгавічанаў, у вельмі аддаленыя часы, пра што могуць сведчыць і могілкі, якія год таму назад вывучаў доктар Завітневіч з Кіева і якія, паводле яго вызначэння, бяруць свой пачатак з VIII–IX стагоддзя¹. Пазней, у XVI стагоддзі, Камаровічы ўваходзілі ў склад зямель, якія належалі князям Алелькавічам Слуцкім, і толькі пасля распадання тых уладанняў на дробныя часткі яны пераходзілі з рук у рукі, пакуль у пачатку XVIII стагоддзя не дасталіся польскай шляхецкай сям’і, якая валодае гэтымі землямі і дагэтуль.

У выніку разнастайных змен, асабліва ў выніку распараджэнняў уладальнікаў Камаровічаў, колішняя вёска змяніла сваё размяшчэнне. Старыя людзі яшчэ памятаюць, як Камаровічы ўяўлялі сабою адну доўгую вёску, пасярэдзіне якой знаходзіўся панскі двор. Потым, відаць, калі насельніцтва павялічылася, вёска аказалася падзелена на дзве часткі, і абедзве яны адсунуліся ад панскага двара, можа, дзеля таго, каб утварыць сабе больш прасторныя палаткі. У выніку цяпер існуюць дзве асобныя вёскі: адна – *Камаровічы*, што ў паўвясце ад двара (там знаходзіцца дом праваслаўнага святара і некалькі халуп, заселеных колішнімі панскімі слугамі ці іх нашчадкамі), другая, на аддаленні – *Заполле*, аддзеленая грэбелькаю і большая за Камаровічы. Там знаходзіцца «воласць», школа і дом фельчара з памяшканнем для хворых. Паміж жыхарамі Заполля і Камаровічаў няма ніякае розніцы ні ў мове, ні ў звычаях; яны ладзяць паміж сабою, жывуць у прыязнасці і згодзе, разам з’яўляюцца на працу, часта жэняцца, пераходзячы з аднае вёскі ў другую. Калі спытаць у селяніна: «Адкуль ты?», ён спакойна адкажа, чухаючы галаву: «А камаровіцкі, паночку», або «Адкуль жэ? З Заполля».

Камаровіцкая воласць разлягаецца даволі шырока. У яе ўваходзіць 13 вёсак: Камаровічы, Заполле, Вялікія Гарадзяцічы, Малыя Гарадзяцічы, Убійбацькі, Галоўчыцы, Філіпавічы, Ванюжыцы, Навасёлкі, Гурыны, Млынок, Бобрык і Фаставічы. Гэтаксама, як і ўсе воласці ў імперыі і заходніх губернях, яна мае самакіраванне, выбірае «старшыню», «сотнікаў» і г. д. У суседняй воласці старшынёю прызначылі самага надбайнага ў вёсцы гаспадара, у перакананні, што з такім заўсёды лягчэй дамовіцца і што ён будзе менш сачыць за парадкам,

¹ Завитневич В. З. Из археологической экскурсии в Припятское Полесье. Киев, 1890.

а праз гэта будзе больш свабоды. У Камаровічах жа атрымалася наадварот: старшыня – даволі малады селянін, разумны, былы салдат, суровы, але справядлівы. Лепшым довадам пэўнага інтэлектуальнага ўзроўню тутэйшых сялян з'яўляецца той факт, што выбіраюць яго ўжо ў чацвёрты раз.

Камаровічы да правядзення на Палессі чыгуначных шляхоў знаходзіліся за 130 вёрст ад чыгункі (у Бабруйску). Цяпер да бліжэйшай станцыі *Капіцэвічы* на Гомельска-Пінскай лініі вёрст 35. Да павятовага горада Мазыра звыш 80 вёрст. А бліжэйшае мястэчка – бедны занядбаны куток *Капаткевічы*, вёрст за 5 адсюль – заселена пераважна яўрэямі і некалькімі рамеснікамі-хрысціянамі. Там таксама ёсць пошта, аптэка і нядаўна аселя лекар. Акрамя таго, там была яшчэ каталіцкая парафія і пробаства, але ўжо некалькі год пасля смерці пробашча месца яго засталася вольным, а касцёл аддадзены пад кіраўніцтва мазырскага дэкана. Такім чынам, вёска Камаровічы, можна сказаць, ёсць тым, што завецца заняпалай глухаманню. Сувязь са знешнім светам, акрамя валасной пошты, якая дастаўляе лісты і карэспандэнцыю 2 разы на тыдзень, вельмі складаная. Дрэжны стан дарог, летам пяскі, а ўвосень і ўвесну непраходная грязь у вёсках і на грэблях таксама з'яўляюцца прычынаю таго, што жыхары жывуць выключна самі для сябе, адасоблена, ствараючы свой адметны свет, да якога амаль не маюць подступу знешнія, чужыя ўплывы, і самі людзі вельмі мала цікавяцца далёкім светам. У свядомасці палешука, які нарадзіўся ў сваёй вёсцы, вырас у вузкім коле сваёй сям'і і суседзяў і які састарэў сярод гэтага акружэння, астатні свет уяўляецца нечым не зусім сапраўдным, нават крыху казачнымі дзівосамі, у якія паверыць цалкам проста небяспечна.

Нават з пункту гледжання водных шляхоў зносін, якімі так шырока карыстаюцца на Палессі, Камаровічы аказаліся пакрыўджаныя лёсам. У трох вярстах ад вёскі цячэ сапраўдная рака *Арэса*, якая ўпадае ў *Піціч*, аднак у якасці воднага шляху яна можа служыць толькі кароткі веснавы перыяд, калі яе шырока разлітыя воды могуць рухаць нават вялікія баркі. Улетку яна месцамі амаль поўнасыю перасыхае, і яе можна пераплысці і перайсці, месцамі ж віры і ямы ўскладняюць пераправу праз яе. Моцная і хуткая плынь ракі некалі прыводзіла ў рух млыны, сукнавальні і нават паўвека таму назад тут размяшчалася паперня. Сёння на камаровіцкім беразе засталіся толькі сляды ад грэблі, рэшткі печаў і нададзеная мясцовасці назва *Рудня*, дзе калісьці капалі жалезную руду. Відавочна, навакольныя балоты змяшчаюць у сабе вялізную колькасць гэтай руды, а ў былыя часы пераплаўка яе была адной з галоўных галін промыслаў у гэтым краі. Арэса мае нізкія берагі, часткова пакрытыя ўздоўж сасновым лесам. Рэчышча яе даволі шырокае, з надзвычай дзівоснымі паваротамі. З ёю злучаюцца некалькі малых ставоў, утвараючы большыя або меншыя выспы, зарослыя лазою; вялікі трыснёг і чарот шчодро пакрываюць яе берагі. Надзвычай сумны, дзікі і чароўны пейзаж.

Вёска Камаровічы ляжыць на нахіленай раўніне. На адным баку вёскі цягнуцца роўнымі шнурамі сялянскія палі, а на другім – велізарныя забалочаныя лугі, якія ўдалечыні заканчваюцца сасновым лесам. Вёска Заполле размясці-

лася амаль каля самога лесу, адным канцом яна дакранаецца да яго і мае весялейшы выгляд. Наогул жа гэты палескі кут даволі плоскі, пакрыты рэдкім лесам, часта карлікавым, або ён свеціцца пясчанымі палянамі, на якіх акрамя дзіванны і бяссмертнакаў нічога не можа расці. Пры ўзыходзе сонца і пры заходзе над балотамі і лугамі ўздываюцца ў паветры серабрыстыя туманы, засланяючы далёкі гарызонт. Тады чалавек адчувае сябе адзеленым ад усяго свету, нібыта выпадкова выкінутым на бязлюдную выспу пасярод туману і хаатычна параскіданых багнаў. У гэтым ёсць нейкая дзіўная, але надзвычай моцная прыцягальнасць.

Палескія землі вызначаюцца перш за ўсё велізарнымі абшарамі. Мазырскі павет налічвае 1 272 370 квадратных дзесяцін. З іх 218 509 кв. дзес. належаць сялянам. Застаецца, такім чынам, 1 053 861 кв. дзес. дзяржаўнай і гаспадарскай зямлі. Але гэтых гаспадароў у нашым павеце такая невялікая колькасць, што на кожнага прыпадаюць даволі значныя плошчы зямлі. У даўнейшыя часы, пры паншчыне, гэта былі вялікія, багатыя памесці. Цяпер жа змяніліся абставіны, і, застаўшыся без дастатковай колькасці рабочых рук, велізарныя тэрыторыі з высечанымі лясамі ўжо не эксплуатаюцца; часта яны, цалкам пакінутыя сваімі ўладальнікамі, сведчаць толькі пра колішнюю заможнасць шляхты ў гэтым краі. Палескія землі, бяспрэчна, маюць выдатную будучыню: багатая зямля, нягледзячы на невялікія ўраджаі, неабсяжныя лугі, лясы, – усё гэта пры добрай працы і капітале магло б некалі прыносіць высокія працэнты.

Малых гаспадарак адносна мала ў нашых краях. Тыя ж, якія ёсць, утварыліся як маленькія фальваркі, дадзеныя былымі панамі сваім аканомам, лоўчым і г. д. за добрую службу. Такія гаспадаркі рэдка пераходзяць у чужыя рукі. Вялікія ж маёнткі сапраўды значныя. Не гаворачы ўжо пра такія магнацкія ўладанні, як Петрыкаўшчына Хадкевічаў альбо былыя землі Радзівілаў, што належаць цяпер княгіні Гогенлоэ. Звычайны шляхціч часта мае больш за 20 000 кв. дзес. Такі абшар толькі ўскладняў і абцяжарваў справу кіравання гаспадаркаю, а недахоп людзей і рабочай сілы яшчэ больш дае сябе адчуць на такіх прасторах.

Камаровіцкія землі, калі не ўлічваць зямель, якія належаць сялянам, ахопліваюць 16 700 кв. дзес. У выніку гэтага суседства атрымліваецца далёкім, вёскі рэдкія і параскіданыя, і ў цэлым край аказваецца вельмі мала заселены. На поўдзень ад панскага двара, які размяшчаецца больш-менш у самым цэнтры Камаровічаў, за 10 вёрст, калі ехаць летняй дарогаю, знаходзіцца фальварак Галоўчыцы, а на поўнач, за вёрст 12 – фальварак Бобрык. Самая блізкая да Камаровічаў вёска раскінулася на супрацьлеглым беразе Арэсы, ужо ў Бабруйскім павеце – урадавая вёска Фаставічы («Хваставічы»). Далей цягнуцца велізарныя тэрыторыі, што некалі належалі Радзівілам; далей – Грабаў, Навасёлкі і Філіпавічы («Піліпавічы»), праз вёрст 15 – Ванюжыцы, уласнасць гаспадара з-пад Вільні; яшчэ праз мілі чатыры – Лучыцы, што мяжуюць з Галаўчыцамі – колішнія ўладанні вядомага філантропа Напалеона Яленскага, цяпер купленыя гаспадыняю з-пад Масквы; і, нарэшце, Міхедавічы. Далей ужо – вёскі,

якія не маюць межаў з Камаровічамі: Слабада, Ляскавічы, Капцэвічы, Чалюшчавічы, Дарашэвічы, Капаткевічы, Міхнавічы, Людзяневічы.

Камунікацыі паміж адной і другой вёскамі сустракаюцца вельмі рэдка. Яўрэі ездзяць увесь час, але сярод сялян можна сустрэць людзей, якія за некалькі дзесяцігоддзяў свайго жыцця не адважыліся на вандроўку далей, чым за пару міляў. Цікаўнасць для палешука – рыса зусім не характэрная; наадварот, ён моцна прывязаны да свайго кута і неахвотна пакідае яго. Нават шлюбы маладых людзей з розных вёсак бываюць даволі рэдка, а на усялякіх зборышчах, калі здараецца сустрэць суседзяў з наваколля, узаемная непрыхільнасць часта выяўляецца ў жартах, з’едлівых словах і ва ўпартым жаданні трымацца асобна, у коле сваіх людзей. Найбольш збіраецца людзей у Камаровачах пад час капання бульбы. Тады з навакольных і нават аддаленых вёсак прыбываюць на работу жанчыны і маладыя хлопцы і застаюцца там на некалькі дзён. Часам збіраецца такім чынам да 300 работнікаў.

Палесе, якое атрымала сваю назву ад лясоў, і сапраўды густа пакрыта лясамі. Мазырскі павет на 1 272 370 кв. дзес. агульнай тэрыторыі мае: ворнай зямлі – 214 773 кв. дзес., пад лясамі – 517 148 кв. дзес., лугоў, выганаў і да т. п. – 110 266 кв. дзес., непрыдатнай зямлі – 430 182 кв. дзес. І атрымліваецца, што найбольшая плошча, ажно 40,6 % прыпадае на лясы. Раней нашы дубы і сосны здзіўлялі знаўцаў гэтай справы. Сёння мінула тая пара, бо ўладальнікі лесу не даюць дрэвам дажыць да найбольшага росквіту, а пазнейшым часам яны стараюцца праз кожны дзясятка гадоў спілаваць усё што можна дзеля пагашэння нейкіх даўгоў. Сяляне тым больш кіруюцца правілам: *«Чэго-чэго, а лесу ўсім будзе»*, і зусім не дбаюць пра захаванне парадку ў сваёй гаспадарцы; і ўжо ёсць нямала вёсак, у якіх людзі вымушаны купляць лес на дровы. Сапраўды, прыгожымі цяпер застаюцца толькі казённыя пушчы, дзе можна яшчэ любавання і сталетнімі дубамі, і высокімі стройнымі мачтавымі соснамі, толькі ў самым версе увенчанымі цёмнай кронай. Найбольш распаўсюджаным дрэвам на Палессі, бясспрэчна, з’яўляецца сасна: на пясках яна карлікавая і адмыслова выкручаная, а на лепшых глебах расце густая, прамая, дасягаючы незвычайнай вышыні. Акрамя таго, расце тут дуб, елка, клён, ліпа, ясень, асіна, граб, бяроза, альха і рабіна; над вадою – вербы, найбольш кустамі, лаза, ляшчына, каліна, дзікая маліна і ажына, хмель, што ўсюды пнецца, і павоі з буйнымі белымі кветкамі. Гэта найбольш распаўсюджаныя па лясах расліны. Над ставамі і ручаямі расце шмат аеру, трыснягу і высокага цвёрдага чароту.

Лясы густа заселены рознага роду зверыною. Сярод драпежнікаў найбольшай увагі заслугоўваюць мядзведзі, якіх тут сустракаецца даволі шмат. Летам яны снуюць па лясах, выдзіраючы пчолы, нападаючы на коней, што пасуцца на начлезе, ці часта выядаючы грэчку і авёс на сялянскіх палетках. Парою вясковыя жанчыны, вяртаючыся з лесу, з грыбоў, перапалоханых, расказваюць, што сустрэлі мядзведзя. Зімою мядзведзі ўкладваюцца ў збудаваныя «барлогі» ў самых глухіх месцах лесу, і ў гэты час паляванне на іх найбольш паспяховае. Паляўнічых на Палессі шмат, і трапляюцца сярод іх такія, што сваімі рукамі

забілі не менш як дзясятка, а то і яшчэ больш мядзведзяў. Дзікі таксама часта сустракаюцца сярод нізкіх і густых зараснікаў. Статкі сарнаў і аленяў ходзяць па лесе ў вялікай колькасці. Ласі, хоць і зрэдку, але завітваюць у нашы ваколіцы. А ваўкоў і лісаў маем велізарнае мноства. З меншага звяр'я ёсць зайцы, куніцы, ласкі, выдры, вавёркі, процьма кратоў і нават дзе-нідзе трапляюцца бабры, якія жывуць па некалькі сем'яў разам над берагамі рэк. Яшчэ гады два таму назад даводзілася бачыць бабровыя домікі, пабудаваныя за некалькі вёрст ад Камаровічаў над рэчкаю Бабрыцаю, якая, напэўна ж, ад гэтых звяроў і набыла сваю назву. На жаль, знішчэнне зверыны з'яўляецца адной з найбольш распаўсюджаных заганных звычак палешука, і ніякія папярэднія наказы, загады не ў стане прадухіліць выбіранне як з птушыных гнёздаў, знішчэння маладых зайчанятка і наогул палявання ў забаронены час. Першым жаданнем маладога хлопца, калі ён знойдзе птушанятка або звярка – гэта схопіць яго і забіць. Пастухоўскія сабакі дзейнічаюць паводле гэтых жа самых інстынктаў, што і іх гаспадары, таму выпасванне жывёлы ў лесе становіцца ўсё большаю бядою для зверыны і птаства.

Птушак, асабліва на балотах, тут вельмі шмат. Самыя галоўныя і вядомыя – гэта: паўсюдна любімы бацян (*бусел*), нягледзячы, аднак, на іх вялікую колькасць у наваколлі, ні ў Камаровічах, ні ў Заполлі, ні нават у панскім двары яны не маюць сталых гнёздаў; ястраб, якога тут паўсюль называюць *коршакам* і ненавідзяць за шкоду, якую ён прыносіць; чапля, жораў (*журавель*), курапатка, *дзяцел*, глушэц, бекас, *рабчык*, *курка*, совы (некалькі разнавіднасцяў), *пугач*, сойка (*соя*), *сарока*, *варона*, буфал (*бык*) і шмат меншых – такіх, як вераб'і, гілі, сініцы, шчыглы, дразды, шпакі і г. д. Надвячоркам у вялікай колькасці вылятаюць са сваіх сховішчаў кажаны. Сапраўдным бедствам, асабліва ў траўні, з'яўляюцца камары. Цёплая і вільготная вясна спрыяе іх размнажэнню. Але яшчэ горшымі за іх бываюць мошкі, што накідваюцца на жывёлу. У лясках і на балотах водзяцца некалькі відаў вужоў, ёсць таксама вельмі ядавітыя гады, укусы якіх, здараецца, бывае смяротны. Ластавак і жаб у Камаровічах амаль не відаць.

У рэках і азёрах ёсць некалькі відаў рыбы і мноства ракаў. У канавах і лужынах на «лугах» жывуць *уюны* – род печкуроў, якіх вельмі ахвотна спажываюць на Палессі.

II.

Маёнтак Камаровічы каля 200 гадоў з'яўляецца ўласнасцю польскай шляхецкай сям'і. У двары цяпер жыве «паня», але сама яна не кіруе гаспадаркаю. Навакольны люд ведае яе ўжо больш за 20 гадоў, а пасля таго, як яна рана аўдавала, то сама цяпер знаходзіцца ў цесных стасунках з сялянамі, сярод якіх яна набыла агульную прыхільнасць і рэпутацыю «справядлівай» пані. Кіраванне маёмасцю пасля смерці спадчынніка адбывалася па-рознаму: спрабавалі і ўпраўляючыя, і арандатары. Сёння Камаровічы, нарэшце, перайшлі ў арэнду на 12 гадоў да суседа, які энергічна займаецца гаспадаркаю. На Палессі наогул,

а тым больш у Камаровічах, гаспадарка амаль выключна звязана з вінакурствам. На пясчанай, лёгкай зямлі найлепш родзіць бульба, і, нягледзячы на высокі акцызны падатак, нізкія цэны і г. д., выраб гарэлкі аказваецца найбольш прыбытковым. Таму ў трох фальварках: Камаровічах, Борках і Бобрыку, якія належаць арандатару (не гавару ўжо пра Галоўчыцы, здадзеныя ў арэнду асобна на іншых умовах), пад бульбу ідзе штогод каля 150 маргоў. Астатняе засяваюць жытам, зусім мала сеюць аўса і ячменю, крыху грэчкі і гароху – у цэлым столькі, колькі патрэбна, каб пракарміць чэлядзь. Жыта прадаюць тут кожны год не больш за тысячу пудоў, астатняе ідзе на солад для вырабу гарэлкі. Гаспадарка ў фальварках цалкам пастаўлена на патрэбу промыслу, і ўся ўвага звернута на выраб як мага большай колькасці гарэлкі, якая дае галоўны і амаль адзіны сур'ёзны прыбытак. У камаровіцкай вінакурні штогод выганяюць не менш як 1 000 000 адзінак.

Але зусім па-іншаму адбываецца ў сялянскай гаспадарцы. Паляшук не любіць і зусім не разумее гандлю, а дбае толькі пра сваю выгоду. Для яго важным з'яўляецца тое, каб выцягнуць з зямлі пажытак, дастатковы для сябе і для сям'і, а калі ўдасца, то каб з году на год пакінуць запас жыта, грэчкі і г. д. Прадаваць свае прадукты ён ніколі не думае і хіба толькі пры вострай патрэбе, маючы лішкі збожжа, пагодзіцца іх прадаць. Заможныя гаспадары часам маюць шматгадовыя запасы збожжа, якія, у рэшце рэшт, часцей за ўсё робяцца здабычаю пацукоў. Патрэбы тутэйшых людзей яшчэ настолькі абмежаваныя, што амаль цалкам дазваляюць задаволіцца ўласным промыслам. Ніякімі земляробчымі машынамі народ не карыстаецца, хаты будуюць кожны сам сабе сваімі рукамі, ад прызбы да даху, толькі печ і комін кладзе вясковы пячнік. Вокны ўстаўляюць самі. Лавы, сталы, ложка, усялякае начынне кожны робіць сам дзеля сябе, гэтаксама, як і першабытныя сохі, вазы, сані, граблі і бароны, кублы, бочкі, карабы, ночвы, ражкі і г. д. З адзення таксама не шмат купляюць: боты, шапку, хустку на галаву, часам паркалёвую спадніцу, пацеркі і заколкі для гарээта. Зрэшты, усё з хатняй тканіны зроблена дома, апрача аднае, можа, світы, пашыць якую прыходзіць спецыяліст – кравец-яўрэй. Таму і патрабуецца гаспадару няшмат грошай. Галоўным чынам яны ідуць на падаткі. (У Камаровічах з поўнага надзелу плацяць 24 руб. срэбр. 86 кап., у Заполлі – 22 руб. срэбр. 84 кап.). Акрамя таго, грошы яму патрэбны на такія рэчы, як жалеза для сахі, косы, сярпы, соль, часам у пост трохі алею, а на розныя ўрачыстасці, у святочныя дні, на нейкі выпадак – на гарэлку. Гарэлка ў бюджэце тутэйшых сялян займае першачарговае месца. Такім чынам, уся ўвага ў гаспадарцы звернута не на здабыццё грошай, бо заўсёды можна зарабіць іх дастатковую колькасць, а на атрыманне найбольшага прыбытку з зямлі. У параўнанні з іншымі мясцовасцямі, зямлі на Палессі маюць шмат, і калі б крыху больш умела весці гаспадарку, то плён ад гэтай працы быў бы значна большы.

Зразумела, што пры павелічэнні колькасці насельніцтва дзяленне зямлі стала агульнай з'явай: ад 1861 г. з 31 надзела ў Камаровічах непадзеленых засталася толькі 6, у Заполлі – толькі 11. Але невядома, на колькі частак яны

распаліся. Напэўна, ужо на вельмі дробныя, бо жаданне валодаць зямлёю настолькі моцнае, што кожны член сям'і імкнецца да таго, каб мець сваю ўласную гаспадарку. А пра выплату за зямлю, што перайшла ў спадчыну ад бацькі, і выбар сабе нейкага іншага занятку, тут наогул не чуваць. У горшым выпадку, калі цяжка жыць у адной хаце, ды яшчэ шмат ратоў, якія трэба накарміць, малодшыя наймаюцца ў панскі двор або служаць за парабкаў у навакольных вёсках, альбо шукаюць работы пры лясных промыслах. Аднак дагэтуль шчаслівейшымі і багацейшымі лічацца тыя хаты, у якіх уся сям'я да глыбокай старасці, а можа і на працягу ўсяго жыцця разам працуе на адным кавалку зямлі; да гэтага старэйшыя звычайна і схіляюць сваіх дзяцей. Не заўсёды, аднак, гэта можа адбыцца па прычыне розных спрэчак, што ўзнікаюць на глебе сутыкнення характараў, зайздасці, жадання верхаводзіць, а найчасцей за аддзяленне звычайна выступаюць жанчыны, якія не могуць ужыцца між сабою. Ва ўсялякім выпадку такія перанаселеныя, *семеністэ* хаты заўсёды карыстаюцца агульнай пашанай і лічацца ўсімі лепшымі за іншых.

У Камаровічах толькі 4 асобы зусім не маюць зямлі (апрача некалькіх сем'яў – панскіх слуг або рамеснікаў, паходжанне якіх ніяк не звязана з мясцовымі сялянамі). Аднак, яны маюць свае ўласныя хаты і жывуць рознымі заробкамі. Пры падзеле бацькоўскай спадчыны ніякімі прывілеямі не карыстаюцца ні малодшыя, ні старэйшыя браты. Інвентар, хатняе начынне, зямля – усё дзеліцца на столькі роўных частак, колькі ёсць братоў; сёстры ж бяруць з бацькоўскай хаты толькі большы або меншы пасаг у выглядзе каровы, свіней і адзення; грошай зусім не атрымліваюць, хіба толькі адзінкі. Звычайна сыны прыступаюць да раздзелу пасля смерці бацькі. Пры жыцці ён сам трымае ўсё ў руках і кіруе гаспадаркаю, а сыны, хаця б ужо і мелі свае сем'і, знаходзяцца пад яго ўладаю і мусяць працаваць на агульнай зямлі, за што і жывуць, і маюць дах над галавою. Пабочныя заробкі не залічваюцца ў агульную касу і з'яўляюцца бяспрэчнай уласнасцю таго, хто зарабіў. Аднак, у выпадку патрэбы, як сыны, так і дочки, ахвотна аддаюць бацьку свае грошы, і спрэчак наконт гэтага амаль ніколі не ўзнікае. Горш бывае з падзелам зямлі паміж братамі, часта гэта застаецца яблыкам разладу на доўгія гады.

Здраецца парою, што гаспадар, у якога шмат поля, здае ў наймы пару загонаў другому, каму яна патрэбна. Умовы іх дамоўленасці ў такім выпадку самыя розныя; напрыклад, за загон пад бульбу мужчына адрабляе два дні на касьбе. А якая-небудзь бабуля ў гэты самы час наймае 3 загоны за рубель, што робіць кошт нашмат ніжэй. Такім чынам, сталага рынкавага кошту для палешука не існуе, яго памер залежыць ад таго, хто плоціць: з пана бярэцца даражэй, чым з суседа, з гаспадара даражэй, чым са старой бездапаможнай бабы і да т. п.

Апрача надзеленай ім зямлі, многія гаспадары, жадаючы мець больш поля, наймаюць у пана лясныя палянкі, за якія два разы на год яны павінны адрабляць. Там сеюць яравое жыта альбо грэчку кожны сёмы год, і зямлі той зусім не ўгнойваюць. Аднак, нягледзячы на гэта, на так званых *простопольях* атрымліваюць вельмі добрыя ўраджаі. Жыта, хоць і мізэрнае з выгляду, у намалеце

аказваецца непараўнальна спарнейшым, і калі на ўгноенай зямлі капа жыта ледзьве дае дзве з паловай асьміны, на *простополях* з капы можна атрымаць да чатырох асьмін (сялянская асьміна змяшчае 20 гарцаў). Таксама бяруць сяляне ў пана балотныя лугі дзеля выкошвання на *трэцяк*, гэта значыць косяць іх самі, складаюць сена ў стагі і тады бяруць сабе два стагі – а пану аддаюць адзін.

На сваім полі сяляне вядуць непамерна моцную, вычарпальную гаспадарку. Зямля ніколі не адпачывае, усё поле засяваюць штогод, і кожны раз стараюцца ўгноіць як мага большую плошчу і садзяць на ёй бульбу, а астатнюю частку засяваюць жытам і яравымі. Такім чынам, атрымліваецца свайго роду двухполле: на адной змене, толькі што ўгноенай – бульба, а на другой – жыта і гародніна. Таму ўраджаі на сялянскім полі заўсёды непараўнальна горшыя, чым на панскім, а апрацоўка зямлі ў іх зусім занядбаная. Пры большым уменні і доглядзе яны маглі б атрымаць такі ж ураджай з $\frac{3}{4}$ засеянай раллі і менш абясільваць яе.

Пад жыта і пад бульбу заворваюць два разы ў загоны, але вельмі мелка, бо зямля, угноеная зверху, добра не радзіла б, калі б ніжні пясчаны слой выйшаў наверх. Жыта сеюць позняй восенню, і працу гэтую выконвае сам гаспадар або яго старэйшы сын, але ні ў якім выпадку не жанчына. У спакойны і ціхі дзень селянін вешае сабе на шыю «каробку» са свянцом зернем і, ідучы мерным крокам уздоўж раллі, са жмені рассыпае перад сабою насенне. Жнівом жа займаюцца выключна жанчыны, хіба толькі вязаць і складваць снапы бяруць якога-небудзь хлопца. Снапы складваюць па 10 штук разам, і гэта называецца *мар'янка*, шэсць мар'янак утвараюць капу. Гэтак і лічаць, бо амаль ніводная не ўмее лічыць больш як да сарака. Звезенае дадому жыта ўкладваюць на высокіх платах з папярочнымі жордкамі, якія называюцца *азяродамі*, і там доўгі час яно сохне. Нарэшце, снапы складваюць у стагі, што вельмі шчыльна стаяць адзін пры адным, каласамі ў сярэдзіну і прыкрываюць саломаю і галінамі. Старанныя гаспадары робяць яшчэ на чатырох падстаўках своеасаблівую падлогу, прыўзнятую на паўлокця ад зямлі, каб вільгаць не псавала збожжа. А малоцяць кожны сам для сябе цапамі большую частку зімы, потым мелюць дома ў сваіх жорнах. Наогул, млыны, можна сказаць, тут зусім не патрэбныя, і хоць у Камаровічах ёсць вятрак, але для мясцовых сялян амаль ніколі няма работы. Грэчку і ячмень таксама сушаць на азяродах. Лён сеюць у пачатку красавіка. А калі ў жніўні ён ужо паспее і стане бурага колеру, яго вырываюць, складваюць у снапкі і потым аббіваюць насенне. Для аббівання служыць драўляная лапатка, якую пераць бялізну і якая завецца *пранік*. Потым лён расцілаюць на полі і пакідаюць яго там на тры тыдні, не зважаючы на надвор'е. Калі ён ужо зусім высохне, збіраюць з поля і яшчэ суткі трымаюць у ёўні, ці ў так званай *сушні*. Потым пераціраюць на *церніцы*, ачышчаюць ад кастрыцы. Церніца – гэта зробленая гаспадаром драўляная прылада, складзеная з дзвюх роўналеглых дошак; паміж імі ўваходзіць трэцяя, нахшталь драўлянага нажа, які рухаецца – падываецца і апускаецца – з дапамогаю ручкі. Вязка ільну падкладваецца пад гэты «нож», які, апускаючыся, заціскае лён

паміж дошкамі, цісне і такім чынам абдзірае луску. А ўжо напалову ачышчаны лён пераходзіць пад *трэплю*. Гэта доўгая драўляная з нарэзанымі кольцамі дошчачка для трапання ільну. Пры гэтым разблытванні і разгладжванні значная яго частка адпадае, і з гэтых адыходаў, потым спрадзеных і сатканых, атрымліваецца больш тоўстае палатно, якое ўжываюць на посцілкі, мяхі, анучы і г. д. – так званая *дзеруха*. Ужо вытрапаны лён праходзіць трэцюю па парадку апрацоўку: яго прапускаюць праз *грэбень*, зроблены з кляновага дрэва, асажваюць на кій, на які садзіцца работніца. Яна закладвае ў грэбень вязку ільну і цягне па некалькі разоў да сябе, а вычасаныя роўныя пасмы кладзе збоку каля сябе. Гэты лён называюць *кужэлем*, з якога вырабляюць самае тонкае палатно. Рэшту, якая засталася на грэбні, называюць *згрэб'е*, і з яго робяць кашулі, фартухі і г. д. Калі работніца вельмі клапацілася пра высокую якасць сваіх тканін, то прапускала кужаль і праз шчотку, зробленую са шчаціны. Такі лён робіцца нібыта бялейшы і мягчэйшы, а з вычасаных дробных і мяккіх адыходаў, так званых *пачосак*, вырабляюць вельмі добрыя ручнікі, прыемныя пры дакрананні да іх. Жанчыны з вялікай ахвотаю прадуць і ткуць. Уменне добрай праллі высока цэніцца, а пра дамашнюю заможнасць найлепей сведчаць вялікія запасы палатна, ручнікоў або кашуль. З льянога насення здабываюць алей, вельмі патрэбны ў часе посту.

Сеюць тут дзе-нідзе яравую пшаніцу, грэчку, проса (любімая спажыва), часам сачавіцу, з якой гатуюць кашу, а на лепшых нівах – авёс. У гарадах садзяць буракі, капусту, крыху рэпы, а каля плоту – каноплі на вяроўкі. Вельмі стараюцца таксама мець гарох і мак, але яны, праўда, не заўсёды родзяць. Садзяць і гарбузы, якія часам нядрэнна тут растуць; увосень, калі іх збіраюць, то складваюць на даху, каб сушыліся, а потым імі кормяць нерагатую жывёлу, якая вельмі тлусцее ад іх. Зярнятамі ж з гарбуза, высушанымі ў негарачай печы, ласуюцца як найлепшым прысмакам. Гародніну захоўваюць вельмі проста: прывезеную з поля ў вялікіх мяхах бульбу ссыпаюць у яму, над якой дзеля аховы ад марозу звычайна робяць стрэшку. Яму прыкрываюць саломай і дошкамі, а калі доўгі час не маюць намеру адкрываць яе, то прысыпаюць пяском. Такім спосабам бульба кансервуецца да вясны. Капусту, дробна пасечаную і пасолёную, захоўваюць у бочках; буракі і рэпу трымаюць у асобным, нават з печчу, будынку, які называецца *варыўня*. Здараецца, буракі закопваюць яшчэ і ў зямлю. Садзяць на агародах і тытунь (*ціцун*), потым сушаць, рэжуць і кураць у люльках. Кураць жа амаль усе, жанчыны нароўні з мужчынамі. Тытунёвае лісце, нанізанае на шнурок вялікімі вянкамі, вешаюць увосень пад прыстрэшкам. Потым хаваюць яго ў «клеці».

Работы ў полі бываюць вельмі ўскладнены яшчэ і тым, што ўладанні ў кожнага гаспадара знаходзяцца ў розных мясцінах, толькі агароды цягнуцца шнурамі пры хатах, а поле бывае падзелена на мноства дробных, па пару маргоў частак, раскіданых далёка і аддзеленых адна ад аднае на 6–7 вёрст. У выніку адзін гаспадар можа мець бульбу за вярсту ад дома ў правы бок, а грэчку альбо жыта – за 4 вярсты ў левы бок. Варта ўвагі тое, што поле, аддзе-

ленае ад суседніх толькі вузкаю мяжою, ніколі не выклікае непаразуменняў. Каб хто-небудзь паквапіўся на ўласнасць суседа, заараў ягоную зямлю – такога не толькі ніколі не здарэцца, але пра падобныя намаганні нават не было чутна. Кожны добра ведае свае загоны і толькі на іх і разлічвае.

Прыгожа выглядаюць сялянскія палаткі пад час важнейшых летніх работ. Напрыклад, у перыяд жніва, ці калі капаюць бульбу, на кожным загоне відаць усю сям'ю за працаю. У залатым збожжы некалькі жанчын з сярпамі, падлеткі падаюць салому для вязання снапоў, а каля вогнішча, якое тут абавязкова павінна быць – пара падсмаленых дзяцей. З усіх бакоў па полі сцелецца дым і адусюль навокал плывуць песні, а па дарозе да вёскі павольна цягнуцца і скрыпяць вазы, запрэжаныя параю валоў, што вязуць плён палёў дахаты.

Выходзячы з дому на далёкае поле, жанчыны бяруць з сабою хлеб, ваду і кавалак сала, бо дадому не вяртаюцца цэлы дзень і абеду не гатуюць. Калі ж у хаце застаюцца дзеці або старая матка, дык саграваюць для сябе крупнік або кашу і тым павінны здаволіцца да вечара. А там, на полі, у хвіліны прэ-ддыху, садзяцца каля агню і, наткнуўшы на завостраны ражон кавалак сала, разграваюць яго над агнём, і тлушч, які з яго сцякае, капае на хлеб. Гэта лічыцца вельмі вялікім прысмакам. Капаючы бульбу, пякуць яе сабе пад «прыскам», гэта значыць пад распаленым вуголлем, і ядуць з соллю. Наогул, работа ў полі іх зусім не нудзіць, калі іх там некалькі разам. А ў адзіноце самая лёгкая праца здаецца ім невыносная.

Кармавых траў тут зусім не сеюць, а толькі стараюцца як найбольш назапасіць сена, каб пракорміць зімою сваю худобу. Але запасаў не заўсёды хапае, і пад весну, калі маразы працягваюцца, жывёла бывае страшэнна згаладалая. Даходзіць часам да драматычных сцэн, калі яе трэба або аддаваць пад нож, або прадаваць яўрэям. А такі зыход вельмі непажаданы для гаспадароў, паколькі прывязанасць да сваёй жывёлы з'яўляецца адным з мацнейшых пачуццяў у сэрцы палешука. Жывёлы трымаюць у гаспадарках як мага больш, і ёсць гаспадары, менавіта ў Камаровічах, у якіх па тры-чатыры пары валоў, каля пяці кароў, некалькі цялят, больш за дзясятка авечак і каля дзясцяці коз.

З ахвотаю гадуюць цялят і дазваляюць ім доўгі час ссаць матку у перакананні, што ад гэтага малака ў іх прыбывае сіла. Зімою кормяць іх самым лепшым сенам або сечанай і запаранай саломая. Клічуць іх: «*Васька, васька!*». Вельмі цэняць валоў і любяць працаваць імі больш, чым коньмі. Аруць заўсёды валамі. Імі возяць сена, дровы з лесу, бульбу і жыта з поля. Вупраж іх вельмі простая: яна складаецца толькі з драўлянага ярма (*ермо*), якое кладзецца на карках валоў. А да яго па абодва бакі прымацаваны выгнутыя дубовыя *дужкі*, у якія валы ўсоўваюць галовы. Да дышля ярма прывязана шнурком, сплеченым з лыка (*цяжмо*). Кіруюць валамі воклічам на іх: «*Ксо!*», калі трэба ісці направа, а «*Одсэ!*» – калі налева. Гэта павінна значыць: к сабе і ад сябе. Кароў маюць у сярэднім па тры, і ўжо хата лічыцца багатаю, калі іх колькасць большая. Малако спажываюць звычайна свежае ў стравы ці для дзяцей. Масла і сыр збіраюць і назапашваюць пераважна падчас летняга посту, у *Петроўку*. Мала-

ка ў гэты час шмат, і таму нарыхтоўваюць вялікую колькасць сыру, каб потым, ідучы касіць на далёкія выганы, мець што ўзяць з сабою. Сала ў гэтую пару ўжо амаль няма, а тварог, добра пасолены, з драбком масла – добры прысмак. Кароў выклікаюць: «*а вусь, а вусь!*». Дадзеныя ім мянушкі звычайна залежаць ад якой-небудзь уласцівасці або нораву: Бялуха, Белка, Беланожка, Красна, Крыварожка, Бязхвоста, Сарока, Варона; альбо даюць яшчэ імёны жанчын: Параска, Варка. Маланка і г. д. Калісьці была ў двары карова, якой пастухі далі мянушку Паненка, відаць, у гонар паненкі з маёнтка. Палескія каровы невялікія, часцей палавыя або сівыя, добра загартаваныя ад холаду, вільгаці і нават ад голаду.

Авечак трымаюць па 15–20 амаль у кожнай гаспадарцы. Воўна служыць на адзежу і з'яўляецца адной з першых жыццёвых патрэб. Стрыгуць авечак раз на год, увесну. Воўна звычайна бывае белага або светла-попельнага колеру. Малака авечага не ўжываюць зусім.

Коз трымаюць таксама даволі шмат, у перакананні, што малако іх смачнейшае, чым у кароў.

Каня павінен мець кожны гаспадар, нават самы бедны: некаторыя маюць па пары і больш, і з імі наймаюцца падвозіць гарэлку да чыгункі, альбо, калі ёсць работа ў лесе, возяць дрэва да рачной прыстані. Любы падвоз аплочваецца тут дорага, таму многія гаспадары, пабачыўшы ў гэтым неблагі прыбытак, стараюцца мець лепшых коней і ахвотна з імі наймаюцца на працу. Улетку коні з усяе вёскі праводзяць ночы на пашы пад наглядам хлопцаў, якія ля вялікага вогнішча вядуць гамонку альбо спяць. З кожнай хаты пад вечар нехта з сям'і, часам нават дзяўчына, садзіцца верхам на каня і гоніць яго на пашу, там прывязвае яму на шыю на свабодным шнурку званочак і адпускае. Коні, ведаючы са свайго вопыту, што ваўкі зводдаль з цемры могуць падпільноўваць іх як здабычу, не адыходзяць далёка ад вогнішча. Званкі, падвешаныя на іх шыях, часцей хатняй работы, змайстраваны з кавалка скручанай бляхі з падвешаным усярэдзіне цвічком, выдаюць даволі меладычны гук, ад якога ўсё паветра напайняецца нейкай ціхай, дзіўнай музыкай. Зімою коням даюць сена, пасечаную салому, зрэдку авёс ці жыта. Пояць іх, не зважаючы на запаранасць ці знясіленне, але трэба прызнаць, што хварэюць коні вельмі рэдка.

Нерагатай жывёлы [свіней] трымаюць ад чатырох да сямі штук, не лічачы дробнай, якую ў большасці выпадкаў рэжуць і ядуць свежыною. На адкорм звычайна выбіраюць трохгадовую жывёлу і, адкормленую варанай бульбай, мукою і цестам, забіваюць яе два разы на год – перад Калядамі і перад Вялікаднем. Робяць каўбасы, сала – соляць і складаюць у бочкі, а мяса альбо спажываюць адразу, альбо вэндзяць на ветры. Пра вэндлярні і вэнджанне дымам не маюць уяўлення. Неадкормленыя свінні, так званыя *надворнэ*, як правіла, свабодна бегаюць па вёсцы, шукаючы якога-небудзь корму, часта заходзяць у шкоду і рыюць лугі або палі. Для свіней павінны быць заўсёды на кожным канцы вёскі замкнутыя вароты, але за гэтым у нас, лічы, ніхто не сочыць. Увосень свіней выпускаюць на поле, дзе тыя ўжо нічога не могуць сапсаваць, а пажыву сабе знойдуць. Пад вечар, калі яны заходзяць надта далёка і не вяр-

таюцца да загародкі самі, хто-небудзь з хаты выходзіць на поле і раз за разам кліча працяглым голасам: *кабусь, кабусь, кабусь!* І загулялыя свінні збіраюцца.

Са свойскіх птушак сяляне разводзяць адных толькі курэй. Тыя звычайна сядзяць у падпеччы і там нясуцца. Даюць ім трохі рознага перамяшанага зерня, дазваляючы шукаць па вёсцы спажывы. Качак і гусей у вёсцы ўсяго некалькі штук, ды і тыя належаць яўрэям.

Наогул узаемаадносіны сялян са свойскай жывёлай надзвычай блізкія і дружалюбныя. Гаспадар вельмі клапаціцца пра іх, і хоць у хвіліны гневу часам моцна ўдарыць, аднак хутчэй забудзецца сам пад'есці, чым накарміць свайго каня ці вала. Кожную хваробу лечыць з усёй стараннасцю, даведваючыся ад суседзяў і знаёмых пра розныя карысныя сродкі, а ў выпадку смерці жывёлы – моцна перажываюць. Ніякай спецыяльнай гадоўляй не займаюцца, наогул не маюць уяўлення пра гаспадарскі промысел. Калі трэба *грошы на подаці*, то збываюць менш патрэбную ў гаспадарцы жывёлу – то цяля, то пару бычкаў, але ў самой жывёлагадоўлі ніколі не маюць відавочнага прыбытку, а толькі магчымасць угноіць большую тэрыторыю зямлі і ўласную выгоду.

Для тых, хто шукае заробку, заўсёды існуе магчымасць знайсці працу. Праўда, цэны на работніка ў параўнанні з іншымі краямі досыць нізкія; аднак у іншых мясцовасцях бывае яшчэ горай. У Наваградскім, Магілёўскім, Оўруцкім паветах умовы жыцця павінны быць яшчэ цяжэйшыя, чым у нашым, бо тамтэйшыя жыхары штомесяц ахвотна прыбываюць аж на наша Палессе ў якасці платных парабкаў. Многія з тутэйшых заможных гаспадароў наймаюць сабе на лета не менш за дзесяць, а то і больш такіх парабкаў. Бо палескі селянін занадта багаты на зямлю, каб мог абыйсціся без парабка. Тыя ж, у якіх не хапае ўласнае зямлі, вымушаны наймацца, бо добра ведаюць, што ўсюды яны будуць жаданымі. Таму яны выбіраюць найбольш выгодныя ўмовы, перабіраюць, хто колькі дасць, а пры самай нязначнай незадаволенасці пакідаюць знойдзенае месца, не зважаючы на дамоўленасць. Таму наняць на Палессі парабка, вартаўніка, служку, іншых памочнікаў у доме даволі цяжка. Аднак кошт работніка і дагэтуль невысокі.

Трэба дадаць, што ўсе падзённыя работнікі заўсёды знаходзяцца на ўласным харчаванні, а калі выпадае якая-небудзь іншая праца ў гэты час, то за дзень яны атрымліваюць нармальную плату; напрыклад, калі ў час жніва бяруць жанчыну таўчы крупы, дык плацяць ёй як за жніво.

Найміт у двары за дзень атрымлівае: мужчына – за касьбу 35 кап., за вываз жыта 30 кап., працуючы на бульбе 30 кап., за цясларскую работу летам 30 кап. Жанчына – за жніво 25–30 кап., грэбці сена 25–30 кап., на бульбе 25–30 кап.

Дзіцё, якое дапамагае вязаць снапы альбо падае кошыкі на бульбе, зарабляе 10 кап. Калі чалавек наймаецца на месяц, то найчасцей яго бяруць і на ўтрыманне ў двары. Калі парабка бяруць на 6 месяцаў, на ўсё лета, то яму плацяць ад 5 да 7 рублёў у месяц, пры гэтым харчуецца ён на дворскім стале і за гэта ён павінен выконваць любую, якая выпадзе, работу. Іншая ўмова з парабкамі на вінакурні. Гэта вельмі цяжкая праца, бо не спыняецца ні дзень, ні ноч,

а адпачынку ўсяго 5 гадзін у суткі; такім чынам, адзін чалавек не змог бы вытрымаць увесь гэты тэрмін. Таму кожны, хто дамаўляецца, бярэ з сабою падменніка, і яны змяняюцца кожны тыдзень. Аднак двор дамаўляецца толькі з адным, і яму выплочвае па 8 рублёў у месяц, дае яму жылло ў вінакурні, бульбы – колькі з’есць і дзве чаркі гарэлкі на дзень. Ён жа павінен прывесці сабе падменніка і сам мусіць знаходзіцца на сваім харчаванні і хлебе. Жанчыны наняць на месяц улётку немагчыма, бо кожная жадае атрымліваць грошы за дзень. Зімою жанчына пры двары, на ўтрыманні зарабляе за месяц 2 руб. срэбрам. Дзяцей наймаюць пасвіць гусей, свіней і г. д. Але гэтак дамаўляюцца не на месяц, а на ўвесь земляробчы перыяд, які працягваецца да шасці або шасці з паловай месяцаў. Пастушок зарабляе на ўтрыманні 9 руб. ср. За год парабак на ўтрыманні зарабляе 35 руб. ср. Лесніку даюць 40 руб. ср., хату з агародам, зямлю для пасадкі бульбы, бочку жыта, паўбочкі ярыны і солі – колькі запатрабуе. Пастух зарабляе 35–40 руб. ср. і ўтрыманне, гуменны¹ – 50 руб. ср. і ўтрыманне, а для сям’і яму даюць хату з агародам, гаспадыні – 25 руб. ср. і ўтрыманне, дзіцяці – 15–18 руб. ср. і ўтрыманне. Ёсць яшчэ так званыя *дойкі* – жанчыны, калі ёсць вялікая колькасць кароў, прыходзяць з вёскі рана і вечарам на даенне. З імі дамаўляюцца гэтак: плоцяць ім 3 рублі ў год і, акрамя таго, кожная мае права пасылаць на пашу сваю карову разам з панскім статкам. Выдача вопраткі ў нас ніколі ва ўмову не ўваходзіць.

Наймiт у сялян атрымлівае зусiм iншую, вельмi разнастайную аплату. Зразумела, кожная гаспадарка iмкнецца абыiсцiся сваiмi сiлами; аднак, у некаторых хатах, напрыклад, ва ўдоў цi ў салдатак немагчыма ўсяму без чужой дапамогi даць рады. Таму наймаюць сабе каго-небудзь у дапамогу, а расплочваюцца часцей натуральнымi прадуктамі: асьмiнай жыта, «сцяною» палатна і да т. п. На гэта няма нiякая акрэсленай нормы.

Камаровiцкiя сяляне нiколі не шукаюць далёкай работы і, напрыклад, могуць няблага зарабiць на пабудове чыгункі, але на гэта прынамсi няма вялікага жадання. Маючы ўласную гаспадарку, да iншых нiколі не ходзяць. Аднак, у iншых палескiх вёсках адбываецца па-свойму, напрыклад, у Камаровiчы прыходзяць пад час капання бульбы работнiкi за тры і за чатыры мiлі. Аднак, жыхары Камаровiчаў не пагарджаюць прыбыткам, калi ён лёгка прыходзіць і шукаць яго не трэба. Яны ахвотна працуюць на лясных промыслах, тым больш што гэта выдатна аплочваецца. Падвозяць таксама да чыгункі гарэлку, лясныя матэрыялы і да т. п. Нiколькi не пагарджаюць яўрэйскiмi грашыма – iм усё адно, у каго наймацца, абы аплату атрымаць.

Аднак, лад iх жыцця ад таго, што яны маюць больш цi менш багацця, мала змяняецца. Ёсць на вёсцы людзi, якiя сабралi сабе на працягу жыцця каля дзесяцi тысяч рублёў, але нiхто не мог бы гэтага пра iх падумаць. Грошы свае яны найчасцей мяняюць на срэбра, наколькi гэта магчыма, і хаваюць потым у пўным месцы. Або закопваюць у зямлю. Пра гэтыя схаваныя скарбы заўсёды шмат гаворыцца ў вёсцы, і колькi разоў, калi згарыць хата, расказваюць, што

¹ Гуменнага ва ўсёй Літве і на Палессі называлі цівуном.

былі там у сцяне альбо ў даху вялікія багацці. Аднак, разумнейшыя купляюць банкаўскія білеты і ніколі не адразаюць купонаў, дзякуючы чаму расце капітал. Некаторыя таксама пазычаюць пад працэнты. Тым не менш такія багацці не змяняюць ні спрадвечнай вопраткі, ні хат не маюць лепшых, ні набываюць для сябе ніякіх навінак, ні нават зямлі не купляюць. Хоць апошняя часам можа і ўсміхнуцца, і яны робяць да гэтага пэўныя крокі, але ў апошнюю хвіліну шкода пазбыцца грошай бярэ верх, і ніводзін падобны інтарэс не даходзіць да канца. Было ў нашай мясцовасці некалькі спроб прадаць маёмасць сялянам, і ніводная не атрымалася. Найбольш заможны селянін адрозніваецца ад іншых толькі тым, што, можа, крыху больш за іншых вып'е ў нядзелю гарэлкі, што лепшую і ў большай колькасці мае жывёлу і часцей абувае боты. Дзеці яго ў гэтых самых падраных кашулях бегаюць па вуліцы, а старэйшыя сыны і дочки ходзяць на работу, нічым не адрозніваючыся ад бедных. І ніколі не ўдалося мне заўважыць нават ценю зайздрасці ў бяднейшых, ці ганарыстасці і пагарды ў багатых. Кожны селянін, якою б ні была яго гаспадарка, для другога – *наш брат*, і ва ўяўленнях сваіх яны відавочна ўсе цалкам роўныя між сабою. Нават тыя, хто не мае зямлі (што тут не вельмі часта сустракаецца), ніколі з гэтае прычыны не зазнаюць прыніжэння, і ніхто не стане іх выракацца. Тут яшчэ моцна захаваліся несапсаваныя чалавечыя адносіны, а людзі – даволі простыя і добрыя, каб зразумець розніцу ў грамадскіх поглядах, якую стварае багацце. Што багатаму лепш жыць на свеце, дык гэта не прычына, каб ігнараваць беднага, бо, урэшце рэшт, багаты нічым не лепшы за яго. Так усе яны гэта разумеюць, так жывуць паводле гэтага правіла, так захоўваюць адносіны паміж сабою, не зважаючы на памеры сваёй маёмасці.

Распавядаючы тут аб працы і заробках, я павінна згадаць яшчэ пра пэўны клас людзей, што жывуць на Палессі пад назваю *хатэчковых*. Гэта ў большасці сваёй даўнія перасяленцы са Шлёнску і Галіцыі, а таксама шматлікія ліцвіны, якія аселі тут на наступных умовах: двор дае пэўнай сям'і хату, агарод, дзесяціну поля і паўдзесяціну лугу, дровы і лес, каб паправіць будоўлю, ці каб паставіць новае жылло, калі ўзнікне патрэба. Сям'я ж такая абавязана выдзяляць штодзённа на працягу года дваіх работнікаў па цане 20 кап. за мужчыну, 15 кап. за жанчыну і 10 кап. за дзіця. Цэны для такіх «хатэчковых» ніколі не супадаюць з існуючымі, і калі селянін з вёскі бярэ за дзень касьбы 35 кап., то тыя бяруць толькі 20 кап. і нават калі б і не хацелі, але мусяць ісці. Такая дамоўленасць карысная толькі тады, калі ў хаце жывуць разам некалькі дарослых людзей, напрыклад, бацька, сын, нявестка, дачка і г. д., бо яны і зарабіць могуць за дзень 35 кап., а можа і болей, і ў хаце ёсць каму працаваць, і на зямлі. І для двара таксама лепш, бо можна дакладна разлічваць на некалькіх работнікаў. У Камаровічах ёсць такі пасёлак, які складаецца з дванаццаці хат, дзе жывуць пераважна перасяленцы з-пад Шлёнска і Кракава, а таксама пара сем'яў, якія пераехалі яшчэ пры колішнім пане з наваколляў Вільні. Усё гэта каталікі, якія размаўляюць па-польску. Іх матэрыяльны быт цалкам залежыць ад асабістых уменняў і здольнасцяў. Некаторыя, найбольш працавітыя, жывуць у цэлым

добра і нават адкладваюць лішні грош на чорны дзень, іншыя ж – вечныя бедакі, штогод мяняюць месца жыхарства і нідзе не могуць прыжыцца і заседзецца. Пасёлак гэты, які размясціўся прыблізна за вярсту ад двара паміж Заполлем і Камаровічамі, называецца *Крыжык* – ад драўлянага крыжа, па-стаўленага там калісьці паняю на памяць пра нейкае небяспечнае здарэнне з коньмі. Жыхароў Крыжыка агулам называюць «крыжакі», альбо па-простаму «крыжацкіе». Жывуць яны цалкам адасоблена, стасуюцца пераважна паміж сабою, а з мясцовымі сялянамі маюць толькі далёкія сувязі. Яны не адрозніваюцца ні большай, чым у тутэйшых, маральнасцю, ні парадкам, аднак характэрная іх рыса – імкненне да асветы. Іх сыны амаль усе ходзяць у школку, хоць, не належачы да воласці, мусяць плаціць за навучанне. Дзеці вучацца старанна, з ахвотаю і поўным разуменнем усёй важнасці навукі.

III.

Вёскі Камаровічы і Заполле выцягнуліся ў доўгую лінію: Камаровічы – з поўдня на поўнач, Заполле – з паўднёвага ўсходу на паўночны захад. Такого парадку ў будаванні вёскі трымаліся, відаць, яшчэ з даўнейшых часоў, калі на адным баку вуліцы стаялі жылыя дамы, а на другім ставілі «клекі», свіронкі, а крыху далей ад хат – агароджы з гумнамі і азяроды. Цяпер ужо іначай; пры павелічэнні колькасці насельніцтва хаты будуюць па абодва бакі вуліцы, толькі гумны засталіся на адным баку і цягнуцца крокаў дзвесце на аднолькавай адлегласці ад гаспадарчых збудаванняў, нібыта ўтвараючы яшчэ другую, меншую вёсачку. У Камаровічах пры ўваходзе ў вёску на першым жа кроку бачыш карчму, праўда, вельмі сціплых памераў, якая, тым не менш, умяшчае ў сабе даволі шматлікую і гучную грамаду. Карчма, а таксама некалькі першых хацінак стаяць яшчэ на панскай зямлі. У гэтых хацінах жывуць ляснік, былы аканом, пячнік і яўрэй-крамнік, які разам з гандлем тэкстыльнымі таварамі і рознымі дробязямі часам яшчэ больш спекулюе гарэлкаю, валамі і г. д. У гэтам месцы знаходзіцца даволі шырокі невялікі пляц, пасярод якога стаіць драўляны крыж, заўсёды абвешаны яркімі кавалкамі паркалю – гэта маленькія, старанна пашытыя фартушкі, часам нават з вышыўкаю. Палескія жанчыны вешаюць іх на крыжах, калі ім сасніцца нешта благое, са спадзяваннем, што гэтая ахвяра абароніць іх ад няшчасця. Побач з крыжам ёсць студня, пры ёй карыта і вечна напоўненая лужына. Направа ад гэтага пляца адб'ягае нібыта асобная вулачка, на якой у вялікім велічным доме з ганкам на слупах жыве праваслаўны святар і яшчэ некалькі гаспадароў. Якім чынам гэтыя некалькі хат адарваліся ад астатняй вёскі, не ведаю. Калісьці гэта маглі быць хаты панскай прыслугі ці рамеснікаў, што пасля надзялення іх зямлёю засталіся на даўніх сядзібах. Сёння яны карыстаюцца тымі ж правамі, што і іншыя сяляне.

На поўнач раскінулася сама вёска – доўгая, не менш за $\frac{3}{4}$ вярсты. Вуліца альбо *вулка* не ўсюды аднолькавай шырыні, часам яна звужаецца, часам пашыраецца, нідзе, аднак, няма ў ёй менш як 10–12 локцяў. Працягваецца вуліца

прама аж да пясчанага ўзгорка, на якім зноў жа стаіць крыж. Далей ужо ідзе грэбелька, і пачынаецца вялікі, забалочаны так званы *Дзедоўскі луг*. Нават пры самай нязначнай непагадзі вуліца пакрываецца гразёю настолькі, што восенню і вясною яе амаль немагчыма перайсці. Што-небудзь зрабіць з гэтым нашы вяскоўцы дагэтуль не могуць: ніякіх равоў, ні сцёкаў яны не капаюць; толькі калі ўжо ног нельга выцягнуць з гразі, засыпаюць яе пілавіннем, ці высцілаюць галлём малыя сцяжынкі ад хаты да хаты, альбо ад хаты да студні і г.д. У цэлым жа вяскоўцы не надта пра гэта клапацяцца, бо з маленства прызвычайваюцца да макрэчы. Часамі можна бачыць дзяцей, якія, высока падымаючы кашулі, стараюцца перайсці на другі бок вуліцы і гразнуць па калена ў густым чорным месіве. Улетку, калі суха, вуліца становіцца месцам для гуляння дзяцей, дзе таксама збіраюцца сабакі, куры і свінні. Апошніх заўсёды можна бачыць па некалькі разам; яны ляжаць, выцягнуўшыся пад плотам. На прызбах пад вечар любяць пасядзець і пагаманіць людзі сталага веку. У надзелю ўся вёска стракаціць ад чырвоных спадніц і белых світ. Збіраюцца невялікімі грамадамі, гавораць: тут і старыя мужчыны паляць люлькі, сплёўваючы перад сабою, і бабы – заўсёды крыклівыя, і маладыя «жанкі» з немаўлятамі на руках, і хлопцы з дзяўчатамі, – усе грэюцца на сонцы альбо шукаюць ў ценю хаты адпачынку пасля тыднёвае працы. Вуліца таксама служыць танцавальнай залай, дзе веснавымі вечарамі моладзь скача пад гукі скрыпкі і барабана. Затое ўзімку вуліца пустуе. Хіба толькі пад вечар яшчэ збіраюцца каля студні, а потым ужо толькі цікаўныя твары выгледваюць з вокнаў, калі ёсць што пабачыць.

Хаты стаяць па абодва бакі вуліцы на неаднолькавай адлегласці адна ад другой. Часам, калі сям'я вельмі вялікая, у адной агароджы месцяцца дзве хаты. Тады адна да другой павернуты дзвярыма. У Камаровічах хаты збудаваны каля самой вуліцы, так што, праходзячы па ёй, можна зазірнуць у вокны. Стаяць яны бокам да вуліцы і дзвярыма да падворка. З вуліцы ў двор вядзе брама: два крыху абчасаныя слупы, загнаныя ў зямлю, злучаюцца ўверсе паўкругам. Для іх выбіраюць адмысловае дрэва, галіна якога выгінаецца менавіта так, каб магла ўтвараць закруглены верх. Палешукі, не шкадуючы часу, гатовы шукаць у лесе такое патрэбнае ім дрэва, каб потым пазбегнуць розных злучэнняў, прымацаванняў і да т. п. Таму на кожным кроку мы можам заўважыць такія амаль зусім неапрацаваныя выгібы, якія яны ўмеюць выкарыстоўваць дзеля сваіх патрэб. Самі дзверы пры гэтай браме скалочаны з дошак і прымацаваны да такой галіны, якая выходзіць ужо з меншага пня, рухома асаджанага ў адным са слупоў, і які служыць у якасці завесы.

Падвор'е, як правіла, падоўжанае, з двух бакоў акружанае рознымі гаспадарчымі збудаваннямі. Насупраць галоўнай брамы ёсць другая брамка, ніжэйшая, дзеля выезду ў сад і агарод, якія пачынаюцца за хатай вузкай палоскаю і даходзяць ажно да другой агароджы, дзе месцяцца стадола, стагі жыта, часам сушня і азяроды. Кожная гаспадарка, такім чынам, займае сваю вузкую і даўгаватую частку зямлі. На *падвор'і*, па правы бок ад брамы, першаю стаіць хата, за ёю знаходзіцца *поветка* без трох сцен, толькі пакрытая дахам, дзе састаў-

ляюць сані, вазы, запасныя колы, часам сена і да т. п. Потым ідзе *свіронак*, у якім складваюць розныя гаспадарчыя рэчы. Такіх *свіронкаў* бывае па некалькі ў двары. Стаўляюць іх абы-дзе, часам ля самых варот, ці прыбудоўваюць да нейкае сцяны. Далей – *гумно*, у ім складаюць жыта, там жа і малоцяць на таку; *варыўня* з печчу (толькі ў багацейшых), *хлеў* для нерагатай жывёлы і *обора* для быдла (там жа ставяць і коней, калі няма асобнае *стаёнкі*). Усе гэтыя будынкi ціснуцца на невялікім падвор’і, у большасці выпадкаў яны вельмі малыя, нізкія, крытыя «драніцай», часам саломаю, сцены ўзведзены з круглякоў. Палешукі не захапляюцца прыгожымі будынкамі, нават і багацейшыя з іх жывуць у брудных, нізкіх, закопчаных памяшканнях. Дрэў амаль не відаць пры хатах. Дзікіх – яны катэгарычна не прызнаюць; часам хто-небудзь садзіць ігрушы, слівы або яблыні, аднак такіх знойдзецца няшмат – ва ўсіх Камаровічах, можа, з пару чалавек. У Заполлі ж крыху больш людзей, якія займаюцца садаводствам, напэўна, дзякуючы той акалічнасці, што там жыве нейкі Сенька, колішні панскі садоўнік, вялікі аматар гэтай справы. Прыклад яго, відаць, уздзеінічае і на іншых.

Хата палешука арыгінальная сваім спосабам будавання. На першы погляд, яна хутчэй падыходзіць для ўтрымання жывёлы, чым для людзей, аднак, нягледзячы на гэта, яна нядрэнна задавальняе патрэбы сваіх уладальнікаў. Палешук не прагне бачыць каля сябе вялікае прыгажосці, яму не трэба ні арнаментаў, ні эстэтычных ліній, ні маляўнічых узораў. Ён толькі хоча, каб было цёпла, калі на двары стаіць мароз, каб дождж не ліў яму на галаву, каб ён мог уночы выцягнуцца, а ўдзень – выпрастацца ці сесці. Большую частку свайго жыцця ён праводзіць на лугах, на лясных палянках, у полі і ў лесе. Па тыдню і больш, калі праца земляроба закідвае яго на далёкія астравы, ён спіць на голай зямлі, каля вогнішча, пры святле зорак. Хата для яго не з’яўляецца тым агменем, каля якога круціцца і засяроджваецца жыццё. Яна існуе для яго толькі як ахова ў непагадзь, прытулак у вялікі мароз ці ў летнюю спёку і, нарэшце, змяшчае яго багацці. Калі хата адпавядае гэтым патрэбам, ён задаволены і больш нічога не жадае. Хата звычайна невялікая, 14–16 аршынаў у даўжыню і 7–8 аршынаў у шырыню. Залежыць гэта, магчыма, ад таго, што малыя дамы лягчэй будаваць, а таксама ад самога характару палешука, які толькі тады лічыць сябе шчаслівым, калі бачыць перад сабою знаёмыя, родныя твары. Наш селянін не ведае цесляроў. Кожны сам будзе сабе дом – ад прызбы да страхі. Большае – гэта калі вясковы муляр, рамеснік-самавук злепіць у хаце з нявыпаленай цэгля (так званай *сыроўкі*) печ. Дрэва на хату заўсёды бяруць здаровае, жывое. З сухога, мёртвага дрэва жылую хату няможна будаваць. Яго, аднак, ахвотна выкарыстоўваюць пры ўзвядзенні іншых гаспадарчых будынкаў. Дрэва, амаль заўсёды сасну, апрацоўваюць у лесе, нават часам там і сцены складаюць. Але часцей матэрыял вязуць валамі на падворак і там на шырокай пляцоўцы складаюць у *ключы*. Круглыя калоды, замацаваныя на канцах у такія ключы, трымаюцца вельмі шчыльна і моцна – так, што потым усе чатыры сцяны разам удаецца пасунуць на тое месца, дзе павінна стаяць хата.

Паміж бяргвенняў дзеля ацяплення густа кладуць мох, а шчыліны з унутранага боку ў хаце залепліваюць яшчэ і глінаю. Падмуркаў тут зусім не робяць. Дубовыя падваліны кладуць проста на зямлю, а на падвалінах узводзяць сцены. Са знешняга боку каля сцен, адступіўшы прыкладна паўаршына, кладуць папалам перапілаваныя ўздоўж бяргвенні, а прастору паміж імі і сцяной засыпаюць моцна ўбітым пяском; такім чынам, вакол дома ўтвараецца свайго роду лава, якую называюць *прызбаю*, і на ёй часта садзяцца для адпачынку сталыя людзі ці бавяцца дзеці. Вышыня сцяны ад зямлі да даху ніколі не перавышае чатырох аршынаў. Сустракаюцца і такія нізкія, што чалавек сярэдняга росту без цяжкасці дастае столь. Каркас даху, так званы *какошын*, зроблены з драўляных кавалкаў, якія падпіраюць галоўную сярэднюю круглую бэльку (назваецца яна *сволок*) даўжынёю на ўсю хату, якая мацуе і ўтварае апору ўсяго даху. Какошыны абапіраюцца на сцены ўздоўж хаты, а канцы іх звісаюць вонкі; звычайна яны старанна апрацаваныя, абчасаныя і закругленыя знізу накшталт літары «s». На іх ляжыць працягнутая ўздоўж усёй хаты цяжкая і тоўстая дошка – *закрыліна*, часта з выразанымі на ніжняй звісаючай старане вострымі зубкамі, якая падтрымлівае пакрыццё даху. Пакрыццё гэтае – магчыма, самае старажытнае, якое можа трапіцца: яно складаецца з цяжкіх няроўных дошчачак, не пілаваных, а драных, таму і называецца *дрань*; кідаюць іх тут у вялікай колькасці адна на адну. Іх канцы выступаюць уверх; даўжэйшыя і карацейшыя, ніколі не абрэзаныя, яны ўтвараюць дзіўныя зубчатыя хрыбты. Коміна амаль не відаць: ён нізкі, ледзьве бачны. Яшчэ да нядаўняга часу пра коміны наогул не ведалі, сёння ж у Камаровічах і Заполлі курныя хаты трапляюцца рэдка.

Сама хата ўсярэдзіне дзеліцца на тры няроўныя часткі: самая меншая – сенцы (*сінь*), па правы бок – жылая хата, якая займае больш паловы ўсёй забудовы, па левы бок – *клець*, своеасаблівы свіронак, кладоўка. У некаторых дамах, калі сям'я значна павялічылася, замест клеці робяць яшчэ адно жылое памяшканне, называецца *светліца*, але гэта пакуль што вельмі рэдкаія выключэнні. Сенцы, у якія ўваходзяць праз вельмі нізкія дзверы, часта служаць для розных гаспадарчых работ; там стаяць жорны, цэбры, вёдры, непатрэбныя бочкі і інш. прылады. З сенцаў па драбіне можна залезці на гарышча, дзе таксама захоўваюцца розныя рэчы. У клеці складзены ўсе найбольш каштоўныя запасы: вопратка ўсяе сям'і ў вялізных лубяных кублах (скрыняў нашы сяляне амаль не ведаюць), палатно ў штуках, намёткі, вышываныя кашулі, вялікія пакункі ільну і воўны, маткі напрудзеных нітак, нарэзанае сала, сушаныя грыбы, лыка на лапці, лісце тытуню, соль, *ліпоўкі*¹ з мёдам, пух і пяро ў мяхах і г. д. Сама хата не больш за 8 кв. аршынаў, сустракаюцца таксама і нашмат меншыя. Зноў нізкія дзверы вядуць у хату, а парог заўсёды вельмі высокі, і калі ўваходзіш, трэба згінацца ўдвая. Адразу каля дзвярэй, з левага боку, амаль чацвёртую частку хаты займае вялікая печ – цяжкая, з мноствам пячураў і сховішчаў, ёсць і *падпеч'е*, дзе сядзяць куры, і *прыпечэк*, на якім можна сесці

¹ *Ліпоўка* – своеасаблівы бачонак, выдзеўбаны з ліпавага пня. Гэта вельмі трывалае і шчыльнае начынне, паколькі зроблена з сучэльнага кавалка.

ці разлегчыся; ёсць малая ямка, прызначаная для зграбання гарачага вуголля, што тлее пад попелам, каб за кожным разам не распальваць агню; ёсць, нарэшце, шырокае месца на печы, якое моцна награецца, дзе зімою ўвесь дзень сядзіць дзятва, а ўночы спяць старэйшыя ў сям'і. У печ кладуць вялікія палены дроў, а калі печ напальваецца, то, каб затрымаць цяпло, зачыняюць адтуліну ў коміне жалезнай бляшкаю. У хаце страшэнна гарача, і можна толькі здзіўляцца здароваму арганізму людзей, якія выходзяць з гэтае лазні ў хатнім адзенні, часта басанож, проста на снег і мароз, і лёгка вытрымліваюць падобныя перамены. Па другі бок ад дзвярэй, направа, аж да самога вугла хаты цягнуцца дзве паліцы, на якіх стаяць гаршкі, міскі, шклянкі (іх заўсёды шмат у кожнай хаце), фаянсавыя талеркі, размаляваныя чырвонымі кветкамі, і драўляныя самаробныя лыжкі. Сцяна ад двара направа мае два вакны: першае, ад уваходу – звычайна меншае, шырокае і нізкае; другое – крыху большае. Трэцяе вакно, таксама большае, размешчана ў сцяне ад вуліцы, насупраць дзвярэй. Вокны гэтыя складзены з розных кавалачкаў шкла неяк крыху змацаваных паміж сабою, неўпрыкмет то тут, то там украдзеных, бо шкло, цвікі і вяроўкі – такія рэчы, якіх ніводзін паляшук ніколі не купляе і якія ўкрасці з панскага двара ці яшчэ аднекуль зусім не лічыцца за грэх. Тыя маленькія, розных памераў шыбкі не акітаваныя, але кожная ўстаўлена ў сваю асобную драўляную рамачку, утвараючы арыгінальную мазаіку. У вакне ад вуліцы звычайна ёсць шыбка, якую можна адсунуць убок – аднак не дзеля таго, каб упусціць свежае паветра; патрэбы ў ачышчэнні паветра ў хатах наш вясковец зусім не разумее. Часам толькі, калі з коміна дыміць, шырока адчыняюць дзверы. Зрэшты, праз вакно ўвайшло б няшмат паветра, бо адтуліна настолькі малая, што праз яе не змога прасунуцца нават дзіцячая галоўка. Пад вокнамі ўздоўж сцен стаяць лавы. Месца ў кутку хаты насупраць дзвярэй паміж двума вокнамі называецца *покуць*. Гэта ганаровае месца ў хаце. Там звычайна сядзіць гаспадар, калі палуднуюць ці вячэраюць, там расаджваюць ганаровых гасцей, а ўвечары напярэдадні Ражства Хрыстовага там жа на жмуце сена стаіць міска з куццёю. Перад лаваю пад вакном стаіць стол, скалочаны з некалькіх дошак. Часам, хоць і вельмі рэдка, у ім ёсць шуфлядка. Стол гэты ўвесь дзень накрыты саматканым абрусам, на сярэдзіне стала ляжыць бохан хлеба. Над вакном адзін пры адным у рад вісяць абразы. Цяпер усё часцей набываюць распаўсюджанне брыдкія, друкаваныя, страката размаляваныя гравюры, але яшчэ амаль ва ўсіх хатах сустракаюцца і старыя іконы, уручную намалюваныя на дрэве. Яны вельмі недасканалыя і смешныя, але выкананыя з сапраўды наіўнай і шчырай верай. Звычайна выстаўляюць якуюсьці *Прачысту*, з вялікай галавою на тонкай шыі, святых *Петро-Паўло*, што стаяць поруч, з кнігаю і ключамі, святога *Юр'я*, часам Міхаіла, калі-нікалі святую Тройцу. У маладзейшых сярод абразоў і ў адным радзе з імі вісіць яркая алеаграфія з выяваю цара і царыцы ў каранаваных строях. Усе абразы зверху пакрытыя ручніком, канцы якога вытканы чырванню і звісаюць па абодва бакі. Там жа затыкаюць пасвячоную вярбу, грамнічную свечку і пасвячоныя ў царкве зёлкі, якімі потым

абкурваюць хворых. Паміж печчу і сцяной, налева ад дзвярэй, стаіць *полка* або *ложка*. Звычайна гэта доўгі і шырокі тапчан, нерухома прымацаваны да сцяны, на якім могуць спаць разам некалькі асоб. Найчасцей гэтае месца займаюць гаспадар з жонкаю, старэйшыя людзі спяць на печы, а маладзейшыя сцелюць сабе на лавах пад вокнамі. Колькасць спячых у адной хаце часам даходзіць да 14 і больш асоб. Улетку ўсе маладзейшыя спяць у стадоле, у гумне або на свежым паветры. Наогул трэба прызнаць, што вялікіх выгод палешукі не вымагаюць: на дошкі кладуць сяннік, пад галаву падушку з пер'ем, пакрытую каляровым паркалем, а за пакрывала служыць ваўняная, досыць цёплая *прасцілка* ці кажух. Старэйшыя часам спяць на пярыне. Могуць, аднак, абыйсціся без усіх гэтых рэчаў, ім зручна бывае спаць і на голых дошках са скручанай пад галавою адзежнай замест падушкі. Поўнасьцю перад сном не распранаюцца. Мужчыны скідаюць толькі боты або лапці, камізэльку і паясы, жанчыны застаюцца ў кашулі, у лёгкай спадніцы, з малой хустачкай на галаве. Калі ў хаце ёсць маленькае дзіця, то калыска, звычайна лубяная, падвешваецца на вярхоўках, што спускаюцца ад столі, блізка каля ложка, каб матка магла, не ўстаючы, пагушкаць яго, калі закрычыць. За бэлькі пад столлю, як правіла, затыкаюць розныя рэчы: верацёны, вязанкі ільну, ссохлыя макавіны, лучыны, сухія зёлкі, лыка на лапці і г.д. Усё гэта так нізка, што дастаткова падняць руку, каб нешта дастаць, калі трэба. Таксама пад столлю каля ложка вісіць доўгая папярочная жордка, якая служыць вешалкаю для разнастайнага адзення, якое трэба мець пад рукою; яшчэ там сохне бялізна, пялёнкі і г. д. Столь з драўляных бэлек ніколі не беляць. Сцены раней таксама не бялілі, толькі штотыдзень мылі гарачай вадою, з-за чаго яны з цягам часу рабіліся гладкія і бліскучыя, нібы паліраваныя. Цяпер гэты звычай адыходзіць, і замест мыцця раз або два разы на год іх беляць крэйдай («мелам»). Гэта выглядае брыдка на драўлянай сцяне. У хаце амаль ніколі не бывае падлогі, яе замяняе звычайная зямля, прыбітая глінаю, няроўная і поўная дзірак. Паміж двума вокнамі і насупраць двара, можа, на паўтара локця ад сцяны знаходзіцца *лучнік*. Гэта арыгінальная і вельмі практычная прылада для асвятлення і, наколькі я ведаю, чыста палескага паходжання – свайго роду «комін», які спускаецца са столі ўніз, вузкі ўверсе і пашыраны ўнізе. Ён сплечены з лазы, абгорнуты грубым палатном і аблеплены зверху і ўсярэдзіне глінаю. Унізе на даволі доўгіх кручках падвешваецца жалезная рашотка, на якую кладуць запаленую смольную лучыну. Дым выходзіць праз лучнік уверх, на двор, паветра ў хаце ачышчаецца, а лучына лье яснае, прыгожае, вясёлае святло, якое ружовым бляскам асвятляе маладыя твары, што схіліліся над прасніцаю, старыя сівыя галовы і закопчаныя тварыкі дзяцей. Само памяшканне палескай хаты пры святле лучніка ўяўляе сапраўды маляўнічае відовішча. Нейкі водар старажытнасці, даўно мінулых гадоў сыходзіць з гэтага зацішнага свету, для якога чужымі здаюцца агульначалавечыя, грамадскія і палітычныя інтарэсы і які пра тое, што хвалюе ўсю астатнюю Еўропу, не мае найменшага ўяўлення і зусім не прагне вырвацца з гэтага зачараванага кола, спрадвеку яшчэ распачатага продкамі. Нагледзеўшыся на цы-

вілізаванья краіны, на адукаванья народы, цяжка паверыць, што гэтая палеская хата ці яе жыхары, усе гэтыя прыстасаванні і ўвесь гэты першабытны лад сапраўды існуюць пасярод зменлівага еўрапейскага грамадства на схіле XIX стагоддзя. Такія гэтыя людзі яшчэ простыя, самародкавыя, наіўныя, поўныя дзіцячай абаяльнасці і такія блізкія да першабытнай прыроды!

Тое, што я расказала пра хату і сцялянскія будынкі ў Камаровічах, аднолькава адносіцца і да Заполля, з той толькі розніцаю, што хаты тут стаяць крыху далей ад вуліцы – на локаць або два па-за плотам, які адгароджвае іх ад вуліцы. Чаму гэтак – не ведаю. Вёска Заполле таксама размясцілася на забалочанай глебе, каля лесу, да якога яна даходзіць. Весялейшы выгляд вёска мае з боку Камаровічаў, акружаная з абодвух бакоў палямі, заключанымі ў цёмныя рамкі сасновага лесу. Направа, сярод падобных на ланцуг малых узгоркаў з карлікавымі хвойкамі, знаходзяцца старадаўнія паганскія могількі, раскапаныя некалькі гадоў таму археолагам праф. Завітневічам. У Заполлі знаходзіцца валасная канцылярня, лазня, шпіталь з жытлом фельчара, школа і кузня. У сярэдзіне вёскі стаіць даволі прыкметная карчма, арандуе яе багаты яўрэй Хаім, які мае поўнае права лічыцца носьбітам цывілізацыі. Тут у яго звычайна адбываюцца ўсялякія яўрэйскія набажэнствы. І хоць у Камаровічах жыве шмат яўрэяў, тым не менш, сваёй школы яны не маюць.

Наш народ не вызначаецца чысцінёю. Хаты, як правіла, брудныя і настолькі перапоўненыя рознымі насякомымі, што непрызвычайнаму да гэтага чалавеку цяжка тут доўга вытрымаць. Жывёл, праўда, апроч кур і катой, у хатах не трымаюць, часам толькі прыганяюць свінню, каб пакарміць яе каля печы, і адразу выганяюць. Хату, праўда, замятаюць кожную раніцу, але пры бясконцым засмечванні, выліванні і сплёўванні тут ніколі не бывае чыста. Па вуглах відаць шэрую імглу павуцінныя, а летам заўсёды поўна мух і камароў. Двара не замятаюць літаральна ніколі, таму смецце на ім ляжыць кучамі, і нікога гэта не хвалюе. Перад вялікімі ўрачыстасцямі ў хаце наводзяць парадак, прыбіраюць непатрэбныя старыя рэчы, а стол і лавы мыюць гарачаю вадою. Чысціня ўласнага цела, як можна здагадацца, залежыць ад асабістых поглядаў на гэтую справу. Наогул мыюцца штодзённа, адразу пасля ўставання, наступным чынам: набіраюць з кубка ваду ў рот, выліваюць яе з вуснаў у далоні і ёю мыюць сабе твар. Прычэсваюцца рэдка, бадай што, толькі адзін раз у тыдзень, у нядзелю з раніцы. У жанчын доўгія прыгожыя валасы, расчэсваюць іх часта звычайным грэбнем з кляновага дрэва, які служыць ім таксама і для часання ільну. Бялізну перамяняюць у нядзелю або калі выпадае якое свята, або калі ідуць на важныя адведкі. Улетку вельмі любяць халоднае купанне і пасля доўгага працоўнага дня грамадамі цягнуцца за тры вярсты да ракі Арэсы і там купаюцца і адпачываюць. Зімою ходзяць у лазню, якую валасны наглядчык павінен прапальваць перад кожным святам на працягу некалькіх дзён, каб усе маглі ўволю напарыцца. А ўвогуле чысціню тут дагэтуль успрымаюць як нейкае прыхарошванне і святочную празмернасць, і яна не лічыцца паўсядзённай патрэбай.

І тым не менш нельга адмовіць нашым сялянам у пэўным адчуванні прыгажосці. Ёсць цяга да арнаментоўкі хатніх прылад, ёсць моцнае жаданне прыгожа апранацца. Зразумела, што ўсё гэта прадстаўлена яшчэ ў маларазвітых формах, што дарослыя мастакі не выяўляюць надта вялікай разнастайнасці ў творчых ідэях, але іх майстэрства сапраўды вырасла на мясцовым грунце, без ніякіх чужых уплываў. Не ведаю, ці можна аднесці да тутэйшага тыпу архітэктуры старажытныя ўніяцкія цэркаўкі, якія яшчэ дзе-нідзе сустракаюцца, але ва ўсялякім выпадку яны выглядаюць прыгожа і маляўніча. З хатняга ўжытку – гаршкі і міскі часта бываюць аздоблены пэўным арнаментом светлага колеру на цёмным фоне гліны. Дробныя вырабы з дрэва – такія, як лыжкі, сальнічкі, кублы і г. д. – зроблены з сапраўдным густам і дакладнасцю. Найлепш, аднак, праявілася мастацкае вынаходніцтва ў строях і тканінах. Цікаваю магла б быць калекцыя палескіх тканін і ўзораў, якімі іх аздабляюць нашы жанчыны. Я не ведаю настолькі добра гэтую справу, каб магла гаварыць пра яе; ведаю толькі, што чырвоныя ўзоры на рукавах самацканых кашуль, клеткі ці палосы на спадніцах, канцы намётак або ручнікоў і паясы, якімі падпярэзваюцца, уяўляюць такую вялікую разнастайнасць, што цяжка сустрэць два разы дакладна такі самы ўзор. Амаль кожны ўзор мае сваю, характэрную для яго назву: *на ўкоскі, на тры крыж'я, по-Піліпоўіцкі, гускі* і г. д. Колеры, ужываныя ў вырабах з воўны, бываюць: чорны, чырвоны, зялёны, жоўты, сіні і белы, але дзеля гэтага апошняга бяруць бавоўну. Сам працэс ткання вельмі адмысловы, індывідуальна прадуманы, і здатная майстрыха можа выткаць на невялікім варштаце прыгожыя ўзоры-дарожкі на абрусы або ручнікі. У варштат (кросны) састаўнымі дэталямі уваходзяць: *вороціло, дошчэчкі, ніты*, якіх можа быць чатыры, шэсць, восем і больш, *бердо і чоленко* (чаўнок). Паяскі ткуць нейкім дзіўнаватым спосабам, і адзінай прыладай тут з'яўляецца цвік, убіты ў сцяну, на які прымацавана ўся работа, а далей усё робіцца ў руках.

Адзенне палескага народа вельмі прыгожае. Назіраецца вялікая разнастайнасць у спосабе павязвання хустак, у кроі світак і гарсэтаў; амаль у кожнай вёсцы ёсць свае адметныя рысы. У Камаровічах, нягледзячы на пранікненне новых павеваў, дагэтуль захоўваюцца адвечныя мясцовыя ўборы.

Мужчына носіць кашулю з самаробнага хатняга палатна, доўгую, амаль да каленяў, з малым адкладным каўняром (*калнір*), завязаным пад шыю чырвонай тасемкай (*косінка*). Штаны летам носяць найчасцей палатняныя або з льянога дамацканага матэрыялу, які называюць *летнік*, у клетку, белае з блакітным. Часам на штаны купляюць корт або сукно, але гэта рэдка бывае. На нагах перш за ўсё носяць палатняныя *анучы*, якімі абгортваюць нагу аж да калена, а потым абуваюць лапці з ліпавага лыка, завязаныя чорнымі раменнымі аборамамі такім самым спосабам, што і пры костцы; там, дзе нага танчэйшая, намотваюць аборамамі густа, адзін віток каля аднаго, далей – шырока накрыв і потым зноў пад каленам густа абвязваюць нагу. У дадатак да адзежы носяць таксама боты (*чоботы*), зробленыя яўрээм-шаўцом з дамашняй скуры. Нідзе босыя не ходзяць, хіба толькі каля дома, па двару, а калі трэба ісці далей, то абуваюць лапці.

Штаны запраўляюць у боты, альбо аборамі ад лапцёў завязваюць ля каленяў. На кашулю, якая надзета паверх штаноў, апранаюць даўгаполую камізэльку з глыбокім выразам каля шыі, ззаду яна палатняная, а спераду – са свайго дамашняга сукна, чырвонага ў клетку альбо ў чорныя, зялёныя ці жоўтыя палосы. Зашпільваецца камізэлька на куплёныя масянжовыя гузікі. Кашулю падвязваюць *пояском*: або чырвоным, тканым у празрыстую сетку, з вісячымі па канцах хвосцікамі, якія завуцца *махры*, або рознакаляровым, шырынёю ў тры пальцы, густа тканым, з рознымі ўзорамі. На гэтым поясе вісіць *каліта*, або *шабета* – скураная сумачка для захоўвання труту і крэменю, *ножны* (для нажа) скуранны футарал, *огніво*, кавалак каванага жалеза дзеля выкрасання агню. Запалкі дзеля ашчаднасці выкарыстоўваюць як мага менш. Трут робіцца з драўлянага грыба, які доўга вараць, потым прысыпаюць салетрай або порахам. Суконная світа звычайна бывае белая альбо светла-попельнага колеру, доўгая да каленяў, часам крыху вышытая сінім шнурком пры кішэнях. Сукно звычайна даматканнае, але світу павінен пашыць яўрэй-кравец. Зімою носяць кажухі. Шапкі па большай частцы купляюць, аднак зімовай парою сустракаюцца яшчэ і шапкі, пашытыя дома: суконныя белыя, уверсе чатырохкутныя, аздобленыя па швах сінім шнурком, аточаныя на адвароце футрам, якое можна апусціць на вушы і завязаць пад барадою. Такія шапкі называюцца *аблаухі* і носяць іх толькі вельмі старыя людзі.

Жанчыны прыбіраюцца наступным чынам: лапці альбо боты, як і ў мужчын. Доўгая кашуля, якая зашпільваецца на шыі маленькім каўнерыкам, з шырокімі рукавамі, аздобленымі ля далоняў вузкай абшыўкай. Гэтая абшыўка, каўнерык і ўвесь рукаў ад пляча да локця *перэtkаны* чырвонымі ўзорамі, толькі дзе-нідзе ўпрыгожанымі вузкай блакітнай палоскаю. Жаночая кашуля складаецца з трох нясточаных кліноў (*полкі*), акрамя таго ёсць *рукава*, а пад імі касыя *куточкі* або *ласточкі*, на плячах *выстаўкі*, пры шыі і рукавах – *каўнерыкі*, *пазуха*, з тылу ж, на карку матэрыял збіраецца ў *закладкі*. Спадніца доўгая, да зямлі, зморшчаная каля пояса і заўсёды звязаная тканым *пояском*, канцы якога звісаюць збоку. Спадніца гэтая пашыта з ваўнянога матэрыялу, чырвоная ў клетку ці ў чорныя, сінія або зялёныя палосы; гэты ўласна ручныя тканы выраб завецца *андаракі*. Летам ужо часта можна бачыць у святы паркалёвыя спадніцы, звычайна чырвоныя. На работу таксама надзяваюць, як больш зручныя і танныя, льянныя спадніцы; яны лягчэйшыя і таннейшыя, белыя з блакітным – *летнікі*. Маюць жанчыны на кожны дзень палатняныя фартухі, ператканыя чырвоным, на святы – белыя, паркалёвыя, куплёныя ў яўрэак, з нашыўкамі альбо з вязанай устаўкаю. За такі фартух, абы-як пашыты, плоцяць па 5 злотых і больш. *Горсэты* робяць часцей за ўсё цёмныя: шарсцяныя чорныя, сінія, а часта нават чорныя з аксаміту; маладыя жанчыны да свайго строю выбіраюць чырвоныя паркалёвыя з жоўтымі і зялёнымі кветкамі. Такі гарсэт шыецца без рукавоў, з глыбокім выразам каля шыі і зашпільваецца на бліскучыя гузікі; ён шчыльна аблягае фігуру і дасканала падкрэслівае яе формы. На шыі мноства шклянных пацерак, крыжыкаў, латунных медалікаў, разнастайных

блісучых цацак, павязаных стужкамі самых яркіх колераў. І ніколі іх не бывае зашмат. На галаве дзяўчаты носяць паркалёвыя хусткі, завязаныя ззаду так, што два канцы вісяць па абодва бакі. Валасы над ілбом раздзелены і гладка зачасаныя. Цяпер і замужнія жанчыны пачынаюць насіць такія хусткі, але да нядаўняга часу аднакай замужніцы (*жонкі*) была *намётка*. У дзень шлюбу яна была абавязковым убраннем кожнай замужняй жанчыны. На намёткі бяруць самае тонкае і самае лепшае палатно, яго нацягваюць на лубяную формачку ў выглядзе кароны, якая завецца *лямец*; адзін яе канец абрамляе твар, больш свабодна яна прылягае каля вушэй, а другі канец спадае на спіну ніжэй пояса. На гэтую намётку завязваюць яшчэ каляровую хустку, звычайна чырвоную (бо гэта любімы колер), і прымацоўваюць блісучымі заколкамі. Жанчыны носяць такія самыя, як і ў мужчын, белыя світы і падпяразваюцца чырвонымі паясамі. Калі гразка ці снег, яны вельмі спрытна падымаюць спадніцу і падтыкаюць яе вышэй каленяў. Прыгожа тады выглядаюць іх зграбныя постаці, што рухаюцца шырокім крокам. Рукі яны трымаюць часцей складзенымі на грудзях, а калі нясуць дзіця або нешта цяжкае, дык заўсёды ў лубяной кашолцы на плячах.

Трэба прызнаць, што палескія жанчыны маюць вельмі прывабны выгляд і ў цэлым прыгажэйшыя за мужчын. Сярэдняга росту, яны ніколі не бываюць ні надта худымі, ні празмерна тоўстымі; яны шырокія ў плячах, з выразнымі грудзямі і стройнай шыяй, рухаюцца свабодна, размашыста і паважна. Галаву трымаюць узнята, глядзяць прама ў вочы, у маладзейшых вочы так і блішчаць ад какетлівасці. Ёсць у іх штосьці гордае і няскоранае, калі яны ў святочны дзень стаяць са складзенымі на грудзях рукамі, абAPERшыся на вароты, упэўненыя ў сабе, стройныя, свежыя, асляпляючы яскравасцю колераў. На прывітанне чалавека з панскага двара «Добры вечар!» яны, злёгка ківаючы галавою, спакойна адказваюць: «А добры, пане!» Бабулі, добразвычайныя і даверлівыя, ахвотна затрымліваюцца для даўжэйшай гамонкі. Мужчыны ж наогул маюць сярэдні рост і шмат сярод іх вельмі нязграбных, цяжкіх, з доўгімі рукамі і крывымі нагамі. Але часта сустракаюцца і вельмі малыя. Відаць, іх развіццё адбываецца вельмі запознена, бо часта 22-гадовыя юнакі яшчэ не маюць і следу вусоў і барод і выглядаюць такімі маладымі, што часам іх можна прыняць ледзь не за дзяцей. Барод і вусоў тут ніколі не голяць, хіба як выключэнне, і то толькі тыя, хто нядаўна вярнуўся з войска. Валасы носяць даволі доўгія і стрыгуць іх роўна вакол галавы. У мужчын заўважаецца таксама больш агіднай прыніжанасці перад тымі, каго яны лічаць лепшымі за сябе, кланяюцца ім у пояс, пакорліва прыгінаюцца і, наогул, яны менш, чым жанчыны, разгаворлівыя, а больш дзікія.

Пераважны колер валасоў на Палессі – светла-русы, крыху залацісты. Сустракаюцца, аднак, вельмі часта зусім чорныя галовы і, што цікава – яны амаль ніколі не сівеюць. Ведала я і 80-гадовых бабуль з абсалютна чорнымі валасамі. Вочы амаль ва ўсіх светла-шэрыя; не памятаю, каб калі-небудзь бачыла чорныя або нават піўныя. Пры цёмных валасах такія шэрыя вочы, акружаныя

чорнымі вейкамі, робяць вельмі прыемнае ўражанне. Сустракаюцца таксама і блакітныя вочы, але не так часта. Твары звычайна круглыя, свежыя, з зусім некласічнымі рысамі, вызначаюцца раскошнымі зубамі. Наогул жа, вельмі прыгожых твараў мала, але і выразна брыдкіх не відаць, асабліва сярод жанчын. Гэта пераважна мілыя тварыкі, ад якіх павявае здароўем і весеіосцю.

Маладыя хлопцы вельмі дбаюць пра сваю знешнасць і ўмеюць кідаць свае забойчыя позіркi на дзяўчат. Ёсць таксама сярод іх вельмі настырныя і адважныя і ў дачыненні да жанчын. Аднак іх ідэалам з'яўляецца не тая гожая, здаровая, свежая і румяная дзеўка, якую мы звычайна лічым за тып вясковай прыгажосці. Палеская моладзь схільна закахацца ў жанчын хілых, далікатнага выгляду, якія маюць *цела бела, чорныя бровы і русу косу*, а яшчэ трохі падобныя да «паненак». Такія карыстаюцца вялікім поспехам.

IV.

Становішча вясковай жанчыны на Палессі здаецца цяжкім і невясёлым ад самага пачатку. Слабейшая па сваёй прыродзе за мужчыну, яна вымушана ва ўсім падпарадкоўвацца капрызному і грубаму гаспадару, для якога абсалютна не існуе паняцця далікатнасці і які ніколі не ўмее стрымаць выбуховага гневу або зайздрасці. Грубае абыходжанне мужа з жонкаю, калі ён б'е яе, праклінае, выганяе з хаты, становяцца такой звычайнай і штодзённай з'яваю, што гэта нікога не здзіўляе і не абурае; нават больш таго, калі б муж не біў сваёй жонкі, гэта лічылася б здзіўным, і ён успрымаўся б усімі як нейкі няздара і недарэка. Песні і казкі перапоўнены нараканнямі жонак на грубую сілу мужоў. У прыказках гавораць: «Як муж жонкі не б'е, то ў ёй лёгкае гніе», «Любі жонку, як душу, а калаці, як грушу». Так адбываецца і ў жыцці. Усе жонкі без выключэння бываюць бітыя і пакрыўджаныя, знявераныя ў сваіх мужоў, і факт гэты настолькі вядомы, што ніхто не лічыць патрэбным ані ўтойваць гэтага, ані саромецца. Маладая жанчына, у якой пытаюцца, ці добрага мужа яна мае, заўсёды адказвае: «А чэму ж, добрый!» – «А ці тебе б'е?» – «Неўжэ ж!» – гаворыць са смехам, без ценю няёмкасці. І трэба прызнаць, што самі жанчыны толькі тады адчуваюць сваё бяdotнае становішча і крыўду над сабою, калі яно прыносіць ім боль ці засмучэнне. Яны не ўяўляюць, каб магло быць іначай, не адчуваюць патрэбы, каб змяніць усё гэта, а сваёй чалавечай годнасці яшчэ цаніць не навучыліся. Пакуль яна маладая, увесь навакольны свет так вабіць яе, а яе ўласная натура поўніцца такой жывасцю, што для смутку і меланхоліі не застаецца ніякага месца. Пасля бурлівай сямейнай сцэны з нявысахлымі слязьмі на вейках бяжыць яна да суседак і ў даверлівай гаворцы, што перапыняецца выбухамі смеху, хутка забываецца на сваю бяду. Бо жанчыны, нягледзячы на знясільваючую працу і грубае абыходжанне, вельмі вясёлыя. Яны па-дзіцячы цешацца любой забаваю, радуюцца падарунку, гадзінамі смяюцца і рагочуць, і, як ва ўсім свеце, так і тут, вызначаюцца гаманлівасцю, якая часта пераходзіць у сварку і нараканні. Дзяўчаты і маладыя «жонкі» надзвычай лю-

бязц танец, і нават старэйшыя бабы, калі крыху падап'юць на нейкай гулянцы, ахвотна пускаюцца ў скокі, падпяваючы і прытупваючы нагамі. Наогул, усе яны любяць збірацца разам, самая цяжкая работа не палохае іх, калі яна выконваецца шматлікім гуртам. Капанне бульбы, напрыклад, на панскім полі пры спрыяльным надвор'і лічыцца найвялікшай прыемнасцю, і кожная з нецярпліваасцю чакае гэтых пар. Затое цяжкай караю для кожнай становіцца адзінота, адасобленасць; таму стараюцца, наколькі магчыма, пазбягаць гэтага, і пры пэўных выпадках дамаўляюцца так, каб можна было працаваць разам. Калі ў абедзвюх сясцёр паспела грэчка, то адзін дзень яны разам ідуць рваць яе да аднае, а на наступны – да другога. Тлумачаць гэта тым, што так спарней ідзе работа. Позняй восенню, калі надыходзіць пара прадзення, некалькі пралляў наймаюць сабе разам нейкую хату, і вечарамі, з прасніцай у руцэ і песняй на вуснах збіраюцца там пры бляску лучніка. Тады гучаць песні, кружаць байкі і загадкі, а то і маладыя хлопцы прыходзяць на тыя *вечэрніцы* забаўляць дзяўчат размовамі. Часта бывае, што познім вечарам, калі дзяўчаты пакідаюць хату, хлопцы нападаюць на іх з-за вугла, палохаюць і гоняць па вуліцы. Колькі разоў такая, на першы погляд, нявінная забава не для аднае з іх мела згубны канец; не адна ў такую восеньскую ноч амаль неўпрыкмет і міжволі страчвае свой дзявочы вяночак. Бо і тут таксама найчасцей праяўляецца брутальная жарсць і гвалт мужчын, нежаданне стрымліваць сваё хаценне. Здраецца такое вельмі часта і, на жаль, робіцца ўсё больш распаўсюджаным. Калісьці пры паншчыне за дзявочай цнотай як быццам бы пільна сачылі. Так, ва ўсякім выпадку, сцвярджаюць старыя людзі. Пачцівая дзяўчына знаходзіла падтрымку і заахвочвалася з боку панскага двара, а тая, што дрэнна сябе паводзіла, выклікала агульнае асуджэнне. Пры ўступленні ў шлюб вялікую ролю адыгрывала цнатлівасць дзяўчыны. Сёння ўсё больш паслабляюцца вузлы звычайў і маралі. Я чула ад некалькіх асоб, якія добра ведаюць тутэйшыя ваколіцы, і сама магу пацвердзіць такую думку, што дзяўчына, якая не мела каханна да шлюбу, лічыцца рэдкім выключэннем. Несумненна, ёсць яшчэ і ў нашы дні такія дзяўчаты строгай маралі, якіх цэняць вышэй за астатніх. Але ці не падвергнецца неўзабаве фатальнаму скажэнню, пры пастаянным падзенні маральных асноў і гэтых паняцця пра дзявочую чысціню як яе несумненную вартасць? Няма ў тутэйшага люду ніякіх досыць пераканаўчых фактараў, якія б супрацьдзейнічалі голасу прыроды і ўжо вельмі сапсаваным уяўленням пра дзявочую нявіннасць, а поспех, якім карыстаюцца ветраныя дзяўчаты, і разнастайныя выгоды і прыемнасці, якіх яны дасягаюць за кошт сваёй нявіннасці, могуць толькі заахвоціць таварышак пайсці па іх слядах, тым больш што кепскія паводзіны ніколькі не ўплываюць на ўступленне ў шлюб, і не аднойчы вядомая сваімі любоўнымі прыгодамі дзяўчына заканчвала тым, што вельмі добра і з карысцю для сябе выходзіла замуж. І сама я ведала дзяўчыну, якой, можа, жартам, аднак не без ценю праўды, прыпісвалі 30 палюбоўнікаў. Год таму, хоць ужо была і не першай маладосці, і не прыгожая, і не багатая, яна выйшла замуж за гаспадаровага сына і цяпер стала шчасліваю маткаю прыгожага

хлопчыка. Бацькі таксама ў сваёй большасці даволі абыякавыя і праз пальцы глядзяць на паводзіны дачок. Часта здараецца, што калі бацька ці матка схапцяць дзеўку на любоўным спатканні з хлопцам, то адлупцююць яе так, што на пэўны час адаб'юць у яе ахвоту да падобных сустрэч. Але на гэтым усё і заканчваецца. Матка не лічыць сваім абавязкам пільнаваць і ўшчуваць сваю падростающую дачку, для бацькі ніжэй яго гонару засланяць яе ад выпадковых кавалераў. Дзяўчына, пакінутая сама сабе і ўласным інстынктам, часта рызыкуючы, доўгі час назіраючы за рознымі спакуслівымі сцэнамі і не маючы ў душы ніякіх засцярог ад кепскіх намераў, паддаецца першым-лепшым спакусам, і потым, калі зроблены пачатковы крок, усё далей і лягчэй рухаецца па тым шляху. За гэта атрымлівае зусім дастатковую, паводле агульнапрынятага тут уяўлення, узнагароду: каханы купляе пацеркі, часам хустку, абаранак ці чарку гарэлкі, а калі ён вельмі шчодры, то прывозіць з якога-небудзь кірмашу пару ботаў. Гэта, аднак, не перашкаджае яму не раз атрымліваць узаемнасць сваёй дзеўкі; яна павінна пашыць яму кашулю, выткаць паясок, памыць і залатаць бялізну, і разам з тым – неаднойчы моўчкі сцяраць яго гнеў і кулакі. Бо палюбоўнікі ў нас у большасці не саромеюцца, і тым смялей спаганяюць сваю злосць на дзяўчыне, ведаючы, што ёй няма перад кім паскардзіцца.

Ці маюць такія стасункі штосьці агульнае з каханнем? Вельмі цяжка гэта разгадаць. Мне здаецца, што ў большасці выпадкаў адыгрывае ролю толькі фізічнае прыцягненне, якое кідае дваіх людзей ва ўзаемныя абдымкі. Можа, не аднойчы такі шлюб вырашае адна хвіліна, а потым прывыканне і ўзаемная згода замацоўваюць гэтыя мімалётныя пачуцці. Часта, аднак, імі кіруе нейкі больш узнёслы, вышэйшы фактар, і я перакананая, што, можа, даволі рэдка, але і сярод нашых сялян узнікае сапраўднае і глыбокае каханне. Вядома, што калі я распытвала ў іх пра каханне, яны не маглі яго акрэсліць, але адчуваць яго ўмеюць: яно набывае часта характар нястрыманых пачуццяў, якія неаднойчы прыводзяць да сапраўднае драмы. Дазволю сабе прывесці пару фактаў. У адной з навакольных вёсак служыла ў багатага гаспадара дзяўчына, была яна таксама і яго каханкаю. Іх адносіны працягваліся даволі доўга, пакуль жонка, даведаўшыся пра гэта, не прымусіла мужа выправадзіць служку. Тая сышла, відаць, пасля бурнай сцэны, але праз нейкі час, перапоўненая пачуццём помсты, вярнулася да сваіх гаспадароў і люта забіла абодвух. Яшчэ адна маладая і вельмі прыгожая дзяўчына была выдадзена замуж супраць сваёй волі і знайшла сабе ўцеху ў некім іншым; яна закахалася ў маладога хлопца з Камаровічаў, уцякла ад мужа спачатку да сваіх бацькоў, і калі яны зноў яе выдалі згаданаму мужу, то спрабавала яго атруціць, каб навікі пазбавіцца нялюблага. Задума яе не ўдалася, але расчараваны муж ужо не затрымліваў яе пасля гэтага. Вярнулася яна ў Камаровічы, пасялілася ў родзіцкі і цалкам аддалася сваім пачуццям. Аднак, нядоўга гэта працягвалася, бо каханага ўзялі ў войска. Я сама бачыла яе менавіта тады, калі яго лёс быў вырашаны, прыгажуня Аксеня пасля сваіх беспаспяховых зваротаў да пісара, старшыні і іншых уладаў вымушана была пагадзіцца з такім лёсам. Але схуднела, збялела і плакала паціху некалькі тыдняў.

Не ведаю, да якой катэгорыі пачуццяў можна залічыць такую іх праяву. Калі нешта падобнае сустракаецца ў асяроддзі вытанчаных людзей, мы гаворым пра духоўную еднасць, пра ўзаемную сімпатыю параднёных сэрцаў, пра боскія вытокі пачуццяў. Для простых жа сялян усё гэта было б залішне прыгожа. Але мне здаецца, што не адна толькі пачуццёвая жарсць, але іншае, больш узнёслае і невытлумачанае прыцягненне, агульнавядомае пад назваю «каханне», дзейнічае і сярод іх. З прыемнасцю пацвярджаю гэта, бо пры частых нараканнях на тое, што ў «хлопаў» няма сэрца, прыемна адзначыць і той факт, які хоць часткова, але абвяргае гэтае сумнае перакананне.

Дзяўчаты карыстаюцца, можна сказаць, самай неабмежаванай свабодою, бацькі ж клапацяцца толькі пра тое, каб выкарыстаць іх сілы і ўменне ў гаспадарцы і каб з цягам часу выдаць іх замуж, як найлепей і з меншымі для сябе выдаткамі. Такім чынам, дзяўчына цешыцца жыццём і сваёй маладосцю, гуляе, прыгожа апранаецца, наколькі гэта магчыма; са шматлікімі сямброўкамі, спяваючы, бегае ў лес *по грибы* ці *на арэхі*, усміхаецца і какетнічае з хлопцамі, адказвае пацалункам на пацалунак і кулаком на штуршок. У запусты танцуе, вясною гуляе на лугах, на Купаллі скача і пляша каля вогнішча – і так весела сыходзяць гады маладосці. Толькі пасля замужжа пачынаецца сур'ёзнае жыццё, звязанае з клопатамі і парою цяжкой працай. Бо менавіта ёю абцяжарана жанчына-гаспадыня на Палессі. Апрача хатняй гаспадаркі, догляду жывёлы і ўсялякага набытку, абмывання, абшывання сям'і, гадавання і выхоўвання дзяцей, ёсць яшчэ работа ў полі і на агародзе, якую, вядома, яна сама павінна выконваць, бо ніводзін мужчына не дакранецца да яе. Каб усяму гэтаму даць рады, трэба быць актыўнаю, працавітаю і перш за ўсё здароваю. Акрамя цяжкой працы, жанчыне, што выходзіць замуж, заўсёды пагражае прывід мужавай сям'і – нязменна патрабавальнай, часта варожа настроенай і нядобразычлівай. Вобраз *свекрухны*, паводле ўяўленняў тутэйшых людзей, становіцца ўвасабленнем зласлівасці, разладу і лютасці.

Вось чаму шлюб, прынамсі для дзяўчыны, не ўяўляецца вяршыняй зямнога шчасця. Кожная ведае, што гэта яе не міне, бо старых дзяўчат тут амаль не сустрэнеш, але ніводная не рвецца да алтара. Наадварот, адцягваюць і марудзяць, стараючыся рознымі спосабамі адсунуць гэты момант як найдалей. Кажуць: «Будзе часу! Шчэ ж пара!» Таму што пры ўступленні ў шлюб вельмі рэдка бярэцца пад увагу ўзаемная схільнасць. Бацькі дамаўляюцца паміж сабою з дапамогаю сватоў, і ў гэтай згодзе найважнейшую ролю адыгрываюць дастатак, працавітасць, цвярозасць, а не ўзаемныя сімпатыі зацікаўленых бакоў. Вядома, што ні з аднаго, ні з другога боку ні прымусу, ні гвалту не ўжываюць. Наадварот, у дзяўчыны нават пытаюць, ці згаджаецца яна на выбар такога мужа, а калі яна сапраўды не жадае ісці за яго, то заўсёды можа адмовіць. Але такое здараецца рэдка. Як правіла, вельмі маладая і недасведчаная дзяўчына (настолькі, каб магла кіраваць сваім розумам), давяраецца бацькам і падпарадкоўваецца іх волі. Але ці аказваецца выбар бацькоў шчаслівы? Здараецца па-рознаму, але часцей, можа, чым дзе-небудзь, сустракаем тут жонак, якія кідаюць мужоў і ўцякаюць

назад, у бацькоўскую хату. Амаль кожная праходзіць праз такую фазу роспачы, пакуль не зжывецца з новым акружэннем і не звыкнецца з цяжкай доляю.

Шлюбы тут заключаюцца ў вельмі маладым узросце: жанчыны – у 17–20 гадоў, мужчыны – у 18–22. У сваёй большасці хлопцы, якіх бяруць у войска, ужо жанатыя. Таксама часта здараецца, што жонка нашмат старэйшая за мужа. Перыяд, у які адбываецца найбольш вяселляў – гэта запусты, ад Ражства да вялікага посту. Бывае, што жэняцца перад калядным постам, пасля заканчэння палявых работ, але гэта толькі ў выключных выпадках. Поўнае апісанне вяселля патрабавала б асобнага разгляду, бо засталася вельмі шмат цырымоній і абрадаў, якія да гэтага часу захоўваюцца ў сваім старажытным выглядзе, пра што сведчаць такія назвы, як *князь*, *баяры*, дадзеныя маладому і дружкам. Песні, што выконваюцца на вяселлі, вельмі разнастайныя і ўсе бываюць прыстасаваныя да пэўных абставін; асабліва некаторыя, якія апяваюць нядолю маладой замужніцы ў чужой незнаёмай сям’і і яе тугу па родных і блізкіх, надзіва ўзрушальныя. Ёсць таксама песні, складзеныя выключна для сіраты, якая выходзіць замуж – яны журботныя і чулівыя. Паміж так званымі *змовінамі* і шлюмам перапынак вельмі кароткі. Часта на змовінах прызначаюць і тэрмін шлюбу: праз тыдзень, праз 10 дзён, і заўсёды выбіраюць для шлюбу нядзелю або іншы святочны дзень. Трэба, аднак, адзначыць, што, паводле народнай традыцыі, царкоўны шлюб яшчэ не лічыцца правамоцным дзеля сумеснага жыцця маладых, не царкоўная цырымонія дае канчатковае права на іх з’яднанне. Часцей здараецца, што з царквы маладыя разыходзяцца кожны да сябе і застаюцца яшчэ нейкі час чужымі, да дня, прызначанага на вяселле. Гэты дзень выбіраюць у залежнасці ад жадання бацькоў або нейкіх акалічнасцяў праз тыдзень або два пасля шлюбу. На працягу гэтага часу маладая жыве ў бацькоў і з мужам зусім не сустракаецца, а той і не прэтэндуе ні на якія правы ў адносінах да яе і толькі пасля вяселля забірае яе ў сваю хату, і ўжо з гэтага часу прынаецца і з’яўляецца яе сапраўдным мужам. Гэта можа служыць доказам таго, наколькі мала да цяперашняга часу нашы людзі пераняліся царкоўным духам, калі нават таінства яны лічаць толькі як абавязковую форму, а зусім не як рэч самую важную і значную, і наколькі кансерватыўна яны трымаюцца старажытных звычаяў, якія замянілі ім недахоп рэлігійнага пачуцця, сталі яго вераю і найвышэйшым законам. Нікому, нават самаму беднаму чалавеку, не прыйшло ў галаву выдаць замуж дачку, не згуляўшы *вяселля*. Шлюб лічыўся б несапраўдным, калі б спыніліся на адным толькі вячанні.

Вяселле заўсёды працягваецца некалькі дзён. Спачатку ў абедзвюх хатах паасобку з вялікім цырыманіялам і песнямі пяклі караваі. Назаўтра малады ў акружэнні дружны прыезджае да жонкі, яна з дружкам чакае яго ў хаце. Яго адразу не пускаюць туды, і ён мусіць даць выкуп дружкам і ледзь не гвалтам здабыць права ўвайсці. Потым ідзе частаванне прысутных, танцы, якія адбываюцца, не зважаючы на зімовыя маразы, на падворку перад хатай. Госці п’юць гарэлку, ядуць разнастайныя прысмакі, адпаведныя заможнасці гаспадара. Маладую садзяць на дзяжы, падпальваюць ёй і мужу валасы, завіваюць намётку,

дзеляць каравай. Нарэшце, адбываецца ад'езд маладых у хату мужа разам з вясельным пасагам, які ў кублах і каробках пакуюць на вазы, і пры гэтым увесь час спяваюць адпаведныя песні. А ў мужавай хаце далей працягваюцца розныя забавы, частаванне, выпіўка, танцы, свавольствы і жарты, усё больш і больш разняволеныя. Працягваецца гэта да позняе ночы, пакуль, нарэшце, свахі не правядуць маладажонаў у «клець» і не пакінуць там адных. Даўней, калі звычаі былі нібыта больш суровыя, весялосць і забавы залежалі ад таго, аказалася маладая дзеўкаю, ці наадварот. Пры шчаслівым выпадку ў хаце панавала агульная радасць: упрыгожвалі вокны, коміны, абразы, гаршкі і ўсё, што можна было ўпрыгожыць, чырвонымі стужкамі, а так званыя *прыданкі* (прыяцелькі), прысланыя маткаю, каб даведацца пра дачку, адвозілі з трыумфам у бацькоўскую хату кашулю сумленнай дзяўчыны. Гулялі і танцавалі цэлы дзень, і кожны ўслаўляў нявіннасць маладой і прадбачлівую апеку яе маткі.

Цяпер жа, калі большасць дзяўчат выходзіць замуж зусім не ў стане дзявочай нявіннасці, гэтыя звычаі павінны былі змяніцца. Вельмі многіх трэба было б асуджаць. У выніку найчасцей малады па сваёй дабраце, якая можа здацца вытанчанай далікатнасцю, прымае ўсю віну на сябе, і назаўтра, пасля шлюбнай ночы, гулянка працягваецца далей найлепшым чынам, а прыданкі звычайна адвозяць бацькам добрыя весткі. Аднак я таксама чула і пра іншыя выпадкі. Малады адмовіўся ўдзельнічаць у ашукванні старонніх, праўда раскрылася, і дружкі маладога, помсцячы за таварыша, надзелі свахам хамут на шыю. Усе дзяўчаты пакінулі гулянку, і маладая на доўгі час была выстаўлена на жарты і здэкі прысутных, а потым пакінута на непрыязнасць мужа і ўсёй яго сям'і. У цэлым жа цяпер усё больш паблажліва ставяцца да ўсялякіх дашлюбных выбрыкаў.

Якое ж становішча жонкі ў мужавай сям'і? Бо часцей за ўсё яна ўваходзіць у шматлікую грамаду і мусіць жыць не толькі з яго бацькамі, але і з братамі, і з іх жонкамі, а потым сутыкнуцца з самымі рознымі характарамі і патрабаваннямі, з якімі неяк трэба знаходзіць паразуменне. Усё гэта залежыць ад яе такту і ўмельства. Калі яна лагодная, ціхая, пакорлівая і працавітая, то неўзабаве стане падпарадкоўвацца больш энергічным родзічам, якія пачнуць эксплуатаваць яе на кожным кроку; калі ж яна рэзкая і дэспатычная, і трапіць на адпаведныя характары, то адразу ператворыць хату ў сапраўднае пекла. Часта так і здараецца, бо тутэйшыя жанчыны, як правіла, ні саступіць, ні змаўчаць не ўмеюць. Такім чынам, сваркі, інтрыгі, змовы, плёткі, паддражніванні, жаданні рабіць на злосць працягваюцца бясконца. А калі ў дадатак мужыкі пачнуць бараніць сваіх баб, то даходзіць часта да бойкі, а часам і да раздзелу сям'і. Наконт гэтага ў сялян існуе таксама перакананне, што некалькі жанчын не можа жыць у згодзе пад адным дахам. Памятаю, як здзівіўся адзін з мужыкоў, калі я сказала яму, што хоць у двары жыве некалькі паняў, але яны ніводнага разу яшчэ не пасварыліся. Ён з недаверам паглядзеў на мяне і, пачухаўшы галаву, сказаў: «Да як жэ гэта можа буці? У нас як толькі жонкі зберуцца, то нашэму брату – хоця з хаты ўцекаць!»

Не зважаючы на грубасць і імпульсіўнасць мужчын, найчасцей, аднак, у хаце пануе жанчына. І тут, як і на ўсім свеце, пацвярджаюцца словы: «Мы кіруем светам, а намі – жанчыны». Жанчына паводле сваёй натуры больш рухавая і хітрая, яна ўмее распазнаць слабыя бакі свайго гаспадара і неўзабаве з дапамогаю разнастайных, уласцівых ёй спосабаў кіруе ім. Яна часта, калі ўзнікае патрэба, становіцца яму дарадцаю. Парою ўмее навязаць яму сваю волю, і хоць мужчыны заўсёды з вялікай пагардаю адгукаюцца пра бабскі розум, тым не менш, часта знаходзяцца пад уплывам сваіх жонак. Але звычайна іх поле дзейнасці падзелена: у хаце гаспадарыць жонка, а ў астатняй гаспадарцы – муж. Калі хата даволі багатая, каб можна было распараджацца нейкімі даходамі, незалежна ад заробленых у полі грошай (напрыклад, калі мае жарэбчыка, вала або крыху жыта на продаж), і гэтага дастаткова для аплаты падаткаў, то кожны з членаў сям’і захоўвае заробленыя грошы для сябе і выкарыстоўвае іх на адзёжу, боты і г. д. Жанчыны таксама карыстаюцца гэтымі прывілеямі, і рэдка здараецца, каб муж адабраў у жонкі заробленыя ёю *грошы*. Дзяўчаты таксама маюць сваю асобную *касу* і з яе купляюць сабе патрэбныя строі або збіраюць на пасаг, што здараецца досыць часта. У такім разе яны хаваюць сваё багацце, звычайна, у выглядзе срэбраных залатовак і сараковак на дне кубла ў шматку палатна альбо ў маленькай бляшаначцы з-пад цукерак. Аднак, калі ў сям’і не хапае на абавязковыя выдаткі, то і сыны, і дачкі ахвотна аддаюць бацьку свае заробкі. Грашовыя спрэчкі рэдка здараюцца ў сям’і, і калі, напрыклад, муж вельмі шмат траціцца на гарэлку, жонка скардзіцца, наракае, але плоціць за яго, калі трэба.

Дзяўчаты, апрача заробкаў на рабоце ў полі, маюць яшчэ адну крыніцу прыбытку – збіраюць грыбы, ягады і арэхі, нясучь іх у панскі двлор, дзе заўсёды гэтыя прадукты ахвотна прымаюцца і аплочваюцца срэбранай манеткай, хустачкай або кавалкам паркалю, што прыносіла нашмат большае задавальненне. Яўрэі таксама купляюць у вясковых жанчын арэхі і грыбы. Сялянкі прыносяць у двор на продаж яйкі і курэй. Аднак калі прыходзяць у двор па якую-небудзь раду ці па лякарства, дык ахвяраюць звычайна пару жменяў гарбузовых зярнят або чорных сушонах ягад – *гасцінца*, і за гэта ніякае платы браць не хочуць. Самі яны таксама вельмі гасцінныя, у хаце любяць частаваць аладкамі або нават яешняй, а калі капаюць бульбу, дык абавязкова запрашаюць на печаную ў прыску.

Са шкадаваннем трэба прызнаць, што маральны ўзровень замужніх жанчын хоць і значна вышэйшы, чым у дзяўчат, але небездакорны. Цяжкая хатняя праца і пільнае вока мужа, які прыглядаецца і абураецца за парушэнне вернасці і сваё абурэнне выказвае вельмі простым і брутальным спосабам, адбівае ахвоту да пазавугольных любошчаў. Дык калі і здараецца такое каханне, то працягваецца яно нядоўга. Вядома, што салдаткі, якія засталіся дома, заўсёды маюць палюбоўнікаў. Але на гэта і людзі, і самі мужы глядзяць паблажліва, тлумачачы, што калі ён сам у гэты час мае стасункі з рознымі жанчынамі, то чаму і яна павінна быць пазбаўлена такой свабоды.

З большай суровасцю і нават з абурэннем глядзяць яны на недазволенае каханне між крэўнымі. А выпадкі такія сустракаюцца. Не ведаю, наколькі гэта праўда, але кажуць, што блізкія адносіны свёкра з нявесткаю часта бываюць зусім не платанічныя. Чула я тое самае пра пэўных сяцёр і братоў.

Акрамя такіх вычварных уяўленняў і вельмі непрыстойных паводзін наогул, ёсць яшчэ пэўная катэгорыя злачынцаў, пра якіх тут не ведаюць. Я маю на ўвазе дзетазабойства. Два фактары, якія звычайна правакуюць такое злачынства – беднасць і сорам – тут абсалютна не існуюць. Дзяцей, народжаных у сям’і, заўсёды вітаюць з радасцю, бо з імі прыбывае бясплатная рабочая сіла, а пры існуючых умовах – лёгкая для выжывання. Незаконнанароджаных дзяцей ахвотна лічаць за сваіх па той жа самай прычыне. Калі ж матка замужніца, то часта ніхто не ведае, што дзіця прыйшло на свет нелегальна. Мужы пасля першага выбуху гневу пагаджаюцца прыняць чужое дзіця за сваё, і з цягам часу цалкам сціраецца памяць пра мінулае. Значна цяжэй, калі дзіця нарадзіла дзяўчына. З песні мы бачым, што гэта выклікае ў сям’і вялікае абурэнне, а віноўніца застаецца з сорамам назаўсёды. Аднак такога практычна ніколі не здараецца. Палескія знахаркі ведаюць тысячы спосабаў выйсця з такога становішча, і дзяўчаты, калі трэба, спехам бягуць да іх. І можна толькі здзівіцца моцнаму арганізму тутэйшых жанчын, што ўжываньня імі лекі не надрываюць іх здароўя.

V.

Сялянскія сем’і на Палессі, як вядома, даволі вялікія. Мне не даводзілася чуць, каб калі-небудзь гаварылі пра сям’ю, у якой менш за тое дзяцей. Часта трапляюцца сем’і, якія маюць іх дзесяцёра і больш. Рэдка сустрэнеш хату, дзе не памерла некалькі дзяцей, і амаль кожнай матцы даводзілася перажываць такую балючую страту. Злейшым ворагам гэтых маленькіх стварэнняў бывае дыфтэрыт, які ўжо неаднойчы на працягу нейкіх двух тыдняў забірае дзясяткі большанькіх і меншанькіх дзетак. У хатняй цеснаце і душным паветры хутка перадаюць яны адно аднаму хваробу. Частыя хваробы ўзнікаюць яшчэ і таму, што не хапае догляду і разумнай апекі. Дзеці зімою і летам з усёй адзержы маюць адну і тую ж кашулю, ходзяць амаль заўсёды басанож, так што вымакнуць і прастыць бывае вельмі лёгка, тым больш што зімою ў хаце страшэнна гарача, і дзеці, седзячы на распаленай печы, потым адразу выбягаюць на снег і вецер. Але ўжо тыя, хто выгадуецца ў такіх умовах, у выніку нялёгка падаюцца хваробам, бо атрымліваюць у спадчыну ад бацькоў моцнае здароўе і вялікі запас сіл – асабліва моцна складзеныя жанчыны, што пацвярджаецца тым, з якою лёгкасцю яны выношваюць і нараджаюць дзяцей. Усе яны без выключэння да апошняй хвіліны працуюць у полі, жнуць, полюць, перуць, нават перасоўваюць цяжкія рэчы. Здараецца, і даволі часта, што пасярод поля пачынаюцца схваткі, і не паспее яна дайсці дадому, як народзіць дзіця. Жывот, як правіла, баліць нядоўга, і ўсё заканчваецца паспяхова. Праўда, я чула ад аднае

вельмі дасведчанае жанчыны, якая ўжо даўно і добра напрактыкаваная ў гэтых справах, што найбольшая колькасць цяжкіх родаў прыпадае на восень. Яна тлумачыла гэта працаю цяжарнай у полі і тым, што жніў даводзіцца ўвесь час нахіляцца, а гэта шкодна ўплывае на роды. Таксама па гэтай прычыне дзеці часцей нараджаюцца нежывымі менавіта ўвосень.

Зразумела, пры кожнай парадзісе звычайна знаходзіцца так званая *бабка*. У вёсцы некаторых жанчын асабліва цэняць за іх умельства і дасведчанасць у прыняцці родаў, але бабкаю можа быць любая замужняя жанчына, толькі не родная матка. Гэтай «бабе» нельга знаходзіцца пры дачцы. Аднак, часта здараецца, што ў выніку празмернага старання немаўлятку, а ў некаторых выпадках і матку, адпраўляюць на той свет. Пры нараджэнні дзіцяці прытрымліваюцца пэўных правілаў: парадзіха павінна не ляжаць у ложку, а нараджаць стоячы. Калі пачынаюцца вострыя схваткі, цяжарную жанчыну тры разы абводзяць вакол стала. Раскладваюць таксама на падлозе мужавы споднія штаны, праз якія парадзіха павінна некалькі разоў пераступіць. А калі цяжкія роды зацягваюцца, і жанчына вымушана цярпець невыносны боль, то просяць святара адчыніць у царкве дзверы, якія завуць «царскімі варотамі». І толькі калі дзіцятка прыйдзе на свет, іх зачыняюць. Часам таксама парадзіху накрываюць яшчэ і епітрахіллю, якую надзяе на сябе святар у часе набажэнства.

Калі, нарэшце, дзіця народзіцца, яго купаюць і спавіваюць. Пялёнкі заўсёды робяць са старых кашуль. Нельга даваць дзіцяці на працягу першага года жыцця новага палатна, бо потым, у будучым, яно не будзе багатым. Яшчэ лепей, калі старыя пялёнкі, у якія загортаюць дзяцей, выпрашаны або падораны. Нельга таксама надзяваць на галоўку шапачку, а ахінаюць яе хустачкай. Першыя два дні немаўлятку пояць выключна цёплым рамонкам, што ачышчае яму ўнутранасці. І толькі на трэці дзень матка дае яму цыцку. Часцей увесь гэты час матка яшчэ ляжыць у ложку, хоць здараецца, калі адчувае ў сабе сілу, устае на другі дзень пасля родаў. Бабка наглядае за ёю, смажыць ёй яешню, кашу ці аладкі і прыносіць ежу ўсе гэтыя два дні. Падаючы першы раз яешню, яна гаворыць: «На табе, мая ўнучэчка, штоб тэ месечко, гдзе было поўненько, зноў напоўнілось!». Даюць таксама хворай гарэлку і ўгаворваюць пад'есці, пераконваючы, што трэба запоўніць тое пустое месца, што засталася ў жываце пасля дзіцяці. Прыходзяць і суседкі, і кожная павінна з сабою нешта прынесці: або яешню, або чорныя ягады, звараныя з ігрушамі, або тварог з малаком і да т. п. рэчы. Звяртаючыся да маці, гавораць ёй: «З'еш, ад таго – малака прыбудзе».

Калі дзіцятка хілае і баяцца, што яно можа хутка памерці, нясуць яго як мага хутчэй да святара; калі здаровае – чакаюць нядзелі. Тады прыходзяць запрошаныя бацькамі кумы і забіраюць з сабою дзіця, спавітае ў чыстыя пялюшкі і абвязанае чырвоным паяском. Святару нясуць намётку, булку хлеба і кварту гарэлкі. Святар прапануе бацькам некалькі імёнаў на выбар, звычайна з тых святых, якія прыпадаюць на гэты тыдзень. Вярнуўшыся дадому, кума прыходзіць да маткі і, аддаючы ёй дзіцятка, цалуе яе і гаворыць: «Нехай жэ Бог гадуе хрэсьніка». Усе п'юць гарэлку і жадаюць узаемна ўсялякіх поспехаў.

Матка дорыць куму і куме па намётцы ўласнае работы, а тыя даюць для свайго хрэсніка па пары манет. Потым падаюць *абед*, на якім выстаўлены галоўным чынам прынесеныя суседкамі падарункі. На заканчэнне абеду бабка прыносіць сваю кашу, гэта так званая *бабчына каша* – звычайная прасяная каша, звараная з мёдам. Кум бярэ ад бабкі гаршчок і кідае яго на сярэдзіну стала – гаршчок разбіваецца. Тады бабка здымае вяршок, кладзе на яго залатоўку ці саракоўку і, абвярнуўшы хусткаю, па чарзе падае яе ўсім прысутным, і тыя сыплюць наверх грошы, хто колькі хоча і можа. Сабраныя ад прысутных грошы бабка хавае для сябе, а залатоўку ад бабкі належыць аддаць для дзіцяці. Потым усе ядуць кашу, і на гэтым урачыстасць заканчваецца.

Дзіця гадуецца больш-менш як Гасподзь Бог даў, без асаблівых клопатаў пра яго і старанняў. Зімою яно ляжыць у лубяной калысцы, якая мае форму квадратнай ці падоўжанай каробкі, падвешанай на шнурах, прымацаваных да бэлькі пад столлю, і адхінутай палатняным покрывам. Калыска выслана мяккім сенам, а падушачка, набітая пер'ем, часцей за ўсё абшыта чырвоным паркалем; дзіця ляжыць на так званай прасцілцы. Яно моцна спавітае пялёнкаю і абвязанае некалькі разоў паяском. Як толькі дзіцятка закрычыць, матка адразу ж дае яму грудзі, каб супакоіць. Калі ж ёй трэба на даўжэйшы час пакінуць хату, яна завязвае ў анучку кавалачак хлеба і кладзе яму ў роцік. Старэйшы брацік або сястрычка калыша калыску і манатонна спявае калыханку: «О ты, коцік, не хадзі і г. д.». Вельмі часта ў якасці ўсыпляючага сродку ўжываюць мак: вараць у малацэ лупінне макавых галовак і даюць дзіцяці на ноч дзве малыя лыжачкі адвару. У большасці выпадкаў не дапускаюць, каб гэта магло нашкодзіць і гавораць: «Калі паганэ дзіця, так што ж яму зрабіць». Некаторыя больш дасведчаныя жанчыны кажуць, што гэтага рабіць не трэба, бо потым дзіця будзе неразумнае. Купаюць яго два разы на тыдзень, а калі матка дбае пра здароўе свайго дзіцяці, то кладзе ў гарачую ваду пучкі засушаных зёлак: прыбытнік, макрыцу, мяту, браткі, папараць, і гэта, напэўна, павінна адагнаць усе хваробы яшчэ ў самым зародку. Дзіця кладуць у начоўкі з цёплай вадою, у якой гэтыя зёлкі заварваліся, пакрываюць пялёнкаю і ўвесь час паліваюць вадою; потым памыюць яму галоўку і выціраюць. Нарэшце, хвілін праз 15 пасля такога купання яго загортваюць у цёплую, нагрэтую ля агню пялёнку, даюць яму грудзі і толькі потым надзяюць кашульку і кладуць спаць.

Наогул жа як мала відаць старанняў каля дзяцей. Па большай частцы яны худыя, бледныя, часта абсыпаныя рознымі болякамі, ходзяць у брудных кашулях з вечна бруднымі насамі. Прусакі і блохі, якімі перапоўнены хаты, пакідаюць знакі ўкусаў на іх целе. Летам матка, адыходзячы на поле, забірае з сабою дзіцёнка. Яна вешае сабе за плечы «каробку» з дзіцем і акрывае ўсю яе палатняным покрывам. Рухам пры хадзьбе яна хутка ўсыпляе дзіцё, а калі яно пачынае плакаць, матка пачынае трэсці плячыма і гэтакім спосабам зноў закалявае яго, аж пакуль тое не засне. Потым, калі дойдзе да месца, яна стаўляе тры кіі ў козлы, якія падтрымліваюць калыску, а сама час ад часу заглядвае да дзіцяці і, калі трэба, трохі калыша яго. Часам, аднак, здараецца і нядобрае з беднымі,

безабароннымі немаўляткамі: неаднойчы яны аказваюцца пакусаныя сляпнямі, камарамі і мошкамі, часам нават змеямі, якія могуць лёгка праслізнуць у калыску. Чула я нават і пра такое здарэнне. Маленькае спавітае дзіцянё ляжала ў калысцы на полі, а матка дзесьці далёка адышла. Вароны, заўважыўшы лёгкую для сябе здабычу, зляцеліся да калыскі і пачалі дзяўбсці дзіцятка. Матка не пачула крыку, а калі пасля работы вярнулася да дзіцяці, то знайшла ўжо толькі нежывое крывавае месіва, над якім ляталі драпежныя птушкі.

Калі ўжо дзіця пачынае прама трымаць галоўку і яго можна насіць на руках, малое даручаюць старэйшым браціку ці сястрычцы, і разам са сваім апекуном яно доўгія гадзіны сядзіць у пяску перад хатаю, у акружэнні равеснікаў, сабак і свіней. Праходзячы па вёсцы, можна бачыць такія групкі дзяцей, з якіх старэйшаму, можа, не больш за шэсць гадоў. Летам, калі бацькі на полі, дзеці застаюцца самі сабе і так праводзяць большую частку дня. Вядома, што могуць здарыцца самыя разнастайныя выпадкі. Яны забаўляюцца пяском, палкамі, дражняць свойскіх жывёл.

Трэба заўважыць, што маткі даволі доўга кормяць дзяцей грудзмі – часткова з-за іх слабасці і часткова, каб зноў не зацяжарыць. Часам яны не адлучаюць іх ад грудзей да двух год і больш, што, аднак, не перашкаджае дзіцяці ўжываць і іншую ежу і есці ўсё, што трапіць яму ў руку. Нарэшце, калі матка вырашыць адлучыць дзіця ад грудзей, дык звычайна чакае першай нядзелі пасля маладзіка. У гэты дзень яна згатуе яму кашку, зварыць яечка, купіць у яўрэя кавалак булкі ці абаранак, апошні раз накорміць грудзмі, а потым, даючы іншую страву, гаворыць: «На табе хлеб і соль, ужэ годзі матчыной ласкі патрэбоваць». Пры гэтым часам варожаць пра будучы лёс дзіцяці, падаючы яму ў адной руцэ яечка, а ў другой – кавалак хлеба. Калі дзіця возьме хлеб – будзе ўсё жыццё багатым, а калі яечка – будзе бедным і голым да смерці. Апрача таго, кормячы апошні раз, матка садзіць дзіця на кажух, вывернуты воўнаю наверх, каб было багатае.

Наогул, ці з вялікай стараннасцю даглядаюць дзяцей? Гэта тое пытанне, на якое цяжка адказаць, бо ўяўленне пра старанны догляд даволі шырокае, і можна з пэўнасцю сцвярджаць, што спосаб абыходжання з вясковымі дзецьмі на Палессі і іх гадаванне не адпавядаюць нават дастаткова памяркоўным патрабаванням. Несумненна, нараджэнне дзяцей у палескай хаце з радасцю вітаецца ўсёй сям'ёю. Жанчына, у якой няма дзяцей (з'ява даволі рэдкая) ужывае разнастайныя сродкі, каб зацяжарыць. Самае меншае дзіцятка звычайна бывае пестуном і ўцехаю для ўсёй сям'і, аднак часта і яе дэспатычным гаспадаром. Псаванне малых дзяцей і дагаджанне ўсім іхнім прыхамацям і капрызам з'яўляюцца тут звычайнай з'яваю. Датуль дзіцяці не даюць нейкую цацку або ласунак, пакуль яно моцна не заплача, а тады ўжо найхутчэй даюць тое, чаго яно дамагаецца. Звычка гэтая настолькі пашырана, што нават перайшла ў вераванне: матка, у якой на працягу года памерла дзіця, усё лета, аж да Спаса (6-га жніўня) не бярэ ў рот ніякай садавіны, бо яе дзіцятку на тым свеце не дадуць ні грушкі, ні яблычка. А кожнаму на небе даюць яблычка для забавы; але калі матка на зямлі есць садавіну, то яе дзіцятку гавораць: «Табе не дадзім, бо твае яблоч-

ко сьвіня з'ела». Кожны поспех у авалоданні моваю, кожную прыкмету развіцця розуму вітаюць з радасцю. І хоць часта здараецца, што матка не дбае пра сваё дзіця, кідае на Божую ласку, калі ідзе на гулянку або пагаварыць з суседкамі, пакідае яго на доўгі час дома адно, або пад вельмі ненадзейнай апекаю, тым не менш любіць яго па-свойму, песціць, прыхоўвае для яго лепшыя кавалкі і з захапленнем гатова кожнаму шмат пра яго расказваць: «Якое ж ано разумніньке! А поцешнэ, поцешнэ!» Я ведала адну маладую жанчыну, якая, пахаваўшы адзіную двухгадовую дзяўчынку, доўгі час ніяк не магла сусцешыцца, кожны раз бачыла яе ў сне, і нават удзень чула яе голас і шчабятанне недзе зусім блізка каля сябе, а на чужых дзяцей без слёз глядзець не магла.

Чысціня ў хаце даволі сумніцельная, а дзеці, вядома, яшчэ больш брудныя, чым дарослыя. Пакуль дзеці малыя, іх купаюць часта; потым гэты хвалёны звычай паступова неяк знікае, і з цягам часу маці здавальваецца мыццём і часаннем па нядзелях; тады ж дзіця атрымлівае чыстую кашулю. Вядома, гэтага недастаткова, і з вялікай прыкрасцю трэба заўважыць, што сялянскія дзеці надзвычай брудныя, а іх валасы, звычайна даволі густыя і падстрыжаныя вакол галавы, кішаць агіднымі насякомымі. Адзежа малага гадоў прыкладна да пяці – як зімою, так і летам – кашуля з хатняга палатна. Гадалая і нават да двух год малеча носіць на галаве чэпчык, пашыты часцей за ўсё з чырвонага паркалю. Потым хлопцы атрымліваюць старую бацькаву шапку, якая спаўзае ім на твар (але і яе надзяваюць толькі ва ўрачыстыя моманты), і чырвоны паясок, якім пры неабходнасці падвязваецца кашуля. Дзяўчынкі павязваюць на галаву паркалёвую хустачку і калі-нікалі надзяваюць лёгкую саматканую спаднічку сіняга і белага колеру ў клетку. Здараецца таксама, што хтосьці з сям'і спляце для малага лапцікі, а матка зашнуруе іх чырвонымі аборамамі. Гэта лічыцца выключна прыгожым убраннем. Старэйшыя хлопцы з узростам перааправаюцца ў суконную камізэльку, палатняныя споднікі, якіяносяць пад кашулю, і світку з дамакананага сукна, пашытую краўцом. Дзяўчаткі, падростаючы, паступова пачынаюць насіць андарак і фартух, а хустку ніколі не здымаюць з галавы. Дома яе завязваюць канцамі ззаду, а на выхад падвязваюць пад барадою.

Хваробы ў дзяцей, гэтаксама, як і ў старэйшых, лічацца ўсімі як непазбежныя, якім нельга даць рады. Напачатку на хваробу часцей за ўсё ніхто не звяртае ўвагі, і толькі тады, калі яна набывае пагражальныя формы, пачынаюць непакоіцца і шукаць паратунку – спачатку ў баб, потым у фельчара альбо ў панскім двары. Вядома, што ратаваць у такім выпадку часта ўжо проста немагчыма, што таксама выклікае страту веры да лекара і ўзмацняе павагу да баб і знахароў. Звычайна нечаканую слабасць дзіцяці прыпісваюць пярэпалаху: «Улякнуўса», кажуць. І ў такім выпадку ёсць два спосабы лячэння. Трэба ўзяць у якую-небудзь пасудзіну вады, і праз рэшата прасеяць на яе накрыж попел, потым у той вадзе выкупаць дзіця і ваду выліць дзе-небудзь як найдалей, у такім месцы, дзе ніхто не ходзіць. Калі гэта не дапаможа, дык другі спосаб такі: трэба спячы шэсць маленькіх булачак хлеба, пакласці іх хворому дзі-

цятку на жываток і качаць да таго часу, пакуль не заўважыш на хлебе нейкія валаскі – гэта значыць такім вольным спосабам выходзіць зьяк. Той хлеб даюць з’есці сабаку, а дзіця паправіцца. Часамі таксама здараецца, што дзіця, хоць і здаровае, і добра выглядае, але ўсю ноч бесперастанку капрызіць, не бярэ грудзей. Гэта так званыя «начнікі», злыя духі, якія дакучаюць дзіцяці, шчыпаюць яго, драпаюць, колюць і не даюць яму заснуць. На гэта існуе адзіная парада: трэба пад калыску паставіць міску, пакласці ў яе верацяно, нож і тры іголки або шпількі. З гаршка ў міску ўліць кіпячае вады. Потым з той жа міскі назад зліць ваду ў гаршчок і прыкрыць яго міскаю. Зрабіць гэтак раз пад вечар, другі раз назаўтра з раніцы і яшчэ на другі дзень вечарам. Ваду выліць пад плот, і начнікі прападуць, а дзіця будзе вельмі добра спаць. Яшчэ перасцерагаюць, каб не калыхалі пустую калыску, бо праз гэта дзіця губляе сон.

Валасы дзецям стрыгуць вельмі рэдка і пры гэтым пільнуюць, каб састрыжанных валасоў не кідаць абы-дзе. Бо калі іх выпадкова схапіць птушка і занясе ў гняздо, то на галаве абавязкова саўецца каўтун. Тое ж самае і з зубамі, калі выпадаюць. Калі мыш зацягне іх у сваю нару, то і новыя, маладыя зубы будуць крышыцца.

Дзіцячыя забавы і гульні не надта разнастайныя. Малыя парою гуляюць наступным чынам. Двое кладуць адну руку на другую, злёгка трымаючы за скуру, тады павольна падымаюць іх разам угору, нахштальт таго, як ляцяць птушкі, і гавораць: «Сарока, варона, сарока, варона!», а потым, як толькі рукі пачынаюць разлятацца ў розныя бакі, крычаць: «Шугі! Шугі!». Альбо, трымаючы ручку малога, водзяць яму пальцам па далоні і гавораць: «Сарока варона, по сьметніку скакала, дзеткам кашку збірала, на прыпечку варыла, под прыпечком студзіла, на лавочэ карміла, – і гэтаму дала...» Тут бяруць першы палец: «І гэтаму дала...» – і гэтак робяць па чарзе з усімі пальцамі, аж даходзячы да малога: «а гэтаму не дала...». Тады казычуць дзіця пад пахаю, прыгаворваючы: «Што вады не насіў, што дзежы не месіў, што круп не драў, да й з хаты ўцекаў!» Адноўчы я бачыла, як некалькі шасці-сямігадовых хлопчыкаў гулялі на вуліцы ў такую гульню. Кожны паасобку круціўся, расставіўшы рукі, і ўвесь час гучна крычаў: «Дзеду, дай меду, дзеду, дай меду, дзеду, дай меду» і г. д., аж пакуль не сутыкнуўся з таварышам, і тады ўжо, з закручанымі галовамі, абодва падалі на зямлю. Такое заканчэнне гульні суправаджаў выбух смеху кожнага, хто перакруціўся. Праз хвіліну гульня пачыналася спачатку.

Дзяцей вельмі рана выкарыстоўваюць у разнастайных хатніх справах: яны калышуць і даглядаюць малодшых дзетак, замятаюць хату, мыюць міскі і лыжкі, пазней пасуць свіней і птушак, і, нарэшце, загадзя прывучаюцца да палявых работ. Васьмігадовы хлопец, напрыклад, выязджае з бацькам на далёкія палаткі і там, наколькі можа, дапамагае яму на працягу дня. Дзяўчынка ў свае 10 год ужо ўмее нядрэнна прасці, пачынае жаць, і неаднойчы можна пабачыць, як 12-гадовыя дзяўчынкі наймаюцца капаць бульбу і працуюць увесь дзень нароўні са старэйшымі. Наогул для жанчыны здабыць славу добрай

работніцы – вялікі скарб, які можа паўплываць хутчэй на шчаслівы лёс, чым нават на багацце. У песнях мы часта чуем словы, што працавітая жонка лепшая, чым багатая, якая «пушна ходзіць», у той час як працавітая «дзело робіць». У жыцці таксама гэтым кіруюцца: ствараючы сям’ю, маладыя людзі шукаюць перш-наперш добрую гаспадыню, «ахвочую і рабочую». Дзяўчына заўсёды стараецца праславіцца як добрая «пралля» або «жніца». І нават малыя дзяўчаткі імкнуцца да прасніцы ці да сярпа і любяць хваліцца сваім умельствам.

Бацькі і не ставяць перад сабою іншых мэт у выхаванні дзяцей. Навучыць усяму таму, што самі ўмеюць – то і досыць. Яны не імкнуцца праторваць для іх новых дарог. Няхай жывуць у дастатку і спакойна ў той самай вясковай загарадцы. Гэта ўсё, пра што мараць яны для сваіх дзяцей, гэта для іх адзінае і найвышэйшае жаданне. Таксама не вельмі яны клапацяцца і пра іх будучыню. Нічога новага не адбываецца ў гэтым маленькім замкнутым свеце. Як пражылі прадзеда, так пражывуць і ўнукі. Абы толькі дзіця выгадаваць, то яно і само навучыцца ўсяму, чаму трэба. А потым пойдзе далей спрадвеку пракладзеным шляхам. Дык навошта турбавацца? «Калі Бог дасць, то і добрэ будзе».

VI.

У Камаровічах пры валасной управе ёсць школа. Выкладае ў ёй цяпер немалады ўжо чалавек, відаць, вельмі прыстойны, усе яго завуць «настаўнікам». Утрымлівае яго воласць. Вучні ў школе падзелены на дзве групы: пачаткоўцаў і старэйшых, ужо больш навучаных. Як там вучаць і ці ёсць для дзяцей карысць, не ведаю. Чула, што няшмат дзяцей наведваюць школу, ды і тыя без вялікае ахвоты, а бацькі, не жадаючы губляць памочнікаў у хаце, стараюцца ўсялякімі спосабамі выкруціцца ад гэтага яшчэ вельмі загадкавага для іх дабрадзейства. Таму і колькасць школьнікаў вельмі невялікая. У мінулую зіму ў камаровіцкую валасную школу (а Камаровіцкая воласць ахоплівае 13 вёсак) хадзіла ўсяго 42 хлопцы і адна дзяўчынка. Калі пасля заканчэння школы дзеці вяртаюцца дадому, то вельмі хутка настолькі забываюць усё, чаму іх навучылі, што кніжка становіцца для іх зусім не існуючай рэччу. Ніколі мне не даводзілася бачыць кагосьці за чытаннем або заўважыць у хаце хоць якую кніжку. Чытанне па-за межамі школы, як мне здаецца, зусім не практыкуецца. Сумняваюся, ці знайшлося б у вёсцы чалавек дзесяць дарослых, якія б здолелі распісацца, а пра напісанне ліста і гаворкі быць не можа. Цемра тут яшчэ вельмі глыбокая, а колькасць чараў, вераванняў, самых дзівосных забабонаў незлічоная. Уяўленні пра аддалены свет надзвычай цьмяныя і блытаныя. Шараговы селянін чуў пра Мазыр, у якім адбываюцца суды; пра Петрыкаў, адкуль прывозяць соль, гаршкі і насенне; ведае, што рака Прыпяць працякае праз абодва гэтыя гарады і што, сеўшы на *параход*, можна паплысці ажно да Кіева, дзе знаходзяцца велічныя і раскошныя цэрквы. Ведае ён, што ёсць горад Мінск і што туды ўжо нельга дабрацца параходам, а трэба сесці на *чугунку* і ехаць праз Гомель, а ў Гомелі ёсць прыгожыя і танныя тавары, а яшчэ цудоўная садавіна

і гародніна. Тою ж самаю «чугункай», едучы ў другі бок, праз Пінск, можна трапіць у *Аршаву*, але гэта ўжо страшэнна далёка. Ведае ён, што цар жыве ў Пецярбургу або ў Маскве, але туды цяжка даехаць, бо па дарозе – *сініе морэ*, і гэта небяспечнае падарожжа. Ведае яшчэ, што ёсць такія горы, якія называюцца «*Каўказ*» – такія высокія, што цалкам закрываюць неба, і наогул там сонца не свеціць. А пра больш далёкія краіны ўжо нічога не ведае. Жывуць там розныя людзі: немцы, туркі, татары (гэтыя апошнія нібыта цалкам пакрытыя валасамі). Але ўсё гэта страшэнна далёка, і ніхто нават не праверыў, ці існуюць яны на самой справе. «Мало што людзі гавораць!» Салдаты, вярнуўшыся з войска, расказваюць пра бачанья імі краіны, але вялікай веры яны не выклікаюць. Людзі слухаюць іх гавэнды, ківаюць галовамі, але не ва ўсім ім вераць. Дאпытліваць або захапленне яшчэ спіць у іх, і тое, чаго яны самі не бачылі, нават не абуджае ў іх інтарэсу.

Паводле іх пераканання, *мужык* ёсць усюды, на ўсёй зямлі, ён цалкам падобны да іх і гаворыць па-беларуску, *по-просту*, і вызнае такую самую праваслаўную веру.

Да пана трэба звяртацца па-польску і быць католікам, інакш не быў бы ён сапраўдным панам. Іншых паноў на зямлі яны дагэтуль не лічаць за сапраўдных паноў, называюць іх толькі па прозвішчы, а пра польскіх паноў заўсёды гавораць: «капцэвіцкі пан, дарашэвіцкі пан, камароўская пані». Зразумела, аднак, што з цягам часу, паступова, па меры таго, як сюды прыбывалі і прадстаўнікі іншых народаў, такія ўяўленні змяняліся.

Даволі прыхільна згадваюць «паншчыну». Перад панамі, відаць, жадаючы ім дагадзіць, нават хваляць тыя часы, калі да пана можна было прыйсці са сваёю бядою, прыкінуцца гаротнымі бедакамі, каб не плаціць падаткаў, і калі пан «хоць крэпко наб'е, такі часам пажалуе». Аднак, калі пачуюць меркаванне, што цяпер і ім, і панам лепей, што паны цешацца ад дадзенай ім вольнасці, тады і яны пачынаюць хваліць існуючы парадак, гавораць, што цяпер яны і шчаслівейшыя, і здаравейшыя, і багацейшыя, чым раней: «Ведомо, панейко, як дзень, так дзень, хадзі ў двор на работу, толькі ж у тыдню адзін дзянёк для себе. І як жэ тут жыці было!» Напэўна, тыя часы не былі надта цяжкія, бо згадваюць пра іх з ахвотаю і расказваюць розныя анекдотыкі пра старога пана (бацьку памерлага спадчынніка), у якіх той паўстае як патрабавальны, злосны і разам з тым дабрадушны шляхціч, які быў запанібрата з сялянамі, часта ядучы з імі з аднае міскі, палячы іх люлькі і дасканала ведаючы ўсе іх патрэбы. Ён мог раптоўна выбухнуць ад злосці і гэтак жа хутка астынуць. Расказваў мне адзін гаспадар, што калі каму-небудзь удавалася ўцячы ад непазбежнага пакарання і выкруціцца ад яго, дык сам потым смяўся ад душы і гаварыў: «От, добра зрабіў, што ўцёк, а так надралі бы шкуру!» У песнях зусім не трапляюцца нараканні на самавольства і бесчалавечнасць паноў.

Наогул жа, нягледзячы на даволі прыхільнае стаўленне простых людзей да паноў, народ мае вельмі слабое ўяўленне пра іх маральныя вартасці. Не вераць у іх добрую параду, падазраючы нейкія нядобразычлівыя намеры, дзівяцца

з іх ладу жыцця: доўга спяць зранку, а ноччу сядзяць, ходзяць без усялякае патрэбы то ў лес, то праз вёску, у «пакоях» у іх панастаўляна розных *цацэк*; саджаюць дзікія, пазбаўленыя карысці дрэвы каля дома, пры дарогах, выдумляюць «якіе-то штукі», напрыклад, ездзяць на веласіпедах, або малююць звычайныя старыя сялянскія хаты. «Нашто ім гэта? От, вядома, паны!» Здаецца ім таксама, што паны ніколі нічога не робяць, што гэта не патрэбнае на свеце племя. У пацверджанне таго – пустыя каласы, якія заўсёды высока галаву ўгору падымаюць, называюць *паны!* Аднак, ніколі ў нашай мясцовасці не было ніякае варожасці да паноў, ніякіх бунтарскіх хваляванняў. Паляшук, паводле сваёй прыроды, мае абыякавы характар. Яму бывае няпроста абурыцца і выйсці з сябе; дзеля гэтага патрэбна выклікаць вялікае ўзрушэнне ці нанесці суровую крыўду. Цяпер ён усё лепей усведамляе свае правы, адстойвае іх катэгарычна, але без запальчывасці. Нядаўна камаравічане выдатна прадэманстравалі ўзровень сваёй спеласці ў такім, здавалася б, дробным, і тым не менш даволі значным здарэнні. Некалькі панавых валоў зайшлі ў шкоду на сялянскае поле, іх затрымалі і запатрабавалі законнай аплаты па рублю за штуку. Атрымлівалася гэта каля 20 руб. срэбрам, якіх пану не хацелася плаціць. У выніку ён, жадаючы памяркоўна завяршыць справу, прыслаў ім праз свайго аканома вядро гарэлкі. Сяляне не прынялі пачастунку, патрабуючы належнай аплаты, і дамагліся свайго. Трэба ведаць, чым з’яўляецца для палешука гарэлка, каб ацаніць значнасць гэтага ўчынку. Гэта, аднак, не перашкаджае ім выкручвацца, як яны толькі могуць, калі даводзіцца самім плаціць штрафы.

Палешукі – людзі не вельмі набожныя і не надта прывязаныя да сваёй веры. Яны занадта цёмныя, каб угледзець розніцу ў веравызнаннях; абстрактныя паняцці застаюцца недасягальнымі для іх розуму. Пра рэлігію маюць вельмі блытаныя ўяўленні. *Господ Бог* стварыў свет і ўсё, што ў ім знаходзіцца, а таксама даваў зразумець людзям, як яны павінны сябе паводзіць, найчасцей караў за правіннасці, і гэта было павучэннем на будучыню. А пакаранні гэтыя былі надзвычай дзіўныя: напрыклад, за ігнараванне святой нядзелі загадаў адной жанчыне цэлы год карміць уласнымі грудзмі двух шчанюкоў, пасля чаго тая памерла. У даўнейшыя часы «Госпад» часта набываў аблічча старога дзеда з доўгай барадою і хадзіў па зямлі, проста размаўляючы з людзмі. *Ісус Хрыстос* рабіў тое самае, але цяпер ужо такога не бывае. Пра нараджэнне Хрыста распавядаюць, што адбылося тое ў нядзелю рана; калі Прачыста не ведала, якое імя даць дзіцяці, то занесла яго ў царкву. Там хацелі яго назваць Пятро-Паўло, што вельмі не спадабалася Прачыстай. Патушыўшы ўсе свечкі, яна выйшла з царквы, загадала званам замоўкнуць, і пасля гэтага сама з дзіцёнкам зноў пайшла ў царкву. Толькі тады святары далі яму імя – Ісус Хрыстос, і Прачыстая пагадзілася. Песню, у якой пераказваецца гэтае паданне і якую спявалі пад час святкавання Ражства, я маю ў трох варыянтах: два запісаныя ў Камаровічах і адзін з Івашкевічаў. У вёсках, што знаходзяцца ў некалькіх вёрстах ад Камаровічаў, гэта добра вядомая калядка. Пан П. В. Шэйн у сваёй кнізе «Матэрыялы для вывучэння быту і мовы рускага насельніцтва Паўночна-

Заходняга краю», т. I, ч. 1, с. 56, № 36 цытуе гэтую самую песню, запісаную ў в. Мялешкавічы Мазырскага павета, але з некаторым адрозненнем: толькі ў ёй папоў просяць даць імя дзіцяці, два разы яны памыляліся, давалі імя Іллі і Пятра, потым, нарэшце, далі імя Ісуса Хрыста, і задаволілі Матку. Такі варыянт у нашай мясцовасці не сустракаецца. Тое, што жыды Хрыста мучылі, пра гэта тут ведаюць, але за што і навошта – не надта разумеюць. Ёсць яшчэ на небе *янгалы*, якія кланяюцца перад Богам і спяваюць яму розныя песні. Ёсць і вялікая колькасць святых. А неба – гэта вельмі прыгожае месца, куды пойдучь усе справядлівыя людзі, адпакутаваўшы за грахі. Гэтыя пакуты найчасцей тут, на зямлі, трэба адбыць, таму душа пасля смерці мусіць яшчэ блукаць, бадзяцца па свеце і шмат пакутаваць, пакуль яе, нарэшце, не дапусцяць у «святы рай».

Аднак, маральныя ўстоі нашага народа маюць мала агульнага з рэлігіяй. Калі не дазваляецца рабіць нешта кепскае, то выключна з іншых, практычных меркаванняў. За кожнае злачынства карае закон і асуджаюць людзі. Бог не надта ўмешваецца ў людскія справы, часам толькі прыглядвае, каб выконваліся царкоўныя правілы святкаваць нядзелю, каб прытрымліваліся посту і г. д. Кожнаму чалавеку ён прызначае долю, з якою нават і змагацца не варта. Калі каму прызначана быць багатым, то хоць бы нічога і не рабіў, дастаткі самі прыйдуць да яго ў рукі; каму суджана быць бедным, таму ані працавітасць, ані стараннасць нічым не дапамогуць, бяда ўчэпіцца за яго і не адпусціць да канца жыцця. Ёсць цэлы шэраг учынкаў, якія лічаць грахам («грых»). Але менавіта гэтыя ўчынкі, магчыма, менш чым іншыя, заслугоўваюць асуджэння. Напрыклад: зрываць у купальскую ноч кветку папараці, адбіраць з дапамогаю чараў малако ў чужых кароў, праклінаць страшным праклёнам, жадаць каму-небудзь, каб той тры дні канаў, або каб яго хату пярун спаліў. Звычайныя ж праклёны, такія, як «трасца тваей маці!», «каб тебе чорт узяў!», «кабы тебе ваўкі зарэзалі!», ужываюцца даволі часта і не выклікаюць вялікага абурэння. Помсцячы, падпальваць чужую сядзібу, двор ці хай сабе гаспадарчыя будынкі, выдзіраць пчолы з вулляў – гэта злачынствы, якія называюць грахамі, якіх трэба асцерагацца, нават калі за іх нібыта не адбудзецца відавочнага пакарання; бо яны абцяжарваюць сумленне і не даюць потым спакойна памерці. Але іншыя – як крадзеж, п'янства, пралюбадзееанне, абгавор, нават забойства, учыненае пад час гневу, помста, бойкі і г. д. настолькі страшныя, наколькі цягнуць за сабою ліхія вынікі. Разумны чалавек павінен усяго гэтага пазбягаць і жыць у спакоі і згодзе з бліжнімі, нікога не крыўдзіць і нікому не даваць падставы крыўдзіцца.

Зразумела, што і ў гэтых учынках існуюць розныя ступені зла. Крадзеж – гэтае, бясспрэчна, самае распаўсюджанае злачынства сярод людзей, не заўсёды ўспрымаецца як зло. Напрыклад: украсці штосьці ў пана – гэта толькі паўграха, у яўрэя – амаль заслуга, але ў суседа, аднавяскоўца – гэта вялікае злачынства. Украсці грошы, выцягнуць са стадолы або свірна крыху жыта, залезці ў замкнутую камору – гэта сапраўдны крадзеж. Але сцягнуць кавалак жалеза альбо вяроўкі, вынуць з рамы ў парніку шыбу, сцягнуць якую бутэльку

або слоік, ухапіць, ідучы па дарозе, крыху гародніны, паслаць дзіця, каб крадком нарвала гароху на панскім полі, нарэщце, ссячы ў лесе пару дрэў – гэтыя ўчынкi наогул не лічацца заганнымі. Я моцна перакананая, што ў абедзвюх камароўскіх вёсках няма ніводнага чалавека, які б не рабіў такіх учынкаў амаль кожны дзень. Той самы чалавек, які без найменшых дакораў сумлення крадзе цвікі, рамяні і яблыкі, калі б знайшоў на дарозе мяшок з брыльянтамі, напэўна ж, ніводнага не ўзяў бы сабе. У якасці прыкладу, што наш народ не мае моцнае цягі да крадзяжу, хачу звярнуць увагу на той факт, што ў панскім двары, у стайнях і аборах ніколі, нават ноччу, не замыкаюць дзверы на ключ; вокны ўсё лета, удзень і ўночы, застаюцца адчыненымі, начнога вартаўніка няма, гэтаксама як і сабак на ланцугах; вароты толькі прычынены, ніводнай стрэльбы ў хаце няма, а часцей за ўсё там жывуць адны жанчыны. Не было б нічога лягчэйшага як усё абрабаваць, скрасці і вывезці далёка. Але ніколі нікому такая думка і ў галаву не прыйшла. Самае большае – калі выцягнуць з вядлярні некалькі штук вядлін ці трохі медзі з вінакурні. Канакрадства, гэтае сапраўднае бедства ў некаторых ваколіцах, у нас абсалютна невядомае. Коні заўсёды свабодна пасуцца на начлезе і хіба толькі воўк на іх нападзе. Разам з тым нельга развешваць дзікі вінаград на сценах дома, бо праз нейкі час усе цвікі будуць выцягнуты. Бутэльнікі з-пад старых лякарстваў, нягледзячы на папярэджанне і абяцанне вярнуць, ніколі назад не вяртаюць у рукі ўладальнікаў; я ўжо не кажу пра вярвачкі і раменчыкі. У адносінах да сваіх суседзяў сяляне досыць памяркоўныя, і нават можна здзіўляцца, як пры такім блізкім жыхарстве, пры магчымасці ўзяць чужое (бо і ў іх дзверы ў хатах, аборах і стадолах ніколі не бываюць замкнутыя) адносна рэдка здараюцца крадзяжы. Гэтым пацвярджаецца факт, што ў прыныце характар нашых людзей вызначаецца пачціваасцю і сумленнасцю. Іх сумленне лёгка пагаджаецца з дробнымі правіннасцямі, якія, паводле іх свядомасці, не лічацца злачынствам, але яны абурваюцца, калі здарыцца сапраўды вялікае злачынства.

Забойствы – вельмі рэдкая з’ява сярод нашых людзей, а калі яны і здараюцца, то бываюць справакаваныя гневам, прагаю помсты, зайздасцю і робяцца звычайна ў нецвярозым стане. Свядомыя забойствы з мэтай грабязу належаць хіба да незвычайных выключэнняў. За ўсё жыццё я чула толькі пра адзін падобны выпадак у суседняй вёсцы, а абурэнне, якое выклікала паведамленне пра яго сярод нашых камаравічан і запалян, пераконвае, што то было сапраўды нечуванае да гэтай пары здарэнне. «Таго ніколі ў нас не бувало!» – паўтаралі і старыя, і маладзейшыя. У песнях і казках я таксама ніколі не сустракала згадак пра забойцаў-разбойнікаў і пра іншых падобных герояў. Відаць, спакойны і памяркоўны лад жыцця нашых людзей ніколі не быў прыдатнай глебаю для авантурыстычных ідэй.

Затое бойкі, свары, скандалы – цалкам звычайныя з’явы. Я ўжо згадвала пра тое, што кожны муж б’е сваю жонку як за нейкія справы, так і па прыроднай схільнасці. Жонкі не заўсёды цярпліва гэта пераносяць і могуць даць здачы. Дзеці, калі ёсць за што, таксама атрымліваюць штурханца ці кіем па спіне,

або лыжкаю па галаве. Горш за ўсё, калі дзеці таксама часта крыўдзяць старых бацькоў. Калі аднойчы справа аб тым, што сын б'е свайго старога бацьку, дайшла да суда, абвінавчаны са шчырай найўнасьцю апраўдваўся: «Да як жэ гэто будзе! Штоб я не мог роднаго бацькі і родну жонку набіць!» Аднак, нельга сказаць, каб гэта былі подлыя дзеці. Бацькі, пакуль маюць хоць якую сілу працаваць і цвярозы розум, застаюцца гаспадарамі ў хаце. А калі ўжо зусім састарэюць і вымушаны апусціць рукі, то дзеці бяруць верх, і тады здараецца рознае. Але ніколі бацькі не ідуць на старасці гадоў жабраваць, а заўсёды заканчваюць жыццё ва ўласнай хаце, і я не чула, каб ім калі-небудзь было адмоўлена ў харчаванні, у адзенні або ў цёплым прытулку. Больш ці менш багатае пахаванне бацькоў, у залежнасці ад дастатку, дзеці спраўляюць за свой кошт. Нябожчыка заўсёды аправаюць ў найлепшае ўбранне, прызначанае ім на смерць яшчэ пры жыцці, як ён тое наказваў. Перадсмяротную волю бацькоў дзеці лічаць сваім абавязкам, выканаць які яны павінны як мага дакладней, іначай душы памерлых не далі б ім спакою. Калі ў абыходжанні простыя людзі бываюць грубыя і жорсткія, то, можа, не столькі ад таго, што злыя па сваёй прыродзе, як хутчэй па недзе прыхаванай у іх глыбіні дзікасці, якая пры пэўным выпадку выходзіць на паверхню. Зрэшты, выбух гневу, паводле іх уяўлення, не з'яўляецца грахам, і я ўпэўнена, што ніхто пасля таго, як наб'е жонку або старую маці, не адчувае ў сабе згрызот сумлення.

П'янства – гэта сапраўднае бедства ў нашых вёсках. П'юць усе: маладыя, старыя, мужчыны, жанчыны. Большая частка заробленых грошай ідзе на гарэлку, а ёсць людзі, якія толькі тады перастаюць піць, калі ўжо не маюць чым заплаціць. Само сабою, мужчыны трымаюць у гэтым першыństwo, закараных жанчын-п'яніц няшмат, але на кожнай урачыстасці, пры любой магчымай аказіі і яны могуць зраўняцца з мужчынамі. Само па сабе п'янства не лічыцца злом, калі б не траты, што вядуць да нястачы. П'яны чалавек не выклікае ні абурэння, ні пагарды, бо гэта занадта распаўсюджаная з'ява.

Полавя адносіны, пра якія я згадвала, калі гаварыла пра жанчыну, даволі свабодныя, а ўяўленні пра амаральнасць у гэтым сэнсе амаль адсутнічаюць. Мужчыны не настолькі цэняць дзявочую нявіннасць, каб непакоіцца і хвалявацца, жанчыны ж заўсёды гатовыя пазбавіцца сваёй цноты. Наколькі я ведаю, імі кіруе не нейкая пражаннасць і прага прыбытку, але іх сэрца мае свае фантазіі, прыхамаці і парыванні, якім яны аддаюцца, не зважаючы на абавязкі. Здаецца мне, што жанчын, якія прадаюць сваю годнасць і прыгажосць таму, хто лепей заплаціць, вельмі мала. У кожнай любоўнай гісторыі ёсць хоць бы малая часцінка бескарыслівага пачуцця. Нярэдка дамінуючым фактарам, нават у найбольш распусных, з'яўляецца прага высёлага жыцця, бесклапотнага і бестурботнага. Мужчыны не кіруюцца ў адносінах да спакушаных імі дзяўчат ніякімі меркаваннямі прыстойнасці і гонару і не адчуваюць абавязку кампенсавання нанесеную ім шкоду жаніцьбаю на каханцы. Калі іх адносіны працягваліся доўга і ўрэшце надыйшла хвіліна расставання, то самае большае – гэта грашовая ўзнагарода, якая часам даходзіць да 3–4 рублёў. Згодна з агульнай

думкаю, ён цалкам апраўданы. Мужчыны, калі і жэняцца, то зыходзяць пераважна з практычных меркаванняў, каб мець у хаце гаспадыню, і з такім разлікам часта выбіраюць сабе каханку. Здараецца гэта, напрыклад, з усімі, хто служыць у дварах за парабкаў, батракоў і г. д. Не маючы пры сабе ні маткі, ні жонкі, ён урэшце мусіць знайсці сабе «бабу», якая б клапацілася пра яго. Каханка хоць за які падарунак будзе мыць яго бялізну, латаць яго світу, старанна захоўваць яго рэчы або заробак, выплачаны натураю, будзе чакаць яго з цёплай страваю, калі ён позна вяртаецца з работы, урэшце, будзе штодзённай прыслугаю, якая патрабуе вельмі невялікую аплату. Бо кожны, хто спыняецца дзесьці на больш-менш доўгі час, абавязкова стараецца знайсці сабе такую дапамогу і не зазнае ў гэтым цяжкасцяў, паколькі і такой, скажам, работніцы ў фальварку выгадна мець сярод парабкаў надзейнага апекуна, які не раз замест яе і па ваду да студні падбяжыць, і дроў насячэ, а як трэба, то і заступіцца, калі нехта паспрабуе пакрыўдзіць. Гэта ўзаемны абмен паслугамі і нічога больш. Жонкі, якія засталіся дома, нікольні гэтым не абураюцца.

Вайсковая служба, трэба разумець, робіць пэўны ўплыў на салдат і на іх акружэнне, але мясцовыя фактары ўздзейнічаюць настолькі моцна, што ўплыў гэты хутка згладжваецца. Застаюцца толькі ўспаміны пра бачаныя краіны, крыху салдацкіх песень, старыя шапкі ды выказванні, ад якіх павявае чужыною. Зрэшты, салдат, прыйшоўшы дадому, хутка вяртаецца да таго, што было ім забытае, і зноў яго розум замыкаецца ў цесным вясковым коле. Праз некалькі гадоў ужо цяжка адрозніць колішняга салдата ад іншых вяскоўцаў. Знаходжанне ў войску пакідае найбольш выразныя адбіткі ў мове: мноства выразаў, якія зусім не стасуюцца з характарам беларускай мовы, часта неяк дзіўна перакручаных, уплятаюцца нават у яго паўсядзённую гаворку і вельмі псуюць яе, адбіраючы натуральную, так уласціваю ёй красу прастаты і старасветчыны. Наслаенні паступова замацоўваюцца, павялічваюцца, і сёння відавочна сярод маладога пакалення няшмат ёсць такіх, якія б умелі чыста гаварыць на сваёй мове. Мода, як і ўсюды, так і тут, усемагутная, а моладзь хутка ўсё пераймае. І ў нашы палескія вёскі паволі прыходзяць розныя змены, і чысты самародны арыгінальны беларускі тып не можа ўстаяць перад чужым уплывам.

VII.

Палескі народ яшчэ мала верыць у дабрачынны ўплыў цывілізацыі і застаецца ў баку ад усяго, што яму здаецца навіною. Ён давярае толькі таму, што яму вядомае і выпрабаванае некалькімі пакаленнямі, а на ўсё новае глядзіць з падазронасцю, заўсёды дапускаючы, што сваю ролю адыгрывае ў ім нейкая «нячыстая» сіла. Калі ў суседні маёнтак упершыню прывезлі касілку, спачатку было цяжка знайсці работнікаў для яе абслугоўвання, бо людзі баяліся наблізіцца да гэтае пякельнае машыны. Яшчэ пару гадоў таму назад сяляне з Камаровічаў, угледзеўшы маладога чалавека, які ехаў на ровары, хрысціліся і замыкаліся ў хатах, перакананыя, што нейкую новую штуку прыдумаў «ня-

чысты». Зразумела, што паступова, калі тут з'явіліся чыгункі, земляробчыя машыны, паравыя вінакурні і г. д., то і прадузятасць да новых з'яў павінна была паволі адступаць. Людзі ўжо пачынаюць усё больш раўнадушна глядзець на іх і прывыкаць. Можа, з цягам часу яны і самі пачнуць схіляцца да шматлікіх змен. Характар іх, аднак, настолькі кансерватыўны, што нельга дапусціць, каб уплывы цывілізацыі хутка падзейнічалі на іх. Паляшук спакойна слухае расповяды, парады, рэкамендацыі, ківае галавою, час ад часу паўтарае: «але! неўжэ ж!» і, здавалася б, што ён пераканаўся. Але на самой справе гэта зусім не так; праз хвіліну ён далей робіць сваё, нібыта нават увагі не звяртаючы на тое, што было яму гаворана.

Тое самае адбываецца і з лячэннем. У воласці ёсць аплочваемы воласцю фельчар, ёсць невялікая аптэка і нават шпіталь на некалькі ложкаў. Аднак, людзі не карыстаюцца гэтымі выгодамі. Калі хтосьці захварэе, то напачатку доўгі час на гэта наогул не звяртаюць ніякае ўвагі. Потым, калі хвароба ўзмацняецца, збіраюць суседак, і тыя нешта раяць і прапануюць розныя лекі. Калі гэта не дапамагае, звяртаюцца да знахаркі. Толькі калі і яе старанні не дапамогуць, у самым крайнім выпадку звяртаюцца да фельчара, але заўсёды неахвотна, наракаючы на яго і на ягоныя лекі. Я дапускаю, што калі б яны маглі лячыцца задарма, то ахвотней звярталіся б да фельчара. Той жа, у сваю чаргу, акрамя таго, што яму плоціць воласць, заўсёды штосьці бярэ і ад сваіх пацыентаў. Было ў мяне некалькі выпадкаў, калі хворыя ахвотна ішлі да панскага доктара, бо той не вымагаў ад іх аплаты. Нават потым вельмі хвалілі яго і ў знак падзякі прыносілі яму ў падарунак яйкі. Але расставіцца з грашыма дзеля такога няўлоўнага дабрадзейства, як лячэнне – гэта для іх надзвычай прыкраса неабходнасць, і яны марудзяць да апошніх хвілін і ідуць па дапамогу тады, калі ўжо ніякае лячэнне не можа аказацца паспяховым. Знахаркі маюць большую папулярнасць, бо з імі лягчэй разлічыцца: гарнец жыта, кавалак сала, намётка або фартух – гэта найвышэйшая плата для знахаркі. Доктару ж трэба плаціць грашыма, што для палешука ўяўляе вялікую розніцу.

Таму род знахароў і знахарак не выгасе на Палессі: усе яны жывуць багата, бо іх майстэрства добра аплочваецца. Знахарка – гэта, як правіла, старая жанчына, самаўпэўненая, балбатлівая і вясёлая, як кажуць, «ленетуха». Яна любіць пагаварыць, ахвотна пра ўсё расказвае, і толькі пры згаданні пра яе ўмельства яна робіць таямнічы выраз твару, і ні пра што ад яе нельга даведацца. Калі б яна раскрыла свае сакрэты, то адразу ж страціла б сваю ўладу. Навучыць можна толькі маладзейшых за сябе, але і з тых – не шмат каго. Знахаркі, паводле народных перакананняў, бываюць двух тыпаў. Адны добрыя, патрэбныя, што лечаць хваробы, умеюць адвесці беды і няшчасці і ў ліхія хвіліны прыходзяць на дапамогу. Другія ж – больш набліжаныя да чараўніц, часцей шкодзяць, чым дапамагаюць. Гэта *ведзьмы*, якія маюць сувязь са злымі духамі, раздаюць любісту, часам і труцізну, і заўсёды выклікаюць прымхлівую боязь. Таму на Палессі чалавек з маленства настолькі прывыкае да веры ў чарадзейства, у незвычайныя здарэнні, у незямныя сілы, якія часта прыносяць шкоду,

што гэты звыштануральны свет здаецца яму другой прыродай. Жывучы ў рэальным свеце, ён на кожным кроку бачыць вынікі дзейнасці духаў, пастаянна час ад часу сустракаецца з імі, мае з імі бясконцыя стасункі.

Знахарка валодае ўсімі спосабамі. Калі каровы не даюць малака, значыць, відавочна хтосьці іх зачараваў і трэба зняць сурокі. Пры гэтым знахарка штосьці гаворыць, шэпча, робіць розныя знакі, і каровы зноў пачынаюць даваць малако. Калі кураняты або гусяняты не растуць, значыць ім нашкодзілі ліхія вочы. Гэтаму можа даць рады толькі знахарка. Да яе звяртаюцца пры кожнай хваробе, пры любой бядзе, і трэба прызнаць, што часта вера вылечвае і робіць цуды.

Ведзьма ж надзелена вялікай, амаль неабмежаванай уладаю і звычайна выкарыстоўвае яе на зло. Яна ўмее набываць разнастайныя постаці, але часцей за ўсё падкрадаецца да аборы ў выглядзе чорнай жабы і адбірае ў чужых кароў малако. Найбольшыя крыўды яна чыніць суседкам у купальскую ноч, і тады трэба вельмі сцерагчыся, бо ведзьма ўсю ноч па свеце валочыцца, вышукваючы ахвяры. Каб уберагчы карову ад яе чараў, трэба абсеяць абору вакол крапіваю і макам. Перш чым ведзьма ўвойдзе ў абору, яна павінна пазбіраць мак і апячы сабе рукі крапіваю. Тым часам заспявае певень, і яна ўжо не зможа шкодзіць. Трэба таксама павесіць на дзвярах грамнічную свечку. Тады яна не асмеліцца пераступіць парог і са злосці так пакусае свечку, што на ёй і назаўтра выразна застануцца сляды ад яе зубоў. Ставяць таксама барану пры дзвярах; калі нейкае стварэнне наблізіцца да яе, напрыклад, жаба ці мыш, то іх забіваюць. Адрозна пасля гэтага сапраўдная ведзьма пачынае хварэць, і па гэтым можна яе пазнаць. Было адзін раз такое здарэнне. Гаспадыня, пільнуючы ў купальскую ноч сваю маёмасць, заўважыла, што да аборы набліжаецца чорная свіння. Яна здагадалася, што гэта, мусіць, ведзьма, і, схапіўшы вялізны кол, пачала яе біць з усяе сілы. Свінню не магла ні абараняцца, ні ўцякаць, а толькі жаласна вішчэла. На наступны дзень адна з жанчын у вёсцы, якую ўжо падазравалі ў чарадзействе, захварэла, а праз тыдзень, калі выйшла з хаты, была яшчэ ўся распухла ад атрыманых удараў. Тады ўсе пераканаліся ў сваіх здагадках, а тая жанчына мусіла спыніць сваю шкодную дзейнасць. Дбайная і прадбачлівая гаспадыня ўсю купальскую ноч варыць у вадзе *цэдзілку* (палатно, праз якое цэдыць малако) з уторкнутымі ў яе шпількамі і іголкамі. Ведзьма адчувае ў гэты час уколы, вельмі мучыцца і прыходзіць у хату папрасіць агню, кавалак лучыны і да т. п. Але нічога не трэба ёй даваць. Па начах ведзьмы з некалькіх вёсак злятаюцца на агульныя нарады, садзяцца на вяршынях дубоў і дамаўляюцца, адкуль якая будзе сабе здабываць багацце. Ведзьме заўсёды шанцуе, бо яна на ўсё ўмее ўздзейнічаць. У той час як навокал здыхае жывёла, яе статак застаецца ў добрым стане. Яна адбірае малако ў кароў сваіх суседак («цягне малако»). Але такое малако нядобрае, у ім ніякага смаку, і яно моцна смярдзіць. Затое смерць ведзьмы бывае вельмі цяжкая. Канае яна некалькі дзён і так мучыцца, што нават пакрыўджаныя ёю злітваюцца і даруюць ёй усё яе зло. Яна кідаецца на пасцелі, махае рукамі; часам робіць такія рухі, нібыта доіць карову. Здара-

лася, што зграі чорных птушак з неспакойным крыкам зляталіся на дахі. Калі душа з яе вельмі доўга не можа выйсці, то часам блізкія вымушаны зрываць дах і столь; тады яна памірае больш спакойна.

Жыве ў Камаровічах даволі вядомая ўсім жанчына, якой прыпісваюць велізарную ўладу і веды. Яна валодае тысячамі сакрэтаў, якія, на жаль, часцей ужывае на нядобрыя справы. Яна замяшана ў кожнай крымінальнай справе ў наваколлі; некалькі разоў была абвінавачана ў забойстве, але заўсёды ўмела выйсці непакаранаю. Яна гатуе розныя лекі і нават атруту, прычым настолькі моцную, што дастаткова малой дозы, каб ёю забіць чалавека. Я чула, хоць прызнаць гэта за поўную праўду і не магу, што тую атруту гатуюць такім спосабам: спайманую «гадзіну» моцна звязваюць, вешаюць за хвост на сцяне і б'юць яе з усяе сілы, пакуль не здохне. Гадзіна шалее, выпускае пену і шмат яду. Той яд капае на спецыяльна падкладзеныя кавалкі хлеба, якія потым сушаць і пераціраюць на паршок. Каб каго атруціць, гэты паршок можна насіць пад пазногцем. Падаючы гарэлку, дастаткова намачыць у ёй палец, і яна стане смяротнаю. Таму пры частаванні каго-небудзь гарэлкай, заўсёды трэба спачатку самому надпіць пару кропель з кілішка. Такі звычай тут існуе паўсюдна. Жанчына гэтая, Малання, мае велізарны вопыт. Да яе звяртаюцца дзяўчаты, якім пагражае непажаданае мацярынства. Яна так добра ўмее даць ім рады, што амаль не было яшчэ выпадку, каб дзяўчына стала маткаю. Лечыць яна таксама і ад бясплодззя, і ад няшчаснага кахання, і ад здрады хлопца, і ад мужавай нявернасці. Калі ж яна не можа распознаць нейкую хваробу, то прыпісвае яе сурочванню. Адзін малады чалавек, што служыў у панскім двары, часта пакутваў ад мігрэні. Жадаючы пазнаёміцца з Маланняй, ён пайшоў да яе параіцца. Доўга яна прыглядалася да хлопца, не давяраючы яго шчырасці, нарэшце, вынесла прыгавор, што хтосьці, зайздросцячы ягонай маладосці і прыгажосці, сурочыў яго. Дала яму нейкае вады жаўтаватага колеру і загадала кожныя тры дні перад узыходам сонца абмываць ёю твар, беручы спачатку ваду ў рот і потым выліваючы яе на далоні. Наколькі гэтае лякарства магло быць карысным, не ведаю, бо засталася невыкарыстаным.

На любоўныя справы ведзьмы і знахаркі таксама аказваюць немалы ўплыў. Існуе мноства спосабаў, накіраваных на з'яднанне сэрцаў каханага або каханай. «Вілкі і кручок» – гэта косткі кажана, схопленыя жыўцом і ноччу занесенага ў новым гаршку ў мурашнік, дзе ён мусіць ляжаць тры дні, пакуль мурашкі не абгрызуць яго цалкам – з'яўляюцца беспамылковым сродкам, каб прываражыць любога жаданага, ці адпрэчыць нялюбага чалавека. Дзеля гэтай жа мэты служыць і нітка, якую працягнулі праз вочы живога вужа і якую трэба неўпрыкмет працягнуць праз адзенне таго, каго прагнуць мець за мужа ці каханка. Аднак, мне здаецца, што такія жорсткія спосабы існуюць найбольш у фантастычных мроях, чым у сапраўднасці, і сумняваюся, каб калі-небудзь яны былі ўжываныя. Ёсць таксама разнастайныя напоі, якія знахаркі ўмеюць прыгатаваць, і раяць, каму патрэбна, у якасці прываротнага сродку, але сваіх сакрэтаў нікому не давяраюць, і вельмі цяжка нешта пэўнае пра гэта даведацца.

Вера ў незвычайныя сродкі настолькі моцная і такая шчырая між людзей, што яны без найменшага вагання ідуць да знахаркі ці да знахара пры любой патрэбе і самыя звычайныя з’явы прыпісваюць іх уздзеянню. Адна замужняя жанчына, якую моцна любіў і шанаваў муж, расказвала мне, што пасля доўгага сямейнага жыцця той не захачеў ні глядзець на яе, ні знаць, і нават зусім пакінуў яе і падаўся за іншаю ў далёкі край. Са сваёю бядою адправілася яна да знаёмага знахара, які пасля зробленых ім закліццяў і замаўлення сказаў ёй, каб чакала свайго мужа ў вербную нядзелю пасля заходу сонца. Як толькі сцягнула, пачалася страшэнная бура са снегам і шалёным віхам (было гэта ранній вясною). Пад хату пад’ехаў воз, а ў ім няверны муж; ён расчулена кінуўся да жонкі, гэтак жа чула быў прыняты ёю, і ад тае пары ў шчырым каханні шмат гадоў пражыў з ёю. Калі хтосьці зычыць зла з’яднанай пары, то дастаткова кінуць на іх жменьку пяску, калі тыя вяртаюцца ад шлюбу дадому, і тады яны перастануць кахацца, і ніколі ім добра не павядзецца. Калі хочуць нашкодзіць нейкай пары, то дастаткова пакласці перад коньмі маладых, што едуць да шлюбу, дзевяць струкоў гарохи, у якіх знаходзіцца па дзевяць зярнятаў. Коні, нягледзячы на ўсе намаганні вазніцы, не зрушаць з месца.

Аднак, самая страшэнная помста – гэта *завітка*. Яна выклікае панічны страх і неапівальную пагрозу. Трэба быць невераежным зайздроснікам, мець вельмі злое сэрца, каб зрабіць каму-небудзь завітку. Тым не менш, гэта здарэцца часта і прыводзіць да жахлівых вынікаў. Калі завітка зроблена толькі са злосці, несправядліва, без прычыны, то ўсе яе вынікі ўпадучы на таго, хто яе рабіў. Калі ж, наадварот, яна мела слушныя прычыны для гневу, то бяда вінаватаму! Нішто не зможа дапамагчы яму, і лёс будзе помсціць яму за зробленыя злачынствы. Завітка робіцца наступным чынам: жанчына, якая мае крыўду, напрыклад, на суседку, вырашае зрабіць на яе полі завітку. Туды яна ідзе апоўдні, распранаецца дагала, расплятае валасы і выбірае ў жыцце суседкі 7 каласоў, звязвае іх чырвонай ніткаю, прыгінае да зямлі і гаворыць: «Кручу, кручу на опакі, штоб не было у N. ні хлеба, ні мукі», або якія іншыя злосныя пажаданні, напрыклад, каб расхварэлася ўся сям’я, каб павыдыхала ўся жывёла і г. д. Суседка, знайшоўшы на сваёй ніве такую завітку, упадае ў роспач, бо прадчувае пагрозу бяды і не ведае, як ад яе пазбавіцца. Калі яна зусім не вінаватая, то можа вырваць каласы і занесці іх уночы на могілкі, там пакласці на якой-небудзь магіле, і няшчасці адвернуцца ад яе. Але пайсці адной у цёмную ноч на могілкі – страшная выправа. З усіх бакоў высоўваюцца жудасныя прывіды, яны пужаюць, гукаюць, чапляюцца, нават хапаюць за адзенне. А азірацца нельга, бо ўсё прападзе, і зноў трэба будзе ісці. Калі ж яна сапраўды мае грэх на сумленні, то нічога ёй не дапаможа, і ўсе беды будуць пераследаваць яе. Пару гадоў таму назад адна жанчына з Заполля, Аксеня Лабачова, украла ў свае суседкі пару вязак ільну; тая зрабіла ёй на полі завітку, жадаючы ёй смерці. Бабуля, якая жала непдалёку ад яе загону, расказвала мне, што калі Аксеня дайшла да завіткі на сваёй ніве, то збялела, як труп, і хоць старалася яшчэ жаць, але рукі ў яе трэсліся, галава круцілася, і яна мусіла вярнуцца

дахаты. Потым на працягу трох дзён яна ў цяжкіх пакутах канала. Усіх баб склікалі, але нічога яны не маглі парадзіць. Прыбыў і фельчар, але, уражаны, паспяшаўся як мага хутчэй знікнуць, бо гарачка была такая моцная, што проста кідала яе на пасцелі, яна адпыхвала ўсіх так, што вымушаны былі яе звязаць, і толькі тады яна сканала. Звычайна ж, калі ўбачаць завітку, то нават і не спрабуюць абараняцца, і з абьякавай пакорлівасцю чакаюць прызначанай ім бяды. На маё пытанне, чаму ўжо некалькі месяцаў хвора я жанчына не лечыцца, муж яе адказаў з поўным спакоем: «Да не, панейко, уж яна будзе хварэць да Петра, так уж ей задалі». І сапраўды, каля свята Пятра ёй зрабілася лепей, і цяпер яна зусім здарвая.

Мне здаецца, што ва ўсім гэтым істотным фактарам часта з'яўляецца моцна ўзбуджаная фантазія і вера ў тое, што як зроблена, то так і павінна быць і што ніякая сіла не пераможа таго, што прызначана. А гэтая фантазія настолькі жывая, яскравая, што яны дакладна бачаць і чуюць, адчуваюць і дакранаюцца да звышнатуральных, чыста духоўных рэчаў. Напрыклад, людзі, якія ходзяць пасля смерці, для тутэйшых сялян – такая звычайная з'ява, як і рэальныя людзі, якія ходзяць пры жыцці. Іх трохі палюхаюцца, мучаюцца гэтымі наведваннямі, але палічылі б за дурнаватага таго чалавека, які не верыць у існаванне духаў, альбо ўсумніўся ў тым, што можна хадзіць пасля смерці. Ходзяць жа звычайна тыя, хто, паміраючы, не пакінуў усяго ў поўным парадку на гэтым свеце. Напрыклад, знахар, які не даверыў нікому сваіх таямніц; бацька, які несправядліва пакрыўдзіў аднаго са сваіх дзяцей. Ходзяць яны, пакуль ім гэта прызначана, і нічога тут нельга зрабіць. Парою, калі яны ўжо вельмі дакучаюць сваім няспынным снаваннем па хаце, можна іх напалохаць, нечакана запаліўшы грамнічную свечку. Тады яны знікнуць, пакінуўшы толькі густы дым альбо імглу. Але гэта дзейнічае нядоўга. Калі яны папрсяць пра што-небудзь, то абавязкова трэба гэта выканаць. Просяць жа звычайна нейкую дробязь. Чула я, напрыклад, што адна баба пасля смерці доўга дакучала сваёй нявестцы, прыходзячы кожную ноч, пакуль, нарэшце, не папрасіла шчопаць маку. Гэты мак нявестка павінна была пажаваць, пагрызці; баба загадала загарнуць яго потым у анучку, завязаць чырвонаю ніткаю і закапаць на сваёй магіле. І з той пары больш не прыходзіла. Каб перашкодзіць такім хаджэнням пасля смерці, нябожчыкаў часта хаваюць босымі, думаючы, што гэта не дазволіць ім свабодна хадзіць. Аднак, не заўсёды такое дапамагае. Таму часта прывальваюць магілу вельмі цяжкой калодаю ці каменнямі. Але разумнейшыя насміхаюцца над гэтым, гаворачы, што зробленае ніяк не дапаможа, паколькі «цень усюды перэлезе». Заказваюць таксама жалобны малебен, але, на іх думку, гэта не надта дапамагае.

Трэба, аднак, прызнаць, што ўяўленне пра замагільнае жыццё нябожчыкаў набывае часамі ўзрушальныя формы. Памяць пра памерлых не знікае зусім; наадварот, яна ўвесь час працягваецца і праяўляецца ў абрадзе пад назваю *Дзеды*. Два разы на год, увосень і ўвесну, адбываецца гэтая ўрачыстасць – з абавязковым зборам блізкіх людзей, з сапраўднай першабытнай наіўнасцю.

Вясною ў Праводную нядзелю, якая завецца *Святою*, з кожнае хаты ідуць на могілкі, прыносяць з сабою гарэлку, розныя стравы і яйкі, засцілаюць абрусам магілу і, пасеўшы каля яе, закусваюць. Успамінаюць сваіх памерлых са словамі: «Памяні, Божэ, майго бацька, нехай у царстве небеском соподчывае і нам з таго сьвета попрыяе». Рэшткі закускі пакідаюць на магіле. Увосень, напачатку лістапада, урачыстасць *дзедоў* звычайна прыпадае на суботу. Напярэдадні трымаюць строгі пост. У суботу раніцай гаспадыня нясе ў царкву на набажэнства пасвяціць за душы нябожчыкаў абавязковую на гэты дзень страву – *канун*. Складаецца ён з разваранага ў вадзе мёду і трох булчак з пшанічнае мукі, якія завуць *пампушкі*; потым іх мачаюць у гэты мёд. Пасля набажэнства прыбіраюць і вычышчаюць усю хату, а пад вечар садзяцца за стол. На *покуці* гарыць васковая свечка, на стол выстаўляюць стравы, і кожны з прысутных адкладвае ў асобную міску першы кавалак з кожнае стравы, льюць туды таксама і гарэлку перад тым як выпіць. Пачынаючы вячэру, гаспадар хрысціць лыжкаю канун, які стаіць пасярод стала, і кажа: «Сьвятые дзеды, прыходзіце к нам вечэраць, прашу вас на вечэру!» Потым міску з ядою, адкладзеную для нябожчыкаў, адносяць на могілкі. Настрой ва ўсіх урачысты і паважны.

Апрача духаў памерлых, наш народ ведае шмат іншых звышнатуральных істот, дзейнасць якіх бывае часцей шкодная, чым карысная. Існуюць, праўда, у яго разуменні анёлы (*Янгалы*), але гэтыя, бадай што, вельмі мала ўмешваюцца ў людскія справы; жывуць яны ў *раю* і служаць Богу. Анёлаў-ахоўнікаў наш народ наогул не ведае. А на зямлі найчасцей дзейнічае *Злыі* – чорт, які ўмее ператварацца ў розныя постаці, шкодзіць людзям, спакушае іх на зло, падгаворвае да п'янства і крадзяжу, чыніць розныя свавольствы, напрыклад, на роўнай дарозе выварочвае цяжка накладзеныя вазы, у зімовую пару насылае снежныя віхуры і скіроўвае на зусім не тыя дарогі і г. д. Існуе два віды гэтых чарцей: старэйшыя, а можа і некалькі старэйшых, якія аддаюць распараджэнні, і ніжэйшыя, якіх вельмі шмат і якія выконваюць загады. Часамі можа здарыцца, што такі з ніжэйшага раду *Злыі* аказваецца пасланы на службу чалавеку, а гэты, апошні, абавязкова прадае яму за гэта сваю душу. Але як такія дамоўленасці ажыццяўляюцца, пра гэта я не магла даведацца.

У кожнай хаце, у кожнай гаспадарцы жыве так званы *Дамавік* – істота няўлоўная і вельмі шкадлівая. Ніхто яго ніколі не бачыў, але тое, што ён вырабляе, далося ў знакі кожнаму. Гэта ён уночы, калі ўсе спяць спакойным сном, заезджае коней, гойсаючы на іх па палях і так іх вымучваючы, што пад раніцу бедныя жывёліны запарваюцца і пакрываюцца пенаю (ад гэтага дапамагае падвешаная над дзвярыма стайні забітая сарока). Дамавік так дражніць сабак, якія прыснулі, што тыя зрываюцца і жаласна выюць. Ён знянацку адгукаецца трэскам і грукатам у коміне і па сценах, палохае адзінокіх жанчын, выходзіць здзік з-пад сядзячага, і той падае на зямлю. Яго ўсе ненавідзяць, але не могуць нічога зрабіць супраць яго штукарстваў і вымушаны спакойна цярпець.

Ёсць таксама і *Злыдні* – малыя гарбатыя, скручаныя стварэнні, у вялізных ботах і ў шапках; час ад часу нападаюць яны на пэўную хату, і тады ўжо там

нічога не вядзецца. Звычайна яны пасяляюцца ў падпеччы, адтуль робяць выходы па ўсёй гаспадарцы і адбіраюць ўсялякі прыбытак (*спор*). Яны і ў гаршкі з жаю заглядваюць, і ў лепшую кашу пяску падсыплюць, у самае глушае малако вады дальюць, у дзяжы хлеб папсуюць, у курэй яйкі павыкрадаюць, не даюць збіцца маслу, ва ўсім шкодзяць і надакучаюць. У выніку хата, дзе яны пасяліліся, бяднее, і ў яе закрадваецца галеча. З'яўляюцца яны часам без усялякае прычыны, але можна іх таксама наклікаць празмернай пагоняй за прыбыткам, нястрыманасцю ў працы. Калі, напрыклад, хто, падсілкоўваючыся, працуе, дык можна быць упэўненым, што на яго «злыдні» нападуць.

Калі я гаварыла пра дзяцей, то згадвала пра *Начнікоў*, якія адбіраюць у немаўлятак сон, б'юць іх, казычучы ці шчыплючы іх уночы.

У лесе жыве *Лесный Дзед*. Ён хаваецца ў глыбокіх і недасягальных балотах і вабіць да сябе заблукалае быдла, так што часта бедная карова, хоць і ведае дарогу ў вёску і адчувае, што трэба вяртацца, аднак усё далей накіроўваецца ў лес і, нарэшце, гіне ад ваўкоў, якія нападаюць на яе. Але супраць гэтага ў знахароў ёсць свае сродкі: яны ўмеюць рабіць на дрэвах такія знакі («засекі»), што згубленая жывёліна не зможа далей кроку ступіць, і стаіць, як укапаная, хоць бы і цэлы дзень, пакуль яе не знойдуць. Але часам і такое адшукванне сярод лясных прастораў бывае вельмі цяжкім і непасільным. Тады можна ўпрасіць знахара, каб той накіраваў жывёліну дадому. Знахары не любяць выкарыстоўваць такія сродак, напэўна, баючыся помсты ляснога дзеда. Аднак у крайнім выпадку, калі ўсе пошукі засталіся безвыніковымі, хапаюцца і за гэты. Якім спосабам карыстаецца знахар у такім выпадку – гэта ахутана глыбокай таямніцай; ён толькі перасцерагае, каб вароты ў двор і дзверы ў абору былі шырока адчыненыя, бо жывёла, гонячыся што ёсць духу, можа разбіць сабе аб іх галаву, бо не зважае тады ні на якія перашкоды. Трэба падпільноўваць яе, і як толькі жывёліна ўскочыць на падворак, як мага хутчэй зачыняць за ёю дзверы. Прыбгае згубленая карова спацелая, дрыжачая, спалоханая, і ўжо ў абору доўга яшчэ з трывогаю азіраецца, нібыта нешта страшнае бачыць за сабою. Расказваючы пра гэта, дадаюць ад сябе: «Недобрэ так рабіць».

Русалка – гэта дзяўчына, якая, быўшы нарачонаю, памерла, не дачакаўшыся шлюбу. На працягу ўсяго года яна хаваецца дзесьці па лясах, а вясною выходзіць са свайго сховішча і, перапоўненая прагаю кахання, шукае сярод маладых мужчын свайго нарачонага. Аднак, яна і іншых мужчын прыварожвае да сябе, адбіваючы ад жонак і нявест, таму ў жанчын і нянавісьць да іх. Расказваюць, што русалка – гэта вялізных памераў жанчына з поўнымі і пукатымі грудзямі, з расплеценымі валасамі, прыбраная ў раскошныя строі з блёсткамі, *вельмі чатурна*. Яна бегае па палях сярод жыта з пранікам у руцэ; схопленага забівае гэтым пранікам альбо прытуляе да грудзей і казыча да смерці. У некаторых мясцовасцях Палесся яшчэ захоўваецца вельмі арыгінальны звычай выгнання Русалкі. Выбіраюць сярод вясковых дзяўчат самую прыгожую, адмыслова апранаюць і раным-рана са смехам і крыкам выганяюць яе з вёскі пры ўсеагульнай весялосці. Трэба памятаць, што выганяюць яе адны толькі

жанчыны і дзяўчаты; мужчыны не бяруць удзелу. У Камаровічах, аднак, я не чула пра гэты звычай. Ёсць некалькі песень пра Русалак, але няшмат з іх можна даведацца пра тое, як уяўляюць сабе гэтую постаць у народзе.

Наколькі ўсе гэтыя вераванні шчырыя, меркаваць цяжка. Мне здаецца, што ў свядомасці жанчын не ўзнікала дагэтуль ніякіх сумненняў, і забабонныя абрады яны выконваюць з непахіснай вераю ў паспяховасць іх вынікаў. Мужчыны, маючы большыя сувязі з навакольным светам, пачынаюць больш крытычна глядзець на існуючыя звычкі, часам нават зняважліва адгукаюцца пра старадаўнія ўяўленні – асабліва тыя з іх, хто пабываў у далёкіх краях і доўгі час жыў там у зусім іншым асяроддзі людзей; яны адкрыта насміхаюцца над мясцовай адсталасцю. Аднак, і яны не ўхіляюцца ад абрадаў, бяруць ва ўсім удзел і паступова, з надыходам старасці, у іх пачынаюць забывацца ўражанні з далёкага свету, і прыроджаны кансерватызм бярэ верх над нейкімі часовымі ўплывамі, і яны вяртаюцца да таго, чым былі ззамаладу. Уплыў асяроддзя настолькі моцны, і асяроддзе гэтае мае такія маналітны і значны характар, што супраціўляцца яму не можа не толькі просты цёмны высковец, але нават цывілізаваны і адукаваны чалавек. Я ведаю мясцовых жыхароў з універсітэцкай адукацыяй, якія, калі захварэе жывёліна, пасылаюць па знахара, і свой зубны боль яны лечаць замовамі, а на могількі не пайшлі б увечары ні за якія скарбы на свеце. Я ўжо не кажу пра цэлы клас аканомаў, ляснічых, гаспадынь, забабоннасць якіх знаходзіцца на ўзроўні самага цёмнага люду.

Пра народнае лячэнне вельмі цяжка атрымаць дакладныя звесткі. Перш за ўсё з вялікай неахвотаю сяляне раскрываюць спосабы лячэння перад тымі, хто можа крытычна паставіцца да іх. Даволі далёкія стасункі з панскім дваром парадзілі іх пэўны недавер, а пастаянная боязь выглядаць смешнымі не дазваляюць ім быць адкрытымі: «Ой, паны, усюды насъмеюцца!» Калі запытаеш пра парад, як трэба лячыць, яны неахвотна дзеляцца ёю, перакананыя, што яна не будзе скарыстаная. Самі ж, аднак, часта прыходзяць з просьбаю памагчы пры хваробе, але больш пажаданым для іх у гэты час становіцца які-небудзь прысмак, чым лякарства; просяць заўсёды варэння або яблык, часам віна, і за гэта вельмі ўдзячны. Ахвотна потым шукаюць паратунку у вядомым ім ужо лякарстве, як, напрыклад, у хініне. Бо з усіх хвароб, можа быць, ліхаманка больш за ўсё іх і мучыць. Увосень і вясною яна пануе паўсюль і бывае такая цяжкая для лячэння, што парою на працягу некалькіх месяцаў не дае спакою і нярэдка заканчваецца сухотамі або поўнай вычарпанасцю арганізму. Завуць яе *трасца*. Найгоршым тыповым праклёнам бывае: «Трасца тваей маці!» Часта таксама здараюцца тыф і рэўматычныя гарачкі. Затое воспа і іншыя высыпкі сустракаюцца вельмі рэдка. Часам лютуе сярод дзяцей шкарлятына. Славуты палескі каўтун таксама не мае ахвяраў у Камаровічах, хоць у наваколлі ёсць цэлыя вёскі, заражаныя гэтай хваробаю. Адносна вялікая смяротнасць пануе сярод дзяцей, хоць дакладных звестак пра гэта мы не маем, бо валасная статыстыка вельмі адвольная. У Камаровіцкай воласці з яе насельніцтвам прыкладна 4 500 чалавек памірае кожны год 80–100 душ.

Дадам тут яшчэ пару агульнаўжываных лекавых сродкаў.

Ад болю зубоў выкарыстоўваюць адвар з дубовае кары, якім палощуць рот па некалькі разоў, нават калі ўжо зуб перастане балець. Кладуць на пульс рукі з хворага боку цёрты хрэн, ён шчыпле і на нейкі час прыносіць палёжку. Часцей, аднак, звяртаюцца да замаўлення. Адбываецца яно наступным чынам. Калі выйдзе месяц (без месяца замаўленне зусім не дапамагае), хворага выводзяць з хаты і загадваюць яму ўглядацца ў дыск свяціла. Шаптуха ж, паклаўшы палец на хворы зуб, паціху гаворыць такія словы: «Як дуб у лесе далёко, як месяц у небе усоко, як камень у моры глыбоко. Як гэты тры браты зберуцца, то нехай табе зубы разболяцца». І тройчы дадае малітву «Багародзіца». Можна таксама і самому сабе дапамагчы. Першы раз убачыўшы ў небе месяц-маладзік, трэба ўзяць крысо адзежныны ў руку, перахрысціцца ім і, глядзячы на месяц, пераказаць прыведзенае вышэй закліцце.

Ад болю галавы яе перавязваюць хусткаю, намочанай у воцэце. Калі галава баліць ад чаду, кладуць у вушы свежыя журавіны і часта іх змяняюць.

Калі саспявае скула, яе абкладваюць пшанічнай мукою, змяшанаю з мёдам, што і дапамагае ёй хутчэй прарваць.

Ад рэўматызму і ламаты ў касцях ужываюць смажанае конскае сала на спірце. Гэтай маззю націраюць балючыя месцы – кажуць, што вельмі хутка дапамагае.

Ад хваробы св. Валянціна – вялікай хваробы – даюць піць вынутыя з-за вуха парасяці костачкі, сцертыя на парашок і звараныя.

Калі павінен з'явіцца каўтун, тады суставы баляць, у галаве шуміць і ўсё ные. Тады не трэба перашкаджаць каўтуну, а наадварот, трэба яму дапамагчы. Дзеля выпрабавання, ці гэта сапраўды каўтун збіраецца звіацца, носяць на шнурку ягнячую воўну, увязаную нізка на грудзях, пад ямкаю. Калі каўтун мусіць звіацца, то гэтая воўна зблытаецца і скруціцца за некалькі дзён. У такім выпадку трэба піць настоеныя на гарэлцы сушаныя і сцертыя мухаморы, і валасы адразу пачнуць звіацца. Дапамагае таксама барвенак: яго запарваюць у вадзе і п'юць. Каўтун нельга зразаць самавольна. Альбо здараецца, што ён сам спадзе, альбо яго можа ў Вялікую суботу зняць знахарка, пры гэтым яна ўжывае разнастайныя шэпты. Тады яго трэба занесці на ваду і ўтапіць. Кажуць, што паколькі ў гэты дзень у царкве здымаюць Хрыста, то і каўтун можна зняць.

Пры нястраўнасці ў жываце з вялікай прыемнасцю ўжываюць рыцынавы алей, лічачы яго вельмі смачным лякарствам.

Жанчынам адразу пасля нараджэння дзіцяці часта даюць звараны ў віне ці нават у гарэлцы перац і карыцу, што павінна служыць дзеля хутчэйшага ачышчэння. Потым пояць іх рамонкам. Дзіцяці таксама ў першыя два дні нічога акрамя рамонку не даюць. Калі здарыцца, што пасля родаў недастаткова хутка надыходзіць ачышчэнне, ад чаго ўзмацняецца гарачка і нападаюць розныя болі, рыхтуюць для хвораі моцнае, але часам эфектыўнае лякарства: мурашнік разам з мурашкамі заварваюць у вадзе, потым выварочваюць на палатно і прыкладваюць да страўніка. Я ведаю адну маладую жанчыну, якая

пасля такога лячэння хутка ачуныла, хоць перад гэтым, здавалася, была блізкая да смерці. Яшчэ пры такіх самых выпадках даюць адвар з жытніх ражкоў.

Ад няплоднасці лечацца па-рознаму. Наступны сродак, як сцвярджаюць, беспамылковы: трэба знайсці ў лесе бярозу, што зраслася з дубам, перад поўняю сашкрэбці трохі кары з аднаго і з другога дрэва, заварыць і выпіць. Другі сродак агульнавядомы: пупавіну ад нованароджанага здаровага дзіцяці сцерці на парашок і выпіць з вадою ці гарэлкаю. Выкарыстоўваюць яшчэ і такі спосаб: выразаюць па кавалачку з кашулі жонкі і мужа, шматкі гэтыя спальваюць, і попел даюць выпіць разам з вадою мужчыне. Адна жанчына расказвала мне, што 12 год не мела дзяцей, за што яе муж біў, і ўся сям'я здзеквалася, думаючы, што яна сама сабе наўмысна шкодзіла нейкімі сродкамі, каб не раджаць, і толькі пасля ўжывання гэтага сродку зацяжарыла і мела потым аж дзевяцёра ўцех, і сярод іх трох дзяўчынак за адзін раз нарадзіла. Аднак ёсць выпадкі, калі ніякія лекі не могуць дапамагчы; можна нават па знешнім выглядзе зразумець, што пэўная асоба патомства мець не будзе – «нема ў ней народу». Такія людзі, якія не могуць мець дзяцей, самі звычайна нараджаюцца пад час другой квадры. Народжаныя ў поўню, на маладзіку ці ў апошнюю квадру заўсёды плодныя.

Калі я гаварыла пра дзяцей, то згадвала пра некаторыя лекі, якія ўжываюцца ўсімі. Тут жа дадам, што ад сутарагаў ім даюць піць адвар з карэнняў півоні. Відаць, гэта аказваецца вельмі эфектыўным, бо з гародчыка ў панскім двары заўсёды выкрадаюць усю півоню. Высыпку і каросту ў малых дзяцей змазваюць алеем альбо смятанкаю, часам свежым маслам.

Жаўтуху (*жоўтонку*) у дзяцей лечаць купаннем у моркве; вараць у вадзе моркву і купаюць у ёй тры дні запар.

У адвары з макавых лушпаек купаюць капрызных дзяцей, каб лепей спалі.

Ад болю страўніка і наогул ад усіх хвароб дзецям робяць купанне ў адвары старой саломы, выцягнутай са страхі.

Паміраючага кладуць на голых дошках і моцна сціскаюць яму рукі. Палыць пры ім таксама грамнічную свечку, каб яму лягчэй было паміраць.

Ад ран, як у людзей, так і ў жывёлы, служыць сабранае лісце «падорожнічка, олюшніка, малінніка» і маладзенькія бярозавыя лісточкі, сабраныя абавязкова ў дзень Купалы. Ад чарвякоў жа, што завяліся ў ранах у свойскай жывёлы, у сабак, часам нават і ў людзей, дапамагае наступная замова. Перад усходам сонца, або пасля заходу, на трэці дзень маладзіка, глядзячы на пакутніка нібыта абыякава, так, каб ніхто не здагадаўся, трэба пералічыць на пальцах да дзевяці наступным чынам: пачынаючы ад першага пальца да пятага і зноў на той самай руцэ да чацвёртага, потым ад чацвёртага да першага, да пятага і назад да першага. Так трэба лічыць кожны дзень па тры разы. Тры дні паўтараюць гэтае замаўленне, і чэрві самі высыплюцца, і ўжо на трэці дзень ніводнага не застаецца. Даюць таксама ад ран пэўны гатунак неачышчанага шкіпінару, вядомага тут як «шпіганар».

Хваробы горла, на якія часта хварэе нерагатая жывёла, лечаць адварам з зеля, якое завецца «багуном». Кладуць ім таксама ў вушы часнок. Часам вушы

надразаюць, а яшчэ моцна націраюць горла жалезам ад сякеры. Наогул супраць хвароб свойскай жывёлы так шмат ужываюць антымону (сурмы), што гэта нават увайшло ў прыказку, калі гавораць, што чагосьці дадзена празмерна: «перэдаў антымоніі». Дзеля паляпшэння апетыту прызначаным на ўбой кабанам даюць кветку багуну.

Каровам адразу пасля ацёлу даюць у корм так званую *троянку*: рознае запаранае збожжа, змяшанае разам. Калі ў кароў часам узнікаюць трэшчыны ці раны на вымені, то шмаруюць балючыя месцы салам або смятанаю.

Раны ў жывёл на языку націраюць мазямі з мёду, часныку і гусінага памёту, і гэта нібыта добра дапамагае.

Калі хочучь, каб гарбузы і бручка былі салодкія, то перад засяваннем трэба на адну ноч вымачыць насенне ў вадзе з цукрам.

Сеючы буракі, трэба ўторкнуць у граду калок, да якога былі прывязаныя кросны старой бабы, тады яны добра ўродзяць і будуць вельмі смачныя.

VIII.

Святы ўяўляюцца нашымі сялянамі не толькі як дні рэлігійнай і царкоўнай урачыстасці, але яшчэ і як вясёлыя і доўгачаканыя дні года. Адпачынак, забава, агульная веселасць, рознакаляровыя строі, лепшая за паўсядзённую страва, – усё гэта становіцца прычынаю таго, каб зрабіць са святаў нібыта залатую нітку, якая снуецца паміж шэрай пражы будзённага жыцця, ззяючы прыгожым і чароўным бляскам. Пры гэтым святы ўтвараюць народны каляндар. Простыя людзі маюць вельмі недакладнае ўяўленне пра гады, месяцы, стагоддзі. Народ наш лічыць час паводле святаў: «Тыдзень перэд Піліпоўкой», «назаўтра по Радоўніцы» і г. д.

Дадам тут слоўца пра разнастайныя святочныя абрады.

Свята Божага Нараджэння, *Рожство*, альбо часцей *Коледы*, святкуюць з вялікай урачыстасцю. На калядную куццю да вечара нельга ўжываць вараных страў. Гаспадыня занята прыбіраннем хаты: мые лаўкі, сталы, вокны і нават сцены, калі яны не пабеленыя, вымятае хату і сенцы і стараецца ўсяму надаць святочны выгляд. Пад вечар ідзе да святара, якому заносіць у падарунак гаршчок ячменнай кашы і булку хлеба, а наўзамен атрымлівае так званую *малітву* – бутэльку свянцонае вады, якую ўсе, хто ёсць у хаце, павінны пакаштаваць пад час вячэры напярэдадні Ражства. Калі на небе засвецяць першыя зоркі, на стол кладуць каласы, па адным з кожнага стога, а потым, калі з іх высыплюць зярняты, лічаць іх і варажаць: колькі зярнят, столькі ў наступным годзе будзе стагоў. Каласы ж звязваюць, вешаюць над абразамі і ўвосень засяваюць імі першы загон. Таксама расцілаюць сена на стала пад абрусам, а на «покуці», у «каробцы», напоўненай сенам, ставяць міску з *куццёю*. Куцця – гэта ячменная каша, згатаваная з алеем. Пасля вячэры сена са стала кладуць у тую самую каробку, дзе яно ляжыць усе тры святочныя дні, потым частку аддзяляюць жывёле і трохі даюць курам у «катух», бо ад гэтага яны добра нясуцца. Перад

вячэраю гаспадар выходзіць з хаты і гаворыць: «Мароз, мароз, хадзі з намі куццёваць! Да нашэй грэчкі не помарозь! Да нашэго проса не помарозь!» На вячэру падаюць звычайна некалькі страў: бураковы боршч з грыбамі, часам з рыбаю, грачаныя аладкі з алеем, булачкі з пшанічнае ці грачанае мукі (*пампушкі*) з макавым малаком або з *сытою*, яшчэ прасяны крупнік і, нарэшце, заўсёды на заканчэнне – куццю. Таксама п'юць шмат гарэлкі. Калі пачынаюць есці куццю, дзяўчаты крышку крадуць яе і хаваюць у хустку, а потым, ідучы спаць, кладуць яе сабе пад галаву. Хто ў гэтую ноч прысніцца дзяўчыне, той стане яе мужам. З-пад абруса выцягваюць сена. Калі акажацца доўгае сцябло, гавораць, што той вырасце высокі. Глядзяць таксама на зоркі. Калі яны свецяць ясна, то ўраджай будзе добры. Калі чарнее дарога, а снегу так мала, што на выезджаных месцах відаць зямлю, дык авёс і гародніна будуць добрыя. Дзяўчаты варожаць яшчэ гэтак: кідаюць у начоўкі некалькі зярнят бобу, кожная памячае сваё, і трасуць начоўкі: чыё зярнятка выпадзе, тая неўзабаве выйдзе замуж.

Пасля вячэры дзяўчаты збіраюцца ў невялікія гурты (хлопцы таксама, але асобна) і ідуць па вёсцы калядаваць. *Коляднічкі* падыходзяць пад вакно хаты і пачынаюць такімі словамі: «Добры вечэр, пане гаспадару, ці сьпіш, ці лежыш, ці ўсё добра чуеш, ці засьпеваці? Ці з ласкі колядку даце?» З хаты адказваюць, каб спявалі. Гэтыя песні не заўсёды маюць набожны змест. Гаворыцца ў іх пра нараджэнне Хрыста, але таксама і пра дзяўчыну, якая сваёй прыгажосцю зачаравала трох хлопцаў, і пра варанога каня незвычайнай адвагі, і пра зялёныя квітнеючыя сады. У адной жа з іх – проста выпрошваецца ўзнагарода. Тым толькі ад звычайных песень яны адрозніваюцца, што пасля кожнае страфы паўтараецца: «*Сьвяты вечэр!*» Мелодыя манатонная і аднолькавая ва ўсіх песнях. Калі яны заканчваюць спяваць, з хаты ім выносяць невялікі дар: кавалак сала, пару яек, трохі круп і да т. п.; часам даюць ім па некалькі капеек. Дары гэтыя, якіх назапашваецца даволі шмат (бо спевы доўжацца на працягу ўсяго святочнага перыяда), збіраюць сумленна, прадаюць у карчме, а грошы аддаюць у царкву. Калі гаспадары марудзяць з дарамі для каляднікаў, то з-за вакна нагадваюць: «Кароткіе сьвіткі, померзлі лыдкі, кароткіе кожушкі, померзлі душкі». Скончыўшы спевы, кажуць: «От, гэтым словам, жывіце з Богам – сьвяты вечэр! І з саседкамі – сьвяты вечэр! З сваімі дзеткамі – сьвяты вечэр! З усімі намі, з прыяцелямі – сьвяты вечэр! Не бавіце, хутко дарыце – сьвяты вечэр!»

У першы дзень свята ўся вёска, прыбраная ў святочнае адзенне і ў чыстыя кашулі, ідзе ў царкву на набажэнства. Потым надыходзіць абед, які складаецца не менш як з трох страў: гэта боршч або капуснік з мясам, часам крупнік з малаком, свежыя каўбасы, мяса свіное або прасяная каша з салам, часам аладкі з тварагом і заўсёды гарэлка. Ядуць шмат і з апетытам. Урэшце рэшт кладуцца спаць ці гасцююць па хатах. Ні вялікіх збораў, ні танцаў пакуль няма. А ўвечары каляднікі зноў спяваюць песні.

Навагоднюю куццю (*Васілья*) спраўляюць так, як і напярэдадні Ражства Хрыстовага. У гэты дзень вячэраюць з «куццёю». Называецца яна «другая

куцця». На гэты раз дзяўчаты таксама крадуць трошкі куцці і кідаюць у міску з вадою. Калі яна выплыве наверх – дзяўчына выйдзе замуж; калі пойдзе на дно – будзе сядзець дома і далей. Вечарам хлопцы ідуць «шчодроваць» па вёсцы, пры гэтым вядуць з сабою «казу». Паводле звычаю, тут павінна прысутнічаць толькі каза, але дзеля забавы прадстаўляюць таксама і іншых жывёл: каня, вала. Гэты абрад дае магчымасць разыграць своеасаблівы маскарад: адзін прыбіраецца ў дзеда, другі – у цыгана, іншыя – у каралёў ці жанчын. Пераўвасабленні заключаюцца пераважна ў фарбаванні твару сажаю, у прывязванні вялізных барод, парыкоў і гарбоў. «Каза», апранутая ў вывернуты кажух, мае галаву, зробленую з пакулля і палатна, бараду і рогі. Вядзе яе на вярочцы дзед з дужым кіем. Суправаджаюць яе музыкі – з барабанам і скрыпкаю. Каза скача, танцуе, ківае галавою, круціцца, а дзед штохвіліны лупіць яе кіем, у той час калі іншыя спяваюць адпаведныя моманту песні на вясёлую, жывую мелодыю. Нарэшце, дзед кажа: «Поклоніся, козунька, пану госпадару да й господыні». Каза пачынае перад кожным рабіць паклоны. Звычайна найперш з казою прыходзяць у панскі двор, дзе атрымліваюць пачастунак і некалькі злотых, потым ідуць у кухню, у фальварак, дзе іх усюды гасцінна сустракаюць. Гучаць узаемныя жарты, чыняцца розныя свавольствы; дзеду не раз падпальваюць бараду, цыган крадзе курэй і г. д. Часам цыган варожыць паненкам і панічам. Варожбы гэтыя, наспех прадказаныя нібыта на картах, заўсёды аднолькавыя: усім абяцаюць сто гадоў жыцця, прыгожую жонку або прыгожага мужа і «багато грошы». У вёсцы «каза» таксама мае вялікі поспех. Натойпам яе водзяць ад хаты да хаты, да позняе ночы яна скача і танцуе і нават на наступны дзень адведвае рэшту хат у вёсцы.

Дзень Васілля нічым не адрозніваецца ад іншых свят. Кожны, хто можа, ідзе ў святочным убранні ў царкву. Муж і жонка ў гэты дзень выказваюць узаемна пажаданні адзін аднаму: «Дай нам Божэ, штоб мы за год зноў таго дня дочэкалі у шчасцю, у здарові». Абед выстаўляюць паводле магчымасці.

Перад святам Трох Каралёў спраўляюць трэцюю куццю. Дзяўчаты ў гэты дзень варожаць так: некалькі арэхаў, з якіх кожны пазначаны адной з дзяўчат, кладуць у кучку на сталі і хуценька накрываюць далоняй; калі каторы выкаціцца з-пад далоні, значыць тая, якою ён памечаны, выйдзе замуж.

Свята Трох Каралёў (*Крэшчэньне*) вельмі ажыўленае. У гэты дзень праваслаўная царква з вялікай урачыстасцю адзначае асвячэнне вады. У Камаровічах паблізу няма вялікае вады, таму вяскоўцы вымушаны здавальняцца асвячэннем студні, што знаходзіцца на двары ў фальварку. Бацюшка ў суправаджэнні працэсіі ідзе да студні і асвячае ваду; адразу ж сярод натоўпу пачынаецца вялізны рух: кожны жадае як мага хутчэй зачэпнуць вады і чым паболей занесці дадому. Бо такую свянцоную ваду трэба заўсёды мець у хаце: ёю абмываюць нованароджаных дзетак, каб добра раслі; ёю акрапляюць цялятак, як толькі яны прыйдуць на свет – гавораць, што потым «не будзе ўрочлівэ».

Перыяд ад Хрышчэння да пачатку Вялікага посту – самы вясёлы на працягу года. Гэта сапраўды карнавальны час: пры адноснай заможнасці людзей

і іх прыроджанай ахвоце да забаў ён праходзіць надзвычай весела. Гаспадарчыя работы тады не надта вялікія, хатнія запасы яшчэ не вычарпанія; марознае, але здаровае паветра і доўгія вечары настройваюць на сяброўскія зборышчы. Менавіта ў гэты час адбываецца шмат вяселляў, наўкола гучна і весела. У гэты час усталёўваецца зімовая дарога, якая дазваляе людзям, што жывуць у бліжэйшых вёсках, узаемна наведваць сваіх крэўных. Такія адведзіны збіраюць у адну хату кумоў і суседзяў, там іграе музыка і адбываецца «вечорынка». Пасля яе ідуць другая і трэцяя, бо кожны хоча пачаставаць сяброў у сябе. Хлопцы і дзяўчаты ўгаворваюць сваіх бацькоў зладзіць бяседы і забавы. Уся вёска кожны вечар грывіць ад жывой музыкі, якую суправаджаюць спевы і вясёлыя выкрыкі разгулянай моладзі. Для палескай хаты характэрна вялікая гасціннасць і заўсёды шчодры і раскошны прыём. На стале, засланым чыстам абрусам, з'яўляюцца місы з ядою, каля іх ляжаць драўляныя лыжкі, паколькі тут прынята есці некалькім асобам з аднае міскі. Калі не хапае за сталом месца, то садзяцца па чарзе. Тым часам іншыя, у чаканні сваёй чаргі, працягваюць танцаваць. На стол падаюць боршч альбо крупнік з салам, потым у адной місе тварог з растопленым салам, а побач аладкі з грачанае мукі. Кожны бярэ ў пальцы аладку і зачэрпвае ёю крыху тварагу. Яешня з бітых як лічыцца вялікім прысмакам, смажаць яе на масле. Часам пры вялікім зборышчы гаспадыня мусіць разбіць у яе са дзве капы як. Вараць таксама сушоныя чорныя ягады з мёдам або свайго вырабу макароны на малацэ. А на астатняе звычайна падаюць прасяную кашу з салам або з мёдам – страву, якую вельмі любяць. З'еўшы яе, кажуць: «По кашы, то уж не будзе пашы». Гарэлкі заўсёды і ўсюды п'юць як найбольш. Гаспадары павінны запрашаць гасцей па некалькі разоў, каб елі і пілі; яны абавязаны прымушаць іх да гэтага – тады толькі іх будуць лічыць ветлівымі, інакш госці будуць гаварыць: «Усего було. Толькі прынукі не было».

Запусты (*Месед*) бываюць надзвычай вясёлыя. Цэлы тыдзень перад Вялікім поста́м не спыняюцца забавы і гулянкі. Ядуць таксама як найсмачней, нібыта робячы запас сіл і весялосці на доўгае і шчырае выкананне посту.

З надыходам Вялікага посту ўсе забавы спыняюцца, замаўкае музыка. Аднак ніякае набожнасці ў гэты дзень не назіраецца. Пасля смачнага запуснага харчавання ўсе, маладзейшыя і старэйшыя, жанчыны і мужчыны, ідуць разам у карчму «зубы полоскаць», а пад вечар усе п'яныя, ледзьве трымаюцца на нагах. А маладыя жанчыны, у якіх у гэтым годзе нарадзілася дзіця, купляюць чвэрць кварты гарэлкі і нясуць да сваіх бабак, каб з імі разам выпіць і пост распачаць. Адначасова з Вялікім поста́м у вёсцы настае цішыня, пачынаюцца работы ў полі. Варожаць на тое, якога чакаць ураджаю. Калі першы на весну месячык «маладзік» мае апушчаныя ўніз ражкі, дык жыта будзе «ядрэнэ». Тое самае, калі журавы прылятаюць не разам у статку, а цягнуцца паволі, па адным. Калі ўбачыш вясною першага хрушча, трэба яго спаймаць, і калі пад ім паміж ножак ёсць многа маленькіх шарыкаў, нібыта ячак, то напэўна ўродзяць грэчка, лён і гародніна. Менавіта ў гэты час жанчыны маюць шмат працы каля кроснаў. Лён, спрадзены да каляд, снуюць цяпер на станок, і ў кожнай

хаце большую частку дня чоўнік бегае паміж шэрых нітак. Ткуць таксама рознымі ўзорамі чырвоныя «пояскі», прывязаныя да цвіка ў сцяне. Пафарбаваная воўна сохне над дзвярыма, здалёку вабячы вока прыгожым чырвоным колерам. За кроснамі жанчыны спяваюць: старэйшыя – набожныя, «святые» песні пра Хрыста, пра яго жыццё і пакуты, пра розных святых і благаслаўных, а маладзейшыя – звычайныя свецкія песні, у якіх расказваецца пра казацкае каханне, пра нявернасць каханкаў, пра помсту дзяўчыны, пра цяжкі лёс «малодкі» ў мужавай хаце пры злоснай свякрусе. У пагодныя дні дзяўчаты пачынаюць заводзіць веснавыя песні («веснянкі»), у якіх, як звычайна, гаворыцца пра каханне, пра работу за кроснамі і ў якіх прабіваецца нейкая веселасць і радасць ад абуджэння вясны. Адна з такіх песень, мне здаецца, – цікавы помнік з тых часоў, калі татары кожную вясну нападлі на нашу зямлю і, можа, нават заходзілі ў тутэйшыя ваколіцы. Гэта песня пра трох сясцёр, схопленых у лесе страшнымі ворагамі: адна з якіх была забітая, другую ўзялі ў палон, а трэцяя з цяжкасцю ўцякла дадому. У час посту адбываецца таксама першы выган жывёлы на пашу. З гэтым заўсёды спяшаюцца, бо вясною пачынае не хапаць корму; асабліва калі зіма надта зацягваецца, жывёла часам здыхае з голаду. І хоць лугі яшчэ шэрыя, а лясныя ледзьве толькі пачынаюць пускаць першыя пупышкі, вясковую жывёлу выганяюць з аборы. Адбываецца гэта з не абы-якой урачыстасцю. Гаспадар акрапляе статак хрышчэнскай свянцонай вадой і выганяе яго з аборы свянцонай вярбой: «кабы звер не подхадзіў». У варотах ляжыць замкнуты замок і сырое яйка – жывёла павінна прайсці праз іх. Пастухам даюць з кожнае хаты крыху сала і пару яек, а яны ўжо пякуць сабе ў лесе яешню і частуюцца ёю.

Набліжэнне свята Вялікадня радасна вітаюць. Перад Вербнай нядзелай («Вербна») хтосьці ад царквы едзе ў лес па свежыя галінкі і прывозіць поўны воз вербных коцікаў. Кожны павінен мець такую галінку, таму каля воза збіраецца натоўп. Царкоўны служка прадае свой тавар за нейкія пару капеек. Грошы гэтыя ідуць на царкву. Дзяўчаты часам упрыгожваюць сваю вербачку каляровай стужкай. Назаўтра ўсе ідуць у царкву, а пасля набажэнства жартам б'юць адзін аднаго пасвяцанай вярбою, кажучы: «Не я б'ю, верба б'е, за тыдзень Велікдзень. Будзь здароў, як вада, будзь багат, як земля». У гэты дзень абед хоць і посны, але надзвычай багаты: даюць аўсяны кісель з мёдам, які лічаць за вялікі прысмак і яшчэ не менш як дзве стравы.

У Вялікі чацвер («Чысты Чэцьверг») увечары падаюць вячэру на ўспамін Божае вячэры. Называюць яе «Тайняй». Стравы выключна посныя, і гаспадыня стараецца, каб у гэты дзень была рыба. Велікодная споведзь адбываецца на працягу ўсяго посту. Спавядаюцца звычайна пасля полудня, а да прычашчэння ідуць назаўтра зраніцы. Споведзь – адна з прыемных хвілін у штодзённым жыцці. Ідуць, як прынята, усім гуртам, дзяўчаты святочна апранутыя, у чаканні сваёй чаргі, каб скараціць час, пра нешта гавораць між сабою, прагульваючыся каля царквы. Дзяцей бацюшка спавядае па некалькі разоў. За споведзь святару плоцяць па пяць капеек.

Вялікая Пятніца і Субота прысвячаюцца прыгатаванню свянцонага. У суботу ўвечары фарбуюць яйкі, пры гэтым ніякай асаблівай урачыстасці няма. Робяць гэта ў кожнай хаце. Яйкі вараць крута, потым апускаюць іх на некалькі хвілін у гарачую, ужо пафарбаваную ваду. Фарбу купляюць у яўрэяў – гэта анілінавы чырвоны парашок. Часам таксама дзеля атрымання жоўтага колеру выкарыстоўваюць лушпінне цыбулі. Фарбуюць шмат як, разлічваючы не менш як па 10 на кожнага чалавека. У заможных гаспадарках дзецям часта даюць да трох дзясяткаў. Называюць гэтую суботу «красна». У гэты ж дзень усе ідуць у царкву на вячэрняе набажэнства («усюночна»).

Назаўтра, на «Велікдзень» усё мае святочны выгляд. Па ўсёй вёсцы ззяюць прыгожыя строі. У кожнай хаце запальваюць свечкі. Пасля набажэнства, на якім святар пасвячае падрыхтаваныя ў кашолках прадукты, вяртаюцца дадому і пачынаюць святочнае снеданне, на якое пасля сямітыднёвага посту ўсе збіраюцца вельмі хутка. Спачатку ядуць яйка, пры гэтым жадаючы сабе: «Дай нам, Божа, за год дождаць краснага яйца ў шчасцю, у здарові!» Запіваюць гарэлкаю і пераходзяць да больш сытнай стравы. Сярод свянцонных страў абавязкова павінны быць: запечанае парася, пакроенае на кавалачкі сала, пірагі з пшанічнае мукі і сыр. У багацейшых падаюць на стол яшчэ свіную кілбасу-крывянку з кашаю і свіной крывёю, масла і свініну. Ядуць многа, і часта запіваюць гарэлкаю. А халодная і сытная ежа пасля доўгага посту часта выклікае моцную нястраўнасць. У гэты дзень на вёсцы пануе поўная цішыня, кожны сямейнік цэлы дзень знаходзіцца ў сваёй хаце і цешыцца святочнай бяздзейнасцю. Гаспадыня, замучаная святочнымі прыгатаваннямі, часцей за ўсё кладзецца спаць. Пад вечар, калі спрыяе надвор'е, садзяцца на прызбах і гамоняць. Танцаў і музыкі ў гэты дзень ніколі не бывае.

Толькі назаўтра пачынаюцца адведзіны з хаты ў хату. Дзеці носяць сваім бабкам свянцонныя яйкі з пажаданнямі і віншаваннем. Моладзь забаўляецца яйкамі: адзін трымае ў руцэ яечка, а другі стукае па ім; чыё яйка разаб'ецца, той мусіць аддаць яго, і пры гэтым гавораць: «Хрыстос васкрэс!» Або – двое становяцца адзін супраць аднаго, робяць пасяродку маленькую ямку і коцяць па зямлі яйкі адно насустрач другому: чыё ўпадзе ў ямку, той выйграе. Вядома, што пры гэтых гульнях трэба мець шмат як. Тады маладыя ідуць на хітрыкі і выкрадаюць у бацькоў увесь запас. У гэты дзень ужо вараць абед, часцей падаюць гарачыя кілбасы і боршч з мясам. Увечары пачынаюцца танцы і гульні, якія звычайна працягваюцца некалькі наступных дзён. Велікодных песень мне чамусьці напаткаць не давялося. Косткі ад свянцонага старанна збіраюць і закопваюць у канцы поля – гэта ахова ад градабою.

У Праводную нядзелю, якая завецца *Радоўніца*, спраўляюць веснавыя дзяды. Пра гэтую ўрачыстасць я згадвала ў іншым месцы, толькі дапоўню тут, што ў гэты дзень у другі раз фарбуюць яйкі, каб было што занесці на магілу дзядам.

У дзень св. Юр'я (*Юр'еў дзень*, 21 красавіка) перад усходам сонца выганяюць жывёлу ў поле на засеянае жыта, дзе запасаюць на руні. Называецца

гэта «выгнаць на росу». Гэта павінна засцерагаць жывёлу ад усялякай шкоднай травы і ад тухлай нездаровай вады. Ад гэтае расы і малако ў кароў прыбывае.

Зялёныя Святкі адзначаюць так, як і ўсе іншыя святы, з той толькі розніцай, што паўсюль уторкваюць зялёныя галінкі і дрэўцы. Дзеля гэтае мэты служаць пераважна маладыя клёнікі, якіх па лясах вельмі шмат. Ля варот, ля дзвярэй пры ўваходзе ў хату, каля плоту, ля студні – усюды зелянеюць свежа ссечаныя дрэўцы; і ў самой хаце абразы, печ, вокны, столь упрыгожаны зялінаю. Дрэўцы і галінкі застаюцца на месцы да св. Яна.

У гэты дзень пачынаюцца ўрачыстыя забавы: спальванне вогнішчаў, песні, танцы і свавольнасці. Звычай святкавання Купалы цяпер вельмі пераследуецца духавенствам і паліцэйскімі ўладамі як перажытак, што застаўся з паганскіх часоў. Таму часцей у тых вёсках, дзе жыве хто-небудзь з улады, гэтага дня не святкуюць, але затое дзе-небудзь паблізу гуляюць з падвойнай ахвотаю. Гэтак жа атрымліваецца і тут: у Камаровічах, перад вачыма ў духавенства не асмельваюцца адкрыта распальваць вогнішчы, затое ў Заполлі Купала асвечана сапраўднай паганскай урачыстасцю. Пад вечар з усяе вёскі цягнуць на воз усе дрэўцы, што засталіся ад Зялёных святкоў, старыя жэрдкі, трэснутыя колы, зношаныя лапці, разнастайны непатрэбны хлам і трыумфальна вязуць куды-небудзь за вёску, на шырокае, адкрытае месца, дзе звальваюць у вялікую кучу. Кожны кідае ў гэты стос сваё дрэва і выказвае пры гэтым розныя пажаданні: «Каб мае просо так USOKO вырасло! Штоб мой лён так USOKOй быў!» Спачатку раскладваюць адно вогнішча, потым іх узнікае ўсё больш, агонь пераносіцца з месца на месца ўсё далей, выбухае навокал у незлічоных полымях, ды так, што і неба чырванее ад зарыва. Хлопцы скачуць праз агонь, дзяўчаты доўгімі шнурамі танцуюць вакол вогнішчаў. Часам адгукаюцца бубен і скрыпка, заглушаныя спевамі, якія разносяцца далёка. Дзяўчаты ў вянках з палявых кветак заляцаюцца да хлопцаў, а потым уцякаюць у поле, на луг, і гонкі за імі працягваюцца, пакуль хопіць сіл. Хлопцы стараюцца пазрываць у дзяўчат вянкi і кінуць іх у агонь. Гулянне працягваецца дапазна, ды і наогул ніхто ў гэтую ноч не спіць спакойна. Гэтая ноч таямнічая, поўная ўсялякіх чараў і невыказнай магічнай сілы. Папараць выстрэльвае цудоўнай кветкаю, а шчаслівец, які яе знойдзе, можа стаць уладальнікам усіх скарбаў на зямлі, але пры ўмове, што сам, адзін, пройдзе праз цёмныя густыя лясы пасярод пачвар, што падпільноўваюць яго. Такіх смельчакоў нялёгка знайсці, бо такі «уж хіба нічога не баіцца». Ведзьмы ўночы маюць вялікую сілу, і іх трэба вельмі асцерагацца, каб не нанеслі шкоды дзецям і не адабралі ў кароў малака. Таму добрая гаспадыня не спіць у гэтую ноч. Бо на св. Яна ведзьма раскладвае сабе агонь у дзікіх лясных закутках пад старым дубам і скача цераз вогнішча. Праз гэта яна набывае сілы і ўмельства адбіраць малако ў чужых кароў. На Купалле да ўсходу сонца трэба збіраць розныя лекавыя зёлкі, бо менавіта такія маюць карысныя ўласцівасці. Гэтаксама раненька, перш чым узыйдзе сонца, трэба пасціскаць капусныя галоўкі, тады яны будуць добра расці і ў іх не будуць заводзіцца чэрві. Нарэшце, раніцою на небе дзеюцца дзівосы: «соўнейко грае». Устае яно

з-за лесу малое-малюткае, раптам падскоквае ўгору, выпускае з сябе вялікае чырвонае праменне так, што нібыта ўсё неба купаецца ў крыві. Сонца круціцца калясом, потым зноў знікае і зноў пры раптоўных падкідваннях па некалькі разоў уздымаецца і, нарэшце, спакойна выплывае, абліваючы зямлю сваім залатым святлом. Хоць купальскія песні, якія таксама называюць і Русалкамі, на першы погляд, падобныя да іншых песень, аднак маюць крыху адметны характар. У гэтых песнях жанчына заўсёды пераважае над мужчынамі, з'едліва насміхаючыся з іх кахання; смелая і ваяўнічая, але, нарэшце, пераможаная, яна мучыцца пад цяжкім ярмом замужжа і мужавай сям'і. Ні ў якіх іншых песенных групам не сустрэнеш такой выразнай перавагі жанчыны над мужчынам.

Дзе-нідзе паляць вогнішчы і на дзень Тройцы, але, мне здаецца, толькі тады, калі на св. Яна, у будзённы дзень, гаспадары не хацелі адрывацца ад працы. Наогул жа ўсё гэта адбываецца на «Івана».

У дзясятую нядзелю пасля Вялікадня непадалёку ад Камаровічаў, ля маленечкай каплічкі, што стаіць у лесе, на Навасёлкаўскай зямлі, адбываецца кірмаш і вялікае царкоўнае набажэнства. З некалькіх парафій з'язджаецца духавенства. Яўрэі ў скалочаных наспех латках заўзята вядуць гандаль. Ажно з Петрыкава прыбываюць ганчары з міскамі і іншым разнастайным гліняным начыннем; з-пад Турава прывозяць сіты і рашоты; гспадары гоняць на продаж коней, цялят і бычкоў. Можна тут набыць сярпы, косы, сякеры, шапкі і боты, каляровыя хусткі і вышываныя фартухі, соль, алей і рыбу. З навакольных вёсак тлумы сялян цягнуцца «на дзясятуху»; там гаманліва і гучна. Пад вечар дарогі запаўняюцца групамі жанчын, што вяртаюцца дамоў, ці самотных, на добрым падпітку вяскоўцаў, якія ахрыплымі ад гарэлка галасамі заводзяць песні і часта завяршаюць ноч у канаве.

Перад св. Пятром зноў пост, чатырохтыднёвы. Завецца ён *Петроўка*. Вельмі скардзяцца на гэты пост мужчыны, бо менавіта пад час яго ідзе цяжкая праца – касьба, а пры посным харчаванні яе цяжка адолець. Таму і гавораць, што гэты пост прыдумалі бабы, каб за гэты тэрмін яны змаглі сабраць масла і сыр.

6 жніўня, на вялікае свята *Спаса* ў камаровіцкай царкве адбываецца ўрачыстае набажэнства, на якое з'язджаецца шмат навакольнага люду. У гэты дзень асвятляюць прызначанае на насенне збожжа і садавіну, асабліва яблыкі. Тыя, хто не маюць сваіх уласных садоў, ціснуцца ў панскі двор па садавіну. Ля варот на возе, запоўненым яблыкамі, сядзіць стары ляснічы і прадае іх. Потым усе разам накіроўваюцца ў царкву. Старэйшыя і больш набожныя жанчыны ідуць перад Спасам на споведзь.

На працягу восені мясцовыя жыхары адзначаюць некалькі вялікіх свят: гэта *Прачыста*, 15 жніўня, *Узвіжэнне*, гэта значыць Узняцце Крыжа, 14 верасня; *Пакровы*, 1 кастрычніка; дзень св. Філіпа, 14 лістапада, перад якім ідзе двухтыднёвы пост пад назваю *Піліпоўка*. Святы гэтыя праходзяць весела, а калі на іх прыпадае прастольнае свята, то сцякаецца тлум людзей з усяе ваколiцы. Далучэнне да такіх урачыстасцяў становіцца адной з найвялікшых прыемнасцяў у жыцці тутэйшых сялян.

Калі засяваюць жыта, у кожнай хаце таксама бывае пэўная ўрачыстасць. У спакойны бязветраны дзень гаспадар бярэ ў кораб асвечанае на Спаса зерне, да якога дасыпае зярняты з каласоў ад каляднае куцці, потым адкрывае акраец ад свежае булкі хлеба, а таксама кладзе куплёную ў царкве «праскурку» і свяцоную соль; усё гэта ён загортвае разам і ідзе ў поле. Вярнуўшыся дадому, дае самым бліжкім суседзям і ўсім у сваёй сям’і па кавалачку таго хлеба і праскуркі, а таксама па шчопаці солі, і ўсе з’ядаюць гэта з узнятым настроем і праніклівацю.

Напярэдадні св. Андрэя таксама бывае весела. Дзяўчаты збіраюцца па хатах на варажбу. Увесь дзень напярэдадні яны шчыра поспяць, каб забяспечыць сабе шчаслівы лёс. Увечары складваюць на падлозе маленькія спечаныя булачкі, кожная з якіх умоўна азначае адну з прысутных дзяўчат. Чыю булачку схопіць сабака, тая пасля Новага года выйдзе замуж. Набіраюць таксама вязку дроў, і калі паленцаў атрымаецца да пары, то будзе вяселле. Яшчэ бяруць жменю канпель і, ідучы праз вуліцу, сеюць іх за сабою са словамі: «Андрэй, Андрэй, я на тебе пашчу, я канпелькі сею, скажы мне праўду, з кім я буду на шлюбе стаяць». І хто ўночы прысніцца, той у будучым стане мужам. Хай бы сабе ўжо і снег ляжаў, але ўсё роўна кожная дзяўчына засявае на агародзе крыху ільну і канпель. Калі на весну пасеянае рана і хораша ўзыходзіць, то ў замужжы яна будзе шчаслівая; калі не, то наадварот; калі зусім нішто не ўзыйдзе, то ёй пагражае смерць.

На лістапад прыпадаюць восеньскія *Дзеды*, пра якія я ўжо згадвала ў іншым месцы.

Восень – гэта пара *хатняй* працы, якая збірае ўсю сям’ю каля дамашняга агню. Па вечарах у кожным акне весела свеціцца бляск ад печы і запаленага лучніка, што звешваецца са столі. Жанчыны з прасніцамі, спяваючы песні, сядзяць на лавах; старая матка завіхаецца каля печы, кожную хвіліну яна мкнецца да калыскі і закалыхвае да сну немаўля. Мужы і браты плятуць лапці, робяць лыжкі, карабы і вярэнькі, або рыхтуюць вупраж для валоў і коней. Нейкай чароўнай непасрэднацю, сапраўднай першабытнацю пазначана гэтае жыццё, настолькі простае і нескладанае, што, гледзячы на яго, цяжка паверыць, што гэтыя людзі жывуць у Еўропе і з’яўляюцца дзецьмі XIX стагоддзя. Увосень галоўная праца жанчын – гэта прадзенне воўны і лёну. Ткаць пачынаюць пасля Ражства, праводзяць за гэтай работай усе вечары. Тады і збіраюцца дзяўчаты на «вечарніцы» ў нанятую за агульны кошт хату і там прадуць. Замужнія жанчыны рэдка бываюць на гэтых зборышчах, бо іх мужы, раўнівыя і клапатлівыя наконт іх маральнасці, неаднойчы накладваюць на гэтыя пасядзелкі сваё суровае *veto*. Вечарніцы праходзяць з вялікай ажыўленацю і часам працягваюцца да позняе ночы. Палешукі жывуць надзвычай дружна, грамадою, не разумеючы, як можна жыць у самотнасці; яны папросту баяцца яе, і таму тым ці іншым чынам разам арганізуюць агульныя забавы, абдумваюць спосабы, як сабрацца большай грамадою. Ёсць шмат калектыўных гульняў, якімі захапляецца моладзь. Адна з іх – у *персьня* – заснаваная на тым, што ўдзельнікі садзяцца ў рад

каля сцяны, а адна дзяўчына, трымаючы пад фартухом пярсцёнак, ідзе ўздоўж таварышак і гаворыць: «З кута іду, золата несу, гадайце, бояры, гдзе паложу» і робіць выгляд, што той ці другой кладзе пярсцёнак, але непрыкметна перадае толькі адной з іх. Тыя, што сядзяць падалей, павінны адгадаць, каму. Хто не адгадае, ідзе ў круг, а дзяўчына, якая несла пярсцёнак, займае яе месца. У «сляпую бабку» гуляюць наступным чынам. Камусьці аднаму завязваюць вочы, і той павінен хапаць іншых. Калі схопіць каго, пытаецца: «А гдзе ты буў?» – «Под лаўкою». – «А гдзе та лаўка?» – «Мышы паелі». – «А гдзе тэ мышы?» – «Коток порваў». Тады здымаюць павязку ў яго з вачэй і пытаюцца ў схопленлага: «Да нашто непраўду кажэш!» і завязваюць яму вочы. Гуляюць яшчэ ў *гускі*. Адзін выступае воўкам, другі старшай гуссю, астатнія трымаюцца ля яе, нібыта каля маткі, а яна павінна бараніць свой статак. Воўк выскоквае з-за хаты. Тады матка крычыць: «Гускі, лебедзі, уцекайце! Воўк ідзе!» Дзеці адказваюць: «Мы воўка не боімса, да з воўком пожэнімса». Воўк хапае іх па адным, пакуль матка не застанецца сама. Тады ён накідваецца на яе.

Наш селянін наогул не можа наракаць на сваё сумнае жыццё. Пры больш значнай працы і адукаванасці ён змог бы стаць яшчэ больш багатым, але нават і таго, што ён сёння мае, яму хапае дзеля дастатковага ўтрымання сям'і і дзеля задавальнення сваіх нешматлікіх патрэб. Ціхае, аднастайнае жыццё без вялікіх уражанняў і моцных узрушэнняў схіляе яго да весялосці і робіць надзвычай дружалюбным. Неаднойчы, калі бачыш гэтую непасрэдную весялосць, гэтую шчырую, ледзь не дзіцячую наўнасьць, ахоплівае нейкае адчуванне зайздрасці, што яны ў сто разоў шчаслівейшыя за нас, адукаваных і цывілізаваных.

[Пра народную калыханку]

...Далучаю некалькі песень з вёскі Камаровічы Мінскай губ. Мазырскага пав. Запісала іх ад маладой жанчыны, якая менавіта імі закалыхвала сваіх дзяцей.

Колькасць гэтых песенек вельмі значная, паколькі палеская жанчына звыкла пры любым занятку, пры любой рабоце напывааць сабе штосьці дзеля таго, каб пацешыць сябе, а ў вечаровую гадзіну, калі вакол пануе спакой – каб супакоіць дзіцятка і пакласці яго на ціхі спачынак; нарэшце, блізкасць гэтага найдаражэйшага стварэння тым больш схіляе яе да спеву. Тэкст калыханак досыць аднастайны – усюды там выступае коцік, часцей свавольны таварыш дзіцёнка, самая блізкая знаёмая яму ў доме постаць. Два першыя нумары спяваюцца паводле занатаванай тут мелодыі, у трох астатніх падаю толькі тэкст.

Ой ты, ко-цік, не ха-дзі Да ма-лют ке й не бу-дзі.

Ма-лют-ка ма-ла-я, ня-хай спіць, гу-ля-е.

1. Ой, ты, коцік, не хадзі,
Да малютке й не будзі.
Малютка малая,
Няхай спіць, гуляе.

2. Біці ката, біці,
Нашто ўкраў ніці?
Сама бабка схавала,
На коціка сказала.

3. Люлі, дзіцятка, люлі!
Да гдзе ката забулі?
Пасылалі малаціць,
Лапкамі заграбаць,
Хвосцікам замятаць.
Коцік таго не схацеў,
Да пашоў жа па плоце
У чырвонай капоце.

4. Пашоў коцік на лясок,
Знайшоў Марынку паясок.
Люлі-люлі, Марынка, спаць!
Чужыя дзеўкі паснулі,
На Марынку забулі.

5. Люлі-люлі, мая дзяцінка!
Да на котка варкота,
А на Янка драмота.
Бег каток па плотку,
Да й у чырвоным чаботку.
Трэба коціка дагнаць,
Да чабаточки адабраць.
Да Яначку даць.
Да ён будзе добранька спаць!

NB. Пры запісванні мелодыі я магла дапусціць памылкі, якія прашу выправіць.

[Вобразы татар у народных песнях]

[Мінская губ., Мазырскі пав.]

Уяўленні ў беларусаў пра туркаў і татар досыць цьмяныя, аднак у песнях яны згадваюць пра іх. Татары – «дзікія людзі, з ног да галавы пакрытыя валасамі»... Згадваюць напады татар у мінулым на вёску Ванюжыцы; захаваліся [татарскія могілкі] пагоркі, курганы, парослыя лесам. Нейкая вёска была імі спаленая і ў новым месцы адбудаваная. Пра войны з імі захаваўся ўспамін у калянднай песні. Гэтая песня носіць рысы адносна глыбокай старажытнасці. Малады паніч хваліць свайго каня, якому няма роўнага ў свеце: «Няма ў караля такога каня, такога каня, як у мяне, пана» – а потым гаворыць, што гатовы яго прадаць за сто чырвонцаў. На тое конь адказвае, пераконваючы, каб паніч не рабіў гэтага і захаваў яго для сябе, нагадваючы яму пра свае заслугі: «Здумайце сабе даўнюю прыгоду, гдзе мы былі, у турэцкай зямлі. За намі беглі туркі і татары, за намі стрэлы, як дажджы, ляцелі, а я, як скочыў, мора пераскочыў etc» (Мазырскі пав., в. Рапцэвічы).

Татары бралі ў жонкі ўзятых у няволю жанчын. Але не зазнавалі яны вялікае раскошы ў сваіх новых сем'ях, пра што дасюль у вясельных песнях, у момант ад'езду маладой да хаты маладога спяваюць: «Куда ж цябе бацька аддае? Ці ў людзі, ці ў татаршчыну, ці ў вяліку паншчыну?» (в. Раманавічы). Адна з веснавых песень («вяснянка») апісвае сумную прыгоду такой скрадзенай дзяўчыны: «Былі ў маткі тры дачкі: адна Кацярына, другая Арына, трэцяя Агрыпіна. Пайшлі яны ягадкі збіраць і набралі па каробачцы. Аж малодшая кажа: «Нешта стучыць-грыміць». Сярэдняя кажа: «То татары едуць». А старша кажа: «То дзікі звер бяжыць». І менша кажа: «Лазбін [замкнутая скрыначка, зробленая з ліповага лыка] павесім». А сярэдняя кажа: «Дадому ўцякайма». А старша кажа: «Яшчэ пазбірайма». Старшу дзікі звер з'еў, сярэдня татары ўзялі, а меншу дадому адаслалі, матцы вестку далі. Прышла Агрыпіна дадому, села на лаўцы, цяжка ўздыхнула, цяжка ўздыхнула, сільна заплакала. І пытае матка: «Дзе мае дочки?» – «Матка мая, матка! Кацярыну звер з'еў, Арыну татары ўзялі». – Матка цяжка ўздыхнула, цяжка ўздыхнула, сільна заплакала: «Абярнуся зязюлькаю і палячу, палячу і сяду ў татарскім садзе, пачну кукаваць, ці не выйдзе дочка да крыніцы па ваду?» Дочка пачула, дочка пачула, пачала плакаць. І просіць у дзядзя [свёкра]: «Ой, дай жа мне, дзядзю, цясова вядро, пайду да крыніцы, прынясу вады». – «Не давай, сынку, цясовага вядра, мы самі вады прынясем». – «Дай жа мне, дзядзю, вострага нажа, пайду ў камору палатно краіць. Ой, буду ж я кашуленьку шыць!» І далі ёй вострага нажа, і пайшла яна палатно краіць. Не папала ў палатно, а папала ў самае сэрца» (в. Раманавічы).

Нядобры таксама для татар успамін знаходзім у дагэтуль захаваным вясельным абрадзе. У час вяселля садзяць маладую на перакуленую дзяжу, пакрытую кажухом, і брат ёй касу расплятае, а дружкі спяваюць: «Татарын, браце, татарын, што прадаў сястрыцы косыньку за таляр, [«А русую косаньку за ша-стак» – гл. R. Zieńkiewicz. Piosenki gminne ludu Pińskiego 1851, s. 110, № 37], а бела лічанька пашло і так» (Жыткавічы). Распляценне касы, гэты знак дзявоцкасці, адбываецца ў шматлікіх мясцовасцях перад выездам у царкву, у іншых – непасрэдна папярэднічае надзяванню намёткі. Азначае яно адданне дзяўчыны мужу як уласнасць, пэўнага роду продаж, і абуджаныя такім гвалтам яе пачуцці знаходзяць выражэнне ў найзвычайнейшым для брата эпітэце, які мае хцівасць і жорсткасць: «Татарын!»

Прыказкі

(Мінская губ. Мазырскі і Рэчыцкі пав.)

Калі не поп – не ўбірайся ў рызу.
Купіў бы сяло, да грошы гало.
Калі ўзяўся за гуж, не кажы, што не дуж.
З дурною галавою нагам бяда.
Чаму не шалець, калі прыступае?
Пакуль сонца ўгрэе, раса вочы выець.
Дай толькі жывату волю, то і сам пойдзеш у няволю.
Не мела баба клопату, купіла сабе парася.
Ад стыду хоць вочы гараць, да ва лбе сядзяць.
Между валкамі трэба па-іхняму выць.
Пакуль да Бога, так святых і дух выймуць.
Не дай Бог мужыку панства, а свінні рог.
Хвалі сена ў стагу, а пана ў грабу.
Даганяючы, не нацалавацца.
Уцёк не ўцёк, а пабегці можна.
Калі ўпасці, так з добрага каня, а калі з пустога, так стыдна ўставаць.
Каму-каму, а русаму будзе.
Хто б дзятла знаў, каб не яго нос.
У стральца хоць дым густы, ды абед пусты; у рыбака хоць мокры бака,
але абед смачны.
Воўк сабакі не баіцца, да звягі яго не любіць.
Не той зладзей, што ўкраў, а той, што добра схаваў.
На зладзею шапка гарыць, а ён свае гаварыць.
Гумно вялікае, а пустое.
Не чапай ліха, калі спіць ціха.
На воўка памоўка, а мядзведзь ізціха робіць ліха.
Дзяры лыка, калі дзярэцца.
Не той п'яніца, што ўпіўся, а той, што паваліўся.
Як пераначуем, то больша пачуем.
Паганае пакласці і добрае спакусіць.
Хто п'е да гуляе – сваёй смерцю не ўмірае.
Старцу сяло не паклада.

З міру па нітцы, убогаму рубашка.
Каб не піў да не мог, так бы масцер з голаду здох.
Як муж жонку не біе, так у ней лёгкая гніе.
Любі жонку, як душу, калаці, як грушу.
Паказуй чыноўніку рубля, так з Мінска ў Кіеў завядзеш.
Бувала, і сарока кавала, цяпер і зязюля не куче.
Козы не тавар, а дзеўкі не людзі.
Хітры, мудры, невялікі розумам.
Сколькі пану не служыўшы, прыдзецца ісці завяўшы.
Калі вядзецца, то і на скепко прадзецца.
Калі шанцуе, то і Халімон танцуе.
Хто а ком – а хата а карчме.
Як е, то б убіў, а як няма, то б купіў.
Жыд за жыдам, поп за папом, а чорт за чортам.
Калі не грыб, не лезь у каробку.
П'яніца праспіцца, а дурак нікагда.
Ці пнём аб саву, ці саву а[б] пень, то ўсё само ліха.

Свіцязь

Тое, што Свіцязь – месца незвычайнае, што яе чароўнасць акружаюць нейкія легенды нейкай даўно разыгранай драмы, што на дне чыстых водаў возера ляжыць нейкая панурая таямніца – пра гэта ведае нават кожнае дзіця ў Наваградскім краі. Таму і гаварыць пра гэта неяк няёмка і не надта бяспечна... бо і навошта выклікаць?.. А раптам...

Палохае... вядома, нячыстая сіла! Каб там нейкія сваяцязянкі хадзілі і зводзілі хлопцаў, то гэта няпраўда. Ходзіць старац па лесе з доўгай сівой барадою, цягнецца над вадою, і калі дзяўчына, прыйшоўшы ў грыбы ці ў арэхі, заблукае, то вабіць яе да сябе, прыцягвае, туманіць, ажно калі яе ўхопіць, то заманьвае ў возера. Не адна так згінула, што ані следу.

А можа, гэта пакутуе грэшная душа Каляды? Гэта быў сын-злачынца, які ўласнага бацьку забіў. Можа, ён блукае яшчэ вакол бацькавай магілы ў чаканні даравання злачынства. Гэтая магілка на ўскраіне леса пазначана крыжыкам. Даруй Божа!.. Страх вымавіць...

Што там на дне возера? Хто ж гэта можа ведаць? Такая там невымерная глыбіня, што рыбакі нават толькі з берагоў закідваюць сеткі. Калі крыху далей закінуць, сетка парвецца аб калоды, што тырчаць, ці аб дрэвы, якія – гэта бачна – засцілаюць дно. А рыбы там гадуюцца здорава, і ніводныя на свеце не маюць такога дзівоснага смаку. Не тое што ў Калдычаве, дзе рыбы худыя і галодныя, бо на чыстым пяску ляжыць вада. Аднак жа між Свіцязцю і Калдычавам існуе, відаць, падземны праход, бо калісьці даўней здарылася такое: купалася ў Свіцязі панна і пярсцёнак з пальца згубіла – пярсцёнак найкаштоўны, памятны. Доўга шукалі, увесь бераг перагледзелі, перакапалі – і нічога. Ажно праз некалькі год злавілі ў Калдычаве шчупака – прыгожага, вялізнага! Даставілі ў панскі двор, разрэзалі, ажно ў яго вантробах знаходзіцца пярсцёнак. Відаць, шчупак праглынуў у Свіцязі выранены пярсцёнак і праз некаторы час пераплыў сабе ў Калдычаў.

Богу вядома, што там, на дне возера? Расказваюць, што калісьці, вельмі ўжо даўно, стаяў там вялікі горад, быў замак... а потым, ці то за нейкія грахі, ці так з-за помсты, ён быў пракляты; горад заліла вада, ён затануў і яго няма. Толькі часамі ў цёмную ноч, калі навокал пуста і жывой душы не відаць, з глыбіні возера чуваць, як б'юць званы. Вядома, што там былі храмы. А вельмі старыя людзі расказваюць пра такое здарэнне. Адзін раз ішоў той дарогаю набожны

чалавек і нёс з сабою святую кнігу. Надышла ноч. Бачыць ён – хатка стаіць. Увайшоў ён у гэтую хатку – нікога там няма. Ён падумаў сабе: пераначую. Але перш за ўсё ён дастаў святую кнігу, сеў сабе і чытае. Ажно чуе ён голас, які кажа: «Выйдзі адсюль, нявінная душа!» Не паслухаўся ён, сядзіць і чытае сабе далей. Ажно зноў голас кажа: «Выйдзі адсюль, нявінная душа!» А ён ізноў не паслухаў. Ажно трэці раз голас кажа: «Выйдзі адсюль, нявінная душа!» А ён так і не выйшаў. Ажно тут з усіх бакоў як пачне ліцца патокамі вада, так і хатка затанула. Толькі ён адзін застаўся на паверхні. І цяпер яшчэ, калі месяц ясна свеціць, то часам відаць, як ён плавае сабе па вадзе і святую кнігу чытае.

Казкі

Як Іванка ашукаў ведзьму

Павет Мазырскі, з-пад Турава

Быў сабе дзед і баба. Не было ў іх дзецей. Дак яна кажэ:

– Дзедухно мой, саколіку, пайдзі ты ў лес, вырубай там целешку!

Так он пашоў да й прынёс – а ана жэ ўлажыла ў калыску і калышэ:

– А, а, а, целешыку! Навару табе кулешыку.

Ужэ стаяць ножкі, ужэ ручкі, і ўсё ўжэ. Но, так ужэ он вырос, і просіць у бацькі:

– Бацяхно ты мой, пайдзі ў лес, вырубай дзеравінку, чаўночэк зрабі, так я паеду рыбку лавіць, а мама мне абед прынесе.

Паехаў он рыбку лавіць, а мамка абед прынесла.

– Іванко, Іванко, сыночку, ці па мору едзеш, ці рыбку ловіш, бліжэй, чаўночку, к берэжэчку!

А ведзьма тое пачула. Он абед зьеў, рыбку аддаў і зноў паехаў. да й ведзьма ідзе:

– Іванко, Іванко, сыночку, ці па мору едзеш, ці рыбку ловіш, бліжэй, чаўночку, к берэжэчку!

Да й он кажэ:

– Ці то мая мамка клічэ, ці то ведзьма пагана? Далей, чаўночку, ад берэжэчку!

Так ведзьма кавалёў пазвала.

– Кавалі, кавалі, накуйце мне язык, як у Іванкавай маці.

Накавалі ей язык, і ана прыходзіць зноў:

– Іванко, Іванко, сыночку, ці па мору едзеш, ці рыбку ловіш, бліжэй, чаўночку, к берэжэчку!

Ашукаўса он, і ведзьма схваціла яго да й панесла да сваей хаты. Прынесла да варот і клічэ на дочку:

– Дарота, Дарота, адчыні варота. Веду я табе Іванка. Гледзі ты, пакуль я іду, госьці прыведу, штоб ты Іванка пасекла, парубала і зварыла.

Пашла ведзьма па госьці, а Дарота печку напаліла і кажэ:

– Іванко, будом граць у печку: ты сядзь на лапаце.

А он то бокам, то скокам, то так, і гаворыць ей:

– Ой, я не ўмею. Вазьмі ты, Дарота, пакажы:

Села ана на лапату, да он её ў печку спёк, зварыў, парубаў, да сам на явар ізлез. Ведзе ўжо ведзьма госьці.

– Дарота, Дарота, адчыні варота! Госьці веду! Ой, шэльма, пашла на гуляне.

Вашлі ж аны ў хату да й пад'елі Дароцінага мяса. Ведзьма легла пад яварам і кажэ:

– Пакачусе, павалюсе, Іванкавага мяса наеўшысе.

Да й Іванко з явара атвечае:

– Пакоцішсе, павалішсе, Дароцінага мяса наеўшысе.

Спайшала ана ўгору.

– Кавалі, кавалі, скуйце мне секэрэчку, буду явар рубаць.

Кавалі секэрэчку скулі. Аж лецелі гускі. Да Іванко клічэ:

– Гускі, лебёдкі, скіньце мне па пер'ечку, то я з вамі палечу.

Скінулі аны ему, і палецеў. Прылецеў к атцу, к матцэ, і сеў з гускамі пад клеткаю. Аж там сучка була:

– Гаў, гаў, бабко, Іванко за клеткаю гускі пасе.

Так дзед кажэ:

– Бабо, пайдзі, абач сваго Іванка.

А ана кажэ:

– Уй, дзедухно мой, саколіку, нема ўж Іванка на сьвесе.

Так дзед сам пашоў, аж Іванка седзіць за клеткаю. Есць, піць гускам далі, а Іванка дахаты ўзялі.

Скупасць не радасць

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Колісь было ў аднаго гаспадара вельмі багата добра, жыта і ўсего. К нему жэ хадзіў мір Божый прасіць яго хлеба, а он вельмі быў скупы, не даў нікаму ані гарца. І пагніло яго дабро – семнацаць бочэк жыта сагніло. Узяў он, да рэкі завёз і патапіў, а шчэ людзям не даў. Тым часэм, так даў Госпад, што папрыкорчывала ногі і праву руку. Прыходзіць да яго Госпад:

– А што ж, ці будзеш даваць чэрні хлеб? Калі будзеш даваць чэрні хлеб, то я табе адпушчу, а не будзеш даваць, будзеш тапіць, то я цебе самага ўтаплю.

А он не пазнаў, што Госпад. Прыходзіць другій раз і кажэ:

– А што ж, ці будзеш даваць чэрні хлеб?

А он шчэ не пазнаў. Прыходзіць трэцій раз і кажэ:

– А што ж, ці будзеш даваць чэрні хлеб?

Тым часэм он пазнаў і прызнаўся ему:

– Дзедухно, да я не пазнаў, што Госпад.

І кажэ:

– Больш не дам як тры бочкі на чэрню.

А Госпад ему атвечиў:

– Гледзі, покайся. І больш сваго добра не тапі.

Дак он патом узяў да й раздаў двесце коп на людзі. Тагды ему Госпад памілаваў, і рукі паатпускалі, і ногі. Дак он сказаў так:

– Што цепер Госпад мне адпусціў, дак па гэтаму буду другім даваць.

Былінка і верабей

Павет Мазырскі. Агульнавядомая¹

Быў верабей на былінцэ.

– Былінка, былінка, пакалышы мене!

А былінка кажэ:

– Не хочу.

– Пастой жэ ты, былінка, пайду я на тебе козы. Козы, козы, пайдзіце былінку грысьці, мене былінка не калышэ.

А козы кажучь:

– Не хочэм.

– Пастойце ж вы, козы, пайду я на вас воўка. Воўк, воўк, ідзі козы душыць. Козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

– Не хочу.

– Пастой жэ ты, воўк, пайду я на тебе людзі. Людзі, людзі, ідзіце воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

– Не хочэм.

– Пастойце ж вы, людзі, пайду я на вас агню. Агонь, агонь, ідзі людзі паліць, людзі не ідуць воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

– Не хочу.

– Пастой жэ ты, агонь, пайду я на тебе вады. Вада, вада, ідзі агонь тушыць, агонь не ідзе людзі паліць, людзі не ідуць воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

А вада кажэ:

– Не хочу.

– Пастой жэ ты, вада, пайду я на тебе вала. Вол, вол, ідзі воду піць, вада не ідзе агня тушыць, агонь не ідзе людзі паліць, людзі не ідуць воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

А вол кажэ:

– Не хочу.

– Пастой жэ ты, вол, пайду я на тебе даўбню². Даўбня, даўбня, ідзі вала біць, вол не ідзе вады піць, вада не ідзе агня тушыць, агонь не ідзе людзі паліць, людзі не ідуць воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

А даўбня кажэ:

– Не хочу.

– Пастой жэ ты, даўбня, пайду я на тебе чэрві. Чэрві, чэрві, ідзіце даўбню тачыць, даўбня не ідзе вала біць, вол не ідзе вады піць, вада не ідзе агня ту-

¹ Гэтая байка была найчасцей апавядана дзецям пры ўкалыхванні.

² Даўбня – булава, абух.

шыць, агонь не ідзе людзі паліць, людзі не ідуць воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

А чэрві кажуць:

– Не хочэм.

– Пастойце ж вы, чэрві, пайду я на вас курэй. Куры, куры, ідзіце чэрві есьці, чэрві не ідуць даўбню тачыць, даўбня не ідзе вала біць, вол не ідзе вады піць, вада не ідзе агня тушыць, агонь не ідзе людзі паліць, людзі не ідуць воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

А куры кажуць:

– Не хочэм.

– Пастойце ж вы, куры, пайду я на вас коршака. Коршак, коршак, ідзі куры лавіць, куры не ідуць чэрві есьці, чэрві не ідуць даўбню тачыць, даўбня не ідзе вала біць, вол не ідзе вады піць, вада не ідзе агня тушыць, агонь не ідзе людзі паліць, людзі не ідуць воўка біць, воўк не ідзе козы душыць, козы не ідуць былінку грысьці, былінка мене не калышэ.

Так коршак за куры, куры за чэрві, чэрві за даўбню, даўбня за вала, вол за ваду, вада за агонь, агонь за людзі, людзі за воўка, воўк за козы, козы за былінку, а былінка варабейка пакалыхала – гу, та, та! Гу! Гу! Та! Гу!

W.Weryha. Podania Białoruskie, str. 24.

S. Chelchowski. Powieści i opowiadania ludowe z okolic Przasnysza, str. 129, № 20.

Народ і паны

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Колісь не было сьвета, толькі была патопа, што ўсе пазьміралі. Да й Госпад сьвет нарадзіў. І нарадзіла Марыя сынка, Ісуса Хрыста. Тым урэмам, згадавала ана сынка, даў Бог дзевачку. Із таго сестра з братам мелі грэх – і пашоў сьвет із таго, з іх. І даў Госпад сьвет. Сталі жыць, і худоба ўзяласе, і даў Госпад, што стаў народ і паны. Із паноў узяла пані дзьве дзеўкі і паслала ў недзельку, у васкрэсний дзень, траву жаць для цялят. Сам Госпад ідзе дарогаю, бачыць, яны жнуць траву. Зайшоў Госпад к ім, к дзеўкам.

– Што, дзеўчата, рабіце?

– Што мы, дзедухно, рабім? Траву жнем цяляткам.

– А хто вам павеліў?

– А хто нам, дзедухно, павеліў? Пані нам веліла.

Да аны жэ хацелі ўроціць, а он казаў:

– Жніце сабе, дзеўчата, і несіце куды трэба.

А сам пашоў, улез да пакою, да пані, і кажэ:

– Дзень добры, пані. А што ты, пані, зрабіла, што ў васкрэсний дзень траву паслала жаць?

Ана не пазнала да й атвечае ана ему:

– А табе што за дзело?

– А як жэ мне не дзело, калі я сам Госпад. Як жэ, пані, хцэш: ці хцэш два годы на адном боку лежэць, ці хцэш два сыны корміць?

Ана маўчыць, нічога не кажэ. Дак он другі раз путае:

– Ці хцэш два годы на адном боку лежэць, ці хцэш два сыны корміць?

Ана маўчыць, нічога не кажэ. Дак он трэці раз путае:

– Ці хцэш два годы на адном боку лежэць, ці хцэш два сыны корміць?

Ана думала, думала да й кажэ:

– Уж, дзедухно, два сыны корміць.

Ана мысляла, што можэ родзіць два сына. А тым часэм, толькі он сказаў, так два вужы ўзялісь ей за грудзь. І велеў ён, штобы пашылі чэрвону падушэчку. Пашылі чэрвону падушэчку і палажылі да лона, і аны як поссуць грудзі, так пазбіваюцца і лежаць на падушэчце. Вазілі ее па велікіх дахтарах, а патом узялі ее завезлі ў мэсто і ўдырлі ў барабан. Трэба ёй тые сыны пагадаваць два годы, патом умерці трэба. Два годы гадала да й померла. Тым часэм тые сыны па ей жалобу задавалі як дзень так ноч: аны запаўзуць на гроб і піскаюць да й піскаюць. Хадзілі аны к ёй, пакуль ана ім адпаведзіла:

– Годзі вам хадзіць ка мне, бо мне за вамі абіда веліка. Не прымае мене Госпад да себе.

Пакінулі аны хадзіць, стаў Госпад ее прынімаць і даў ей прыказ:

– Гледзі, што ты сваім дзеткам з таго сьвета прыказывала, штоб не рабілі ў васкрэсний дзень.

І патом Госпад прыняў ее да себе і вавёў ее ў суботніе крыгі і спасіў Госпад душу ее.

Любоў да смерці

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Быў сабе пан і была ў пана адна дочка. І любіласе ана із купцовым сынам. Хацелі аны шлюб узяць, да пан не схацеў. Патом узяў он, купцовый сын, і памер. І ходзіць ана як дзень, так ноч к ему на магілу, ходзіць на магілу, да й цяжэнько плачэ. Стала ему жалко вельмі, устаў і ён к ей.

– Чэго, панна, хцэш?

– Не магу без цебе жыць. Беры мне до себе.

То ана як уночы пойдзе, то аны выйдучь з ім да й прыдучь да гасподы, палягуць да ложка, да й палюбуюцца і пацешацца. Толькі ему перэд піўнамі трэба іці. Так он пойдзе, а ана за ім. Зведзе его аж у магілу, і адчыніцца гроб его, і он улезе туды. Було так ему і ей сем раз – гэто так случыласе. За восьмым разам он вышбў – ана ідзе за ім. Тым часэм, вот прасыпірадно – мах! мах! Берэ панну страх. Страх! Страх! І он путае ее:

– Ці баішсе, панна?

Ана ему атвечае:

– Не, нічога не баюсе.

Зайшлі ж аны на гроб его, адчыніўсе гроб, і пайшлі абое ў землю.

Тым часэм агледзеўся ей бацько із маткаю, шукалі ей – нема. Абвесьцілі папу, абвесьцілі ўсім: так і так. Да нема ей. Сплацілі аны папу трыццаць карбованцаў, штоб поп пазволіў раскопаць гроб купецкага сына, уведаміць, дзе ана дзеласе, што бэз слыху прапала: немашака і чуткі нема. Пазволіў поп раскопаць. Раскопалі гроб, глядучь, аж аны лежаць. Ана па леву строну лежыць, і на ём лежыць ея рука, і тым часэм як палажыла ана руку на его грудзях, дак он цап ея за від, і его рука на ея відзе. Так патом, як пагледзелі, спрасіў той аец, штоб чысту малітву поп адчытаў, і ім папрыкладываў абоім веньчыкі. І абоім панакладалі залатыя персьні на рукі. Патом ужэ загрэблі і іх, паныхіду адчыталі. І пашла на ўвесьь сьвет аказья із таго, штоб гэта болей не было, штоб велікаго любоўства не было.

Прышло таму атцу ей: саснілась ана ему.

– Аец мой дарагій, прашу я вашай міласьці, штоб вы па мне нанялі дзьве службы, штоб поп адслужыў.

Адслужыў поп дзьве службы, да сьніцца ана зноў сваму атцу:

– Аец мой дарагій, цепер па мне адслужылі, да прашу я вашай міласьці, штоб па ём, па мужу майму, справілі дзьве паныхідзе.

Адчытаў поп па ём дзьве паныхідзе, і патом далі ему за гэта сто педзесят рублёў.

Жаніцьба генерала

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Быў сабе купец, вельмі багаты ён быў. Меў он дочку. Залецаласе его дочка за енерала замуж іці. Прышлося так уж ім як іці да шлюбу, аж узяла ана і захварэла. Сего дня захварэла, а паютру і померла. Да з чэго ж ана померла?

Надзела два залатыя персьні, і сабралісе там хлопцы да ея і сталі з ей жартаваць, і хацелі зняць тые персьні ў ея. Тым часэм ана ўзяла пассувала тые персьні з пальца да й у рот. Хацелі тые хлопцы пабраць іза рта, ана спіраласе, не давала, пракулула іх і ўдавіласе.

Сабралі дохтараў, усе местэчко зьеха́ласе, да не далі ей рады ніякой. Померла да й годзі!

Тым часэм ея прыбралі, надзелі зноў два такіе персьні залатыя, і пахавалі. Там двох хлопцаў бачылі, што е персьні на ей і вельмі хароша адзежа. Матка з бацькай гатовы ўсё туды класьці к ёй. Дак тые хлопцы пашлі ў ноцы і адкапалі. Узялі і паздымалі ту адзежу з ей, і персьні паздымалі да й кінулі ея ў гроб. Як кінулі, так персьні павылетавалі із горла. Так ана толькі:

– Ох! – да й гукае:

– Пажалуйце! Хто ето зрабіў? Вынесьце мене, будзе вам нагорода веліка ад майго бацькі. І ведзіце мне да майго бацькі, не бойцесе, вам дадуць сто рублёў за гэта. Бо мне зрабіласе так із чэго я померла: адбералі мне персьні, я ўложила ў рот да й удавіласе.

Адважылісе аны, павелі да бацькі. А дом быў вельмі замчысты, мурованы. Прышла ана пад браму і гукае:

– Аецц мой дарагі, адчыні мне!

Учула матка і кажэ:

– Просіцца наша дачка.

І зноў ана гукае:

– Аецц мой дарагі, адчыні мне!

І дзержыць ана тые хлопцы ле себе. Да папужлісе ўсе ў доме. Не хочучь брамы адчыняць. Да жонка кажэ:

– Чэго ж вы пужаецеся? То ж наша дачка просіцца.

Так вышоў к браме аецц і пытае ее:

– Хто ты такі?

– Аецц мой дарагі, я ж ваша цурка, бо я не па сваей сьмерці померла, і е ў мене тут два хлопцы, што мне адратавалі.

Так увелі іх у хату ўсё трое. І гаворыць ана:

– Мамачка мая, бацько мой, сплаціце іх, я ім найменавала сто рублёў, а шчэ яны пайдучь і маю хату, труну, прынесуць сюды. Пабачыце, яка мне сьмерць була.

Даждалі аны дня, пашлі і прынеслі ее хату. І тые златыя персьні як выскочылі з ее горла, так аны кроўю дужо пабрызгалісе і лежаць. Цепер даў ім аецц сто рублёў, пачаставаў іх крэпко. І патом пашла публікацыя к таму енералу, што з ёй залецаўсе: «што ана не па сваей сьмерці померла да й удавіласе персьнямі, цепер трапілісе такіе два хлопцы, што адратавалі, хацелі персьні здымаць і адкінулі ее, так адбілісе тые персьні з ее горла і ана аджыла. Цепер, зяцю, даў я гэтым хлопцам сто рублёў, а ты прыбывай, беры маю дочку ў шлюб».

Вот ён і прыехаў, пабралісе аны, і я там была, мёд, віно піла, па барадзе цекло, і ў душы нічога не было.

Муж і жонка

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Муж з жэною сварыўсе. Муж гаворыць:

– Што вы рабіце дома? Гуляеце, да нічога не рабіце. З вас ніякаго дзела нема!

Дак жонка кажэ:

– Ой, ты! Трасца тваей маці!¹ Заставайсе дома, а я паеду ў поле араць. Толькі ж ты гледзі, кабы мае дзела пароблена было: хлеб разчыні і спечы, просо стаўчы, і курца з курэняткамі гледзі, і масло збій, і сьвіню накармі да ў хлеў зажэні.

Так ён гаворыць на жонку:

– Ну, едзь, а я тваё дзело параблю.

Так ана паехала, а он у хаце астаўсе. Узяў хлеб разчыніў, да курэнята папутаў і к старой курцэ прывязаў, штоб нігдзе не адбегалі; просо начаў таўкці,

¹ Трасца – ліхаманка. Трасца тваей маці – найбольш ужываны праклён.

да макоцер – та што масло біць – прывязаў сабе ззаду, што просо будзе таўкці і масло біць разэм. Прылецеў коршак, курыцу ўхапіў і курэнятка разэм. Он выскачыў адбераць курыцу ад коршака, аж сьвіня ўвскочыла ў хату, да дзежу разліла. Он ухапіў за кавеню да й пагнаўсе сьвіню біць, а сьвіня пабегла, ступу абаліла да й просо разсыпала. Он за ней, да макотра абарваласе да й масло разлілосе. Прыежае жонка дадому, путае:

– Ці парабіў жэ мае дзело, што гаворыш у мне дзела нема?

– Нешчасье зрабілось! Коршак прылецеў, курыцу ўхапіў.

– А, коршак курыцу ўхапіў! А дзе ж курэнятка?

– Курэнятка я папутаў, да да курыцы прывязаў, дак он іх разэм ухапіў.

– А хлеб спёк?

– Не, – кажэ, – я выскачыў курыцу бараніць, а сьвіня ўвскочыла да й дзежу разліла.

– А масло збіў?

– Не, – кажэ, – я макотку сабе ззаду прывязаў, да за сьвіню пагнаўсе, макоцер адарваўсе і масло разлілосе.

– А просо стаўк?

– Не, – кажэ, – сьвіня на ступу ўвскочыла, да просо разсыпаласе.

– А ты ж гаворыш, у мене дзела нема! Бач, як парабіў. Добрэ табе жэноцке дзело рабіць!

Мужыка за лоб, а он ее, да началі біцьса.

S. Chelchowski. Powieści i opowiadania ludowe z okolic Przasnysza, str. 56, № 65.

Нешчаслівая доля

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Сабраліся дзеўкі і пашлі купацьса. Пакупалісе і выходзяць на берэг адзевацьса. Адна начынае адзевацьса, аж у кашулі вуж сідзіць і начынае гаварыць як чэлавек:

– Я табе аддам тваю кашулю, як ты скажэш, што будзеш маю жонку.

Ана кажэ:

– Буду.

Усе вернулісе дадому, а ана ўжэ з ім пашла ў морэ. Пашла ана з ім, жывуць да жывуць пяць лет разэм. Нажыла ана з ім трое дзецей. На шустый год, просіцца ана сваго мужа, штоб пусьціў ё к матцэ. Ён не хацеў ё пусьціць, бо ведаў, што як ана пойдзе, то будуць пілнаваць, аткуль ана выйшла. Но ана его прасіла да й прасіла, так он і згаласіўсе, пазволіў да й сказаў:

– Будзь там пяць дні, толькі не кажы нікаму, аткуль ты і нехай цебе ніхто не праводзіць. Як вернішся к бэрэгу, так гукні: Якуб! І калі пакажэцца кроў, то я нежывы, а калі пакажэцца пяна, то я жывы.

Пашла ана дадому з дзецьмі. Булі ей усе рады і началі ей путацца: аткуль ана? Да й ана не сказала. Так аны ўзялі старшаго хлопчыка і сталі прасіць его,

штоб сказаў: аткуль аны? Он не сказаў. Да началі яго мучыць, да он не сказаў. Узялі другога і сталі біць вельмі, штоб ён сказаў, да і той не сказаў. А найменьша дзевушка сказала і павела іх на той берэг морскі і навучыла як клікаць: Якуб! Такім тонкім голаскам. Клікнулі аны. Як пачуў вуж той голас, то вышаў на берэг, і аны яго ўбілі. Ана, тая жонка яго, нічога не знала пра ёго. Узяла дзеці на пятый дзень і пашла на берэг. І стала гукаць: Якуб! На ёго гуканьне толькі кроў паказалася. Заплакала ана да й зарыдала, да й скінулася зяўзюлёю і палецела па лесу кукаючы: Якуб! І цепер ешчэ гукае. А сыны сталі адзін берозаю, а другі хвоею, а дочка – горкай асінаю.

I. I. Krasszewski. Litwa, t. 1, str. 416.

Ваўкалак

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Быў сабе старычок. У яго было два сыны. Пашлі аны на работу. Его пакінулі ў хаце. А ён такі быў змышлёны, што кідаўсе ў ваўкалака. Пашоў да лесу, зрабіўся воўкам. Пашоў ён ужэ па лесу, пашоў да й пашоў. Трапіў на воўкі – ужэ аны ў таварыстве ідуць. Ходзіць коні стадо. Ён гаворыць:

– От гэты конь гладкій, вазьмімо яго, пакацім жэ ежмо.

Заелі аны таго каня. Ідуць да ідуць, прыходзяць да угана. Ходзіць стада сьвіней. Ён гаворыць:

– От, то маго суседа кабан гладкій, вазьмімо, задавім. То ўсё он наш будзе.

Да тые кагуць:

– Ты лепш знаеш, ты заходзь, да ўсё падганяй на нас, а мы будом лавіць.

Дак ён зайдзе да ўсё хвостом: топ! Да кабан: рух! Рух! Да туды ідзе. Патуль он яго гнаў, пакуль блізка к тым нагнаў. Хапілі кабана, разарвалі. Гледзелі людзі з сёла, што сьвіні воўкі ловяць. Давай бегці. Як тые воўкі ўгленулі, дак пабеглі ў лес. А ён, як хацеў бегці, так папаў у погрэб да й упаў. Сабралісе мушчыны, хацелі яго ўбіць у погрэбе. А баба была такая малашэбніца¹ пазнала, што ёго не воўк. І сварыцца на мушчын:

– Не рушце, не бійце, ёго не воўк, да чэлавек.

Паслалі мушчыны, не білі яго, а ана завелела аднаму:

– Ідзі ты, засечы мне арабіну².

Пашоў он і зсек арабіну, а ана стала таго біць і стала сварыцца.

– Куды ты ёго паступіў? Нашто табе ёго? Ці табе ёго мяса смачне?

Як сцягнула яго арабінай, стаў он чэлавекам. Павелі яго ў село к сынам. Сыны сталі на яго сварыцца:

– Нашто табе, бацько! Ці табе хлеба не стае, ці табе солі!

Хацелі яго селом наказываць, да он запрсыягсе, што ўжэ не будзе так рабіць. Так яго і пусьцілі.

¹ Малашэбніца – чараўніца.

² Арабіна – рабіна.

Чалавек з розумам

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Було ў бацькі тры сыны, два разумных, а трэцій дурэнь. Як тые разумныя ад бацькі часьць беруць, так і дурэнь берэ. Тые браты зглашылісе самі з сабой: што мы з нім зрабім? Да ў ворку завезем і на дарозе аставім. Завязалі яго ў ворку, завезьлі да рэкі да й палажылі пры дарозе ў шляку. Едзе купец. Такій багатыр¹. У яго сто мільёнаў грошы ў возе. Тым часэм он, той дурэнь, лежыць у ворку і крычыць:

– Госпады міленькі, я не ўмею ні чытаць, ні пісаць, а мне ў той сьвет везуць на караля.

Той багатыр на хфурмана кажэ:

– Сунімі коні.

Сунялі коні. Той купец ізлез, спрашывае яго:

– Чэго ты крычыш?

А он ему кажэ:

– Я таго крычу, што не ўмею ні чытаць, ні пісаць, а мне везуць на той сьвет на караля.

Той кажэ на хфурмана:

– Развяж яго.

Развязалі яго, а той купец да ворка ўлез: думаў, што возьмуць яго на караля. Да аны з хфурманам завязалі таго купца, да скінулі ў рэку, а той дурэнь узяў да на воз, да паехаў да бацькі. Заехаў он да бацькі на двор, так тые браты дзівяцца, што гэта такое. Путэе бацько:

– Аткуль ты, сыноч, гэта ўзяў?

А он кажэ:

– Вы думалі, што мне ўтапілі, а мне за караля на том сьвеце ўзялі, і от як я прыехаў.

Агледзелі тые браты, што ў яго багата грошы да й кажуць:

– Завяжы ты нас і пускай да рэкі.

Так он і зрабіў. І з тым дурнём асталосе ўсё селішчэ, усё багацтва бацькі і таго купца.

J. Karłowicz. Podania i bajki ludowe zebrane na Litwie, № 50, str. 73.

Мачыха

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Була ў маткі дочка. Да ўзяла матка ей померла. Бацько пабыў тую годні пяць бэз жонкі да й узяў сабе жонку ўдаву. Таксамо і ў тое была дочка, абедзьве ўроўні. Жывуць аны, жывуць, ста́ло ім пэсно рэ́зэм. Мачыха гэта на мужа сваго настала:

– Адвезі сваю дочку. Калі не адвезеш, я цебе пакіну.

¹ Багатыр – багач.

Узяў он ея і адвёз да лесу. Адвёз да лесу, у лесе хатачка, і он там ё пакінуў. Узяў для ёй хлеба, і круп, і закрасы.

– Седзі, мая дочухна, тутака, пакуль я прыеду. Насеку я тое да другое на воз і прыеду.

Жджэ, пажджэ – нема бацькі. Пазмеркласе – нема, не едзець.

Ана вышла на двор з тое хаткі і гукае:

– Хто ў бору, хто ў лесе, хадзі ка мне на ноч!

Адзвецца медзьведзь:

– Я ў бору, я ў лесе, я іду к табе на ноч.

Ажось і прыходзіць медзьведзь. Ана спужаласе, да ён кажэ:

– Не спужайсе, дзеўка, будом начаваць са мною.

Ана і вечэру наварыла, бацька ждучы. Медзьведзь прынёс мёду мо¹ гарцоў з два. Паселі аны вечэраць. Выбегла мышка да й кажэ:

– Дзеўка-дзевица дай мне крупіцу, я табе ўночы велікай буду прыгодзе.

Дзеўка набрала ложку кашы і кінула ей пад лаву. Павечэралі аны, да он даў ей ключэ, штобы ана бегала па хаце да бразгала тэмі ключамі. А он набраў камені да лёг на печы: біць ея ўжэ каменем! Да тая мышка ўзяла ад ей ключэ, ад дзеўкі, а ея ўказала карыто бальшое ў хатцэ і сказала, штобы ана пад карыто падлезла і навернуласе карытом. А мышка з ключамі бегае па-пад лавічы. Кіне он каменем із печы, а мышка толькі: “Ой!” Он думае, што забіў дзеўку. Бегала, бегала перэд нем і сціхла. Так он думаў, што ёй убіў. Злез з печы да й пашоў у лес. Пашоў он у лес; вышла дзеўка з-пад карыта. А мышка кажэ:

– Да бач, кармі мене, я тебе выведу.

Назаўтра дзень, сталі перэд ёй стол у хаце, такій мулёваный, пекный, і пара крысёл, і стала яблань перэд хаткай, парасла ябланкамі харошымі. (Ана сама, тая дзеўка, красіва, просто што гледзець.) Едзе пан багатый вельмі, едзе із сыном. Прыежае пан да тое яблані і суняў коні.

– Хто тут е ў хатцэ?

Выскачыла ана туды да пана. Он кажэ:

– Ці то твая яблань?

Спадабаласе таму панічу ана, заберае он ея з сабой. Села ана ў кочы, ідзе яблань за ею, ідзе стол, ідуць крыслы за ею. І спрашывае ана таго пана:

– Прошэ, пан вельможны, заехаць шчэ да маго бацькі.

Заехалі аны к атцу на двор, так ана выскачыла із кочы. Бацька не пазнаў. Думаў, некая пані. І стала яблань ля кочы, і стол, і крысла. Вышаў аецц на двор і скінуў шапку, і вышла жонка его, тая, што прагнала его пачэрыцу². Да кажэ ана:

– Аецц мой дарагі, вы думалі, што вы мне загубіце, дак от як мне Бог даў.

І пан той злез з возу, і той паніч, і тупаюць па падвор’е. А ана кажэ:

– Аецц мой дарагі, штоб мне было пасагі сто рублёў, бо маея маці велікая пасага асталасе.

¹ Мо – скарочана “мога”.

² Пачэрыца – падчарыца.

Мусеў ей аец даць сто рублёў пасагі. Да захацела тая мачыха, каб ей як яблака дастаць – украсьць. Дак толькі ана падышла пад яблань, так пашлі яблакі ўгору – не дастала. Распрашчаласе ана – тая дзеўка – з бацькай, апусьцілася яблань, нашчыпала ана яблак і падавала гасьцінцаў усім.

– Аставайсе, аец, здароў.

Села і паехала. За ёю пашла і яблань, і стол, і крысла.

Стала прасіць тая жонка ў мужа сваго:

– Везі дочку туды.

Узяў он ее дочку, павёз да й пакінуў у той самай хатцы. Прыходзіць так жэ само медзьведзь к той на ноч. Ждала, ждала отчыма на ноч, не даждаласе. Наварыла вечэру, паселі аны з медзьведзем вечэраць. Зноў мышка ўбегае.

– Дзеўка-дзевіца дай мне крупіцу, я табе ў ночы велікай буду прыгодзе.

То ана ўхопіць яку скепку да мышку б’е. Не дала ей есьці. Медзьведзь пашоў на печ начаваць, а ана стала з ключамі бегаць па хаце. За двойкі ўбіў медзьведзь ее. А та мышка кажэ:

– Пагана дзеўка, бач: тая добра була да й у паны вышла; твае рэбра нехай медзьведзь пабіё.

Тым часэм ждала, ждала тая маць – дочушкі нема, цэлый тыдзень нема. Ана на гаспадара кажэ:

– Твая дочка цэраз ноч прыехала, а маея да нема цэлу недзелю. Ты ее не туды завёз, куды сваю дочку. Садзімса на валы едзьмо, адведаймо ее.

Заехалі туды, аж ана лежыць серэд хаткі, і калодачкай навалёна. Маць як угледзела, да шчэпіла рукі, да стала галасіць па дочцэ. А мышка выбегла:

– Эге! Якая ты разумна, такая твая дочка разумна! Калі б гэта була добра, я б ей ад сьмерці абараніла, я б ей за панá выдала.

Сёстры

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Було ў маці дзьве дочкі. Пашлі аны па ягады, ўзялі да зблудзілі – адна пашла ў ту сторуану, а другая ў ту сторуану. Асталасе ж ана ў лесе блудзіць. Ходзіць ана па лесе, гукае:

– Хто ў лесе, хто ў бору, іду я к табе на ноч.

А медзьведзь атвечае:

– Я ў лесе, я ў бору, іду я к табе на ноч.

Прыходзіць медзьведзь до ее:

– Ну, дзеўка-дзевіца, хадзім са мной на ноч.

Ведзе ё і ведзе – завёў да хаткі. Пакінуў он ее ў хатцэ.

– Вары ж, дзеўко, вячэру.

Дзеўка варыць вечэру да й плачэ. Выбігла мышка, да:

– Дзеўка-дзевіца, кінь мне купіцу, я табе буду ў велікай прыгодзе.

Ана і кінула той мышцэ круп.

– Гледзі ж, дзеўка-дзевіца, звары вечэру, да ляж пад карытам, да й навернісе карытам.

Ана і легла, і навернуласе. Прыходзіць медзьведзь:

– Дзеўка-дзевіца, дай мне вечэру.

Дзеўкі немашака. Да мышка пад печ’ю забегает, заскрабае – то он каменем і кіне. Прасіў он ее разоў тры вечэраць, кідаў он кідаў, затэм піўны запелі, даў Бог дзень, пашоў он ізноў у лес. А мышка ўбегла, кажэ:

– Дзеўка-дзевіца, уцікаймо як можна. Я буду упэрэду бегці, а ты гледзі, дзе трава ківаецца, да ўсё за мною ідзі.

Бегуць аны, бегуць да бегуць, чуюць: медзьведзь за імі.

– Лезь, дзеўка, на хвою, а я схаваюсе ў траве.

Палезла дзеўка на хвою, а мышка ў траве схаваласе. А медзьведзь бегаў да бегаў, нюхаў да нюхаў, і прамінуў іх, да вернуўсе назад. Злезла дзеўка із хвої, пашлі аны зноў. Беглі, беглі аж да села, убеглі ў село, ледво жэ аддыхнулi. Зайшлі аны да маткі, да тая уж не ведае, што рабіць, ходзіць, да рукі ломіць.

– Пашлі дзеўчата ў лес – нема да нема!..

Дзеўка той мышцэ насыпала круп, штоб пад’ела. Пад’ела тая мышка, да кажэ:

– Пабегу назад. Прыдзе там сестрыца твая, да там будзе зноў прыгода.

Забегает ана да хаткі ў лесу, аж там другая дзеўка. Ідзе медзьведзь, мёду несе.

– На табе, дзеўка, еш! Да не накі так, як тая накіпіла з мене і ўцекла.

Медзьведзь ушоў, да мышка кажэ:

– Дзеўка-дзевіца, дай мне мёду трошкі.

А тая кажэ:

– Хварэла б ты, балела, штоб я табе мёду шчэ давала!

– Дзеўка-дзевіца, дай мне мёду трошкі, я табе буду ў велікай прыгодзе.

– Якая там прыгода! Толькі, штоб есьць было што мне!

Прышла ноч, медзьведзь прышоў, павечэралі, сталі начэваць. А то мышка прабегла па стале, да шклянкі, міскі – усё бразь! Бразь! А медзьведзь:

– Што ты мае шклянкі пабіла?

Да каменем на дзеўку. Як раз даў, другій, так і па дзеўцэ.

А мышка выбігла:

– А што, дзеўка-дзевіца, я табе казала: дай мёду, я табе буду ў велікай прыгодзе. От, знай! Да ты, злодзей лесавый. Ты хочэш мне ўбіць! Я не етакіх бачыла! Да не ўбіеш, медзьведнік ты! Хіба за тым, што ты велікій да дурный, а я маленька, да разумней ад тебе!

УДОВІН СЫН

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Була ўдава сама сабе ў хатцэ (так як я)¹. Мела ана напроціў васкрэсенья на всіночну іці. Прыходзіць да ей Ісус Хрыстос. І начэваць і з еé захацеў. Ана хочэ іці да цэркві на всіночну, а он суняў еé, не пусьціў. І палеглы аны ў адной ложы начэваць, і заначавалі аны (прасьці, Божэ, грэху ў святой Недзелькі!)², і зрабілі грэх. І даў Госпад, заняласе ана і радзіла сына: в лбе месяц, а ў патыліцы соўнцэ. Не захацела ана яго гадаваць: што з мене будучь людзі сьмеяцца, што мне такое дзіця Бог даў. Іскупала ана яго і спавіла харашэнька, і полачэк навязала і пусьціла да мора.

Плыве ено морэм, плыве да плыве, выплыла так у серэдзіне мора. Ідзе карабель. Вышла ано, тое дзіцятко, наверх, так і зайзляла ўсё морэ. Той плотнік усхапіўсе із карабля і злавіў тое дзіцятко да й узяў на карабель.

Едучь аны морэм тым караблём цэлы рок. І вырас ён за рок, той хлопчык, у палавіну чэлавека – не расьце гадзінамі, да мінуткамі. Уплылі аны на берэг, пудыходзіць купец. Пудышоў к караблю – захацеў таго хлопца к сабе за парабка. Ну, якій ему нароў прыходзіць! Не скіне шапкі перэд нікім, а Богу моліцца, так платочкам голаву завязэ, як пацер гаворыць. Захацеў той купец, штоб ён скінуў шапку. Атвечае той хлопчык:

– Калі будзе мне дзвесьце рублёў, так скіну, а не даце дзвесьце рублёў, так я буду твой зяць, а ты мой цесь. За дочку мне прымі.

Пашлі аны да касьцёла і прысягу он прыняў:

– Вазьму цебе за зяця, штоб скінуў шапку.

Як прыняў прысягу, так он прэд папом, прэд людзьмі зняў шапку. Зайзляла цэркаў. Зараз удырылі ў барабан. Спрашывалі, штоб сабралісе пісьменныя крэпко і пасадзілі пісаць: як Бог даў хлопца такога, што ў лбе месяц, а соўнца ў патыліцы. Дачыталісе да таго, што прышоў к удаве сам Ісус Хрыстос начэваць, і зрабілі грэх (прасьці, Божэ, сьвятой Недзелькі!), і даў ёй Бог сына такога, і сараматаваласе ана гадаваць пры сабе, што будучь людзі сьмеяцца, дак пусьціла на морэ.

Цепер пабраліся аны з той купцовай дочку і жывучь два рокі. Хочэцца ему да сваей маткі даведацца. Жонка не пускае яго.

– Жэна мая, я там баўляцца не буду, я зараз прыбуду да вас.

Да надзеў он так сабе сьвітачку, купіў каробку як карабейнік, набраў краму і пашоў да маткі. Прышоў он к матцэ; у печы паліцца, вечэру гатуе.

– Бабушка, бабушка, ці не пусьцілі бы мне на ноч?

– Можна, начуйце сабе.

Заначаваў ён. Ана шчэ малада, от так серэдня кабета. Наварыла вечэру, і он водкі прынёс кварту. Пудпілі аны – такі он еé добрэ пудпоў. Ложацца аны спаць. Праслала ана ему на лаве, а сабе на полцэ.

– Да што, бабушка, – кажэ, – мы бы паляглі рэзэм.

¹ Расказчыца гэтай байкі была ўдава і жыла адна ў хаце.

² Гэта казка была расказана ў нядзелю. Адсюль такія набожныя звароты.

Паляглі на адной пасьцелі, на полцэ; он лёг ад сьцены, ана з краю. Аж, узяўсе за грудзь у ёй і кажэ:

– Гэто та труба, што я трубiў.

Далей, узяўсе еé ніжэй (прасьці, Божэ, сьвятой Недзелькі!) да кажэ:

– Гэто тые варота, што я iшоў.

А ана не ўгадывае.

– А то тые глаза, што па мне плакалі.

Да зняў шапку да й кажэ:

– Матко мая родна, да не ўзналі вы мне. Дарма, што вы мне маленькаго бросілі ў морэ.

Шапку зняў, да хата ўся і зайзяла. Матка і абамлела. Он ёй вадой да кінуў і кажэ:

– Матко мая родна, чэго ж вы млееце?

Трошкі ана адпачынула. Да прышлосе ему расставацьсе з маткай, дак он спрашывае маткі:

– Матко мая родна, хочэце, да я вас заберу да себе?

– Сыноч мой дарагiй, калі табе добрэ, калі табе Госпад даў лёс, жыві здаровенька. Уж астанусе тутака. Да мне, мой сыноч, прысылай пiсьма: ці жыва я, ці жыў ты, ці здароў.

Он даў сколькі было ў яго грошы, і адзежы пакiнуў, і распрашчаўсе з ёй.

Матка просьле таго жыла дзесяць лет, а на адзiнаццатом померла: і папа матка прасіла, штоб пiсаў і паслаў да него, а еé хатку штоб запечаталі і паслалі пiсьмо. Дак он прыехаў, матчыну хатку прадаў, да папу даў дваццаць рублёў, штобы панiхiду па матцэ сьпеваў.

Талiмон і Хiмка

Павет Мазырскі, вёска Камаровiчы

Быў чэлавек Талiмон. Жонку ўзяў Хiмку. Тая Хiмка хадзіла па вадку к сьвяшчэннiку да студні, а сьвяшчэннiк еé палюбiў. Гаворыць на Талiмона:

– Талiмон, прышоў бы ка мне з сваю жонку Хiмку, я б табе закону расказаў, самавар бы табе настаўiў.

Так он кажэ:

– Добрэ, бацюшка, я прыду.

Пашлi аны да папа, настаўiлі самавар, пры стале селi. Гаворыць поп на Хiмку:

– Хiмка, хадзiм, пакажу табе маé iконы, што такое есь. Цi табе спадабаецца.

Прывёў Хiмку к грошам да гаворыць:

– Хiмка, беры сколькі хочэш грошы сабе, да мы з табою будом любавацьса. Цi будзеш ты да мене хадзiць, цi буду я да тебе?

Ну, добрэ. Так яны пагасьцiлі і пашлi дадому. Аны былі бедны – у iх не было нiчога. Пашоў Талiмон у карчму, да мужыкi п'юць за сталом і Талiмона завуць водку пiць. Гавораць:

– Талiмон, узяў бы ты якое полкватэркi, пагаварыў бы, выпiў бы седзючы.

– Ей, братцы, у мене нема за што піць. Нема грошы, нема за што водкі браць.

– Ой, Талімон, узяў бы сена воз, да павёз бы на мёсто прадаць, да былі бы грошы.

Пашоў Талімон дахаты да й гаворыць:

– Хімка, вазьму я сена воз, павезу на мёсто, прадам да будуць грошы.

Ана гаворыць:

– Як сабе хочэш, везі.

Он наклаў воз сена, павёз. На масту выскачыў злыі, разташчыў сёно і разнёс па балоце. Да пабег к старшаму злому да й хваліцца:

– От што я таму чэлавеку зрабіў.

Так старшый злыі насварыўсе на яго:

– Ой ты, дурэнь. Ідзі ему сено пазберай. Год ему паслужыш за тое.

Он пашоў да й гаворыць на Талімона:

– Чэго ты, чэлавецэ, плачэш?

– Ой, чэго я плачу! Вёдамо, вёз я сено на мёсто прадаваць, хваціўсе злыі і мне сено па лугу разташчыў.

– Так табе шчэ этаго плакаць? Так мы з табой пазбером гэто сено і шчэ большый воз наложым як быў.

Так аны зрабілі.

– Звезём на место, я табе памагу таргаваць.

– Хаця б рублёў пяць узяць за воз.

– Што, рублёў пяць! Возьмеш дваццаць пяць рублёў!

Павезлі на мёсто, сталі аны таргавацьса, узялі дваццаць пяць рублёў. Накупавалі ўсего, едуць дадому. Он просіцца:

– Чэлавецэ, я ў тебе наймусе служыць на год.

– Ей, дзецінко, у мене нема чым плаціць. Нічога нема, нечым плаціць, нічога і есьць.

– Як я буду служыць у тебе, так усего багато будзе. Я ў тебе паслужу даром. І тваю Хімку па-немецку научу гаварыць.

– Но, добрэ, стань, калі Хімка захочэ.

Так аны заехалі дадому, і Талімон кажэ:

– Хімка, гэтый хлопчык хочэ ў нас наняцьса на год служыць.

Так ана кажэ:

– Да што ж у нас нема нічога.

Так он кажэ:

– Ей, дзянначко, што мне трэба! Я і так буду ў вас служыць.

– Як сабе хочэш, паслужы.

Стаў он служыць у іх. Аны ў месьце панакуплялі чаю, сахару, усего і прывезлі Хімцэ. Дак едуць аны араць на поле на цэлу недзелю. Набераюць сабе на недзелю ўсего і Хімцэ кідаюць:

– Гэто табе, Хімка, а ето нам.

Так аны паехалі. Што трэба за тры дні араць, так аны за дзень.

Тым часэм к Хімцэ прышоў поп на ноч, а той паробачэк ведае, што прышоў.
Гаворыць:

– Дзедухно, бег кравец, а я з-за ўгла шамец! Аж у вушах зазвенело! Пабегу я ў лужу, намачусь.

Так он кажэ:

– Дзетачко, е і тут вада, можна намачыцьса.

– Мне трэба ў лужу.

– Бежы сабе ў лужу.

Дак он не бег у лужу намочыцьса, пабег проста дадому і сьвіснуў, на двор ускочыў. Поп гаворыць:

– Хто ето ідзе?

– Гэто наш паробачэк.

– Дзе мне дзецца цепер?

– Лезь на палатку, да цыбулі.

Палез там поп.

– Чэго ж ты прышоў, дзетачко?

– То мне дзядзюшко прыслаў, штобы я цыбуле пер’е прабіў.

– Ей, дзетачко, нашто табе абіваць. Я уж сама абіла.

– Ей, дзянначко, мне дзядзюшко прыказаў – трэба дзядзюшка паслухаць.

Узяў, як начаў біць, так чуць поп жыў астаўсе. І палецеў да дзядзькі. Так аны з папом гавораць:

– Ой, якій паробачэк хітрый, чуць мне не ўбіў. Неможна нам з табой, Хімка, жыць – хыба ты да мене хадзі.

Ана кажэ:

– Не, бацюшка, прыдзеце на ту ночку, он уж не прыдзе.

Так аны аруць, аруць з дзядзькем, аж паробачэк кажэ:

– Ей, дзедухно, бег кравец, а я з-за ўгла шамец! Аж у вушах зазвенело! Пабегу я ў лужу, намачусь.

Так ён кажэ:

– Дзетачко, е і тут вада, можна намачыцьса.

– Мне трэба ў лужу.

– Бежы сабе ў лужу.

Дак он не бег у лужу намачыцьса, пабег проста дадому, узлецеў на двор і сьвіснуў. А поп у Хімкі ў хаце, да й кажэ:

– Нехто ідзе!

А Хімка кажэ:

– Гэто наш паробачэк

– Дзе ж мне дзецца цепер?

– Лезі пад печку.

Поп улез пад печку, да паробачэк вышоў у хату. Хімка путае:

– Чэго ты, дзетачко, прышоў?

– То я, дзянначко, прышоў, мне дзедушко прыслаў – тут седзяць злыдні пад печ’ю, трэба іх угнаць. Трэба кіпятку нагрэць і выпарыць іх.

Пабег дроў набраў, да ў печы запаліў, вады нагрэў, лунуў пад печу воду.
Як лунуў пад печу, так поп упарыўсе, выскачыў і пабег. Так он кажэ:

– Бач, дзянначко, былі злыдні пад печ’ю, выскачылі і пабеглі.

Дак ён пабег да дзядзькі.

Аруць аны цэлый дзень, да паробачэк кажэ:

– Ей, дзедухно, бег кравец, а я з-за ўгла шамец! Аж у вушах зазвенело! Па-
бегу я ў лужу, намачусь.

Так он кажэ:

– Ей, дзетачко, е і тут вада, можна намачыцца.

– Мне трэба ў лужу.

– Бежы сабе ў лужу.

Так он не бег у лужу, а пабег просто дадому, узлецеў на двор і сьвіснуў.

А поп у Хімкі ў хаце. Кажэ:

– Нехто ідзе.

А Хімка кажэ:

– Гэта наш паробачэк

– Дзе ж мне дзецса? Он усё знае, дзе я схаваюсь.

Так ана гаворыць:

– Ідзі ў авечкі, з оўцамі пастаіш. Скінь кашулю і голый з оўцамі пастой,
так он не пазнае.

Поп скінуў кашулю і схаваўсе з оўцамі. Хімка парабка пытае:

– Чэго ж ты, дзетачко, прышоў?

– То я, дзянначко, прышоў, што нашэ авечкі не поёны. Трэба іх напаіць.

Да й Хімка кажэ:

– Я ж сама напоіла – не трэба іх паіць.

– Ей, дзянначко, мне дзедушко прыказаў, трэба дзедушка паслухаць. І там
е баран дужы, такой, што авечкі біё. Трэба яго выгнаць.

Пашоў, узяў пугу, начаў таго барана біць, папа голаго, без кашулі. Біў, біў –
да й пабег да дзядзькі. Хімка кажэ да папа:

– Бацюшка, прыдзіце на ту ночку

А он кажэ:

– Не, ужэ не прыду.

– Так прыходзьце хаця пад акно.

Прыехалі з поля дадому Талімон з паробачкам. Так Хімка ім па полцэ пра-
сцілае, а сама ле акна лажыцца. Так паробачэк гаворыць:

– Не, дзянначко, мне вельмі горачо, я ле акна лягу, вы лажыцеся з дзядзькам.

Ана спраціўлецца, не хочэ, спадзеваетса папа. Да муж ей гаворыць:

– Нехай он сабе лажыцца ле акна, калі хочэ. Он паслушний хлопчык!

А ты лажысь са мною.

Так і палеглі. Поп прыходзіць, стукае ў акно і кажэ:

Хімка, выйдзі ты ка мне.

А паробачэк за Хімку адказывае:

– Неможна мне выйці, муж дома. (Тут наступае сцэна, немагчымая да апісання...)

Лежыць. Талімон гаворыць:
– Нешто бацюшкі не відно. Можэ хворый ці што! Хімка, зварыла бы ты
ему да панесла б што такое.
А ана кажэ:
– Што я ему занесу? Трэба хыба курку зарэзаць, да панесьці.
Зарэзала курку, згатавала да й кажэ:
Спадніца мая чорна, не ведаю, ці так іці, ці нову надзець?
А муж кажэ:
– Прыберысе да й ідзі.
Пашла ў клець адзевачца, а паробачэк выхваціў курку з гаршка, да там укінуў..
А тую курку з дзядзькам з’елі сабе. Хімка ўзяла гаршок і панесла да папа
да й кажэ:
– Бацюшка, устаньце, от расолку я зварыла.
Дак он устаў, узяў, памешаў – вышло наверх. Но, маўчыць, нічога не кажэ.
Да гаворыць на наймічку:
– Пайдзі, вазьмі мёду, трэба Хімку пачаставаць. Не беры таго, што з краю,
а з куточка ў дзежцэ.
Пашла і ўзяла таго. Стала Хімка есьці той мёд, ваткнуласе жало ў язык –
да й забалбатала, па-немецку загаварыла. Бежыць дадому і балбочэ. Пароба-
чэк як пабачыць да й кажэ:
– Цепер, дзедушко, будзьце здаровы! Уж я табе не патрэбен – уж твая Хімка
па-немецку гаворыць.

Дурань выйшаў у людзі

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Було ў бацькі тры сыны – два разумных, а трэці дурэнь. Пашлі аны ў сьвет
шчасьця шукаць. Тые разумныя кажуць:
– Куды ты, дурный, ідзеш?
А ён кажэ:
– От, пайду ў сьвет, ці мне Бог не дась якога шчасья.
Ідуць да ідуць, дурный да разумныя. Едзе купец, пастаў он, пытае:
– Куды ідзеце?
Аны кажуць:
– Ідзем у сьвет. Можэ хто найме ў работу.
А купец атвечае:
– Найміцеса ў мене.
– Добра.
Павёў он іх на рашчот, што ў лесе е, штобы рашчот знялі. Той жэ дурный
зняў рашчот, а разумныя не. Да як прыгледзеўса купец, так той купец адправіў
разумных, а дурня аставіў. Так стаў ён жыць у купца. А дочка була ў таго купца
вельмі хараша; так тая дочка вельмі спадабала таго дурня, што он удалы на ра-

шчот, і просіць ана сваго бацькі, штобы пажэніць іх. Той купец её не пускае, што, кажэ, валача, такі да такі. А ана кажэ:

– Што, татко, да я хачу яго вельмі.

Узялі аны да пажэнілі іх. Паехалі аны ў госьці да яго бацька. Дак тые брацья разумныя пазіраюць, што он такі прыехаў убранны, да такім паяздам, дружбу прывюз, коні харошы. Да бацько такі рад, што ух! Просяцца тые разумныя ў дурного:

– І мы з табою, браце, паёдом, можэ і нам Бог шчасье ётакое дась.

Паехалі аны. Прыехалі ў той дом купецкі. Так купец кажэ:

– Аткуль аны, што аны будуць рабіць, калі рашчоту не ўмелі зняць.

А ана, тая дочка, кажэ:

– Татэчко, паставім іх на воду, лес адваліваць; нехай ідуць на прыкашчыкі.

Пашлі ж аны на лес да сталі на прыкашчыкі. Як стаў той лес адвалівацца ад берэгу, так стаў лес круціцца – вёдомо, на вадзе. Сталі аны крычаць, што млін меле.

– Э, гвалт, млін меле!

Сталі ўсе з тых разумных смеяцца, што дурэнь да вышоў на людзі, а разумныя да дуракамі астаюцца.

Беднасць не загана

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Була ў бацькі дочка вельмі красіва. Прыходзіць к ёй трох кавалераў: два ўбераныя, што толькі глядзець, а трэці у такіх латах, у такіх шатах, што неможна і пазіраць. Так сталі аны ту паненку сватаць, і той сватае, што ў латах. Так тые, ўбераныя, смеюцца над ём да кажуць:

– Ты, негодный! Да латунэ ты! Куды ты лезеш! Ана, тая паненка, убэрана, хароша, а ты ў латах.

Да толькі ж у яго персьцень зіе залатый, што толькі дзівіцца. Так гэтая панна думае:

– Эх, Божэ мой, Божэ! Як ето мне зрабіць! І тые ўдаюцца, і той у латах удаецца, у яго рука хароша, што персьцень е.

Так той латун путае ў бацькі паненкі:

– А ці есь у вас, паненка, гумно?

І заве тых убэраных панічоў:

– Хадзім мы ў гумно – хто пяць коп вымалаціць жыта лучшэ, таго будзе паненка.

Пашлі аны ў гумно – той сабе насадзіў пяць коп, той сабе насадзіў да той сабе – і малоць аны, і малоцяць... Да той, што ў латах быў, пяць коп вымалаціў, памерыў і ў бочкі ўсыпаў. А тые і па капе не вымалацілі. Да бацько кажэ:

– Шчэ ж не канец. Ідзець ў лес, у навіны¹, да хто навіну выкапае і пасечэ, і папаліць – ужэ як сеяць – так той мой зяць будзе.

¹ Навіна – свежа зямля, выкарчаваная з-пад лесу.

Павёў іх бацько ў навіны і падвадзіў іх, і сталі аны капаць. Дак тые капалі, капалі і па загону не выкапалі.

– Э, куды ты!

А той і скапаў, і папаліў, і паараў, і шчэ пабаранаваў.

Пазбералісе аны, да бацько кажэ:

– Ну, шчэ не канец, шчэ работу дам. Ідзеце на чыстае поле: хто выдуне больш шляху¹, так той мой зяць будзе.

Так тые сталі дуць. Дулі, дулі – і на поўверсты не выдулі. А той у латах як падуў, так на сем вёрст здуў, вычысціў – хоць ты кашы палажы! Пашлі ж аны туды да сваго пана – да бацькі таго. Аж баба на вуліцы путае:

– Дзе вы былі?

– Ай, бабка, такая да такая справа.

Тые ўбэраныя, а той у латуньчыках стаіць. Баба кажэ:

– Я ж табе буду ў помачы. Ідзі ж ты, – кажэ, – да пакою, сьвісьній, стаўшы на ганку, прыбегне к табе лашак – так ты на лашака сядзь – зробішсе лучшым панічом як аны.

Прышоў он да пакою, да на ганку сьвіснуў, прыбег лашак, сеў на яго, зрабіўсе паніч, убранный у срэбро, у золато, укрэстованный, што ах! Вышла тая панна, пазірае на таго, то на таго – а той, што быў у латах, ах, які харошы! Да персень на пальцу зіяе. Да панна кажэ:

– Ах, татко, мой татко! Гэта мой муж, я яго жонка.

Жаночае шчасце

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Була ў мацеры дочка. Хацела ана іці замуж.

– Ат, – кажэ, – годзі ўжэ я служыла, пайдуй, сваго шчасья папробую.

Маць не пускала, не пускала, да ўжэ пакой дала:

– Ідзі, калі хочэш.

Пашла ана, шукаючы, да й нашла сабе паніча. Пашлі аны да шлюбу, пасталі на шлюб, стаў веньчыкі ксёндз класьці – аж не паніч, да медзьведзь! Думае тая панна, плачэ:

– З кім мне жыць цяпер?

Паехалі аны ад шлюбу, прывязалі таго медзьведзя да возу, думае панна:

– Што мне цяпер рабіць!

Шоў, шоў той медзьведзь ле возу – да ўзяў, абернуўсе да засвістаў, задраўшы голаву, да зноў зрабіўсе такім панічом, што толькі глядзець. Панна абрадавасе. Гуляюць аны, веселье зрабілі, музыканты граюць, панапівалісе, танцююць. Ды бацько кажэ:

– Годзі ўжэ танцаваць – нехай веселье канчаюць.

¹ Шлях – дарога.

Пашлі ж аны на спацэр, тая панна з панічом сваім. Ідуць аны, ідуць па саду – то быў паніч, а то зрабіўсе воўк. Зноў тое панне страшно стало – невэдамо што рабіць. Зноў он зрабіўсе чэлавекам. Путае ана яго:

– Як вы рабіце! Як жэ нам на сьвеце жыць! То тым скінецеся, то тым.

А он ей кажэ:

– Ах, міла мая, не ўважай на гэто, што я так скідаюсе. Будзеш ты ў мене ўсім давольна: і печэньем, і едзеньем, і дзэньгамі.

Пашлі аны да пакою.

– Ты ўжэ, мая міла, лажысе спаць, а я пайду.

Пашоў. Як пашоў – нема і нема ўсю ноч. Перэдаднем ідзе. Улез у хату, кінуў мех серэд пакою.

– Ух, як я замучыўсе.

Высыпаў з мехá – такая куча грошы!

– Што мы будом рабіць з грашыма?

– Што ж я знаю, што мы будом рабіць!

– Будом печкі лепіць.

– Ах, мой міленькі, ці нам жэ з дзэнюшэк печкі лепіць!

– Да дзе ж мы іх падзэном.

Як стаў лепіць, так вылепіў цэлы дом з грошы. Хто толькі едзе, дзівіцца. Назьезджалісе купцы ў дзенешны дом, сталі той дом цэніць. Той кажэ:

– Столькі стоіць.

А другій кажэ:

– Столькі.

А ён сам стоячы кажэ:

– Майго дому ніхто не купіць, як наложыць грошы поўен дом да замуруе дзьверы, так той купіць.

Як сталі ехаць да грошы звозіць, да запакавалі дом, а самі голыя асталісе. А ему весь той дом напакавалі. Прадаў жэ он дом, спакавалісе з жонкай у брыкі і паехалі.

Сквапны гаспадар

Було ў бацькі тры сыны – двух разумных, а трэцій дурэнь. І аны бедныя былі – нема ім з чэго жыць. Пашоў адзін у сьвет, дзе стаць за парабка. Ідзе, да ідзе, да стаіць чэлазек на вароце, путае:

– Куды ты, чэлазечэ, ідзеш?

– Іду, – кажэ, – у сьвет заробіць, ці хто не найме.

– Наймісе ў мене, дам табе шэсьдзсят рублёў на год.

– Ну, добрэ.

Пашлі аны. Даў ему вечэраць – павечэрэлі, палеглі спаць. Завёў яго той гаспадар назаўтра малаціць, малаціў да малаціў он, ужэ да поўдня. Нема гаспадара, есьці не несе. Да па поўдні прыносіць ведро вады – да есьці не дае. Ён пастанавіў малаціць да вэчэра. І да вэчэра нічога есьці не дае. Служыў он так,

служыў да, наканец, той гаспадар нос ему адрэзаў да й прагнаў. Зайшоў той дадому без носа. Пашоў другі брат у сьвет, дзе стаць за парабка. К таму самаму гаспадару, і другі папаўсе, стаў на службу. І таму такжэ есьці не даў, да ведро вады занёс. Узяў назаўтра дзень, і таму нос адрэзаў, і таго прагнаў. Пайшоў і той дадому без носа. Кажэ дурны:

– Эй, вы такіе! Пайдзі і я.

Пашоў ужэ дурны. Наняўсе ў таго гаспадара за парабка. Завёў яго той гаспадар у гумно і даў ему малаціць. Дак дурны не малаціў, да агледзеў, што ў гумне, а там поўныя бочкі пшэніцы, жыта, усякай пашні. Так он не малаціў, да наеўсе і водкі выпіе, да набэрэ воз, да сваей хаты занесе. У поўдні прыходзіць той пан – гаспадар той – і несе вады. А ён кажэ:

– Эх, добрый мой хазяін, што ты несеш вады – ужэ я піць не хочу.

Так як, як памалаціў з недзелю, так паачышчаў тые бочкі і павыносіў дадому. Агледзеўся той гаспадар, што пустыя бочкі, і прышоў дахаты:

– Эй, бабо, – кажэ, – адправімо етаго парабка – нема нічога ў гумне – вычысіў нам бочкі. Даймо шэсьдзсят рублёў і адправімо.

Путае дурны:

– Калі ж ты мне, паночку, адправіш?

– А калі ж? Як зяўзюля закукуе.

Дак ён ему, таму дурному, дае есьці і водкі ему даў, а на бабу кажэ:

– На дварэ груша стаіць, то ты ізлезь на грушу, я ему есьці дам, а ты закукуеш.

Баба пашла на тую грушу да й села. А ў хаце хвезея стаяла. Ён бачыць – той дурны – што баба ўзлезла і будзе кукаць, да за хвезею, вышаў да бабу застрэліў. Да ўлез у хату.

– От, паночку, – кажэ, – я зяўзюлю ўбіў на грушы.

Той гаспадар шчэпіў рукі да кажэ:

– То ж ты бабу ўбіў!

– Не, – кажэ, – паночку, то зяўзюля кукала на грушы, да я ё ўбіў!

– На табе шэсьдзсят рублёў і беры ету хвезею, і адчэпісе! Ідзі ты з Богам дадому!

А ён нарыхтаваўсе да за нож, да таму гаспадару нос адрэзаў так, як яго бра-там. Да забраў тые пенендзы шэсьдзсят рублёў і пашоў дадому. От, табе, дурны!

Чараўнік

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Быў сабе чэлазек. Пашоў он у лес, набіў у пенёк клінкоў, скінуў адзежу і стаў перэкідацца церэз гэтые клінкі да зрабіўсе воўкам. Пашоў он у лес. Да сусед ето бачыў. Прыдумаў, узяў аднаго клінка выняў і кінуў у ваду. Нема его – таго чэлазэка, год, нема его і два. Да прыходзіць ён назад. Прышоў к таму пню, перэкідаецца назад. Неможна. Увесь чэлазек, да хвост воўчы. Думае он, ду-

мае – нічога не будзе: нема клінка. Стаў адзежу надзеваць, хвосьцішчэ доўге. Невэдамо што рабіць! Усадзіў он етый хвост, сяк-так у штаны ўпакаваў. Прышоў дадому да й лёг на лаве. А той сусед пілнаваў ужэ, як он прыдзе. Як угледзеў, што уж дома, так пашоў у карчму і азнайміў людзям:

– Такая і такая ў нас, браткі, справа е. Такій чэлавек, што душыць сьвіні да коні.

Сталі аны путаць, як? Што? Да не верылі.

– Ну, – кажэ, – не імайце мне веры, прыведзіце яго ў карчму – он із знакам.

Пазбералісе дзсятнікі, сотнікі, пашлі яго прывелі. Дабралісе до его.

– Ты нам кэпство робіш!

Узялі его раздзваць – як пацяглі за штаны, так прыгнуў хвост, так і стаў дуба. Павелі его ў лес і назорылі, штобы он перэд усімі пазабіваў тые кліны. Пазабіваў кліны, як стаў перэкідацьса, так зрабіўсе воўкам. Аны кажуць:

– Перакідайсе назад, штоб стаў чэлавекам.

Перэкінуўсе он назад: весь чэлавек, да хвост воўчый. Нема клінка. Што было рабіць – от усе з хвостом! Дак прывелі его да хвост адсеклі. Дак ему сесьці нельга было, пакуль он жыў быў. Хадзіў он з етым хвостом адсечаным, хадзіў да хадзіў да й пашоў у лес.

Найшлі на его воўкі – бачуць: чэлавек ідзе; панюхаюць – воўкам смердзіць. Узялі – да разарвалі.

Чалавек, лісіца і мядзведзь

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Паехаў чэлавек на поле сеяць рэпу. Прышоў медзьведзь к ему:

– Што ты, – кажэ, – чэлавецэ, сееш?

– Рэпу.

– Так пасеем мы разэм, у хаўруз – мне будуць вершкі, а табе карэньчыкі.

Пасеялі аны разэм. Да прышлосе прынімаць ету рэпу, так чэлавек узяў, упаў, карэньчыкі сабе ўзяў, а вершкі пакінуў. Прышоў медзьведзь да стаў есьці – несмачнэ его вершкі. Знайшоў ён рэпы карэньчыкі, зьеў – смачнее. Думае: як прыдзе чэлавек другій раз сеяць, так его ўбіе. Прыехаў чэлавек.

– Што ты мне, – кажэ, – так ашукаў?

– Як жэ тебе ашукаў! Табе даў вершкі, а сабе карэньчыкі ўзяў.

– Ну, так пасеем мы шчэ з табою просо. Да ўжэ табе будуць вершкі, а мне будуць карэньчыкі.

– Ну, добрэ.

Пасеялі аны просо, паспела – прыехаў чэлавек жаць просо, да пажаў, узяў сабе вершкі, а карэньчыкі пакінуў. Медзьведзь прышоў, стаў шукаць, несмачнэ его карэньчыкі. Знайшоў он ветку, зьеў – смачнее. Думае: як прыдзе чэлавек трэцій раз сеяць, так его ўбіе.

Прышоў чэлазек на поле – збераецца яго забіць. Чэлазек кажэ:
– Пачэкай, я наару два загоны. Так тады забіеш мене і валы парэжэш.
– Ну, добрэ.

Чэлазек наараў два загоны і з поля зайшоў у лес. Аж бежыць лісіца. Стаў ён ей гаворыць: так і так, он хочэ мене ўбіць. Ана кажэ:

– Я тебе адратую. Прыду, буду путаць, ці не бачыў медзьведзя, так ты, чэлазечэ, адкажы, што не бачыў.

Вараціўсе чэлазек на поле – аж медзьведзь лежыць пад возам. Бегне лісіца:
– Ці не бачыў ты, чэлазечэ, медзьведзя? Ідзе палёванье. Лесьнікі ідуць.

А он кажэ:

– Не бачыў.

А ана путае:

– Да што ў тебе пад возам лежыць?

Да медзьведзь гаворыць чэлазеку:

– Скажы, што лучына.

А лісіца адказывае:

– Да лучына на возе лежала.

Да медзьведзь ему гаворыць:

– Палажы мне на воз.

Он яго і палажыў. Да лісіца зноў путае:

– А што ў тебе лежыць на возе?

А он кажэ:

– Лучына.

– Кабы лучына, то бы вероўкай була прывязана.

Да медзьведзь гаворыць:

– Прывяжы мне вероўкай.

Прывязаў чэлазек медзьведзя вероўкай. Да лісіца путае:

– Кабы лучына, то бы була секіра на возе.

Да медзьведзь гаворыць:

– Убій у мене секіру.

Чэлазек як стаў біць, так і медзьведзя ўбіў. Забіў он таго медзьведзя – пашоў да лісіцы. А яна кажэ:

– Што ты мне дась за гэто, што я тебе адратавала? Дай пару курэй гасьцінца.

– Добрэ, я табе пару курэй прынесу, так ты возьмеш сабе.

Ён узяў пару сабак і прынёс. Да ан а кажэ:

Аны паўцекаюць.

– Не, – кажэ, – я палаву.

– Он узяў, пусціў – а аны на лісіцу! Уцекла ў нору да й кажэ:

– Ножкі мае, як вы добрэ ўцекалі! А очкі мае, як вы добрэ глядзелі!

А хвосцішчэ-дурнішчэ, то за пень, то за калоду, штоб сабакі схапілі мене. Цюцькі-рабкі, наце хвост дурный, чэму не ўцекаў добрэ.

Так сабакі ё выцягнулі за хвост і зьелі.

Лісіца і воўк

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Лісіца несла сабе рыбу – да сустрэла воўка. Путае воўк:

– Дзе ты гэту рыбу налавіла?

Да лісіца кажэ:

– Я ўсадзіла хвост у прасечку і сказала: лавісе, рыбка, веліка і мала!

Воўк кажэ:

– Заведзі мене да прасечку пакажы, то і я сабе налаўлю.

Завела ана яго на рэку, да прасечкі, і кажэ:

– Вадзі хвост да й кажы: лавісе, рыбка, веліка і мала!

А он не кажэ: лавісе, рыбка, веліка і мала! Да кажэ: лавісе, рыбка, веліка! Дак ему хвост прымёрз – немажна ніяк адарваць. Лісіца, як гэто бачыла, пабегла пад акно, гукае:

– Людзі, людзі, бежыце воўка біць, што хвост ему прымёрз.

Угледзеў той воўк, што бегуць людзі. Дак рвануўсе, хвост адарваў і пабег. Кажэ воўк да дзіка і медзьведзя:

– Пайдом да забіемо ці якой штраф наложымо на лісіцу.

Пашлі ўтрох. А лісіца ведала. Так сабе ўзяла ката, індыка і піўня. Ідзе біцьса з імі. Так піун ідзе і спевае – так ім здаецца, што далеко шчэ. А індык балбочэ – так ім здаецца страшно. І кажуць:

– Ну, што будзе, то будзе, а ўцекаць не будзем.

Медзьведзь палез на хвою, а дзік укапаўсе ў траву, што толькі вушы відны, а воўк стаў за хвою. Ідзе кот – бачыць, што маленькае ў траве ківаецца – думае мыш. А то ухо дзіка ківаецца. Кінуўса проста за тое вуха. Дзік спужаўсе, схапіўсе ўцекаць. Кот спужаўсе дзіка, што он такі велікі – так на хвою! Аж там медзьведзь. Медзьведзь пагледзеў, што дзік пабег, да бачыць, што кот бежыць па яго шчэ на хвою – спужаўсе, скочыў з хвоі аб землю. А воўк тады ўцёк, як пабачыў ето дзіво. І ўсе паўцекалі.

Бяда

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Быў сабе дзед з бабаю. Жывуць аны да й жывуць, гаруюць, працуюць, так працуюць, што не дай Божэ! Ну, і нема нічога ў іх. Гаравалі аны, гаравалі – нема нічога.

– Што ты, бабо, ведаеш, – дзед кажэ, – пайду я пад грушу.

Пашоў он пад грушу, аж яго Беда лежыць дагары нагамі да перэбірае нагамі да рукамі лежачы. Прыходзіць он да ее:

– Што ты ето робіш?

– А што! Я гуляю.

– Да хто ж ты такій?

– А хто ж я такі! Я твая Беда.

– Ну, то хадзім са мною – паможэш дзело рабіць.

– Хадзім.

Прывёў он ее да хаты. Беда на печ да ўсё перэбірае, іграе на язык, а дзела не робіць.

– Усё адно, – дзед кажэ, – нема ў нас, бабко, ні хлеба, ні солі, ні долі. Што ты, бабо, ведаеш – паедзьмо дзе ў госьці на якую недзелю – ці не захочэ ана есьці, ці не пойдзе ад нас.

Паехалі на ўсю недзелю. Прыдумаў дзед на броду, што забыўсе лапцей на печы.

– Ты ж, – кажэ, – бабко, пастой, а я пабегу лапцей узяць.

Баба стаіць у броду, а он вернуўсе па лапці. Палез он на печ, а Беда яго за шыю.

– Э, ты думаў уцекці, штоб я тут з голаду померла.

Нема рады – прышоў к бабе, а Беда на шыі.

– Ужэ, бабко, авось учэпіласе на плечы.

– А што ты, дзеду, ведаеш – ці грэх, ці два, убій ее.

Дзед за тую Беду – да біў, біў – да ўзрэзаў, і ўтаптаў, і калоду налажыў. От, пагасьцілі аны там, прыехалі дадому. Палепшала ўжо ім – і хлеб есь, і к хлеба е. За год так забагацелі, што эх! А брат у яго быў нагле багатый. Дак он ему пазавідаваў, што забагацеў. Дак он ему гаварыў: а што, ты не ўмееш дзела рабіць, што ў тебе хлеба нема, а тут он робіць і сарочку скінуўшы. Да як забагацеў он, што і сам сваго дабра не знае – удзіўленьне таму брату! Аткуль он раптэм етакій багатый стаў? Да прышоў к ём і разпрашывае:

– Што ты, брат, раптэм етакій багатый стаў?

А он ему кажэ:

– Як Беду сваю пад калоду падтаптаў, так і багатый стаў.

А он сабе думае:

– Ето Беда ему багацтво дае.

Да путае его:

– Дзе ж ты, браце, ее падтаптаў?

А он ему атвечае:

– І ў том, і ў том броду, пад купінай палажыў і калоду навернуў.

Пашоў той брат шукаючы. Он думаў: то ана ему багацтво прынесла. Ідзе да ідзе і прыгледаецца – дзе будзе купіна і калоду прывернула? Ажось і найшоў. Як узняў тую калоду, так Беда ўскочыла – да за шыю і ўчэпіласе.

– Эх, ты, мой хадзяінко! Як я высахла за год!

Той рад, думае: высахла за год, то ана мне запаможэ. Занёс ё ў хату. Так ана – годзі лезыць на печ – да пад печ. Пабыла ана з полугода: ужэ палавіна селішча нема. І робіць он, і робіць жонка. Бэз Госпада Бога ўсё нічога нема, багацтво адпадае. Прыходзіць он да брата.

– Вазьмі сваю Беду.

– А, адчэпісе ты з Бедою! Я рад, што ее нема, а той зноў з Бедою цягне.

Дарма. Прышоў к жонцэ.

– Ну, што, жонко, брат не хочэ Беды сваей браць.

Палезла жонка пад печ Беду ўцягаць. Жонка Беду за ногу, а Беда ё за шыю.
– Ці ты ж, кажэ, – етака, што ты хочэш мене ўцягці! То я ж буду такая – я не раблю дзела, і ты не рабі.

Учэпіласе ёй – Беда не робіць, і жонка не робіць – Беда на шыі вісіць. Плачуць тые:

– Што нам рабіць! Ужэ Беда давела, што і хлеба нема.

– Ну, – дзед тут кажэ, – што нам рабіць, бабо?

– А што ты, дзеду, ведаеш, – ідзі ты, дзеду, гукаючы, сваёй Долі шукаючы.

Пашоў дзед у чыстэ поле да й гукнуў:

– Доля ж мая, Доля! Чэму ты не такая, як тая чужая!

– Ах, – кажэ Доля, – ты, хаджаінка мой, ты ж быў вельмі разумный, а цепер як улез не ў свае, так і Долі шукаеш. Ты ж быў багат, я цебе насадзіла на багацтво. Адчэго ты пашоў братней Беды шукаць? Нашто табе зайздрасць тую мець? Брат жэ быў бедный – он пасох і холадам, і голадам. А ты ж быў багат – было і хлеба, і солі – я ж табе надбала. А ты шчэ і братнега захацеў, да братню Беду адкапаў. Нехай бы так прападала, гультайка!

Да як стаў он плакаць да плакаць прэд Долю, так ана кажэ:

– Ну, шчэ паратую.

Да пашла, да стала Беду прасіць да й спросіла з бабінай шыі. Да павела ё пад грушу, да павесіла званок. Да Беда дагары нагамі лежыць, у званок звоніць і сама себе забаўляе.

Чалавек і мядзведзь

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Быў у бацькі адзін сын, да і то дурный. Пашоў он у лес да найшоў на мядзведзя. Як разпоцыкаў таго мядзведзя, дак он к ему біцьса. Вадзілісе аны, вадзілісе – не падалаў таго дурнога мядзведзь.

– Пусьці мене, браце, – просіцца, – я табе прынесу улья з мёдам, з пчоламі, з усім.

– Ну, добрэ.

Узяў дурный, пашоў дадому. Жджэ да жджэ, ажось ідзе мядзведзь да несе улья з мёдам, з пчоламі, з усім. Прышоў ле хаты да кінуў з плеч аб сцену ў хаце, да й вылецела сцена. Вышаў той дурный, кажэ:

– Што ты зрабіў! Хату мне разваліў. Я цебе пабію.

– Што ты ведаеш, – кажэ мядзведзь, – не бій мене. Я табе хату зраблю.

– Ну, рабі.

Пашоў мядзведзь ізноў у лес. Як стаў цягаць лес, нацягаў із гольем, з былём – усё і цягае.

– Што ж я буду з гэтым рабіць, – кажэ дурный, – ты хату разваліў, ты і рабі.

Пашоў мядзведзь ізноў у лес – прывёў чэтырох мядзведзі хату рабіць. Як сталі ту хату рабіць – есьці хочучь – нема чэго ім есьці. Узялі, пашлі на ноч

у лес. Назаўтра дзень, несучь усе па улью з мёдам. Панаедалісе мёду і сталі аны рабіць. Робяць да робяць, і ўжэ зрабілі хату. Трэба гліну капаць на печ. Людзі пазбералісе да дзівяцса. Да медзьведзь як набраў гліны, як пляснуў на чэлавека, так чэлавец бэз духу лежыць. Напалі на таго дурного:

– Што ты навёў медзьведзі – людзі бьюць.

Да згаварылісе аны пабіць іх селом. Дурный стаў прасіць:

– Братцы, не бійце, нехай хату скончаць.

Зрабілі ж аны ему хату і печ, чысто ўсе. Ну, он кажэ:

– Што вы коньчылі, а не выбелілі.

– Нема вапны.

Дурный кажэ:

– Ідзеце да станавіце, штобы вапно было.

Пашлі аны вапна шукаючы. Блізка быў горад з бэрлінамі. Стаяло вапно. Панабералі аны па меху да несучь. Прынеслі аны – еты медзьведзі – есьці хочучь.

– А як нам пад’есьці! Хадзім карову якую ўб’ём.

Пашлі аны – за ноч і ўбілі карову, і зелі, і нігдзе сьледу нема. Назаўтра дзень, агледзелі людзі гэту карову і радзяцца – што етым медзьведзям зрабіць за карову? Трэба пабраць на ланьцухы. Але нехай хату коньчаць. Сконьчылі аны хату, выбелілі – пакое етакіе выставілі, што ух! Трэ іх, етых медзьведзі, пабраць на ланьцухы. Збіўсе весь народ, да як пабег медзьведзь, так із дзесяць мушчын бегучь за ім – медзьведзь папэрэду, а аны за ім бегучь. Бачучь медзьведзі, што беда – панастроілісь хвужьей біць. Сталі аны кланяцца да прасіцца:

– Да што, вы нас бійце, мы вам ету грэблю высыплем.

А там була якая-то грэбля.

– Ну, добрэ, сыпце.

Сыплюць аны ту грэблю да сыплюць. Высыпалі, ужэ коньчылі. Мужыкі ўсё верцяць, каб пабіць іх – мужыкі мужыкамі! Аны – еты медзьведзі – усё кланяюцца. А мужыкі што здумалі: набраць гарэлкі, да панапойваць іх. Узялі селом, набралі гарэлкі і панапойвалі. Тые медзьведзі пьяны, качаюцца, перэкідаюцца. А мужыкі думачь:

– Музыку ім прыведом, каб грала.

Прывелі музыку – грае – а аны ўсё куляюцца: то аны скачучь, то аны таньчучь. Кажучь медзьведзі:

– Што ж аны з нас кпілі, кпілі, а мы ім штуку зрабім. Уб’ём ету музыку і скрыпку.

Медзьведзь прышоў к музыце, лапамі ўзяў да й прыціснуў – от табе і музыка! Тые радзяцца, мужыкі:

– Чэлавека ўбілі! Што з немі зрабіць? Пабіць да й годзі!

Сабралісе селом, аступілі – біць да й годзі!

А медзьведзі атвечаюць:

– Людзі, не бійце нас – мы вам такую штуку зробім, што вы і не бачылі.

Гавораць людзі:

– Ну, рабіце.

Пашлі аны. На вадзе млін стаяў. Адзін мужык заведаваў тым мліном. Пашлі, пабралі за ўглы і прыцяглі да села. Той гвалтуе, крычыць, галосіць, ломіць рукі. Як сыянецца за мужыком медзьведзь, так той ужэ просіць:

– Мае добрыя людзі, што я вам вінават! Перэвезіце мне назад млін.

Да людзі кажучь:

– Што ж мы вінаваты! Медзьведзі прывезьлі.

Медзьведзь зноў зарэвэ як скажучь людзі, штоб назад цягнуць, і за тым мужыком з калом. Да той:

– Маё каханіньке, маё добрыя людзі, паратуйце мене.

Людзі задумалі:

– Калі паскачэш з медзьведзем, то велём назад млін зацягці.

Пабралісе аны скакаць. Мужык упераецца:

– А, маменьке! А татэньке! ...аткуль радзіла мне мама, у таком страху не быў.

Як пусьцілі яго, зайшоў дадому да хваліцца:

– Я ж там бачыў медзьведзя – але ж такі – трасца мацеры! Здароў! Як узяў са мной скакаць, так немажна і павернуць яго.

Путаюць:

– Ці ты скакаў, дзідзько, з ім?

– Так, я скакаў, падтыкаў свой лапсэрдак.

– Да як пашоў скакаць, так медзьведзь утаміўсе, не справіўсе са мной.

– Ці ты ж, дзідзько, не баяўсе?

– Чэму не баяўсе! Мая сарочка ўся палатном станавіласе.

Да той мужык гаворыць да людзі:

– А што, мае каханінькіе, завезіце маго мліна.

– Ну, што вы, зацягніце ему мліна.

Зацяглі медзьведзі мліна на место. Паставілі. Меле мужык да меле.

Прыходзіць дурный.

– Заплаці мне.

– За што я табе буду плаціць?

– Мае медзьведзі табе мліна пацяглі.

– Якіе твае медзьведзі?

– Ну, калі не плаціш, пайду скажу – нехай беруць ізноў.

– Ведаеш ты што, цэлавецэ, маўцы ты, не кагі. Ну, што ж ты хоцэш?

– Дай мне куль мукі.

– Багато будзе, цэлавецэ.

Раздумаўсе дурный: што я ето сказаў – куль мукі! Трэба на чэтырох медзьведзі па кулю.

– Што ты, – кажэ, – думаеш! Я абмыліўсе – мне крыўда будзе. Трэ на чэтырох медзьведзі па кулю.

– Айбо! Каханінькі! Ты ж мене загубіш! Мае дзедзі з голаду памруць.

– А што мне да таго? Мне медзьведзі ўбьюць. Шчэ як скажу, і тебе ўбьюць.

– Ці веш ты, мой каханенькі, не кагі ты. На табе чэтырэ кулі, што ты хоцэш.

Паслаў медзьведзі, пабралі тые кулі мукі, прынеслі. Той дурный думае:
– О, ужэ аны мне памаглі, хату зрабілі, кулі прынеслі – ужэ грэх будзе.
Ну, што вы, медзьведзі, ці вы будзеце ў мене, ці вы пойдзеце?

– Ат, – кажуць, – хаджаін, як будзе добра штука, то мы шчэ паслухаем.

Думаў, думаў, што ім закамандаваць, да й кажэ:

– Ідзіце, у нашэго папа кабан добрый. Убійце да прынесіце.

Пашлі, адчынілі хлёў, за кабана, убілі, прынеслі, асмалілі. Такій добрый – ух! Дурный кажэ:

– Есьце вы.

– Эй, – кажуць, – нам сала не есьці. Пайдом мы, пчол двое стаіць, выдзером.

А ў папа на дварэ пчолы. А сабакі ліхіе ў папа, што страшэнна рэч!
Медзьведзі пчолы тые дзеруць, а сабакі брэшуць вельмі. Поп кажэ на жонку:

– Што-то нашэ сабакі зроду так не брэхалі! Каб не былі злодзее ў нас.

Узяў поп стрэльбу да й вышаў. А медзьведзь, за мёду сцельнік¹, як пусьціў на папа, так пабег у хату. На пападзю кажэ:

– От, душко, якое мне Бог даў шчасье! Ето Бог сварыўсе на сабакі, на нашэ.
Як я вышаў, то мне Бог мёд кінуў.

– Эй, душко, непраўда. Як то можэ быць, Бог мёду кінуў.

– От, душэчко, устань – пагледзі.

Усталі, запалілі агонь – праўда мёд. Ну, Бог кінуў мёд. Паседзелі, пагаварылі і палеглі. Назаўтра дзень усталі. Вышаў поп на двор, аж пчолы удзэрэны. Ай, пашоў поп к пападзі.

– От, душко, я казаў, што Бог кінуў мёд, аж ето злодзей пчолы драў да кінуў сцельнікам.

На медзьведзі ніхто не кажэ, а дурный маўчыць. На аднаго чэлавека напалі, што он выдраў пчолы паповы. Пашкадаваў дурный таго чэлавека, што напалі, да пашоў да папа да й кажэ:

– Бацюшко, не грэшы на чэлавека, то мае медзьведзі выдралі.

– Э, ты дурный! Што ты навёў медзьведзі. Сам дурный.

– Дарма, бацюшко, што я дурный, да з бацюшка накіў. Да і кабана зьеў.

– Як ты маго кабана зьеў?

– Мае медзьведзі прынеслі.

– Я тебе прэстаўлю.

– А куды, бацюшко, мне прэставіць?

– Я тебе ў турму ўсаджу.

– Дай, бацюшко, сто рублёў, то жыў будзеш, а не даш, то прыдуць медзьведзі, убьюць.

– Э, ты дурный, я іх пастрэляю.

Да думае поп:

– Прыдуць, забьюць.

– На табе, чэлавечэ, сто рублёў, скажы, нехай не ідуць.

Дурный узяў шчэ сто рублёў грошы, да і адправіў іх.

¹ Сцельнік – соты мёду.

Жаніцьба

Була ў бацькі дочка, да вельмі дуравата і сьлепая трохі. Аны багаты стра-
шэнно былі. Прышоў да іх дзецюк і сватаецца к той дзеўцэ. Падбіў он ее.

– Я цебе вазьму за себе.

А ана рада! Увэчэру паведзе ё на двор і ўсё падбівае ее, штобышла за яго.
Ана яго цалуе, абдымае, а патом улезе ў хату і хваліцца:

– От, матко, палюбіў мне! Якій харошы!

– Хто ж цебе палюбіў?

– Салдат, матко – да харошы он! Круглы, шэрокі, і рукамі я не абняла.

Ну, вернуўсе он другі раз падмаўляць дзеўку, да маці не пускае.

– А куды ты, дурна! Да седзі дома. Куды табе замуж!

Палеглі бацькі, паснулі. А іх сон не берэ. Выйшла ана із хаты, пашлі аны,
з клеці ўсе выносілі на воз, успакавалі. Он кажэ на ее:

– Я табе хустачку очы завяжу, бо ў нашэм селе сабакі такіе – як гледзіш,
спужаешса.

Завязаў хустачку очы і павёз кружкі села, да прывёз на той жэ двор, да баць-
коў. Да й кажэ:

– Излазь, да лезі ў хату. Я пазношу ў клець.

Да сам завернуў да й паехаў, куды ему трэба з усім. Ана ўлезла ў хату,
да на печ да й села.

– Такая хатка, як у маго бацькі. Такая печ, як у маго бацькі.

Праспалісе бацькі і чуюць, што ана гаворыць. Путае маць:

– А ты ж дзе ето?

– Я замуж пашла.

– А куды ж ты замуж пашла?

– А за салдата.

Да маць кажэ:

– Устань ты, дзедку, пайдзі пабач, ці е што ў клеці?

Устаў той дзед, пашоў – аж клеця разчынена, нема нічэнько. Білі, білі тую
дочку, сталі путаць:

– Як жэ он цебе вёз?

– Успакавалі на воз, да завязаў очы хустачку да й паехалі, а далей, як пры-
ехалі на двор, он кажэ:

– Лезі ў хату! Я і ўлезла ў хату.

Здарэнне

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Быў стары дзед з бабаю. Узяла тая баба і померла. Плачэ той дзед:

– Ах, Божэ мой, Божэ! Што мне рабіць цепер. Як мне жыць на сьвеце!

Думаў, думаў:

– Буду жэніцца.

Узяў, запруг коніка і паехаў. Едзе да едзе, прыехаў у адно село. Заехаў да карчмы – там мужыкоў назбэраласе багата. Разпрашываюць яго:

– Куды ты, старык, едзеш?

Ён стаў ім жаліцца: такая а такая справа, померла мне баба, так еду жонкі шукаючы. Добрыя людзі, нарайце мне дзе, каб высватацца.

Дак той кажэ:

– К той ідзі.

А той кажэ:

– К той ідзі.

А там якій-то за плечыма стаіць, да таўкне ў плечы:

– Не шукай бабы, да хадзі са мной, я табе бабу нараю.

Вышлі аны на двор із тым. Путае он, той дзед:

– А дзе ты, добры чэлавечэ? У етом селе?

– Да не, – кажэ, – паёдом далей.

Едуць аны да едуць – уехалі ў такій мох, у бэздну, у завалу, што прайці нельга. А конь едзе і не датыкаецца да таго. Пабачыў той дзед, што тут якая нечыстая сіла, што едуць па ётакому мху, а конь ідзе. Беда! Не туды ўлез. Прыехлі – серэд лесу дом такій стаіць. Выпраглі каня:

– Ведзі ж яго, – кажэ, – у стайню.

Увёў он у тую стайню – аж там такіе пакое, палацы! Да поўна хата такіх красавіц! Пагрэлісе аны, да той кажэ:

– А што ты, дзеду, катору хочэш узяць?

– А што, – кажэ, – мой салавейко, ці аны за мене – таке харошэ паненкі – пойдуць?

– Да ето ніпачом! Пойдуць. Беры!

З адной зрабілі дагавор, як узяць. Кажэ старык:

– Нам трэ к свясчэнніку ехаць, каб павеньчаў.

– Ці шчэ ж табе свясчэнніка трэба! Я цебе павеньчаю. Берэш, стары, ету панну?

– Беру, – кажэ.

– От і добрэ.

Сталі аны ўберацца да его села.

– Ці багата ты мехоў маеш, чэлавечэ?

А он кажэ:

– У мне нема ні аднаго.

Загварыў да тое дзеўкі, штоб свае мехі клала. Стала ўкідаць мехі – укінула пяць.

– Будзе етых.

Павёў той старыка ў комнатку.

– Держы, дзед, мех.

Той мех держыць, а той усе грошы сыпле. Насыпаў пяць мехоў.

– Ну, уладжайце!

Садзіласе тая панна – убрана, просто ух! А он, ведама, старычок. І грошы тые пяць мехоў паклалі ім. Конь здаецца невелічкі, а бегне хутка. Ехалі аны, ехалі – пад’езджаюць пад тое село, дзе старый. Путае панна:

– Ці шчэ далеч?

– От, – кажэ, – гэто село нашэ.

Як толькі агледзеўса: то була панна, а то седзіць сьвіня. Думае той старычок: што он робіць! Сьвіню везе на бабу. Плачэ: як мне людзям паказацца! Да раздумаў сам сабе:

– Хоць я сьвіню прывёз, да грошы маé!

Пазлазілі з воза – і сьвіня коціцца з воза і пашла ў хату, да легла пад палом, па-сьвінячы. Запаліў он у печы, наварыў вечэру, сам зьёў – і ёй адрэзаў хлеба і ліў страву на міску да й паставіў пад палом. Ана ўстала, учоўкала да й легла. Да ётой старык кажэ:

– От, улез не ў свае – і прапаў калі.

А далей да аднаго кажэ:

– От, я прапаў.

– А чэго ж ты, – кажэ, – прапаў?

– Што паненкай робіцца і сьвінню.

– Эх, – кажэ, – ты не ведаеш, што робіць.

– А што я не ведаю?

– Выжэнь ты ё на поле, а я прышлю пастуха.

Даў Бог дзень, выгнаў он ее на поле.

– Ідзі, хаця пад’еж, а то я тебе кармлю.

Ажось воўкі бегуць, бачыць тая сьвіня, што беда будзе.

Забегает воўк – ана за адзін плот, то воўк за другій – увільвала тая коло плоця – воўк папраўляецца. Нема рады! Скінулася ана паненкай да атламіла жэрдзіну, да за тым воўкам! Пашла ана дахаты, адбіўшысе ад воўка.

– Рамане, Рамане, не ўганяй ты мне на поле – не буду такой, як була.

– Калі будзеш ты ў мене гаспадыню, то не буду тебе гоніць.

– Калі ты этаго пастуха – воўка зловіш, то я буду ў том доме гаспадыню.

Пашоў он лавіць таго воўка. Злавіў парасятка, сеў на хвоі, дак паціснуў – парасятка і вішчыць.

Прыбегае воўк. Як стаў он яго лавіць – воўк то сюды, то туды – як сцегнуў яго на песок – злавіў – да й у село цягне. Правёў у сваю хату, дзе тая паненка.

– Эх, – кажэ ана, – ты брачухно-воўчухно, та хацеў мне заесьці.

– Э, – кажэ, – дзевіца-сестрыца, я не тебе, да сьвіню.

- Э, – кажэ, – воўчухно-брачухно, то ж то я була.
- Э, – кажэ, – дзевіца-сестрыца, чэму ж ты такая хітра була?
- Так я сердзіта була на сваіх братоў, што мне за старага аддалі.
- А што ж ты, дзевіца-сестрыца, думаеш, бегім мы навывперадкі. Калі ты мне выперэдзіш, то будзеш тут гаспадыню.
- Пабеглі аны. Воўк як пабег, то і сюды, і туды верне – бегуць аны, бегуць – нічога не ўскурала. Ажось ідзе мужык.
- Ах, ці такжэ бегці?
- Як разгарнуўсе мужык, так дагнаў воўка, узяў за лапы да й кінуў аб землю. Воўк без духу нежывы. Ана стала да й кажэ:
- А што, брачухно-воўчухно, я табе казалы, што наскочыш на сваго.
- Пашла ў хату.
- Ну, – кажэ, – дзеду, уж я тут буду гаспадыню. Да ты мене ўзяў, а хаджайства неякаго не паказаў.
- Павёў он ея ў свіронак, у клець.
- Да якія ж у мене хаджайства! Я бедно жыву – нема нічога.
- А мехі мае дзе, што браты далі?
- Пагледзела, дзе тые мехі – у сеньцах стаяць. Пашоў он, уцягнуў тые мехі – вывернула ана – аж то грошы навернула.
- Цепер я буду хаджайка.
- Он павеселеў – хоць ана малада, я стары, будом жыць.
- Ты ж ідзі, дзеду, па гарэлку – мая маць у госьці прыедзе.
- А ці багата гарэлкі ўзяць?
- Беры гарцоў два.
- Ажось серэд ночы стукаець! Грумаець! Едуць у хату. Найшло іх паўню-сенька хата. Едзе і маць у госьці – ні гола, ні адзета, ні на казе, ні на сьвіні, чорт ведае на чом! Прыехала ў хату. Хата была чорная, а то зрабілася ясная, чыстая. Не было нічога ў хаце, а то і сталы пасталі і крысла – усё як трэба. Пазірае дзед, што будзе. Тая маць кажэ:
- Шчэ ж прыедзе мой сын у госьці.
- Прыежае той сын. Ідзе з такою калоду, што немажна там ні сесьці, ні стаць – усё з ту калоду ходзіць. Панапівалісе ўжэ там.
- Кабы музыка, то бы патанцавалі.
- Пашоў дзед, музыка прывёў. Напаілі музыка, іграе – аны скачуць. Да прыдуць к сталу, памочуць пальца, мажуць па оку і пайдуць скакаць. Дзед той думае:
- Што ето! За што аны мачуюць да мажуць? Вазьму і я памажу.
- Як толькі аны заглядзелісе, он памачуў пальца да памазаў ока. Так і бачыць: не то людзі, да ўсе чэрці – і аны не ў хаце, да ў карчме, да так мужыкоў натыкаюць, штобы мужыкі білісе. Мужыкі ўжэ і пабілісе. Адзін крывы чорт бэз нагі падштурхівае, штоб білісе. А он церпеў, церпеў, да не вытрымаў, да кажэ:
- Што ты, крывый чорце, падтыкаеш?
- А ты, – кажэ, – нас бачыш?
- Бачу, – кажэ.

– А на каторэ ока бачыш?

– На левэ.

А той кривый скочыў, да як сунуў ему пальцам, да й выскачыла ока.

– Калі ж ты, – кажэ, – нас бачыў, то не бач нічога.

Думае той дзед:

– Нехай бы я лучш маўчаў.

Прышоў да тое маці:

– От, што вашэ мне нарабілі – высунулі ока.

– А нашто ты мачаў пальца да іх бачыў?

Думае он:

– Што мне рабіць!

А тут Бог его навёў:

– Плюнь ты, да кажы: злыі, ліхіі, адчэпісе ад мене.

І он перэжэгнаўсе да плюнуў.

– Тфу! Згінь, прападай ты, мара!

Так тые ўсе палецелі церэз камін – і камін упаў.

Парабак і бусел

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Ходзіць бусел па балоце. Насталі ўжэ зазімкі – ён і астаўсе тутака – не прымаюць его ўгору лецець. Вышаў парабак з аднаго хаджайства быдло паіць, ужэ па сьнегу, і бачыць: ходзіць бусел па сьнегу да й ногі падымае – то тую ногу, то тую. Так он падышоў да его:

– Бусьлік! Бусьлік! Хадзім у хату.

Да за его, за крыла, да ведзе ў хату. Вавёў у хату, а хаджайка кросна тчэ да й кажа:

– Ой, бусьлік, ты змёрз!

А далей кажэ:

– А ў его чэлавечэ ногці – пагледжу.

А толькі ана працягла ему гледзець на ногці, так он ее дзюб! У нос. Як дзюбнуў у нос, так і вырваў палавіну носа. Бедуе ж ана, што бэз носа, да кажэ:

– Бусья, бусья! Што ж ты мне зрабіў ето! Ты ж мене калекаю пасадзіў.

Дак ён кажэ:

– Калі хочэш, штоб я цебе выгоіў, леці ты са мною.

– Як жэ, – кажэ, – я палечу? Я ж крыл не маю.

– Хадзем, – кажэ, – на двор, я цебе крылом напруну да й палечу.

Вышлі аны на двор, он напрунуў ё крылом, паднялісе і палецелі. Паўскакалі ўсе з хаты, уздіўленье такое! Плачуць дзеці – палецела маць. Давай аны таго парабка лаяць:

– Што ты бусла прывёў?

Парабак кажэ:

– Да калі ён умёрз – на адной назе стаяў.

Да аны, як палецелі, так палецелі – да на морэ. Ён на моры загоіў ей той нос, да на жонку сабе ўзяў. Жывуць аны да й жывуць гадоў тры, навелі ўжэ і бусьленятка.

– А што, – яна кажэ, – лецім мы ў маю старону. Паадведаю маіх дзецей, тых, што первей булі.

Прылецелі аны сюды, дзе ана була да з тымі дзецьмі, з бусьленяткамі, села ана на азеродзе на сваём. Да ўсе закідае голаву:

– Кле, кле, кле!

І бусьленятка:

– Кле, кле, кле!

А тые дзеці, што пакідала, выходзяць, бачуць, што клекчуць буслы. Сталі плакаць. Радзяцца аны:

– Што гэты буслы так прылетаюць да клекаюць. Можэ то наша маць.

Кажуць аны:

– Кабы нам як злавіць ее. Разапнём цэнято¹ да й пагонім. І не ўлеціць ана.

Сабралісе дзеці, цэнято настроілі, разапялі перэд азеродам, сталі гоніць. Да бусьліха ведае, што то ей дзеці – ана і сама хочэ, штоб як ёй злавілі. Так аны разпінаюць цэнято, а ана седзіць. Як сталі гоніць, ана і палецела, а аны цэнято разгарнулі да й стулілі. Узялі, вынялі з таго цэнята да ўнесьлі ў хату. Ана знае, што дзеці ей – ну, толькі бусьліха. А ў іх на дварэ груша стаяла, а на грушы бусьленятка паседалі. Ёй і тых шкода, што ў хаце, і тых шкода, што на грушы. А той бусел ёй жадаў, жадаў – прылетае і он, да і он седзіць коле дзецей, да клекае. Думае ана:

– Што тут зрабіць?

Завідно ей, што бусел клекае, да прышла к акну да дзюб! У акно. Акно прабіласе, да кле, кле, кле! А тые з грушы паўлеталі туды к той. Думаюць дзеці:

– Што тут рабіць, што налетало так буслоў багата?

Прыдзэ парá, што трэба ім песьню сваю пець, то аны лопу! Лопу! Да на стол пасядаюць, да клекаюць. Думаюць аны:

– Як так да й так, маці не будзе.

Сталі аны словечна спрашываць:

– Ты, кажучь, наша маць?

Да перэд ёй і плачуць. А ана:

– Кле, кле, кле! Я ваша маць.

Згаварылісе аны пусьціць іх з хаты. Адчынілі дзьверы, павыводзілі за крыла. Вылецелі аны із хаты да й палецелі за морэ.

¹ Цэнято – сець.

Парабак і бусел

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Хадзіў бусел па балоце, да напалі зазімкі, ён і астаўсе тутака. Вышаў парабак з адной хаты быдла паіць. А ён, той бусел, ходзіць па снегу, падымае то тую ногу, то тую. Так ён падышоў да яго:

– Бусьлік, бусьлік, хадзем у хату.

Да за яго, за крыла, да ведзе ў хату. Да й у хаце он пагрэўсе. А тут ідзе гаспадар да й гаворыць на парабка:

– Нашто ты яго прывёў у хату! Чэму не пабіў этаго падлучья.

Да бусел як падняўсе, да ўлецеў на голаву таго чэлавека, да й дзюбнуў і прабіў.

– Божэ мой, што мне рабіць! Я ўжэ калека вечны.

Бусел узлецеў на хату да й клекае. А ён плачэ да кажэ:

– Бусьлік. Мой галубчык дай мне раду яку!

А ён, той бусел, закінуў галоўку да злецеў, лопнуў крылом, да пад крыло і панёс. Палецелі аны на морэ. Стаў он яго гоіць, так за месяц он яго і загоіў. Просіць он яго, таго бусла, штобы яго вывёў із мора. А бусел кажэ:

– А як я тебе выведу із мора, ці ты скажэш, дзе ты быў і хто тебе выгоіў?

Дак ён кажэ:

– Я мужык і сьлепый, і дурный, а вы сьвет летáceе і морэ знаеце, ваш розум большый, як у мене. Прашу міласьці вашэй научыць і мене.

– Добрэ, ідзі ж са мною.

Ідуць аны да й ідуць. Да скачуць двое дзетак на адной назе.

– От то, пане бусьле, то дзеткам кара?

– Не – ёто аны дурнёў належаюць: не завідуй, калі другому хараша, да не хайсе ўсё сабе браць.

Павёў он яго такі дадому – аж тут на берэзі мора зяўзюлька купаецца. Вельмі ана харошэнька. А мужыку, як харашэ бачыць, ему завідно. Думае:

– Ах, кабы ў мае рукі!

А бусел стаіць да дзівіцьса. А ён намерыўсе зяўзюльку ўхапіць – да бусел прыкмеціўсе – як толькі он за зяўзюльку, так бусел яго дзюб! У ногу. От ён і зноў калека. Зноў бедуе:

– Што мне рабіць!

Да бусел кажэ:

– А ты ж пытаў, што тые дзеткі робяць, а я не казаў, што дурнёў належаюць, штобы другім не завідавалі. Маеш цепер навуку.

Плачэ он, просіць бусла, штоб яго выгоіў.

– Калі ты, – бусел кажэ, – дочку замуж за мене даш, то я тебе выгою.

Што тут рабіць! І дачкі жалка, і калекай нелоўка быць.

– Пусьці мне, – кажэ, – дадому, я дочкі папытаю, як ана скажэ.

Пусьціў. Прылецеў той чэлавек дадому, стаў такім, як і быў.

– Што ты, дочко, ведаеш – такая а такая справа. Хочэ бусел тебе замуж узяць.

Дочка ў голас, у плач.

– Як то можэ быць! Да мене такіе кавалеры ўдаюцца!

Да на той час знайшоўса кавалір у ее і спрашывае, як ето? Стала разказы-ваць. Кавалір кажэ:

– Да што там бусел! Я хвурьею яго ўбью.

Бусел на ету пору прылетае і сеў там на дварэ – да ўсё закідае голаву да й клекае. Думае, выйдучь па яго і ў хату паведуць. А тая дзеўка плачэ, што бусел прылецеў па ее. А той кавалір кажэ:

– Не плач.

Да хвурью настроіў, да акно пратварыў, да як пальнуў, так бусла забіў. Да тую дзеўку абняў, пацалаваў:

– Ты ж мая жэна, а я твой муж.

Вяселле

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

Було ў бабы две дочкі. І баба бедна з етымі дочкамі. Думае, думае да й кажэ:

– Што, мае дочкі, хадзім у сьвет – можэ Бог шчасье дась.

Пашлі аны ў сьвет. Ідуць аны, ідуць, – прыходзяць да цёмнаго лесу. Абдымае іх ужэ ноч – ужэ цёмно. Журацца: што тут рабіць? Далей падыходзяць аны – засьвеціўсе ім агонь. Аны кажучь:

– Агонь сьвеціць – пайдом – мо тут село блізка.

Ідуць аны – такім лес велікі! Стаіць адна хатка і агонь гарыць. Ана – ета маць – кажэ:

– Зайдзім сюды, ці не пусьцяць на ноч.

Зайшлі аны – нема нікоганько ў хаце, толькі агонь сьвеціць. Кажучь аны:

– Улезьмо на печ, ляжмо – уж як будзе, то будзе. Ці нас тут што паб’е, ці жывы будом.

І голо, і босо, не было нічога ў той хатцэ, ні піць, ні есьць. Паўзлазілі аны на печ, палеглі. Ажось да поўначы, едуць і граюць, і скачуць, і паюць, а што не свой дух (не пры нашых душах казано) з весельем ідзе.

Пазіраюць аны з печы – як толькі на двор уехалі, на сталэ ўсёго – і піць, і есьць, і шклянкі, і самавар, усё чысто. Ідуць у хату, скачуць, у лапкі плашуць. Адзін ідзе ззаду крывый на адной назе, як зайграе музыка, он усё перэкідаецца. А далей ідзе з самага заду адзін і несе мех уголья на плечах. Як махнуўса он, да пашоў скакаць па хаце, да пасыпалась з таго мехá, не уголья, а грошы. Пасыпалісе па хаце, так і помасту не знаць. Завідуюць аны з-за коміна, што грошы па хаце лежашь.

– Эй, – кажэ, – мамачко, кабы нам грошы трохі ўзяць.

Гулялі аны, гулялі, панапівалісе ўжэ, палеглі да й паснулі. Ана, тая дзеўка, аслухала, што ўжэ спяць, ціхо злезла з печы да й грэбе тые грошы ў хфартух. Той крывы стае – чэрап за ее!

– Ах, – кажэ, – мая душэчка, аткуль ты прыбыла?

Ана спужаласе, не ведае, што адказаць. А далей трохі ачухаласе да й кажэ:

– Мы падарожныя.

– Ну, якія ж вы падарожныя?

– Мы бедныя саўсім, пашлі мы ў свет шчасья шукаць. Нема чом пажывіцца.

– З кім жэ ты тут? – пугае.

– Шчэ, – кажэ, – у мене маць на печы і сестра.

– Найміцесе ў нас – будзе вам піць і есці.

– Ну, можна, – кажуць.

– Да што вы хочэце за год?

– Што ласка ваша.

Служаць аны, служаць – ужэ паўроку мінуло ім – ужэ ім надаёло ў іх служачы.

– Заплаціце нам, – кажуць, – пайдом ад вас.

– Ешчэ паслужыце, – аны кажуць, – будзе ў нас веселье – паможыце адправіць.

– Ну, добрэ.

Пашлі ж аны па тую свацьбу – ажось і едуць з весельем. Зьехалі на двор, іграюць, скачуць, танцуюць. Адзін крывый, а другі сьлепый ідзе, а трэцій валовую шкуру несе, да скачэ. Да як махнуў хвостом з той валовай шкуры, так музыцэ ока выбіў. Зернулі аны на двор – аж тут медзьведзь на дварэ.

– А што, медзьведзь, напоймо.

Пашлі аны, за таго медзьведзя да й доўбяць у хату. Як пабачыў медзьведзь гарэлку, захацеласе.

– Дайце мне, браткі, гарэлкі.

Далі ему гарэлкі, напіўсе ён, так што ему дурыць у галаве. Пашоў ён скакаць да пабіў ім шклянкі і самавары, усё чысто. Бачуць аны, што беда – просяць аны яго, штобы пашоў ён.

– А што, – медзьведзь адказывае, – калі мне аддаце вашу наймічку на жонку, то я пайду. А не, то ўсё пабыю.

Сказалі аны той дзеўцэ, што такая справа:

– Медзьведзь хочэ тебе за жонку ўзяць.

Плачэ тая дзеўка, галосіць.

– Не плач, не бойсе, – аны кажуць, – нішто табе не будзе.

Ну, згаварылі тую дзеўку. Веселье будуць рабіць з медзьведзем.

– Дзеўка-дзевіца, – кажэ медзьведзь, – не плач, не журысе, табе будзе ў мене піць і есць.

Дзеўка зерне – вядома, медзьведзь. Жывое ей немаш. Пашлі аны да шлюбу, стаў поп хрэсьціць. Агледзелася ана ізноў – аж то не медзьведзь, а паныч.

– От, кажэ, – я быў закляты, пакуль сабе жонкі не высватаў, а цяпер буду панычом, як і первей быў.

Маці і сын

Павет Рэчыцкі, вёска Юравічы

Быў адзін чэлавек вельмі багатый, да не меў он дзецей. Як начаў ён ездзіць па знахарах, то радзіла яго баба сына Андрушка. Як стаў той Андрушко расці, то не гадамі, але днямі. Да патом той старык помер – і астаўсе Андрушко з маткай удваём. Сталі аны жыць з маткай, і яго matka вельмі шкадавала і не пускала да работы. І да таго дажылісе, што цэлае хаджайства праелі. Да сын кажэ:

– Матко, о матко! Пайдзю я сабе службу пашукаю.

Да matka кажэ:

– Не, мой сыночку, лучш хадзем разэм у сьвет, можэ што знайдзем сабе такое, штобы мы маглі пражыць.

Сын згадзіўсе на маткінае слова, і шчэ што было, то аны прадалі, а што каму аддалі, пабралі торбы і пашлі ў сьвет міласціны прасіць па хатах. Хадзілі так аны ад хаты да хаты, дзе бедный, а дзе багаты – не так то скоро рабілась, як скоро гаварыцьса. Да пашлі аны ў лес. Малою сцезэчкай ідуць да й ідуць. Аж лежыць паясок сіні. Так сын хочэ яго забраць, а matka не пазваляе.

– Нашто табе, – кажэ, браць! Можэ то якій знахар паклаў, а мы возьмем, то будзе нам беда.

Да сын не хочэ маткі слухаць і такі хочэ ўзяць. А matka аж за рукі яго хва-тае і просіць:

– Не беры, мой сыночэк. А можэ он такій, а можэ сякі – нашто нам яго браць! Лучш не чэпаймо, да хадзем далей. Хто паклаў, той нехай і возьме.

Сын стаў і доўга думаў, ці браць, ці пакінуць – да matka згаварыла яго і пашлі далей. Ідуць аны, да й Андрушка гаворыць да маткі:

– Мамо, о мамо! Я вернусе да й вазьму этаго паяска.

Matka ізноў начала яго прасіць:

– Мой ты сыночэк! Я ж цебе шкадую – я ж цебе прашу, не чэпаймо. Хадзім мы далей.

Пашлі аны далей. Да яго такі карціць етый паясок. Кажэ ён:

– От, матко, мы ўжэ патамілісе вельмі – сядзьмо, да хаця трохі аддышэм.

Matka яго паслухала. Селі аны, дасталі хлеб із торбы і сталі аны палуднаваць. А яго усё етый паясок карціць, як бы ему хто кажэ: вернісе назад да й забраць яго. То ён кажэ на матку:

– От, матко, цепер, як мы пад'елі, то варта было бы нам і заснуць трохі – нашыя ногі баляць.

Matka паслухала і легла спаць, а он кажэ:

– Я, мамо, пасяжу ле цебе.

Паседзеў ён трохкі, бачыць, што matka ўжэ спіць. Так доўга не чэкаючы, завернуўсе назад на сваю дарожку і пабег да таго паяска. Прыбег туды, узяў яго – да нема дзе яго схаваць ад маткі. Думаў ён думаў, да скінуў аднаго рукава

і заматаў на голае цела, штоб матка не пабачыла, і надзеў зноў той рукаў. Як то зрабіў – і так то быў здаровы, – а то стаўсе такій сілный, што не чуў пад сабою землі. Пашоў ізноў да маткі, прабудзіў ё і гаворыць:

– Цепер, мамо, хадзем сьмело ў сьвет.

Пашлі аны сабе далей. Ідуць да й ідуць – аж стаіць на дарозе веліка хвоя. Кажэ Андрушко:

– От, мамо, я етую хвою адным палцам павалю.

– Эй, мой сыночэк, ты ее і секіраю не зрубаеш, не то штоб ты ее адным палцам паваліў.

Андрушко, не доўго чэкаючы, захацеў сваю храбрасьць паказаць, толькі адным палцам хвою таўкнуў, так ана із карэньем паваліласе. Да матка як пабачыла, што ён такій здаровы, так дагадаласе, што ён узяў той паясок. Ідуць аны да й ідуць – не так то скоро рабіласе, як скоро гаворыцьсе – аж прыходзяць аны да якоесь хаты. Андрушко кажэ на матку:

– Ты ж, мамо, тут пачэкай, а я пайду пабачу, хто тут такій у етай хаце.

Пайшоў ён, адчыніў дзьверы, аж там седзяць дванадцаць змеёў, што ў самага меньшаго то было шэсьць галоў, а ў самага старшаго то было дваццаць чэтыры галаве. Якраз тагды аны абедалі ў той час. Андрушко вайшоў у хату:

– Здаровы.

– Здароў, Андрушко Іванавіч.

– Ці нема ў вас вады напіцьса?

– Абаздзі трошкі – ты зараз крыві сваей напіешсе.

Андрушка пастаяў, пагледзеў на тых дванадцаць змеёў да й гаворыць:

– Пабачым, хто чыей крыві напіецса.

Змей зернуў на Андрушка:

– Ешчэ такій мерзавец будзе тут гаварыць. Мой самы меньшы брат як возьме цебе адным палцам, то ты зараз памрэш.

А патом кажэ да сваго меньшаго брата:

– Ідзі ты пагуляй з етым дурнем.

Зараз выходзіць шэсьцігалоўны змей. Да й Андрушка, доўго не чэкаючы, як узяў малаціць па его тых галавах, так і збіў. А тут другій – он і другога. А тут і трэцій – он і таго. І так збіў адзінаццаць на смерць. А на дванадцатым адну голаву пакінуў, бо вельмі стаў прасіцьса. Гаворыць:

– Пакінь, браце, хаця мне адну голаву, штоб я мог на сьвеце жыць.

Андрушка ўстаў, пагледзеў на етые ўсе змеі, і зрабіласе ему жалка, што столькі галоў лежыць збіты. Так апусьціў рукі да й кажэ:

– Ну, то я табе адну голаву падарую.

Змей ему хоць адной галавой пакланіўсе і падзякаваў. Да й Андрушко не стаў з ім доўго знакомства заводзіць, зараз завернуўсе і пашоў із тое хаты да маткі.

– Но, хадзем, матко.

– Ах, мой сыночэк, ці ж ты шчэ живеш на сьвеце! Бо я думала, што цебе даўно нема жывога, што там такій крык быў у той хаце.

– Нішто, мамо, той крык для мене не быў страшны.

Ну, пашлі аны далей. Ідуць аны да й ідуць, дзень, а можа болей, прыходзяць аны ў село на ноч. Зайшлі аны к аднаму чэлавеку, папрасілісь на ноч, і той пусціў. Зачаў ён іх разпутываць:

– Аткуль вы? І што? І куды ідзеце?

Андрушка да й раскажаў сваю беду і куды аны ідуць. Чэлазек тое ўсё выслухаў і гаворыць:

– Ото ведаеш ты што?

– А што?

– Тут наш пан наймуе лесніка і гаспадыню да пекарні. То можа ты станеш за лесніка, а матка за гаспадыню, то разэм будзеце служыць у адном месцы.

– А добра было бы – можа хаця па сьвеце не хадзілі бы.

– Ну, то добра, я заўтра буду вэ дварэ, так пану скажу, што ў мене есь чэлазек добрый.

Назаўтра дзень рано, пашоў той мужык да пана да й кажэ: такая а такая справа. Пан зараз пасылае па таго чэлазэка. Прывелі яго ў двор, выходзіць пан.

– Дзень добры пану.

– Здароў. А можа б ты наняўсе за лесніка ў мене?

– А добра, пане. Але можа бы пан даў і маея матцэ места якое?

– А добра, у мене нема гаспадыні, то яна можа за гаспадыню стаць.

– Да чэму! Можэ.

– Ну, то добра.

– А я хацеў папытацьса пана, ці е конь якій для мене?

– Найдом каня для себе – от хадзі са мною – пабачыш маіх коней.

Павёў яго ў адну стайню, да там такіе коні, што рэдка пашукаць. Да й Андрушка як падшоў да аднаго найлепшаго, як палажыў на ім сваю руку, то конь са ўсіх ног паваліўсе.

– Ну, – кажэ пан, – маладзец з себе, калі мой конь не дадзержаў тваей рукі. Хадзім да другога стайні, там шчэ лучшэ коні, можа катораго можна будзе найці для себе.

Прыходзяць да другога стайні – аж там такіе коні, што не ўсякі дурэнь мог хадзіць окала іх. Андрушко пахадзіў па стайні, пагледзеў.

– Не, – кажэ, – пане, нема і тут каня для мене.

– Ну, то знаеш ты што?

– А што, пане?

– У мене есь у лесе такая кабыла, што калі ты прыступішсе да ей, то я табе дам трыста рублёў. А ў тое кабылы есь жэрэбчык, то той можа тебе вазіць. Але калі ты даступішсе да таго жэрэбчыка, то я дам табе пяцьсот рублёў гасьцінца.

– Ну, добра, пане.

І зрабілі такой угавор, што тры дні трэба ездзіць па лесу, а тры дні можна дома седзець. Ну, добра. Так пазваў пан Андрушка і матку яго і далі ім паабедцаць. А патом матка засталасе ў кухні, а Андрушка ўзяў вуздэчку і седло, і бізуна добраго і пашоў у лес. Прыходзіць ён да тое стайні да й крыкнуў:

– Стой, малый праўдалый!

Той конь стаў як укопаны ў землю. Прышоў да яго і паглядзіў, да й надзеў на яго вуздэчку і седло, узяў сваго бізуна і сеў, да як сціснуў сваёмі маладзецкімі нагамі, так той конь не бег, але лецеў паверх лесу. Прыехаў ён назад у етый двор, так пан, як пабачыў яго на етым каню, то ўжэ не ведаў, што ему рабіць. Зараз выняў етые пяцьсот рублёў і даў ему.

– На табе гасыцінца за тое.

І зараз казаў запрагаць коні і паехалі ў лес. Да лес быў такій велікі, што іначэ не можна было аб'ехаць як за тры дні. А тая була вельмі цекава. Захацела знаць, што там за крык быў у той хаце ў лесе, як ана стаяла на дварэ, а Андрушко хадзіў у хату. Забраласе ана і пашла тою дарогаю. Прыходзіць ана да тое хаты. Адчыніла дзьверы, аж там седзіць ранены і з адной галавой.

– Здарова, бабушка.

– Здароў, змею.

– Но, бабушка, то твой сын такі сільны.

– А мой.

– А можэ ты, бабушка, замуж бы пашла?

– А чэму ж, пашла бы.

– Но, то знаеш, што я табе скажу. Ты бы хацела тваго сына перэвезці із сьвету? А не, то я цебе перэведу.

– А хацела б.

– Но, то я табе памагу яго ізгубіць. Ты ідзі дадому і захварэй, то он папутэе цебе, што табе такое? Так ты скажы ему: ото, мой сын, як ты выехаў, то я зараз і захварэла. Так ён папутэе, можэ дохтара прывезці? То ты скажы, што дохтар нічога не памагае, але мне людзі баілі, што есь Закабайская рэка, а ле тое рэкі есь лес, а ў лесе сад, дак штоб ён дастаў із таго саду яблычко. Так ён як паедзе па тое яблычко, то уж назад не прыедзе. Да мы тагды пажэнімсе. А калі мы яго не перэведом, то ён нас абоіх пагубіць.

– Ну, добрэ.

Ана завернуласе і пашла назад у свае место. Прышла ана дадому, да сын шчэ не вернуўсе із лесу. Ана зараз і захварэла. Ажно прыехаў Андрушко, да не доўго чакаючы, паставіў каня, і пашоў даведацца да сваей маткі. Прыходзіць ён – аж матка лежыць і стогне: ой, ой. Андрушка стаў путацца:

– Што вам, мамо?

– Ой, мой сыночэк, такая нездарова, што хадзіць не магу.

– Но, то чэму вы не парадзілісе з кім – чы з людзьмі, чы з дохтарам?

– Ой, мой сыночэк, я ўжэ радзіласе, да нішто не памагае, ані людзі, ані дохтар.

Але тут мне радзілі, штоб як дастаць із Закабайскай рэкі – там есь лес, а ў том лесе есь сад, так штоб із таго саду дастаць яблычко, да зьесьці, то можэ б я і паздаравела.

Андрушко, не доўго чэкаючы, аседлаў сваго каня і паехаў па тое яблычко. Ехаў ён ехаў, выехаў на сталбавый шлях і едзе сабе па шляху. Ажно конь спатыкнуўсе і зараз стаў. Ён на каня: но! Но! А конь із места не рушаецца. Аж тут адчыняецца земля і выходзіць дзевіца такая красавіца, што ні здумаць, ні згадаць.

– Здароў, Андрушко.

– Здарова, дзевіца.

– А куды ж тебе Бог несе?

Он зачаў разказываць ёй, што matka хвора, да прыраілі людзі, штоб із таго саду дастаць яблычко, то можэ ана ачунее.

– Так чы ж ты можэш дастаць тое яблычко, калі там за пяць вёрст агонь із таго саду.

Андрушко падумаў:

– Но, што будзе, то будзе. Да й паеду.

– Но, то знаеш ты што?

– А што?

– Я тебе жалею. На табе ету хустэчку, то ты як прыедзеш да таго саду, пусьці ету хустэчку, то ана табе прынесе тое яблычко, а ты сам стой на адном месьце.

Андрушко падзякаваў, узяў хустэчку і паехаў. Доўго лі каротка ехаў, да прыехаў да таго саду. Зараз выняў хустэчку і пусьціў із рук. Палецела, вырвала тое яблычко і прынесла ему. Ён забраў да й паехаў назад. Як прыехаў у тое место, дзе конь станавіўсе, выходзіць та самая дзевіца-красавіца і путае:

– А што, есь?

– Есь.

– Но, то дай жэ мне его, а я табе другое дам.

Дала ана ему другое, і ён паехаў дамой. Прыехаў ён, бросіў каня ў дварэ, а сам панёс тое яблычко сваёй маці. Бачыць: matka лежыць на ложы і стогне: ой! ой! Зьела ана тое яблычко і зноў легла. А он паехаў у лес на тры дні. Да як толькі ён паехаў, ана пашла да змея.

– А што, – змей путае, – як жэ?

– Прывёз яблычко.

– Ну, – гаворыць, – прапалі мы цепер.

Сеў Змей, думаў да й думаў.

– Ну, ідзі ж ты, – кажэ, – і зноў захварэй, а як ён прыдзе і стане путацьсе, то ты скажы, штоб ён паехаў на Сіняўскую гору і прывёз вады. Так ён як там паедзе, то ўжэ не вернецца.

Ана завернуласе і пашла дадому. Прыехаў сын із лесу, да нікуды не зайшоў, але просто да маткі ідзе і путае, як здароўе. А ана стогне:

– Ой, ой! Нема нічога, не паправілась я ані трошкі.

– То можэ паехаць да дохтара?

– Ой, не трэба мне дохтара. Але мне радзіў адзін чэлавек, штоб як дастаць вады з Сіняўскай гары, да штоб я выпіла, так можэ ачунела б.

– То я паеду і прывезу.

І доўго не чэкаючы, аседлаў сваго багатырскаго каня і пусьціўсе з Богам у дарогу на Сіняўскую гару, па жывую ваду. Едзе ён едзе – даежае да таго места – і зноў конь его спатыкнуўсе. Аж адчыняюцца дзьверы і выходзіць та самая дзевіца-красавіца, што була ему ў помачы.

– Здароў, Андрушко.

– Здарова, дзевіца, міла мая сестрыца.

– Куды ж тебе Бог несе?

– От, – кажэ, – беда! Матка мая памірае, так прыраілі, штобы дастаць вады із Сіняўскай гары.

– От, ці ж ты яе дастанеш? Ты лепш вернісе назад.

– Не, паеду.

– Но, то на ж табе етый сьвісток – як прыедзеш да тое гары, то ты ўсё сьвішчы пакуль наберэш вады і назад зьедзеш.

Андрушко падзякаваў і пусьціўсе ў дарогу. Ехаў ён, прыехаў да тое гары. Дак тые горы сходзяцца адна да другой так, што немажна ўехаць. Уздумаў ён на той сьвісток і давай сьвістаць. То тые горы зараз сталі на адном мейсцу і стаяць, а ён уехаў между горы. Гледзіць – што так высока? Да як сьвіснуў, да сьціснуў сваго багатырскаго каня, так конь падхваціў да ўзнёс его на тые горы. Андрушка набраў вады, зьехаў із гары і перэстаў сьвістаць, то зараз сталі сходзіцца тые горы. Да Андрушка як сьціснуў каня, так падхваціў, так адразу выскачыў – толькі астаўсе его маленькі сабачка. Так Андрушка вельмі журыўсе па тым сабачку. Але нема што рабіць! Паехаў. Прыехаў на тое место – аж выходзіць дзевіца-красавіца і путае:

– Ну, як удалосе? Набраў вады?

– Але, – кажэ, – набраў.

– Но, то дай жэ ты мне ету ваду, а я табе дам другой.

Узяла ету ваду да й дала другой. Андрушка ўзяў і паехаў дадому. Як толькі прыехаў, пашоў просто да маткі і даў ей ету ваду. Ана трошкі выпіла і зноў стогне. Андрушка пабыў трошкі і паехаў у лес. Да як толькі паехаў, матка зараз пашла ізноў да Змея.

– А што, – Змей путае, – прывёз?

– Прывёз.

– Ну, – гаворыць, – цепер мы прапалі. Не ведаю ўжэ, што нам рабіць із тваім сынам. Он хіба і з таго света прыедзе.

Думаў ён, думаў, што рабіць і што пачынаць – наканец гаворыць:

– Маю шчэ адну загадку – калі ён і тою ізробіць, то ўжэ не ведаю, што мы зробім. Есь за Сіняўскаю гору Огнянна гара, і там есь адна баба, катора за сто вёрст агнём смаліць. Ты ему скажы, штобы ён там паехаў, і ўбіў тую бабу да й дастаў із ее сэрца і прывёз табе. Калі ён уж туды паедзе, то назад не вернецца.

Пашла ета матка дадому і зноў захварэла. Прыехаў Андрушко з лесу і зараз пашоў да маткі. Аж тут матка лежыць. Што уж ему рабіць? Стаў он путацца ў маткі:

– Можэ вам дохтара прывезьць?

– Ой, не, мой сынок, не паможэ дохтар. Да калі ты мне так жалуеш, то людзе мне раілі, што есь за Сіняўскаю горою Огнянна гара, а там есь баба – да штоб ту бабу ўбіць і сэрца дастаць, да й зварыць мне его, то можэ я бы ачунела.

– То я паеду і прывезу.

Андрушко не доўго чэкаючы аседлаў сваго каня і пусьціўсе з Богам. Ехаў да ехаў – не так скоро рабілася, як скоро гаварыцца – прыехаў зноў на тое места, дзе конь спатыкнуўса. Ажно вуходзіць тая красавіца.

– Здароў, Андрушко!

– Здарова, дзевіца, мая міла сестрыца.

– Но, куды ж ты едзеш?

Ён стаў ёй разказываць, так і так.

– Но, што ж ты думаеш? Як тое дастанеш?

– А Бог яго ведае! Можэ як дастану.

– Да можна дастаць, але вельмі цяжко. Да я табе параджу, не едзь туды, бо твая матка саўсім здарова. Лепш ты вернісе назад.

– Не, – кажэ, – не вернусе – што будзе, то будзе – а такі паеду.

– Но, калі так хочэш ехаць, то на табе ету хустку і етый вострый меч. Дай Бог табе помач.

Андрушко падзякаваў і паехаў. Доўга ён ехаў, можэ дзень, а можэ і два, на-канец, прыехаў ён да тое гары. Так было горача, што воласы гарэлі на галаве, але што тут рабіць – ехаць трэба. Да й уздумаў на сваю хустку, дастаў ё – ужэ трохі паздаравеў. Як махнуў тры разы і паціснуў сваго багатырскаго каня, так конь пусьціўсе з капыта на крутую гору. А тая баба седзела на самай гарэ. Да як угледзела Андрушка, закрычала:

– Андрушко, Андрушко!

А ён проста на ею едзе да й выхваціў свой вострый меч і зрубіў бабе голаву з плеч. Да разрубіў ее на две палавіны і дастаў із ее сэрцэ, завінуў у хустку і палецеў назад дадому. Прыехаў на тое места, аж вуходзіць красавіца:

– Здароў, Андрушко.

– Здарова, дзевіца, мая міла сестрыца.

– Як жэ табе павелосе?

– А нішто, – кажэ, – зачэм ездзіў, то і везу.

– Ну, то добрэ. Хадзі ў маю хату – паразмаўляем.

Пашоў ён з ёй – зараз дала ему піць і есьці. Ён сеў, пад’еў, напіўсе, падзякаваў да й кажэ:

– Трэба мне ехаць дадому.

А ана кажэ:

– Будзь астарожны, бо прападзеш.

– Да я не баюсе.

– Але аддай мне тое сэрцэ, а я табе дам другое.

Узяла ана тое сэрцэ і дала ему другое, і шчэ сказала ему адно слово:

– Андрушка, ці хочэш быць маім другам? То будзем жыць на сьвеце – а так ты прападзеш.

Ён з радасьці ўпаў на калены і стаў рукі ей цалаваць. Ана яго падняла і ў ліцо пацэлавала, і верным дручком назвала. Да й паехаў ён дадому. Як толькі да-ехаў да стайні, так зараз каня кінуў, а сам пашоў да маткі і зараз зварыў тое сэрцэ, і ей даў. Ана зьела і гаворыць:

– О, цепер якбы трохі паздаравела.

– Но, то дзякуй Богу, хаця лекарства найшоў.

Назаўтра Андрушко забираецца ехаць у лес, а матцэ гаворыць, штобы нідзе не выходзіла, бо зноў захварэе.

– Да не! Дзе ж я пайду! Я рада, што хаця трохі паздаравела. Цепер буду седзець у хаце.

Паехаў ён сабе ў лес. А баба не доўга чэкаючы забралася і пашла да Змея на параду. Прыходзіць – аж Змей такій весолай! Дажыдае бабу. Як толькі баба ў хату, закрывае:

– А што, паехаў?

– Паехаў да й прыехаў назад.

– А тое прывёз?

– Але, – кажэ, – прывёз.

Так Змей пачуў, так і голаву спусьціў, стаў думаць і думаць, што рабіць з етым чэлавекам. Наканец ён гаворыць:

– Ідзі ты дадому і нагрэй баню, а як ён прыдзэ, то папрасі яго з сабою да бані. Як ён там скіне свой паясок, то я зараз яго схвачу – да й уб’ём яго самі, бо так яго ніхто не ўб’е.

Пашла ана дадому. Прыходзіць з лесу Андрушка, да й ана кажэ:

– От, мой сыночэк, ад таго лекарства то я трохі паздаравела, але ешчэ, мой сыночэк, пайдзем у баню, посьле такой хваробы, то трэба выпарыцца добрэ.

– А добрэ, мамо, – кажэ, – пойдзем – ужэ і я даўно не парыўсе.

Нагрэлі аны баню і пашлі. Андрушко раздзеўсе, і зняў сваго паяска і злажыў з адзеннем разэм да й пашоў мыцьса. А Змей не доўго чэкаючы падкраўсе, да за паясок і ў ногі. Да й матка ему выбегла наўстрэчу і кажэ:

– А што, наш паясок?

– А наш, – кажэ.

– Да што нам цепер рабіць?

– От, – кажэ, – як умыецца, то ему ўжэ будзе слабо. То ты скажы, штоб улез да жэлезнаго куба папаласкацьсе, а як толькі ўлезе, ты зараз апускай вёко і хватай на зашчэпку. То мы яго там і ўтопім.

Вернулася матка ў лазню, аж он кажэ:

– Да што мне якое недобрэ.

– Да ўлезь, – ана кажэ, – мой сыночэк, да таго куба, да палашчысе, можа паздаравеш.

Андрушко паслухаў маткі, да як толькі ўлез да таго куба, то матка апусьціла вёко. А тут і Змей падскочыў. Так Андрушко бачыць, што пагано з ім будзе, так узмогсе, да праламаў вёко і хочэ вускачыць, да Змей яго па галаве! Так ён упаў і заснуў у том кубе. Аны тады із радасьці абнялісе і началі цалавацьса. А патом сталі думаць, што рабіць.

– А што, – кажэ Змей, – закопываць яго не будом, да пасадзім яго на каня, да нехай несе куды хочэ і куды знае.

Вынялі яго з куба і пасадзілі на каня, да адумалісе, што яго конь усё знае.

– Трэба каню очы павыпекаць.

Узялі да й выпеклі каню очы гарачым жэлезам да й пусьцілі ў Божый сьвет. А самі паехалі да веньца і сталі жыць да пажываць, да сваей неспадзеванай сьмерці дажыдаць. Да Андрушкін конь пашоў блудзіць па цёмным лесу, да па чыстам полі, да па шырокім балотам, да па несходзеным лугам. Блудзіў ён, блудзіў, да стаў нюхаць да й шукаць дарогі, а, на канец, ізнюхаў ён сваю да-

рогу і пашоў памаленьку. Не так то скоро рабілась, як скоро гаворыцьса. Наканец, прыходзіць етый конь да таго места, дзе он спатыкнуўсе. Ажно выскачыла ета красавіца – а як пабачыла мёртваго Андрушка, так абамлела. А патом дашла да памяці, узяла Андрушка, зняла з каня да й дашла сваю воду жы-вушчу і выцерла яго. Так ён пратварыў очы і гаворыць:

– Ах, як я доўго спаў!

– Да ты ўжэ быў заснуўшы на вечнэ часы. Калі б не твой конь, да не я, ты бы і навекі не ўстаў.

Да й Андрушко прыдумаў сабе, што з нім сталасе – агледзеўсе на каня – аж его конь сьлепый. Так ему ета красавіца пацерла очы жывучу вадою, і ён стаў такім, як быў. Да й Андрушко ўсё ей разказаў, як было, а ана гаворыць:

– А я ж табе казала: будзь астарожны. А ты думаў, што матка твая прыяцелка, ажно ана твая ізгубніца. А цепер ана уж замужэм за тым Змеём.

Да й ён доўго седзеў да й думаў: што тут рабіць? А патом надумаўсе не падараваць етаго ні матцэ, ні Змею.

– Паеду да й пазнімаю ім голавы абоім – а сваго не дарую.

– Паслухай, – кажэ тая дзевіца, – я табе дам добрую раду. Я тебе зраблю птїцай – і ты леці просто да іх дому і сядзь на самам версе таго дзерава, што стаіць ле ганку, да спевай разнымі галасамі. Як яны пачуюць, то захочуць тебе паймаць, і Змей зараз палезе на ето дзэрэво, то ты его там зараз і ўбьеш. А патом, як і матку ўбьеш, то вазьмі ее і зараз на агню спаль – і попел раздуй. А як не спаліш, то пага́но будзе.

Да ён гаворыць:

– Да што я зраблю, калі ў мене нема ўжэ такой сілы, як даўней була.

А ана кажэ:

– Не бойсе – е ў мене шчэ тое сэрцэ, што ты прывёз – дам табе зьесьць.

Зьеў ён тое сэрцэ, да зараз прыбыло ему сілы ў два разы болей, як уперво было. А ана ўзяла шклянку вады і абліла его – і он зрабіўсе варабьём да й палецеў просто туды. Прылецеў ён туды, сеў на версе сасны і стаў спеваць разнымі галасамі. А матка якраз седзела пад тым дзерэвам са сваім мужэм. Пачулі аны етый голас і вельмі ім спадабаўсе. Да й ана кажэ:

– Як бы нам паймаць таго варабейка, штобы нам спеваў у хаце. То было бы добрэ і вэсоло было бы нам.

– То я, – кажэ, – палезу і его злаўлю.

Да й палез на дзерэва. А ў тую мінуту Андрушко зрабіўсе чэлавекам да й кажэ:

– Здароў, бацейко, даўно уж мы не відзелісе.

І як сьвіснуў его сваім багатырскім кулаком, то Змей упаў на землю, і пакуль далечеў да землі, ужэ памёр. А матка як пабачыла, як леціць ей муж, то і ана абамлела. Да й Андрушка гаворыць:

– Здарова, матко, даўно ўжэ мы не відзелісе.

І недоўго чэкаючы, зняў ей голаву з плеч. І зараз пахаваў, да на агню не спаліў. Вараціўсе ён назад да сваей дзеўкі, да ана его разпрашывае, што?

Як? Да ён разказуе, што пабіў абое, да толькі косьці маткі не спаліў, да так за-капаў.

– Но, то і будзе беда. Бо твая матка мела ў ету ноч сына радзіць. Трэба ізноў клапатацца аб етам сыне. Ідзі заўтра даведацца, што там есь?

Назаўтра дзень паехаў ён туды, адкапаў гроб. Ажно праўда – седзіць малады Змей, да ў яго дваццаць галоў. Як толькі пабачыў Андрушку, зараз за-крычаў:

– Здароў, Андрушка!

– Здароў, маладый Змей.

– Да ці будзем біцьса, ці мірыцьса?

– Пайдом мы на Багорнейскую гару, да там мы з табой пагуляем і адзін другому падзякуем.

Пашлі аны на Багорнейскую гару, да той Змей узяў Андрушку да й ударыў аб землю, так Андрушка па калена ў землю ўлецеў. То Змей стаў і гледзіць. Андрушко аддахнуў і вылез із землі, да як узяў Змея і ўдарыў аб землю, так он улецеў да палавіны. А цепер падскочыла яго красавіца і пазнімала ему ўсе го-лавы да адной. А самі тагды сталі жыць да пажываць, да дабра нажываць – і зрабілі веселье, і я там быў, мёд, віно піў, па барадзе цекло і ў рот не папало. І канец цалэй гісторыі.

Пан

Павет Рэчыцкі, вёска Юравічы

Быў сабе адзін пан. Вельмі багатый он быў, да вельмі скупый, да перэд смерцю нікаму не хацеў даць сваіх грошы, да так сабе выдумаў: зэбраў свае імпер'ялы і памешаў з мэслэм і напатыкаў два гарцы імпер'ялаў – і зараз памёр. Да пахавалі яго ў касьцёле. То як толькі яго пахавалі, он зачоў хадзіць, да стукаць, да ламаць усё, так што не было рады. Так казалі, што дадуць пя-дзсят рублёў, калі хто ў касцёле перэначуе. То як толькі хто пойдзе, то назаўтра не будзе жыў – альбо раздзерэ, альбо павесіць, альбо задумыць, альбо ў тру-ну паложыць. Наканец, найшлося двух хлапцоў маладых, і пашлі да касцёла на ноч. Прышлі, запалілі две свечкі, паставілі сабе стол іначалі ў карты граць. Ажно окала поўначы адчыняецца склеп і падымаецца труна – да й адмыкаецца вёко і ўстае пан. Як аны пабачылі, што вуходзіць пан, то адзін спужаўсе, а дру-гій кажэ:

– Не бойсе, да іграймо.

Падышоў да іх пан і пагледзеў, як аны граюць, да й гаворыць:

– Прыміце і мене ў карты граць.

Тые кажуць:

– Бардзо прошэн.

Он раз, як толькі сеў, так і праіграў аднаго імпер'яла да й кашльнуў, і вылецеў з горла імпер'ял. І так аны выігралі ад яго два гарцы імпер'яла. Тады он ім падзякаваў і сказаў:

– Цепер ужэ не буду хадзіць, стукаць да й нікаму нічэго рабіць – бо тагды мене на тым сьвеце [не будзе] із грашыма.

І пашоў на свае место, да й і труна замкнулась і апусьцілась да склепу. А тые хлопцы да дня сабе седзелі да й у карты гралі. Назаўтра забралісе людзе хаваць етых хлапцоў, ажно аны ішчэ па гарцу імпер'ялаў дасталі. А патом ужэ пан ніколі не хадзіў да й не стучало па касьцёле.

Купец

Павет Рэчыцкі, вёска Юравічы

Быў сабе адный купец. Называўсе он Марко Багаты і ездзіў з таварамі па сьвеце. Ехаў он да заехаў у адно село перэд ноч'ю, да й просіцца на ноч. Да перэехаў усе село і ніхто не прымае. Наканец, бачыць у адной хатцэ агонь гарыць. Дак там стучаецца да й просіць:

– Добрыя людзе, пазвольце мне перэначэваць.

А гаспадар той кажэ:

– Ніяк не магу – мая жонка на часах – можэ і той ночы парадзіць – неможна.

– То хаця на падвор'і пазвольце мне каня паставіць.

– На падвор'і то можна, а ў хату ніяк не магу пусьціць.

– Ну, добрэ.

Да Марко выпраг сваго каня, а сам лёг спаць на возе. Ажно чуе голас малаго дзіцятка – і два Яўгалы прылетаюць. А патом еты Яўгалы палецелі ўгору і пугаюцца Бога, якое таму дзіцяці шчасье даць? А Бог кажэ, што таму дзіцяці трэба даць Марковае шчасье і багацтво. Да й Марко лежачы ўсё гэто чуў і так сабе думаў:

– Хаця Бог так кажэ, да не будзе таго.

Назаўтра дзень, пашоў той гаспадар шукаць каго на кума, да нікого не найшоў да й кажэ да жонкі:

– От, нікого не маю на кума.

А Марко гаворыць :

– Ну, хаціце, то я вам буду за кума.

Аны рады – пазвалі суседку і панесьлі дзіця хрэсціць. Да й патом Марко даў грошы, купілі гарэўкі і адправілі хрэсціны. Да Марко кажэ:

– Падаруйце мне етаго хлопчыка.

Матка не схацела – але булі вельмі бедныя, так аецц кажэ:

– Бог з ім! Хаця б мы етым толк далі.

Да Марко даў ім трыста рублёў за дзіця, і так аны згадзілісе. Забраў ён етаго хлопчыка з сабою, вывёз за село вёрстоў пяць і кінуў яго ў велікі сьнег.

– На́ табе, – кажэ, – Марковае багацтво.

А сам паехаў дадому. Назаўтра дзень, ехалі тудою людзі смалу браць у Марка ў заводзе. Бачуць яны: агонь на сьнегу гарыць. Пашлі аны бліжэй пабачыць, што там есь? Аж там гарыць агонь і кветкі растуць, і лежыць дзіцятка да й кветкамі забавляецца. Забралі аны етае дзіця і паехалі па смалу. Прыежаюць да Марковага заводу і кажуць: такая а такая справа. Да й Марко зараз таго хлопчыка ўзнаў да й гаворыць:

– Ведаеце вы што?

– Да што?

– Берыце сабе смалу дарам, а мне аддайце таго хлопчыка.

Тые падумалі. Ну, добрэ. Нехай будзе і так. Набралі сабе смалы, а тое дзіця пакінулі да й паехалі. Да Марко, недоўго чэкаючы, улажыў яго ў бочку і пусціў яго на ноч. Доўго плавала тая бочка па мору – аж прыплыла ў адно село. А ў том сале была цэркаў ле бэрэга і якраз тады было сьвята якоесь і багата народа сабраласе. Да аны чуюць, што на моры такая музыка грае, як ніколі не слухалі. Бачуць – бочка плыве. Так сабралісе і тую бочку на берэг уташчылі. Прыкацілі ее, адбілі – ажно там нема ніякой музыкі, толькі дзіця маленькае седзіць. Занеслі яго да папа, перэхрэсьцілі і далі ему імя Знайдзён да й аставілі яго ў таго папа. Як стаў он расьці – той Знайдзён – так стаў поп багацець. Сам не ведае, аткуль тое багацтво, да й бедным дае і цэркаў уберае, а грошы ўсюды шмат. Ужэ не ведае, што рабіць з тымі грашыма. А цэркаў то так устроілі, што аж золата капае – пекнейшэй нема на ўсім сьвеце. Пачуў Марко аб той цэркві, думае: наберу тавараў і паеду, то там і да цэркві заеду. Прыежае он там і да таго папа на ноч заежае. Пазнаў таго хлопчыка, але сам сабе не верыць – можэ той, а можэ і не той? Так путае ў папа, аткуль гэтый хлопчык? А поп усё ему і разказаў – от, так і так – найшлі яго ў моры. Да Марко кажэ:

– Ведаеце, бацюшко, што? Прадайце мне таго хлопчыка.

Поп не хацеў, кажэ:

– Добры хлопек – шкода мне яго аддаваць.

– Да я вам заплачу сколькі хаціце, да аддайце мне яго.

А поп ласы быў на грошы. Аздаў. Дак Марко напісаў пісьмо да сваей жонкі, штоб ана таго хлопца істраціла прэд яго прыездам, штоб і знаку яго не было, і паслаў хлопца з пісьмом. Ідзе той Знайдзён, ідзе да й ідзе, ажно спатыкае якогась старэга дзеда.

– Дзень добры, дзедку.

– Дзень добры. А куды ж ты ідзеш?

– А то пасылае мне багатый Марко да свае жонкі з пісьмом.

– А пакажы мне тое пісьмо.

– Ой, – кажэ, – дзедку, калі ж мне казаў багатый Марко, штоб я нікому не паказываў, а просто да жонкі нёс.

– Але ж пакажы, я табе нерушонае аддам.

– Як даў ему пісьмо, так той дзед парваў на кавалкі і кінуў – а патом узяў, напісаў ему другое і даў, да й гаворыць:

– О цепер несі тое пісьмо і аддай.

А ў том пісьме стаяло, штоб жонка Маркова таго Знайдзёна зараз пажэніла са сваю дочкай. Як аддаў он тое пісьмо, Маркова жонка задумалася. Да й нема чэго думаць – трэба веселье рабіць. Зараз казала пашыць ему адзенне, і на другі дзень паехалі да шлюбу той Знайдзён з ту дочку. Як толькі аны павеньчаліся, ажно прыежае Марко. Гаворыць да жонкі:

– Я ж пісаў, штоб ты яго ізгубіла, а ты яго з нашу дочку павеньчала.

А ана кажэ:

– Нашто ж ты так напісаў?

І паказуе ему тое пісьмо. Прачытаў – праўда. Думае он: што тут рабіць, як яго са сьвета звесці? Пашоў он у завод да й гаворыць на сваіх работнікаў:

– Заўтра рано, хто бы не прышоў на завод, то вы яго берыце і проста да кадзі ў смалу ўкіньце і накрыйце. А можэ он будзе гаварыць, што это я, багаты Марко, то не слухайце нічога, да й у смалу кідайце.

Ну, добрэ. Да таму Знайдзёну сказаў, штобы назаўтра раненьку пашоў у завод работы дагледаць.

Назаўтра той малады хачеў устаць і іці, да й жонка кажэ:

– Чэго ты так зараней пойдзеш? От шчэ паляж трохі са мною.

Он паслухаў жонкі і лёг пры ей. А Марко думаў, што ўжэ нема зыця на сьвеце. Устаў і пабег проста да заводу. А работнікі недоўго чэкаючы схвацілі яго і проста ў смалу кінулі. Марко крычаў:

– Это я! То я, Марко, не чэпайце!!

Да й аны адказалі:

– Нам учора гаварыў Марко, што хто бы ні прышоў, не гледзіце, а кідайце ў смалу.

І так Марко згарэў у смале, а тые сталі жыць, да пажываць да й дабра нажываць.

Сыны

Павет Рэчыцкі, вёска Юравічы

Быў сабе дзед і баба. Было ў іх тры сыны, двух разумных, а трэці дурный. Да й уздумаў сабе кароль, што хто зробіць летучы карабель, за таго сваю дочку аддась. Разаслаў он па ўсім сьвеце ведамасьці аб гэтам, да і еты дзед з сынамі пачулі, што такая да такая штука е. Да старшыя сыны кажучь:

– Пайдом, да ці не зрабім мы яго?

І ўбралісе ў дарогу, набралі сабе белаго хлеба і віна, і разных дадаткаў і пашлі. А той дурный доўго седзеў да й думаў: ці ему іці, ці не? І наканец дадумаўсе, штоб пайці шчасья спробаваць. Да й гаворыць да бацькі:

– Пусьціце мене – і я пайду летучаго карабля рабіць.

– От, лезі на печку! Куды табе шчэ цягацьса дурному! Хіба ты пойдзеш людзі смешыць.

– А я, – кажэ, – такі пайду да й годзі. Дайце мне толькі хлеба на дарогу і адзене белае.

– А як жэ! Зараз! Ідзі як стаіш. Калі хочэш іці, а мы табе нічога не дадзім, бо ў нас нема.

Дурный паседзеў да й падумаў:

– Не, такі пайду – што Бог дась, то і будзе.

Да й просіць у бацькі:

– Тато, о тато! Пусьціце мене – я пайду.

– А куды ты, мой сын, пойдзеш?

– Пайду карабля рабіць.

– А чы ж ты ізробіш?

– Калі Бог дась, то можэ зраблю.

Доўго яго не пушчалі, але ён гаворыць:

– Калі вы мне не пусьціце, то я сам уцеку, а ў хаце не буду седзець.

Наканец старыя далі ему чорнага хлеба і бутылку вады, да й он пашоў. Ідзе да й ідзе, дзень, а можэ і два – выйшаў на велікае поле. Гледзіць – старык ідзе.

– Дзень добры, дзедку.

– Дзень добры, небожэ. А куды ж тебе Бог несе?

– От, іду ў свет.

– А чэго ж ты ідзеш у свет?

– Казалі людзе, што кароль казаў, хто ізробіць летучага карабля, то за таго сваю дочку аддась.

– А чы ж ты ізробіш?

– А Бог яго ведае, ці зраблю, ці не. А пайці можна.

– Ну, добрэ. Да сядзьмо, а можэ маеш што есьці, то разэм зьедзім.

Да дурный кажэ:

– Ой, дзедухно, мой саколіку, у мене такій паганый хлеб, што і стыдно людзям паказаць.

– Но, дарма, – дзед кажэ, – былое хлеб.

Зняў дурный торбу, развернуў да й гледзіць: далі ему чорнага хлеба, а тут белы, а ў бутылцэ була вада, а цепер віно. Так ему стыд, што дзед падманіў, да просіць сядаць і кажэ:

– Ото, дзедку, у мене быў чорный хлеб і вада, а цепер белый хлеб і віно. Як гэта зрабілося?

– От, – кажэ, – што Бог даў, то і ёжмо.

Паабедалі аны – дзед падзякаваў да й кажэ:

– Куды ж ты цепер пойдзеш, небожэ?

– А Бог яго ведае, куды тут іці!

– Так я табе скажу, небожэ. Ідзі ты проста ў лес, і як толькі прыдзеш да першаго дзерэва, то ўдыр тры разы секіраю ў дзерэво, а потым перэхрэсьцісе і лажысе спаць. А як тебе пабудзяць, то ўжэ будзе карабель стаяць. Седай і леці, а каго на дарозе стрэнеш, то забірай з сабою на карабель.

Он падзякаваў таму дзеду да й пашоў у лес. Як толькі прышоў да перваго дзерэва, то перэкрэсьціўсе і секнуў тры разы секіраю ў дзерэво – а сам лег спаць. Спіць он, спіць – ажно чуе, што хтосьці будзе яго – падняўсе. Стаіць перэд ім карабель. Недоўго чэкаючы, сеў он і палецеў. Леціць да й леціць – ажно бачыць – чэлазек скачэ на адной назе. Задзержаў он карабля і путаецце:

– Чэму тут на адной назе скачэш?

– А патаму, – кажэ, – што на двох не магу памалу іці. Калі б я ту ногу ад уха адняў бы, то бы я адразу за сто вёрст скочыў, а як бы пастараўсе, то і за двесце.

– Ну, седай са мной.

Ну, добрэ – сеў і палецелі. Лецяць да й лецяць – ажно бачуць: чэлазек цэліцца стрэляць, а нідзе нічога не відно. Задзержылі аны карабля і путаюць:

– Куды ты цэлішсе, калі нічога не відно?

– Бо я, – кажэ, – за тысячу вёрст забіваю звера.

– Ну, седай з намі.

Добрэ – сеў і палецелі. Лецяць да й лецяць – ажно бачуць: лежыць чэлазек на дарозе, прылажыўшы да землі ухо. Задзержылі аны карабля і путаюць:

– Чэго ты лежыш на землі?

– Я, – кажэ, – слухаю, што на тым сьвеце робіцца.

– Но, седай з намі.

Добрэ – сеў і палецелі ўжэ ў чэтырох. Лецяць да й лецяць – ажно бачуць: чэлазек ідзе і несе мех хлеба. Задзержылі аны карабля і путаюць:

– Куды ты ідзеш?

– А іду, – кажэ, – у село на абед хлеба дабываць.

– А ето што ў тебе ў меху?

– То, – кажэ, – хлеб.

– Хіба ж табе таго мала?

– Да мне таго хлеба толькі як на адзін раз укусіць.

– Ну, седай з намі.

Добрэ – сеў і палецелі. Лецяць да й лецяць – бачуць: ходзіць чэлазек коло озера. Задзержылі аны карабля да й путаюць:

– Чэго ты тут ходзіш?

– А я, – кажэ, – хаджу, вады шукаю.

– А нашто табе вада?

– Піць хачу.

– А ето ж озеро маеш.

– Таго озера толькі мне на адзін раз будзе.

– Ну, седай з намі.

Добрэ – сеў і палецелі ўжэ ўшэсьцero. Лецяць да й лецяць – ажно бачуць: ідзе чэлазек у село і несе куль саломы. Задзержылі аны карабель да й путаюць:

– А куды ты ідзеш?

– У село, – кажэ, – іду.

– Да ці ў селе нема саломы, што несеш?

– Е салома ў селе, да не такая. Та салома, як ё разкідаць, то зробіцца зараз мароз велікій.

– Ну, седай з намі.

Добрэ – сеў і палецелі. Лецяць да й лецяць. Бачуць: ідзе чэлавек у лес і несе вязку дроў. Задзёржылі карабель, да путаюць:

– Куды ты ідзеш?

– У лес, – кажэ, – іду.

– Да ці ў лесе дроў нема, што несеш?

– Да такіх дроў нема. Тые, як іх разкідаць, то зараз стане войско.

– Ну, седай з намі.

Добрэ – сеў да й палецелі ўжэ ўдзевяцера. Лецяць аны просто ў каралёвы дварэц. Ажно кароль быў пры абедзе. Як толькі слугі пабачылі, што леціць карабель, так зараз далажылі каралю, а ён паслаў пабачыць, хто там едзе. Аж там едуць усе простыя мужыкі. Як гэто каралю казалі, он вельмі ўдзівіўсе – хто таку штуку зрабіў? Так паслаў шчэ пабачыць, хто там гаспадэрэм на тым караблю? Аж той гаспадар шчэ горшы ад усіх. Да й скончыў кароль першую патраву і выйшаў пабачыць на ганак. Так дурный падышоў, пакланіўсе і кажэ:

– Здароў, вашэ велікае гасударство.

– А што ты хочэш?

– А што? Да кароль казаў ізрабіць летучаго карабля, так я ізрабіў і прыехаў да караля.

Ну, добрэ, да шчэ гэто не канец. Пакуль я скончу абедцаць, ты мне прынесі вады жывучэй і зрастушчэй, тагды ты будзеш маім зяцем. А калі не прынесеш, то мой меч, а твая галава з плеч.

Дурный пашоў у свой карабель і гаворыць:

– Кароль казаў, штоб пакуль он абедае, була прынесена вада жывушча і зрастушча.

Да той чэлавек, што скакаў на адной назе, адвязаў сваю нагу ад уха, да як скочыў, то й прапаў. Нема! Аж тут кароль абед кончыў, а вады нема. Так той, што слухаў лежачы, упаў ухам да землі і пачуў, што он спіць пад мліном за сто вёрст. Дак той, што стрэляў, ухваціў свае руж’ё – як стрэліў, так просто ў той млін. Той схваціўсе – як скочыў, так адразу ў дварэц каралёвы. Кароль вылазіць з-за столу, ажно падаюць ему воду.

– Ну, – кажэ, – нема што! Зрабіў ты ўсё. Трэба вас цепер угасыціць.

Дак он казаў зарэзаць сорок пар валоў і дзвесце пудоў хлеба і сто бочэк віна – на тых восьмеро.

– Ну, кажэ, – я вам даю ўгашчэнье – а калі вы таго ўсего не пацеце, то мой меч, а вашэ галовы з плеч.

Да етай, што нёс хлеб, і той, што коло озера хадзіў, як сталі есьць, так усё зьзелі чысто, і шчэ ім мало было. Бачыць кароль, што нема што рабіць. Так казаў напаліць лазьню так сільно, штобы можна было іздалека іспекцісе. Да кажэ кароль на дурного:

– От бачыш, сегодняя ідзі ў лазьню да й выпарысе добрэ.

Добрэ. Пашоў дурный у лазню да й узяў куль саломы з сабою. Як толькі прышоў, так зараз адну жменю кінуў ле лазні – так неведомо, дзе той агонь і падзеўсе. А як вышоў у лазню, так стала так, як трэба. Выпарыўсе он добрэ і адзеваецца. А кароль сабе думаў: цепер будзе ему канец, а мне астанецца карабель. Адчыняе он дзверы – ажно бачыць, што лазня халодна, а он адзеваецца. Да як той дурный вышаў з лазні, так казаў разкідаць па полі тые дровы. Як толькі разкідалі, стала зараз войска. Кароль бачыць, што беда. Так зараз прысылае ему адзене свае і просіць яго да двара. Дурный улажыў адзене і паехаў. Як толькі прыехаў, так кароль яго абняў, пацалаваў і сваім зяцем назваў, да й казаў, штобы веселье гатавалі, а яго павёў да свае дочки. А патом зрабілі веселье, і я там быў, мёд-віно піў, па барадзе цекло, а ў генбе не было.

Мужык

Павет Рэчыцкі, вёска Юравічы

Быў сабе адзін багаты мужык. Такій он быў багаты, што і летам, і зімою поўна хлеба ў яго. А вельмі быў скупый і нікаму ані кавалка хлеба не даў. Да як жыта вымалаціў, так зсыпаў у яму – а калі тое жыта ўжэ падгнило, тады хлеб пёк – да й чэго сам не зьеў, то ў полі выкінуў, а нікому не даў. Раз да таго гаспадара заходзіць дзед і просіцца на ноч. Да й он гаворыць:

– Калі мне заўтра две копе жыта вымалаціш, то можэш перэначэваць.

– Добрэ, – дзед кажэ, – толькі штобы ты тады не прыходзіў у гумно.

Ну, добрэ. Улез той у хату, ажно аны вечэраюць – да яго не просяць. Сеў ён у куточку і гледзіць. Да як коньчылі самі вечэраць, то што не даелі дзеці, то ему падалі. Ну, нішто! Падзякаваў і за ето і лёг спаць. Назаўтра дзень, гаворыць дзед:

– Хадзем у гумно, то я табе вымалачу за начлег.

Пашлі аны ў гумно, той гаспадар адлічыў ему две капе жыта, он замкнуўсе і малоціць. Да той цікавый быў хаця пабачыць, што дзед робіць. Да стаў і церэз зірку падгледае. А дзед узяў да й запаліў жыта на таку, а сам ходзіць наоколо да падварочывае яго і кажэ сам сабе:

– Гоц, гоц, гоц!

Да й вымалаціў тое жыта так добрэ, што жыта асобна, і салома асобна, і мякіна асобна. Да й шчэ за начлег падзявакаў і пашоў. А той гаспадар як пабачыў, што дзед так малаціў, так выйшаў на вуліцу і гаворыць да сваго пабраціма:

– От, як я ўмею малаціць!

– А як жэ ты, – кажэ, – умееш?

– Гэй, калі б ты бачыў! Не паверыш, як я скажу. От, хадзім у гумно, то я табе пакажу.

Пашлі аны ў гумно, наскідалі жыта на ток, запалілі і сталі гаварыць, як той дзед:

– Гоц, гоц, гоц!

А агонь стаў разгáрывацьса і зрабіласе горача ў гумне, то аны вышлі на двор, да ўсё кажучь:

– Гоц, гоц, гоц!

Ужэ стала крыша разгáрывацьса, а аны не стараюцца, штоб патушыць, а шчэ падварочываюць. Да й усё гумно загарэло. Так аны бачуць, што пагано –началі тушыць і крычаць – ажно і хлеў заняўсе. Так і кiлька дамоў і хлевоў спаліласе. Тады аны пазналі, што гэто не дзед быў, а сам Госпад. Так таму гаспадару асталасе толькі то жыта, што было ў ямах, і саўсім збеднеў. Як напеклі хлеба з таго жыта, он узяў хлеб кроіць і гаворыць да сваіх дзецей:

– Ежце, мае дзеткі, хлеб патрошку, бо цепер вельмі дарагіі.

Да й хлеб выпаў із рук, а нож ему ў живот, і кішкі выпалі на стол. Да й дзеці асталісе сіротамі.

Казак

Павет Рэчыцкі, вёска Юравічы

Быў сабе ў аднаго пана казак. Таго казака пасылалі то з пісьмамі, то з грашыма. Ехаў он раз з пісьмом, аж тут ужэ позна зрабіласе, ноч запала. Думае он: штобы мне як да села даехаць! Да дзе на ноч папрасіцьса. Да прыежае он у адно село, да ўсюды агні патушаны. Спяць ужэ. Толькі ў адной хатцэ, бачыць, агонь гарыць. Ну, добрэ. Заежае он да тое хаткі, да конь его захрапеў. Да што рабіць. Трэба куды заехаць на ноч. Злез он з каня, прывязаў у плоці, да ўходзіць да хаты. Уходзіць он, ажно лежыць мёртвы чэлавек. Он перэкрэсьціўсе, аж той мёртвец устае і берэ его за руку і гаворыць:

– Стой, чэго ты ўцекаеш? Неможна мене аднаго аставіць, вернісе назад, не бойсе.

Казак спужаўсе, але што рабіць – ідзе за ім да хаты. А той мёртвец дастаў із печы мяса печонае і хлеба прынёс да й паставіў на стале і просіць вечэраць. Казаку не хочэцца есьці, да што рабіць – нема рады. Павечэралі рáзэм, да той мёртвец кажэ:

– А можэ ты піва выпьеш?

– Ой, нашто нам, – кажэ, – тое піва! Мы сабе трохі пагаворым, да больш нічога не трэба.

– Не, такі, пойдзем па піва.

Да берэ ведро і кажэ:

– Хадзім.

А казаку не хочэцца таго піва, а баіцца таго мёртвеца. Пашлі аны на вуліцу, да да адной хаты падашлі пад акно, аж тут он упаў. Казак его падняў, і пашлі

пад другую хату – да і там он упаў. Да й пашлі пад трэцю хату – да і там он упаў. Да й прышлі пад чэцьвёрту хату, і он палез у акно. А патам улез назад да й несе поўнае ведро крыві да й гаворыць:

– О, цепер будзе ў нас што піць.

Пашлі аны да хаты. Да казак кажэ:

– Трэба мне пабачыць маго каня – ці не ўцёк.

– Да куды ж он пойдзе атсюль!

Да як падашлі да каня, то он начаў рвацьсе да бунтавацьсе, а той мёртвец кажэ:

– Але ж ты паганого маеш каня.

– Да не паганый – толькі пужлівы вельмі, – ён кажэ.

Да той мёртвец хочэ іці дахаты піва піць, а казак асягаецца, думае: можэ пеўні засьпеваюць. Да нема рады – пашлі ў хату, да той узяў кружку, наліў гэтай крыві, выпіў – а патам ему наліў і дае ему. А он узяў і паставіў на стол да й кажэ:

– Я патам выпью.

А сам шукае якогась разгавора, пакуль пеўні не засьпеваюць. Да й кажэ:

– Пачэму вы ўпалі перэд первым акном?

– А то, – кажэ той, – патаму што ў таго гаспадара чорный кот е – то мне там неможна хадзіць.

– А пад другім акном чэго вы ўпалі?

– А ў таго гаспадара чорны пёс е – то мне неможна хадзіць.

– А пад трэцім?

– А ў таго гаспадара чорный вол е – то мне такжэ неможна хадзіць.

– А ў чэцьвэртэ чэму палезлі?

– Бо там нема нічога чорнаго – то мне хадзіць можна.

– Так скажыце вы мне, якога то вы набралі піва?

– Да гэто піво з чэлавечэй крыві.

– Да як жэ вы его магли набраць?

– Як жэ! Да й аны ўсе спалі, так я прышоў і павысмоктываў з іх кроў.

– То ж аны цепер нежывые.

– Але, – кажэ, – нежывые.

– Да як жэ іх можна аджывіць?

– А так іх можна аджывіць – у мене ў клеці е закопаных две бутэлькі – адна чырвона, а другая белая. Так тые бутэлькі дастаць і з чырвонай памазаць мушчыну, а з белай жэншчыну, то аны паўставаюць.

Да і зноў он сабе таго піва наліў і казаку такжэ наліў – да й казак гаворыць:

– Нехай пастаіць, пайду я сваго каня пабачу.

– Да выпій уперод піва, да патам пойдзеш.

– Ай, не, – кажэ, – трэба первей пайці.

– Ну, так хадзім разам.

– Ну, добрэ.

– Да разчыньмо агонь, то я табе пакажу свае дабро, што е ў мене.

Запалілі аны агонь да й пашлі да клеці. А там бочкі стаяць, паўнюсенько насыпаны. Угледзелі аны тые бочкі, аж падходзяць да адной, дагары дном

перэвернутаі, да й падняў ё той мёртвец і вуцягае аттуль авечью шкуру, поўную грошы, самого золата. Паглядзелі аны на тое золата да й усунулі назад, і пашлі да хаты. Да той мёртвец ізноў ему тое крові налевае, да он кажэ:

– Нехай пастаіць, я патом выпью.

І думае сабе:

– Кабы ўжэ хутчэй пеўні заспевалі!

Да й путае таго мёртвеца:

– А вы ужэ даўно так лежыце ўмёршы?

– А ўжэ, – кажэ, – два годы як я памёр.

– А пачэму вы тут лежыце?

– А патаму што мне не могуць пахаваць, бо я колісь быў велікім знахаром, і цепер ніхто не можэ да мене даступіцца. Кабы хто ведаў, як тое зрабіць, то можна бы мене пахаваць – да ніхто не ведае.

– А як жэ тое зрабіць?

– А так. Трэба пашукаць дзе асінавага адналетка і зрабіць з яго кол войстры. А з асіны трэба зрабіць крыж. І тады той крыж могуць несці толькі недаросткі і толькі аны могуць вайці ў маю хату – і то так, штобы крыж уперод, а за ім гэтыя ўсе. Да трэба мне гэтым асінаваым калом прабіць грудзь навылёт – то я тады магу саўсім памерці – а то іначэй ніяк не магу. І тады можна будзе мене пахаваць. Аны бы даўно так зрабілі, кабы ведалі, бо я ўжэ ім багата шкоды нарабіў за тые два годы, бо я часта хадзіў па піва...

Да толькі он то сказаў і хацеў шчэ таго піва піць, аж тут піунь: кукарэку. То он як бы не быў – упаў на свае места мёртвы – як бы непраўда, што он хадзіў і гаварыў. Да казак вышаў на двор і лёг ле каня. А назаўтра дзень, устае он – бачыць, усё пазарастала, хата мохам абрасла, да і клець у моху. Вышаў он на селішчэ – да было трохі людзі на вуліцы, то папужалісе – думалі, што можэ мёртвец ідзе. Давай уцекаць! Да он як стаў на іх гукаць, да й аны пачулі людзкій голас, то сунялісе і самі не ведаюць, што ім рабіць. Аж пабачылі, што якісь чзлавек, да сталі путацца. А он ім усё разказаў.

– Да, – кажуць, – шчасье твае, што жыў астаўсе. Бо он багата людзей пагубіў.

Аны так размаўляюць, ажно бегуць з таго канца, у каторый хадзіў казак з знахаром. Прыбегаюць з плачэм.

– От, братцы, – кажуць, – прапалі мы саўсім! Сей ночы памерла ўся семья да адной души!

А той казак кажэ:

– А што вы мне даце, калі я іх вам аджыўлю і вашага знахара пахаваю на вечныя часы, што ўжэ хадзіць ніколі не будзе

Людзі, як гэто пачулі, то аж да ног пападалі ему і давай яго прасіць:

– Беры сабе ў нас што захочэш, толькі так зрабі.

А он кажэ:

– Ну, добрэ. Ідзеце вы ў лес і пашукайце асінавага адналетка.

Зараз аны пабеглі і прынеслі тую асіну, і зрабілі крыж і кол войстрый. Да пазвалі папа і сабралі недаросткаў, і далі ім крыж несці. А казак узяў кол

і шоў упэредзі. Як толькі прышлі ў хату, ажно падымаецца той знахар і крыкнуў. А тут і крэст у хату – так он і ўпаў. Да стаў поп чытаць, а казак стаў яго прабіваць. То он так крычаў разнымі галасамі: і па-чэлавечы, і па-конскі, і па-сабачы, а наканец закрычаў такім голасам, што ніхто такога голаса не чуў. Да прабілі ему грудзь, да й вынесьлі, наклалі агня і спалілі да й попёў раздулі. Да патом пашлі ў яго клець і адкапалі тые две бутэлькі, да й пашлі туды, дзе былі помершы, і пасмаравалі іх гэтым лекарствам. То аны паўставалі і гавораць:

– Ах, як мы доўго спалі!

А казак гаворыць:

– Да вы былі заснуўшы навекі, кабы не я.

Да аны сталі яго цалаваць і абдымаць. Да й надавалі таму казаку грошы столькі он схацеў. А он уздумаў на тую шкуру авечью, што бачыў у клеці. Так пашоў у гэту клець, дастаў ту шкуру да й забраў усё золата і паехаў дадому. А тые засталісе ў сваём сале спакойна жыць да й пажываць, да й дабра нажываць.

Салдат

Павет Рэчыцкі, вёска Юравічы

Быў сабе чэлавек. Да й он велікій знахар быў. Було ў яго тры сыны: два старшыя пажэнілісе, а найменьшаго ўзялі ў салдаты. Да той чэлавек прэд сьмерццю прыказаў сваім сыном, штобы ему кождай ночы была ўпечона цэлая карова і две печывы хлеба. Узяў он да й памёр. Так тые сыны кождаго дня рэзалі карову альбо вала і пеклі хлеб. Наканец дажылісе да таго, што зарэзалі астатнега вала, а назаўтра асталося толькі адно цяля, і на таго ўжэ нож быў прыгатованы. Да і начэваць у сваей хаце етые сыны не маглі, бо ўночы приходзіў бацько і еў. Так аны на ноч да суседа прасіліся, а ў хаце нікого не было.

Ажно раз той сын, што быў салдатам, вараціўсе із вуйска і приходзіць дадому. Да й апазніўсе на дарозе, і приходзіць да села, аж агні патушэны, толькі ў іх хаце агонь гарыць. Приходзіць он у хату, аж бацько седзіць за сталом і вечэрае.

–Здароў, – кажэ, – ацец радной!

– А здароў, мой сынок. Як тебе Бог сюды прынёс, і як твае здароўе?

Да просіць вечэраць із ім – і вынімае з печы валову печэню і хлеба булак две, і кладзе на стол. Да пакуль той салдат аглянуўсе, то уж нема нічога на стале. Да путае салдат:

– А дзе ж ето мае браты, што іх нема ў хаце?

– От, пашлі да суседа на ноч – захацеласе ім.

Ну, добрэ. Да той бацько гаворыць:

– Ты ж, мой сынок, лажысе і спі, а я шчэ нескоро лягу.

Да й салдат лёг сабе і заснуў. Назаўтра рано паўставалі і приходзяць яго браты. Адчыняюць дзьверы, ажно чэлавек лежыць на лаўцэ. Папужалісе трохі –

да бачуць, што не бацько, а салдат – да кінулісе к ему да й его сталі цэлаваць.

І путаюць:

– Што ты ўчора бачыў у нашэй хаце?

– Нічога, – кажэ, – я не бачыў. Позно прышоў, да із вас нікого не было, толькі бацько вечэраў, да і мне вечэраць прасіў. А патом я лёг спаць.

– А з кім бацько вечэраў?

– Да я нікого не відаў.

Да тые браця гавораць:

– Ты ж не ведаеш, што наш ацец ужэ месяц як памёр.

– То он помершы?

– Але, – кажуць, – помершы.

То салдат той зрабіўсе як нежывы і рукі апусьціў. А патом кажэ:

– Так чэго ж он ходзіць па сьвеце?

– Да мы не ведаем, чэго он ходзіць. Нехай бы уж і хадзіў сабе, да хаця бы не еў. А то он усю нашу худобу паеў – мы церэз его ўжэ саўсім збеднелі.

– Да як жэ гэта?

– А так – як уміраў, то прыказаў нам, штобы ему каждае ночы ўпекці вала і печыво хлеба, да й прыходзіць і ўсё тое паедае дачыста.

Да салдат падумаў і гаворыць:

– Но, на ету ноч не трэба нічога ані пекці, ані варыць – ужэ я ему дам рады.

Тые браты хацелі астатню целіцу зарэзаць, дак он не пазволіў.

– Не бойцесе – ужэ я тут з ім спраўлюсе – а вам не будзе беды.

Дак аны пашлі да суседа на ноч, а салдат аставіў сабе братнего хлопчыка і чэкае. Ажно около поўначы прыходзіць той небошчык, і зараз ідзе да печы. Пабачыў – нема нічога. На стол паглядзеў – нема нічога. А салдат путае:

– А што вам трэба?

– Да мне, – кажэ, – трэба печонный вол і печэнье хлеба.

– Нема тут ані вала, ані хлеба – і ніколі уж не будзе. А вы тут не хадзіце большэй.

Да той небошчык пастаяў, падумаў да й кажэ:

– Ведаеш што, мой сынок, хадзім мы на веселье.

Салдат устаў, адзеўсе і пашлі. Прышлі на тое веселье, так зараз таго салдата пазналі і сталі его ўгашчць. То як настаўляюць на стол усего, то так у адну мінуту не ведама, дзе тое падзеласе. А его бацька стаіць у парозі, да гэта ўсё прыберае. А патом кажэ да сына:

– Пайдзем мы ўжэ дадому – ужэ нам пара.

Вышлі аны на вуліцу, то той ацец кажэ:

– А ведаеш ты што?

– А што?

– Да гэтые маладые ўжэ нежывые.

То сын стаў і пагледае, да гаворыць:

– Чэму ж так?

– А таму што я із іх кроў павысмоктываў.

– То уж іх і аджывіць неможна?

– Да чэму ж неможна? Можна. Да такім спосабам: у таго чэлавека есь чорная карова, і ана цепер цельна, і ў тое каровы двое целят е – бычэк і цялушка. Так узяць тую карову, зарэзаць і дастаць тые целята, паразрэзаць, выняць іх сэрца, і із сэрца целіцы памазаць кроўю маладую, а із сэрца бычка – маладога – то аны аджывуць.

– Ну, добрэ. А чэм жэ вас можна ўбіць?

– А мне іначэй неможна ўбіць, як гэтым калом, што адзін канец у землі сагніе, а патом перэвернуць яго другім канцом. Альбо такую осяю, што сама на роўнэй дарозе адпадзе. То тым.

Да як толькі он кончыў ето гаварыць, аж тут пеўні засьпевалі, і он зараз пашоў на свае места, як его не было. А салдат пашоў дахаты. Да бачыць он, што той хлопчык не рушыцца. Да кінуўсе да жыл, аж жылы пазамералі. Но, нема што рабіць, трэба дня дажыдацца. Так он лёг на лаўцэ і заснуў. Назаўтра рано папрыходзілі его браты. Ажно салдат спіць, але хлопчык лежыць мёртвы – уж і холад ад его ідзе. Так аны ў голас, у плач, а салдат гаворыць:

– Не чэпайце, не рушце – будзе жыў.

Так аны его не чэпалі, толькі накрылі і аставілі – нехай лежыць. А салдат адзеўсе і пашоў праверыць, ці маладые памерлі, ці не. Прыходзіць да тое хаты, аж там не веселье ўжэ, а трэба магілу гатовіць на вечныя часы. Да той салдат гаворыць:

– Не бойцесе – аны будуць жывы.

То аны як тое пачулі, то уж не ведалі, дзе его пасадзіць.

А он кажэ:

– У вас е чорная карова?

– Е, – кажучь.

– Так ё трэба зарэзаць.

Пашлі аны за хлеў, зарэзалі карову і дасталі тые целята, а патом парэзалі тые целята і падаставалі з іх сэрца і памазалі маладых. То аны зараз і паўставалі. Так аны пашлі і памазалі таго хлопчыка, і он такжэ ўстаў.

– Ну, добрэ, – салдат кажэ, – а цепер ведаеце што?

– А што?

– Пашукайце мне кала перэверэтма.

Нашлі аны кала і прынеслі. Тады салдат пазваў папа і людзі сабраў, і пашлі аны на могілкі. Прыходзяць аны да его магілы, ажно бачуць печора ў землі. Так аны разкапалі магілу і дасталі труну, і ўцягнулі із ямы. Адкрылі ту труну, аж он лежыць галавой удал. Так перэвернулі его, так як павінен быць, і перэбілі гэтым калом, і закапалі на вечныя часы. А самі ўжэ жылі сабе спакойна.

Царскі сын

Павет Рэчыцкі, вёска Ужынец

Жыў сабе чэлавек – і памерла жонка яго. Аставіла ана ему две дочкі. Да й он з другой ажэніўсе. Эта жонка другая не хочэ з ім жыць да за етых дзецей. Гаворыць:

– Калі ты етые дзеўкі дзе-ліба падзенеш, так я буду з табой жыць, а так не хачу.

От, он іх узяў, пабраў на ноч, кажэ:

– Пайдом у лес, вы будзеце ягады браць, а я дроў насеку, да й вы шчэпкі пазбіраеце.

Узяў он етые дзеўкі, пасаджаў да й павёз. Завёз у лес.

– Зберайце тые ягады, а я пайду недалечко, дроў насеку.

Сталі аны ягады браць, а он пашоў, пашоў да й іх пакінуў. А сам паехаў дадому. Аны збералі, збералі – патом агледзелісе – нема бацькі. Гукалі, шукалі, наканец, паселі кале берозкі да й плачуць. Плакалі аны, плакалі – аж пашла з слёз рэка – і пашла пад царскі дварэц. Царскі сын вушаў і глядзіць:

– Аткуль эта рэка ўзяласе? То не было, а то стала рэка!

От, ён казаў гіляру выстраіць, сеў і паехаў пабачыць, аткуль рэка ўзяласе. Прыежае – бачыць: дзевачкі две седзяць пад берозаю і плачуць. От, он забраў тые дзевачкі на ту гіляру, павёз у свой дварэц і казаў зрабіць такую ізбу, штобы не бачылі нікого, ні людзі, ні соўнца – толькі наняў гувэрнэраў, штобы іх паўчалі і даглядалі, пакуль аны не вырастуць. Ужэ аны павырасталі – от етый царскі сын вечэрам пашоў пад іх акно і стаў слухаць, што аны гавораць. Больша гаворыць:

– От, мая сестра, кабы мне ўзяў царскі сын за себе, я б ему зрабіла вуйско із ружьём із усім, больш як он бачыў.

А меньша гаворыць:

– От, кабы мне ўзяў царскі сын за себе, то я бы ему родзіла дванадцаць сыноў як каласоў, у лобе мясяц, у патыліцы звезда, па локце ў золаце, а па калена ў срыбром.

Царскаму сыну не спадабаласе вуйско, а спадабалісе сыны. Узяў і ажэніўсе з меньшай. Да старшэй сестрыцы купіў он на шляху карчомку, пасадзіў, штобы таргавала да й сабе жыла. Жывуць аны, жывуць, да й убраўсе царскі сын у другое панства і пакінуў ее, жонку, брэменну. От, ана і абрадзіласе і якраз радзіла дванадцаць сыноў, як каласоў, у лобе мясяц, у патыліцы звезда, па локце ў золаце, а па калена ў срыбром. Етый цар, ацец яго, вельмі рад, што такіе дзеці парадзілісе. А не было тагды етых таляграм, машын – а дась каму пісьмо – несе. Да і той ацец назначыў салдаціка да пісьма і паслаў сваму сыну. От, етый салдацік ішоў да зайшоў у карчомку, дзе тая больша сестра таргавала. Ана ж разпыталасе да зачэла яго паіць, трактаваць – он напіўсе і заснуў. Так ана ўбрала канверт, распечатала, пісьмо прачытала і напісала другое: што твая жонка

дванадцать щчэнят родзіла, і ўсе мурзікі. Салдацік праспаўсе і пашоў. Царскі сын прачытаў да й удзівіўсе. Думае: што ето значыць? І напісаў: да маго прыезду штоб іх не траціць. Пашоў салдацік назад – зайшоў ізноў у тую карчомку. Ана его напоіла, патрахлавала, да й он заснуў. Ана ўзяла пісьмо, распечатала і другое напісала: штоб іх, етых щчэнёнак, патраціць да маго прыезду. Дарма што сестра! Прыходзіць салдацік да царскага атца. Думае он:

– Шкода іх траціць. Але сын так схацеў – трэба.

Зрабілі гіляру, пасадзілі адзінадцать і пусьцілі на морэ. А дванадцатаго – зрабілі бочку, абілі жалезнымі обручамі, пасадзілі матку і его – і такжэ пусьцілі на морэ. Аны паплынулі. Етые адзінадцать Змей забраў іх к сабе. А дванадцатый з маткай плыў, плыў, пакуль не вырас. Да вельмі сілен быў. Прыперла іх вада на таку выспу, да ў велікі лес. Як аперсе нагамі, так абручы палопалісе і вылез он з маткай на ту выспу. Пастроілі аны сабе дамок і жывуць. Ажось едуць купцы караблямі і бачуць, што на выспе не было нічога, а тут дамок стаіць. Астанавілісе і пашлі ў той дамок паглядзець – хто тут дамок пастроіў. Аны прышлі, паздараўлялісе, он іх пачаставаў – да й паехалі ў тое царства, дзе аец его царстваваў. Да той аец, па страценю жонкі і сыноў, ажэніўсе з ее сестрыцу да й жывуць. А он, як тые купцы выэхалі, скінуўсе галубцом і палецеў за імі: што будзе его аец гаварыць з купцамі? Прыежаюць купцы, таргуюць, да той аец путае:

– Паны купцы, вы па сьвеце ездзілі, много бачылі, ці не відалі якога дзіва?

Да аны гавораць:

– Вашэ Імператарске Велічэство, мы па сьвеце ездзілі, много бачылі – да такога дзіва шчэ не відалі. На таком то моры, на такой выспе, стаіць дамок красівы ва́жно, а ў том дамку живе матка з сынам. Да мы такіх людзі не відалі: у его ў лобе месяц, у патыліцы звезда, па локце ў золаце, а па калена ў срыбром.

Вyslухаў ето той цар – да жонка, цётка іх, кажэ:

– Якое ето дзіво! От важнейшэ дзіво: не ў нашэм царстве, не ў нашэм гасударстве, на таком то моры, на такой то выспе, стаіць явар, на том яварэ седзіць кукаўка – як кукне, так салдата з ружьём выкукне – да й становіцьса.

А он тое vysлухаў – падняўсе, і палецеў шукаць тое кукаўкі.

І трапіў, да й схваціў ее і прыташчыў у свой дамок і пасадзіў на яварэ. Цепер едуць другіе купцы, да заехалі да таго дамку. Он запрашывае іх, частуе, да паехалі ў тое царства, дзе аец его царстваваў. А он, як тые купцы паехалі, скінуўсе галубцом і палецеў за імі: што будзе его аец гаварыць з купцамі? Прыежаюць купцы, таргуюць – да той аец путае:

– Паны купцы, вы па сьвеце ездзілі, много бачылі, ці не відалі якога дзіва?

Да аны гавораць:

– Вашэ Імператарске Велічэство, мы па сьвеце ездзілі, много бачылі – да такога дзіва шчэ не відалі: на таком то моры, на такой то выспе, стаіць дамок красівы ва́жно, а ў том дамку живе матка з сынам, а ў таго сына ў лобе месяц, а ў патыліцы звезда, па локце ў золаце, а па калена ў срыбром. А перэд дамком стаіць явар, а на том яварэ седзіць кукаўка, а як кукне, так салдата з ружьём выкукне – да й становіцьса.

Ана зноў, тая цётка, падхватывае:

– Якое ето дзіво! От важнейшэ дзіво: не ў нашэм царстве, не ў нашэм гасударстве, на таком то моры, на такой то выспе, есь кабан, што лычэм арэ, а ухам сее, а хвостом скародзіць, а ўсьлед за ім жыто родзіць.

От, он тое выслухаў – падняўсе і палецеў кабана шукаць. І трапіў, і схваціў яго, і прыташчыў у свой дамок. Да едуць трэціе купцы, да заехалі да таго дамку. Он запрашывае іх – пашлі к ему. Паздаровалісе, он іх пачаставаў, да й паехалі ў тое царства, дзе аецц его царстваваў. А он, як гэтыя купцы паехалі, скінуўсе галубцом і палецеў за імі: што будзе его аецц гаварыць з купцамі? Прыежаюць купцы, тругуюць – да той аецц путае:

– Паны купцы, вы па сьвеце ездзілі, много бачылі, ці не відалі якога дзіва? Да аны гавораць:

– Вашэ Імператарске Велічэство, мы па сьвеце ездзілі, много бачылі – да такога дзіва шчэ не відалі: на таком то моры, на такой то выспе, стаіць дамок красівы важно, а ў том дамку жыве матка з сынам, а ў таго сына ў лобе месяц, а ў патыліцы звезда, па локце ў золаце, а па калена ў срыбром. А перэд дамком стаіць явар, а на том яварэ седзіць кукаўка, а як кукне, так салдата з ружьём выкукне – да й становіцьса. А есь там шчэ кабан, што лычэм арэ, а ухам сее, а хвостом скародзіць, а ўсьлед за ім жыто родзіць.

Так яна, тая цётка, падхватывае:

– Якое ето дзіво! От важнейшэ дзіво: не ў нашэм царстве, не ў нашэм гасударстве, на таком то моры, на такой то выспе, вылетаюць адзінадцаць братцоў, хусту разсцеляюць і ў карты іграюць.

Як он тое выслухаў, падняўсе і палецеў браці сваіх шукаць. Да й он ведаў ад маткі, як гэто з німі зрабілі. Натрапіў на сваіх браці. Хусту разсцелалі і ў карты ігралі – между німі он дванадцатый упаў. Аны не магуць адзін другога ўзнаць, бо ў іх голас у голас, і ліцо ў ліцо. Гулялі яны, гулялі – да той гаворыць:

– Годзі ўжэ, братцы, гуляць, трэба нам лецець да маткі.

А Змей іх маленькіх забраў – так аны не помняць маці, а его за бацька маюць. Так сталі спорыць – не хочучь лецець да маткі, да хочучь да Змея. Да й кажуць:

– Паляжэм спаць, куды галовамі, туды падоймімсе і палецім.

Палеглі аны спаць – да таго сон не берэ. Да бачыць – аны лежаць усе голаву ў сторану, дзе Змей жыве. Так он узяў і пазаварочваў іх. Яны праснулісе, усталі да й палецелі ў той дамок, што он пастроіў, дзе маць іх жыве. Жывуць аны да й жывуць. І кукаўка ў іх кукае да кукае, і вуйска больш накукала, як у іх атца. Да яны пішуць да атца, штобы он сеў на гіляру і прыехаў да іх на бал, а есьлі не прыедзе, то зробім батэрые і заваюем усё царство. Бачыць цар, што не жарты, што аны хочучь ваёваць. Зрабілі гіляру, сеў з жонкай і едзе на ету выспу. Аны вышлі да бацькі, скланілісе. Прабылі аны там і справу разбералі. Да ту цётку ў бочку замкнулі, жалезнымі абручамі абілі і на морэ пусьцілі – да й ана і да сегоня плыве. А аны з маткай варацілісе да царства аеццакаго і да сегоня царствуюць.

Чалавек, мядзведзь, воўк і лось

Павет Рэчыцкі, вёска Ужынец

Пашоў чэлазек у лес да ўлі. Ажось ідуць медзведзь, лось і воўк. Гавораць:

– Хадзім чэлавека ўб'ём.

А воўк кажэ:

– Ой, не ідзеце, он сваім розумам нас усіх перэведзе.

Не перэспорыў іх. Кажуць:

– Нехай он нам пакажэ свой розум.

Прыходзяць к чэлавеку, кажуць:

– Чэлазечэ, пакажы нам свой розум, а не, то мы тебе зьедзім.

– Добра, – кажэ, – да мой розум астаўсе ў дому – каторы пойдзе са мной прынесці?

Меркуюць аны самі, катораму іці па розум.

– Ідзі ты, медзведзь.

– Ей, не, я веліка штука – і сабакі, і ўсе пабачуць. Трэба лося паслаць.

– Да й і я жэ веліка штука – будуць тыкаць на мене. От ты, воўк, усюды коле села ценькамі прыдзеш і ніхто не пабачыць.

Пашоў воўк з ім. Прышлі да хаты – узяў чэлазек жарніцу, зачэпіў воўку на шыю да й кажэ:

– Ото мой розум – несі!

Ідуць назад да лесу. Ідуць, аж чэрэз рэчэньку кладка. Воўк ідзе, да камень водзіць яго туды-сюды – упаў он у воду. Прыходзіць чэлазек да медзведзя.

Путае медзведзь:

– А дзе ж воўк?

– Да он розум несе – важкі вельмі – так памаленьку ідзе.

А лось лёг да й заснуў. Чэлазек, чэкаючы на воўка, сеў сабе, узяў хлеба, келбасы і есь. А медзведзь просіць:

– Дай жэ і мне.

– Не, – кажэ, – не дам, бо як папробуеш, то і мне зьеш.

– Не, – кажэ, – я тебе есьці не буду, толькі дай.

Даў он ему кавалак келбасы. Медзведзь зьеў – смачно! Просіць шчэ. Чэлазек гаворыць:

– Ты не ведаеш, дзе ё браць! От, тут лось лежыць – раздзеры яго, будзе келбаса, шчэ і мне патракуеш.

Медзведзь жывенько лося разадраў:

– Ну, – кажэ, – дзелаімо келбасы.

– Но, добра, да я тебе прывяжу.

– Як жэ ты мне прывяжэш?

– От, стань коле хвоі да й абнімі ё, а я тебе плетню завяжу.

Он стаў коле хвоі, чэлазек абматаў яго добраенько.

– Сценісе, ці павернешце?

Медзьведзь не вернецца.

– От, я буду чыніць келбасы.

Пашоў, добру кічку выкапаў, дубовую. Ідзе да медзьведзя, стаў у чэрэп біць.
Дак медзьведзь кажэ:

– Е, праўду воўк гаварыў, што чэлавек розумам нас усіх перэведзе – і лося нема, і воўк дзе там здох – і мне уж не будзе.

Медзьведзя ўбіў, скуру зняў да й прадаў – а лося мяса зьеў.

Служба ў цара

Павет Рэчыцкі, вёска Ужынец

Жыў сабе цар – да ў яго было салдат-ахотнікаў багата. Быў у той роце, у цара, храбрый салдат Хвэдон. Он хадзіў на палёваньне. Хадзіў, хадзіў, да не ўдалосе ему нічога застрэліць. Бачыць – на дзэрэве седзіць бальшушчая арліца. Злажыўсе, стрэліў да ее – упала із таго дзэрэва. Прыбег он, хочэ голаву сарваць і ў торбу несці, да й ана кажэ:

– Е, Хвэдоне, не зрываў мне голаву, а занесі мне ў сваю ізбу, пасадзі на акне да й гледзі – як я буду дрэмаць, дак ты ўдары мне наодліў.

Заташчыў он ё ў сваю ізбу, пасадзіў на акне, седзіць. Да й задрэмала – ударыў ё – зрабіласе красна панна. Да вельмі ж ему спадабаласе. Канчае он службу ў таго цара – можна уж іці дадому. Да ажэніўсе он з ёю, да сваей хаты завёў, і жывуць. Яна кажэ:

– Пастарайсе мне грошы.

Чэлавек бедны, не было ў яго. Так пашоў он у роту сваю, просіць таварышы, у таго ўзяў, у таго – і сабраў сто рублёў. Прыносіць і ёй аддае. Да й ана кажэ:

– Мне грошы не трэба, а ідзі купі шоўку за ўсе сто рублёў.

Пашоў, купіў шоўку за сто рублёў.

Ана як стала плесьці, так наплела і наткала такой ручнік, а на ім усе ўрочышча, сколькі мароў і рэк і гарадоў – усё, што есь, як на плане паказала. Да й кажэ:

– Несі ў горад, прадай.

Панё да й вывесіў. Бедны не прыдзе таргаваць, а прыходзяць хто з грашыма. Прыходзяць купцы, двесце, трыста рублёў даюць, да і пяцьсот даюць ужэ. Едзе на каню царскі ад’ютант, відзіць грамаду – што аны таргуюць? От, той царскі ад’ютант путае:

– Што вы тут таргуеце?

– Добру штуку таргуем, да не можэм купіць.

Ад’ютант пад’ежае, пабачыў; да выймае дзьве тысячы рублёў. Хвэдону дае да кажэ:

– Гэта мой ручнік.

Павёз он той ручнік к цару. Да цар кажэ:

– Дам я чтыры тысячы, штоб мне такой сплела.

А он, той ад'ютант, кажэ:

– Я ведаю, дзе тая хата, дзе аны жывуць, пайду і скажу.

Паехаў к Хвэдону – просіць жонкі яго, штобы шчэ такой ручнік сплела. Да ана вельмі красіва була і спадабаласе ему. Забыўсе, праседзеў он там, за-баўляўсе аж двое сутак. Патом ідзе он да цара, а цар насварыўсе на яго, што так доўго гуляў. Да той ад'ютант расказаў, так і так. Цару захацеласе самому пабачыць. Паехаў да Хвэдона, да як ана выйшла, як он ё пабачыў, то сáмо стала цару. Страшэнна ему спадабаласе. Прыежае он дадому да заве ад'ютанта:

– Ну, – кажэ, – бач! Штоб ты Хвэдону такую службу выдумаў, штоб он пашоў і прапаў. Твая галава ў том, як яго ўбіць, так, штобы ему трапіласе.

Той ад'ютант думае, думае – да нічога не можэ выдумаць. Паехаў он на глухою вуліцу, што мало хто ходзіць – аж ідзе старая баба-ведзьма.

– Здароў быў, чарскі шлуга. Да што вам трэба?

– Ах, матушка-бабушка, выдумай такому-то салдату такую службу, штобы пашоў да й прапаў.

Да ета баба кажэ:

– Эх, чэму? Ето можно выдумаць, як сабачэ муху паймаць. Нехай цар салдату так скажэ: не ў нашэм царстве, не ў нашэм гасударстве, не ў том, дзе мы жывём, на таком-то моры, на такой-то выспе есь звер ўродзе лося, адна серсьціна залата, а другая срыбна. Штобы ўдзень дастаў.

Ад'ютант бабе падзякаваў да й сказаў цару, так і так. Цар Хвэдона зазывае:

– Ну, ведаеш што, Хвэдон, служыў ты мне ў роце да шчэ мне паслужы. Не ў нашэм царстве, не ў нашэм гасударстве, не ў том, дзе мы жывём, на таком-то моры, на такой-то выспе есь звер ўродзе лося, адна серсьціна залата, а другая срыбна. Штобы ўдзень дастаў. А не, то мой меч, а твая галава з плеч.

Салдат не можэ адказаць. Прыходзіць дадому і плачэ. Жонка путае:

– Чэго ты плачэш?

– Да як жэ мне не плакаці. Цар мне такую а такую службу даў – прыдзецца прапасьці.

Да й ана кажэ:

– То шчэ не служба! Ідзі, Богу малісе і спаць лажысе.

Он пашоў, памаліўсе і спаць палажыўсе. Да й ана вышла на ганак – свіснула – прылецела к ёй двох маладцоў. Ана гаворыць:

– Не ў нашэм царстве, не ў нашэм гасударстве, не ў том, дзе мы жывём, на таком-то моры, на такой-то выспе есь звер ўродзе лося, адна серсьціна залата, а другая срыбна. Дастаўце мне яго.

Аны палецелі, зараз, за ноч дасталі звера. Пахажае па Хвэдонаму дварцу. Он устаў, залашчыў яго цару. Цар казаў за дзень, а он за паўдня явіўсе. Напаў цар на ад'ютанта:

– Ты не добра выдумаў. Выдумай ізноў такую штуку, штобы он пашоў да й прапаў.

Паехаў ізноў ад'ютант шукаць бабу. Натрапіў на ё:

– Ах, матушка-бабушка, не добрэ выдумала! Хвэдон ужэ звера прыташчыў. Выдумай ізноў такую штуку, штобы ён пашоў да й прапаў.

– Ну, добрэ. Нехай цар скажэ Хвэдону: штоб он ішоў туды, неведомо куды, і ўзяў то, неведомо што. Атсюды он не вернецца.

Ад’ютант бабе падзякаваў, да сказаў цару так і так. Цар Хвэдона пазваў і кажэ:

– Ну, добрэ, ты мне лося прыташчыў – да цепер я табе дам другую службу. Ідзі ты туды, неведомо куды, і дастань то, неведомо што. А не, то мой меч, а твая галава з плеч.

Прыходзіць Хвэдон дадому і плачэ. Жонка пугае:

– Чэго ты плачэш?

– Як жэ мне не плакаці, калі цар казаў, штоб я ішоў туды, неведомо куды, і ўзяў то, неведомо што.

– От его, – кажэ, – служба! Не ведаю, як будзе. Ну, да ідзі к цару і скажы, штоб даў табе грошы – дарога веліка, немажна без грошы.

Пашоў Хвэдон к цару і кажэ:

– Найяснейшы цару, мне трэба грошы на ету дарогу.

Назначыў цар кучу золата.

– Беры ўсю.

Набраў он сколькі мог і пашоў ізноў дадому. Да жонка кажэ:

– Цепер Богу малісе і спаць лажысе.

Он памаліўсе і лёг спаць. Цепер жа ана вышла на ганак, свіснула, прылеце-ло двух маладцоў.

– Не відалі вы таго, неведомо што?

– Не, – кажуць, – не відалі.

Назаўтра он устаў, дала ана ему клубочэк нітак і ручнік.

– Качэні клубочэк – дзе будзе іці, там і ты ідзі.

Наклала ему есьці, усё – он пашоў. Пакаціўсе клубочэк – он за ім ідзе. Да тым часэм цар, як его адправіў, так ё забраў да себе, хочэ з ёю жэніцца. А ана таму не рада. Зрабіласе пагана, брыдка, паскудна. Цар журыцца, што і добрый салдат прапаў, і жонка его да людзі непадобна. Да он, Хвэдон, пашоў за клубочкам. Не так скоро іці, як гаварыць. Ідзе да й ідзе. Наканец таго, бачыць – стаіць хатка. Пакаціўсе клубочэк у ізбу. Пашоў он усьлед за ім. У етой хатцы жыла старушка і дзьве дочкі-красавіцы. Пугаюць его:

– Куды ты ідзеш?

– Іду, – кажэ, – у веліку дарогу, замарыўсе вельмі – накарміце мене да й спаць палажыце.

Аны его напаілі, накармілі і спаць палажылі. Назаўтра ўстае он, тые панны вады паднеслі ему ўмыцца, даюць ему ручнік. Он гаворыць:

– Я свой маю.

Выймае свой ручнік, што жонка ему дала – да й аны пазналі, адабралі і панеслі к матцэ. Выходзіць тая матка:

– Здароў, зяць мой!

Да ана была матка его жонкі, а ето сестры ее. Пугаюцца:

– Куды ты, зяціку, едзеш?

Да он ёй усё расказаў, так і так. Ана кажэ:

– Не ведаю – пабачым.

Узяла ана ваўшэбную кнігу, стала чытаці. Выйшла на ганак, свіснула – прылецело чэтырох маладцоў. Гаворыць:

– Не відалі вы таго, неведомо што?

– Не, – кажуць, – не відалі.

– От, – кажэ, – прыдзеца зяцю прапасьці. Так берыце вы мне і маго зяця і несіце па воздуху на Кіян-морэ, да трымайце ўсоко на воздуху.

Узялі аны ё і таго Хвэдона да й панесьлі па воздуху. Трымаюць. Ана як свіснула, так усё, што есь на свеце – рыба, вужы, пташка, гадасць усяка – плыве, і бежыць, і леціць да іх. Ана гаворыць:

– Ці не відалі вы таго, неведомо што?

Усе ў адзін голас адказалі:

– Не, не відалі.

– Ну да, прыдзеца зяцю майму прапасьці.

Ажось жаба-старуха, што не здолела разэм явіцца, на астатку прыплывае. Клічэ:

– Ква, ква, я ведаю.

– Ну, добрэ. А ты яго заведзеш?

– Заведу.

– Ну, добрэ.

Набралі аны ў дзбанок вады, усадзілі жабу, он узяў дзбанок, пакаціў клубочэк і пашоў. Ідзе он, ідзе да жабу несе ў дзбане, да клубочэк коціцца. Наканец таго, прыходзіць он да рэкі – да тая рэка ўся агнём гарыць. Клубочэк скаціўсе да рэкі – нема! Жаба кажэ:

– Выймі мене з этаго дзбана і садзісе на мене.

Но, як жэ сесьці на ту жабу! За што трымацьса?

– Е, – кажэ, – гарбочэк у мене – трымайсе за яго.

Як узяла дуцьса, дуласе, дуласе, да надуласе, як бальшушча скірта сена. Хвэдон сеў, ухапіўсе за гарбочэк і моліцьса Богу, як тут не ўпасыць. Жаба прыгнула і рэку перэпрыгнула.

– Ну, гаворыць, ідзі. Тут будзе сцежэчка – ідзі пакуль ана коньчыцца. Там будзе стаяць дзэрэво, пад ім нара. Ты туды лезь – там схавайсе. Будзеш відзець, што там робяць, і ты так зробіш.

Пашоў он сцежкай – стаіць дзэрэво, пад дзэрэвам нара. Палез он туды. Цемно ў землі, нічога не бачыць. Да стаіць там шахфа. Залез он за ту шахфу, схаваўсе. Ажно прыходзяць два сьлепые. Гавораць:

– Шмат Розум, сьветло!

Стала сьветло. А тут пакое пекныя, веліке – от, як у пана Вітоля. Аны кажуць:

– Шмат Розум, есьці і піць!

Стаў стол засланы, а на ім есьць і піць, усего. Слепыя панаедалісе, панапівалісе.

– Шмат Розум, уберай!

Усё забраў, стала цёмно. Слепыя пашлі сабе. Дак Хвэдон, стоячы за шах-
фай, думае:

– Трэба мне папробаваць.

Да стаў камандаваць:

– Шмат Розум, сьветло!

Да стало сьветло.

– Шмат Розум, піць і есьці!

Да стаў стол засланы, а на ім піць і есьці.

– Шмат Розум, музыка!

Да начало граць – і скрыпкі, і бубен. Дзівіцца он.

– Шмат Розум, седай са мной, еж!

Хвэдон сам есь і піе, відзіць, што на стале прыбіраецца, а нікого не бачыць.

Наелісе, напілісе.

– Шмат Розум, уберай!

Усё забраў, стала цёмно.

– Шмат Розум, пойдзеш са мной?

Он его не бачыць, толькі чуе. Гаворыць он:

– Як жэ мне з табой не іці? Я гэтым слепым пядзсят гадоў служу, а ні разу
не казалі есьці – а ты первы раз прышоў і ўжэ есьці даў.

Вылезлі аны з нары і пашлі. Хвэдон ідзе – не бачыць нікого, а чуе. Прыходзіць
да рэкі. Жаба ждзэ его на бэрэгу. Сеў на жабу, перэпрыгнула ана рэку. Путэе его:

– Ну, што, ці дастаў?

– Дастаў, да неведомо што – ідзе са мной.

– Добрэ, ты ж ідзі за ім. Уж я табе непатрэбна.

Падзякаваў он жабе да й пашоў. Ідзе он, ідзе – захацеласе есьці.

– Шмат Розум, ці ты тут?

– А як жэ! Я ж іду.

– Шмат Розум, піць і есьці!

Стаў стол засланы. Наеўсе, напіўсе да й кажэ:

– Ой, умарыўсе вельмі! Ногі баляць.

Он гаворыць:

– Да чэго ж ты маўчаў. Даўно ў жонкі былі.

Як падхваціў Хвэдона, як панёс, то аж шапка ўпала. Дзве тысячы вёрст
лецелі. Да он кажэ:

– На моры есьць выспа – устроім там дамок. Будуць ехаць купцы – як пабачуць,
якую ты добру штуку маеш, захочуць паменяць. Аны такжэ добру штуку маюць –
мене за іх штуку паменяй. Да не лякайсе – я буду твой. Дарма што заменіш.

– Ну, добрэ.

Прылецелі да гэтай выспы, пастроілі сабе дварэц. Едуць купцы. Хвэдон іх
просіць да себе – прыходзяць.

– Шмат Розум, піць і есьці!

Да стаў стол засланы, усё е, што захочуць.

– Шмат Розум, музыка!

Да музыка грае. Аны едуць, пьюць, гуляюць. Вельмі ім та штука спадабаласе.

– От, – кажуць, – добра штука! Паменяймо!

– А ў вас якая штука?

Выймаюць аны скрынку – як адчынілі скрынку, пашлі салдаты адзін за другім – цьма! Зачынілі скрынку – сабралісе ўсе салдаты – нема!

– Добрэ, паменяймо.

Узяў он скрынку, да пашоў з гэтай выспы дадому. А тых пакоёў як не было, так і зноў нема. Ідзе он, ідзе да й кажэ:

– Шмат Розум, ці ты тут?

– А як жэ, тут.

– Да панесі мене.

Панёс он яго. Лецелі, лецелі. Да он кажэ:

– Мы зноў тут сабе дамок пастроім – да будуць купцы ехаць. Ты зноў з імі паменяйсе – мене ім аддай, а вазьмі ў іх добру штуку. А я такі буду твой.

Прылецелі аны, пастроілі дварэц. Едуць купцы. Хвэдон іх просіць да себе – прыходзяць.

– Шмат Розум, піць і есьці!

Да стаў стол засланы – усё есь, што захочуць.

– Шмат Розум, музыка!

Да музыка грае, аны едуць, пьюць, гуляюць. Вельмі ім та штука спадабаласе.

– От, – кажуць, – добра штука! Паменяймо.

– А ў вас якая штука?

Выймаюць аны скрынку – як адчынілі, стаў дом і пасаджэный сад, а худоба ідзе, якая трэба – і валы, і каровы, і коні, і авечкі – усё.

– Ну, добра штука, паменяймо!

Паменялі і пашлі! А он, той Хвэдон, узяў ету скрынку і ідзе. Да путаецца:

– Шмат Розум, ці ты тут?

– А як жэ, – кажэ, – тут.

Наканец таго, прыходзіць он у той царскі дварэц. А жонка яго, як ё цар забраў, зрабілася такая брыдка, незграбна! А патом скінуласе арліцай і палецела. Да як он прышоў, адчыніў скрынку – стаў дом з агародам, і фрукты вісяць, і худоба е – усё, як павінна быць. Так он адчыніў абалоне – да й арліца ўлецела ў хату, і стала такая, як даўней була. Жывуць аны да й жывуць. Праходзіць цар кале таго дому.

– Што гэто? Не было тут нічога, а то стаіць дом і агарод.

Пасылае слуг уведаміцца, хто тут жыве? Прыходзяць аны, кажуць, што тут жыве той Хвэдон і жонка яго. Цар разгневаўсе вельмі: паслаў яго да себе старацца, а он самому сабе таку штуку рабіў. Назначае салдатаў:

– Пайдзіце, прыведзіце яго да мене – я ему голаву з плеч зніму.

Прыходзяць салдаты, хочуць яго ўзяць. Да Хвэдон адчыніў сваю скрынку – выйшлі салдаты, пабілі царскіх – нема ніднаго! Шчэ большэ разгневаўсе цар. Выстраіў батэрые і ідзе сам на яго. Да Хвэдон як адчыніў сваю скрынку, як выйшло салдатаў цьма. Так пабілі, патапталі усё чысто – цара забралі і Хвэдону прывелі. Да як Хвэдон у цара служыў, так цепер цар у Хвэдона служыць.

Шчасце і доля

Павет Рэчыцкі, вёска невядома

Быў чэлавек бедный, бедненькі. Меў он жонку і дзеці, і пару валоў – да й больш нічога. Вельмі бедныя былі. Везе он дрова на месце да й думае:

– Як я мае дзеткі выкармлю?

Ажно бачыць – ідуць дзьве паненкі. Шчасье і Доля. Путаюць яго, аткуль он, да як ему ведзецца ўсё. Да й он ім і кажэ, так і так – беда, голад, нема нічога да й годзі! Змілаваласе над ім Доля, кажэ:

– Тэба паратаваць яго – дам ему што.

А Шчасье кажэ:

– Бэз мене нішто ему не паможэ.

Да й Доля дала ему тры рублі. Он падзякаваў, улажыў за кашулю і паехаў. Да захацеласе ему піць – нагнуўсе над лужу, тры рублі ўпалі ў воду – нема! Шукаў он, шукаў – не мог найці. Прыехаў дадому – да жонцэ разказывае. Ана кажэ:

– Другім разам, калі гэтыя паненкі табе што дадуць, не едзь ужэ далей, а варацісе назад.

Ну, добрэ. Паехаў он другій раз з валамі на месце, да ізноў сустракае Шчасье і Долю. Путаюць яго, а он ім кажэ ўсю праўду, як было з грашыма. Да й Доля кажэ:

– Калі ты такі кеп, што грошы згубіў, так цепер маеш толькі два рублі.

А Шчасье кажэ:

– Бэз мене нішто ему не паможэ.

Он уж на месце не паехаў, толькі назад вараціўсе дадому. Да не было жонкі ў хаце. Думае он:

– Дзе мне тут еты грошы палажыць?

Бачыць – стаіць гаршок з крупамі. Улажыў да гаршка еты грошы да й пашоў у поле. Прыходзіць жонка дадому, да стаіць сьлепый. Не мела ана нічога ему даць – узяла, усыпала ему тые крупы, з грашыма разэм.

Прыходзіць он, кажэ:

– Ну, Бог даў шчасье – два рублі прывёз.

– А дзе ж ты іх дзеў?

– А, – кажэ, – у гаршок з крупамі ўкінуў.

Дак ана заламіла рукі.

– Я ж тые крупы ўсыпала сьлепому! Да з грашыма разэм!

Пабеглі аны сьлепца шукаць – усе село збегалі – нема, да і чуткі нема! Ну, што рабіць! Паехаў он трэцій раз на месце з валамі. Ізноў сустракае дзьве паненкі – аны путаюць яго, да он ім усё кажэ, як было. Так Шчасье гаворыць:

– Да я ж казала, што бэз мене нічога не будзе. Цепер уж я табе дам гасьціньца. На табе тры толькі грошы – едзь на месце і купі сабе рыбу.

Паехаў он на месце, і думае:

– Якую ж то рыбу можна за тры грошы купіць. Ну, пабачым.

Прыехаў он, бачыць – чэлавек несе веліку шчуку – да за ім ідуць людзі да й таргуюць. Да той чэлавек кажэ:

– Не хачу вам задармо прадаваць – лучшэ таму мужыку аддам за тры грошы. Маеш, чэлавецэ, тры грошы?

– Маю, – кажэ.

– Давай – да сабе шчуку беры.

Узяў он гэту шчуку і паехаў дадому. Да як ё разсеклі, бачуць – аж у ўнутры седзіць яйцо залатое.

– От, – кажэ он, – Бог даў! Трэба нам за тое яйцо хаця солі купіць. Да купец, як угледзеў тое, так гаворыць:

– Беры ўсю маю краму, з таварамі, з усім – да мне дай гэто яйцо.

– Ну, добрэ, – он кажэ.

Да ўзяў краму, да начаў таргаваць, і жонку ўзяў да крамы. Да людзі ў яго куплялі – і стаў он найбагацейшым на ўсім сьвеце.

Кароль і каралева

Павет Рэчыцкі, вёска невядома

Быў сабе кароль з каралёваю, і мелі аны дόчушку. Да ўзяла тая каралёва да й памерла. Плачэ той муж па ёе – рукі ломіць, галосіць. Ну, думае, што мне рабіць цепер? Трэба мне жэніцца. Да палюбіў он сваю дочку – хочэ з ёю жэніцца. Дак ана плачэ: да як жэ мне за ражонаго бацька замуж іці. Грых! Ідзе ана на могілкі, плачэ на матчыном гробе. Ажось матка вуходзіць з гробу да й кажэ:

– Ты, мая дόчушка, так зрабі: нехай табе бацько купіць тры сукні: адна як зорачкі, другая як месяц, а трэця як соўнца. Да шчэ нехай справіць табе сьвіній кажух. На шчэ табе яшчык – прыгадзіцца табе.

Ана ж пашла да бацькі да й кажэ:

– Выйду за тебе, калі мне купіш тры сукні, адну як зорачкі, другую як месяц, а трэцю як соўнца – да шчэ сьвіні кажух. А не купіш, так не пайду замуж за тебе.

Кароль як тое пачуў, зараз паслаў сваіх генералаў пакупляць тые сукні. Паехалі аны, шукалі, шукалі, да прывозяць: адну сукню як зорачкі, другую як месяц, трэцю як соўнца, да сьвіняго кажуха нема. Нідзе не дасталі. Неможна, кажучь, найці.

– Да як табе не стыд, – каралеўна кажэ, – пекныя сукні дасталі, а таго паскудства не дасталі. Не пайду да шлюбу.

Так кароль схапіўсе, закамандаваў, штоб быў сьвіній кажух. Наймалі краўцоў.

– Шыйце сьвіній кажух.

Шылі аны, шылі – наканец пашылі – такій кажух і на рукі, і на ногі, і на галаву. Ну, добрэ. Трэба ж ім – той каралёўне з бацькам да шлюбу ехаць. Ана раненько ўстала да й кажэ:

– Я ўперод паеду да касьцёла, буду Богу маліцца, а ты патом прыедзеш.

Як паехала, так і паехала. Коні дадому адправіла, а сама пашла ў сьвет. Ідзе ана да й ідзе, далёко уж зайшла, аж тут стаіць палац. У етом палацу жыла каралёва з сынам, з каралевічэм. Уходзіць ана да каралёвай да й кажэ:

– Найяснейша каралёва, пазвольце мне тут перэначэваць.

Да каралёва адказывае:

– Ідзі ж сабе ў кухню, твой кажух так смердзіць, што тут немажна ўтрымаць.

Ана і пашла сабе ў кухню і легла спаць. Назаўтра дзень була Недзелька. Сказалі ёй, штоб каралевічу паслужыла. Дак ана ему ручнік падае, а он ё гэтым ручніком ударыў. Паехаў он з маткаю да касьцёла. Ана кажэ:

– Пайду і я Богу памаліцца.

Адчыніла свой яшчык, што матка дала – аж тут заехала карэта і коні, такіе пекныя, што ух! Ана надзела сукню як зорачкі, села ў карэту да й паехала. Як жэ ана да касьцёла ўступіла, так касьцёл зазіяў. Ксёндз не можэ малітву сьпеваць – усе агледаюцца. А каралевічу так спанадобіласе, што уж не можэ вытрымаць. Путае он:

– Аткуль, красна панна, прыехала?

А ана кажэ:

– З Ручніковіч.

Да й села і паехала назад да палацу, улезла ў кухню, надзела свой сьвіній кажух і седзіць. На другую Недзельку ізноў паслалі ё каралевічу паслужыць. Падала ему чобаты, а он ё чобатам ударыў. Ана нічога не сказала – да як уж паехалі да касьцёла, ана хутко ўбраласе ў сукню як месяц, адчыніла яшчык – заехала карэта і коні, ана села да й паехала. Як у касьцёл уступіла, усё зазіяло – людзі дзівяцца – а каралевіч не можэ ўтрымаць. Путае ізноў:

– Аткуль ты, красна панна?

А ана кажэ:

– З Чабатовіч.

Паехала назад, улезла ў кухню, седзіць. Да каралевіч паехаў шукаць гэту красну панну. Езьдзіў, езьдзіў весь тыждзень – нема! Вараціўсе он дадому да й кажэ:

– Трэба выляць смалы ў касьцёле, перэд ганкам – хто чэрэвік аставіць, з той я ажэнюсе.

Так і зрабілі. Як паехалі ўсе да касьцёла, ана ізноў адчыніла яшчык, убраласе ў сукню як соўнца і паехала. Да й касьцёл зазіяў, усе агледаюцца. Да ана ўлезла ў смалу, чэрэвік астаўсе. Вараціласе да палацы, надзела сьвіній кажух – да адна нага боса. Легла ў кухні да й спіць. Прыходзіць каралевіч – бачыць босу ногу. Думае: да што гэто можэ быць? Да падняў сьвіній кажух – аж тут зазіяла сукня як соўнца. Дак он узнаў ё, што гэта красная панна. Да й кажэ:

– Ты будзеш маю жонку.

Справілі веселье. Мёд, віно было, і па барадзе цекло.

Башька і дачка

Павет Рэчыцкі, вёска Вадовічы

Була ў бацькі адна дочка. Маць ей померла. Да бацько кажэ:

– Пажэнімсе, дочка мая, з табою.

– Добрэ, – ана кажэ, – но ўперод купі мне сьвіняго кажушка.

Он купіў ёй сьвіняго кажушка, да й ана кажэ:

– А цепер спраў мне таку шубу, штобы як соўнцэ зіяло.

Справіў он таку шубу, так ана захацела сукні, да хусткі, да чэрэвікаў, да хфартуха – і таго шчэ, і таго. Он кажэ:

– Годзі ўжэ, пажэнімсе.

А ана ўсё его бавіць – усего ей трэба. Но, як ужэ он усего ей накупляў, так ана накрыласе сьвінім кажушком і ўцекла із дому. Башька кінула да й пашла службыць. Прыходзіць ана да адной пані да й гаворыць:

– Прыміце мне за наймічку.

А пані кажэ:

– Да як жэ ты будзеш службыць у сьвінім кажушку?

Да ана кажэ:

– Нехай пані пазволіць, я хаця за печ'ю перэзімую.

– Ну, лезь за печ, да не хадзі нікуды.

Палезла ана за печ і седзіць. Даждалі аны Недзелі. А ў той пані быў сын. Той паныч хочэ ехаць у цэркаў – да гарапніка нема. Шукае он, да ета наймічка выбегла з-за печы да й гарапнік паднесла. А он замерыўсе на ё гарапнікам. Паехаў он, а ана седзіць і плачэ. Пані путае:

– Чэго ты плачэш?

– Як жэ мне не плакаці, калі паныч на мене замерыўсе, ударыць хацеў.

– А нашто ты з-за печы вылезла?

– Пусьціце, – кажэ, – мне ў цэркаў.

– Да як жэ я цебе пушчу – стыд мне вельмі будзе, што ты так у сьвінім кажушку.

– Не, я ў цэркаў не пайду, толькі ж трошкі на ўліцу пагледзець.

– Ну, ідзі, да й не баўсе.

Ана залезла за печ, скінула сьвіні кажушэк, надзела зіяшчу шубу – пашла. Прыходзіць у цэркаў, усе гледуць – а той паныч больш усіх. Путае ё:

– Аткуль ты, панна?

– З Гарапніка.

Прыходзіць он дадому і кажэ да маткі:

– Мамо, маменько, якую я панну бачыў, то шчэ такой не бачыў! А путаўсе, аткуль ана, то казала, з Гарапніка.

Думаюць аны, думаюць, да такога села нема. А дзеўка, як прышла з цэркві, так зноў надзела сьвіні кажушэк – седзіць за печ'ю. Даждалі другой Недзелі.

Паныч зноў хочэ ехаць у цэркаў – да рукавіцы нема. Шукае он, да тая наймічка выбегла з-за печы да й рукавіцу паднесла. А он кінуў на ё рукавіцу. Паехаў он, а ана седзіць і плачэ. Пані ета путае:

– Чэго ты плачэш?

– Як жэ мне не плакаць, калі паныч на мене замерыўсе, ударыць хацеў.

– А нашто ты з-за печы вылезла?

– Пусьціце мене, – кажэ, – у цэркаў.

– Да як жэ я тебе пушчу – стыд мне вельмі будзе, што ты так, у сьвінім кажушку.

– Не, я ў цэркаў не пайду, толькі ж трошкі на улiцу пагледзець.

– Ну, ідзі, да й не баўсе.

Ана зноў залезла за печ, кінула сьвіні кажушэк, надзела зіяшчу шубу – пашла. Прыходзіць у цэркаў, усе гледуць – а той паныч больш усіх. Путае ё зноў:

– Аткуль ты, панна?

– З Рукавічэва, – кажэ.

Паныч вараціўсе дадому і гаворыць да маткі:

– Мамо, маменько, я ету саму панну відаў – а як спрасіў, аткуль ана? Так казала, што з Рукавічэва.

Думаюць аны, думаюць – да такога села нема. Да матка кажэ:

– Нема, сынку, іншэй рады, як будзе та панна ў цэркві, трэба ей чэрэвіка дастаць, а патом чэрэвікі ўсіх дзівок прымерыць. Можэ так найдзецца ана.

Даждалі аны Недзелі. Паехаў паныч у цэркаў. Пашла і ана, гэта наймічка у зіяшчэй шубе. Наканец, як з цэркві выходзілі, наткнуласе на парог, чэрэвік упаў з нагі, паныч схваціў, а ана ўцекла дадому, накрыласе сьвінім кажушком, улезла за печ і седзіць. Да й аны чэрэвікі ўсіх дзівок прымералі к гэтаму – прымералі – ніякій не падходзіць. Да маць кажэ:

– От, есь шчэ тут гэта наймічка, што ў сьвінім кажушку.

Да сын кажэ:

– Да куды ж ей, мамо, да гэтай краснай панны!

Но пані кажэ:

– Сьвіні кажушэк, прыдзі тут.

Да й ана прышла з-за печы ў сьвінім кажушку. Паныч і гледзець на ё не хочэ. Прымерылі е чэрэвік – якраз! Да й ана скінула сьвіні кажушэк і стала ў зіяшчэй шубе, така красіва, што і не бачылі такой. Так он ё пазнаў, узяў і ажэніўсе з ё.

Мачыха

Павет Рэчыцкі, вёска Вадовічы

Була ў бацькі дачка. Да ее матка померла, а бацько з другой ажэніўсе. Гэта мачыха мела сваю дочу, а для тое пагана вельмі була. Дала ей кужэлю і казала, штоб за адну ноч спрала, уткала і выбеліла. Дзеўка села да й плачэ. А ў тое дзеўкі була кароўка, шчэ матчына. Плачэ ана, плачэ – прыходзіць кароўка, путае:

– А чэго ты, дзеўка, плачэш?

– Да як жэ мне не плакаці, калі мачыха дала мне кужэлю да й казала, штобы за адну ноч было спрадзено, выткано і выбелено.

– Ідзі, спаць лажысе, будзе ўсё гатова.

Легла ана спаць. Назаўтра бачыць – усё спрадзено, вытчэно, выбелено.

Кажэ мачыха да сваей дочки:

– Відзіш, як тая зрабіла – і ты так зрабі.

Дала ей кужэлю, штоб назаўтра было гатова. Да гэта кужэль палажыла і спаць легла. Назаўтра гледзіць – кужэль як лежаў, так лежыць і не спрадзен і не вытканы. Вельмі разгневаласе тая мачыха.

– Трэба кароўку зарэзаць.

Дзеўка тая пашла да сваей кароўкі да й плачэ:

– А чэго ты, дзеўка, плачэш?

– Да як жэ мне не плакаці, калі мачыха хочэ цебе зарэзаць.

– Не плач. Да як будуць мае м'ясо есьці, так ты не еш, да ўсе кускі пазберай і закапай пад акном.

Зарэзалі аны кароўку – да дзеўка мяса не ела, толькі ўсе кусочки зберала і закапала пад акном. Аж вырасла там яблань з залатымі яблушкамі. Тых яблак ніхто не можэ ўшчыпнуць, толькі та дзеўка. Едзе пан – заехаў. Бачыць, што залатые яблакі, просіць, штоб ему адно далі. Мачыха сваю дочку ўпраўляе:

– Зэрві пану яблачко.

Гэта доч пробуе, пробуе, да й ніяк не можэ – усё ўгору ідзе. І мачыха сама хочэ зэрваць – не можэ. Да пану вельмі яблака хочэцца. Путае:

– А хто тут шчэ е ў хаце?

Да мачыха кажэ:

– А е шчэ та паршыўка, пагана.

– Нехай ана прыдзе.

Прышла ана, да яблакі нагнулісе до ей. Узяў пан яблака, да ана сама спадабаласе ему. Пасватаўсе да ей да й ажэніўсе. Вэселье справілі – узяў ее і павёз у свой двор. Пашла і яблань за імі і стала на куці. Жывуць аны, жывуць да й ана стала берэменна. Ему трэба, канечне, паехаць у дарогу. Паехаў он, а ана дзіця радзіла. Трэба да таго дзіцяці нянькі. Прышла мачыха ей і кажэ:

– Я буду няньку.

Ну, добрэ. Стала ана за няньку. Да ету жонку завела да рэчкі і ўтапіла. А ана ў рыбку перэменіласе і паплыла. Прыехаў назад гэтый пан. Нема жонкі –

а мачыха ему разказуе, што ана померла, а дзіця асталасе. Жывуць аны – да той пан бачыць, што дзіця плача. А быў там парабак добрый. Як дзіця заплачэ, он возьме яго, панесе да рэкі да й клікне. Ана выплыве, дась грудзі дзіцяці, накорміць, і зноў да вады пойдзе. Пан сабе думае:

– Нашто он да рэкі несе?

Да й пашоў за ім, схаваўсе і падгледзеў. Думае он: як ё ўзяць? Назаўтра зноў парабак узяў дзіця і несе к рэчцэ, а пан зноў схаваўсе. Выплынула ана, дала грудзі, накарміла дзіця – дак он прыскочыў і схваціў ё – перэменілася ана на кабіту. Пашлі аны дадому, і ана разказала, што мачыха ё ўтапіла. Да й пан мачысе зняў голаву з плеч – а аны зноў жылі шчасліва.

Брат і сястра

Павет Рэчыцкі, вёска Вадовічы

Быў брат і сестра. Да ўзяў брат ажэніўсе. Трэба ему ехаць у дарогу. Падарыў он сестрыцы каня і кажэ:

– Ты, сестрыца, маўчы. Да о жонцэ праўды не кажы.

Паехаў он, а жонка ўзяла таго каня да й страціла. Прыежае он да путае; а сестра маўчыць. Да жонка кажэ:

– Твая сестра каня страціла.

Ну, нічога. Трэба ему ізноў ехаць. Падарыў он сестрыцы галубца і кажэ:

– Ты, сестрыца, маўчы, да о жонцэ праўду не кажы.

Паехаў он, а жонка ўзяла таго галубца да й страціла. Прыежае он да путае, а сестра маўчыць. Да жонка кажэ:

– Твая сестра галубца страціла.

Ну, нічога. Трэба ему ізноў ехаць. Да ў тое ўрэмя жонка дзіця родзіла і страціла яго. Прыежае он да путае, а сестра маўчыць. Да жонка кажэ:

– Я родзіла дзіця, а твая сестра страціла.

Так он разгневаўсе вельмі:

– Я падарыў табе каня і галубца – а дзіця мае.

Да сестра маўчыць. Так он казаў парабку, штоб ё ў лес завёў, рукі ей адрубаў, да сэрцэ і очы выняў, і пакінуў у лесу. Завёў ё парубак у лес, да сучка за імі пабегла. Адрэзаў ей рукі, да стала ана яго прасіць: хаця мне сэрцэ і очы застаў. Дак он эту сучку ўзяў, сэрцэ і очы ёй выняў, а ё кінуў у лесу. Пашла ана, пашла. Прышла ў сад, дзе багата яблань, груш – а ў серэдзіне стаіць яблань і залатые яблушка родзіць. Ей вельмі есьці хацеласе, узяла адно яблушко і зьела. Прыходзіць у той сад паныч – бачыць, аднаго яблушка залатога нема. Ідзе он да маткі, кажэ:

– Мамо, маменько, да нехто ў саду е.

– Не, сынку, то пташка ісхапіла.

Да он шукаў, шукаў, да пташкі не найшоў, да найшоў паненку бэз рук.

– Мамо, маменька, красна паненка – я з ей ажэнюсе.

– Ну, добрэ, сынку, жэнісе.

Ажэніўсе он з ёю. Жывуць аны, жывуць – стала берэменна. Госпад ё пашкадаваў. Да ему трэба ехаць у дарогу. Паехаў, да й ана родзіла хлопчыка, што ў лобе мясяц, а звезда ў патыліцы.

Напісала ана пісьмо да мужа, штоб прыехаў пабачыць сына. Да той пасланец зайшоў да ее браціхі, лёг сабе і заснуў. А тая браціха выняла пісьмо да й перэменіла. Пісала ему: твая жонка родзіла хлопца ні до чэго падобный, сабачэй пароды. Той муж перэчытаў, падумаў да й адпісуе:

– Чэкайце, пакуль прыеду, хачу пабачыць.

Да той пасланец ізноў кале браціхі хаты, да зайшоў, лёг сабе і заснуў. А тая браціха зноў выняла пісьмо да й перэменіла. Напісала, штоб пакуль прыедзе, дзіця і ё страцілі. Тая матка его як перэчытала, плачэ, шкадуе, што хлопчык пекный. Да ана кажэ:

– Мама, мая галубка, нема ў мене рук – буду як нішча хадзіць. І пайду я ў сьвет.

Прывязалі ёй дзіця да грудзі, да й пашла. Пашла ана, ідзе, ідзе – прышла к мору. Захацеласе ей вады напіцьса. Нахіліласе ана да вады, ажось руці адрасьлі. Пашла ана далей, да прыходзіць да браціхі. Не пазналі ёй. Просіцца ана да іх на ноч.

– А ці ўмееш казкі казаць?

– Умею.

Села ана за печ’ю – седзіць. Да тут прыехаў той пан, муж ей. Пазбералісе, пьюць, гуляюць, музыка грае. Да кажуць:

– От, мы тут п’ём, гуляем, да нема каму казкі казаць.

Да браціха гаворыць:

– Да есь нішчэнка за печ’ю – ана казку скажэ. Нішчэнка, хадзі тутака.

Прышла ана, стала казаць:

– Быў у бацькі брат с сестрой, ажэніўсе той брат да й паехаў, да жонка каня страціла і сказала на сестру, да он зноў паехаў, а жонка галубца страціла і сказала на сестру...

Да тая браціха ей перэбівае:

– Ціхо, не кажы!

А той пан, муж ей, кажэ:

– Да кажы.

Да й ана ўсё разказала, так як он дзіця пабачыў, так вельмі абрадаваўсе, да браціху страціў, а жонку ўзяў да себе – і жылі шчасьліва.

Залатая рыбка

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Коле сіняго мора стаіць землянка. Коле той землянкі карыта старае, негоднае. А коле таго карыта дзед з бабаю. Вельмі аны бедны – нема нічога ў іх. Баба сварыцьса.

– Хаця ты пайдзі, рыбы налаві.

Пашоў дзед. Як закінуў невад, злавіў залатую рыбку. Рыбка да й про-
сіцьса:

– Пусьці мне назад у сіне морэ – я табе буду ў велікой угодзе.

Пусьціў он ее. Прыходзіць да свае землянкі – гаворыць, так і так. Да й баба
скрычала:

– Чэму ж ты ей не нюс!

– Не мог несці, – дзед кажэ, – вельмі прасіласе...

Давай крычаць:

– Ідзі ж ты папрасі, штоб нам хаця было новае карыта.

Ідзе дзед на берэг. Вуходзіць рыбка:

– Чэго ж ты, дзеду, хочэш?

– Мая старуха хочэ, штоб было новае карыта.

– Ідзі – усё будзе.

Прыходзіць он – стаіць новае карыта – баба рада. Раздумаласе – кажэ:

– Ідзі папрасі, штоб мне была хата хароша.

Ідзе дзед на берэг. Вуходзіць рыбка.

– Чэго ж ты, дзеду, хочэш?

– Мая старуха хочэ, штоб была хата хароша.

– Ідзі – усё будзе.

Прыходзіць – хата стаіць – баба ў пакоях. Пажылі аны, да й баба кажэ:

– Не хачу быць мужычкай – хачу быць дваранкай, штоб мне былі палацы,
коні, послугі.

Ідзе дзед на берэг. Вуходзіць рыбка:

– Чэго ж ты, дзеду, хочэш?

– Мая старуха не хочэ быць мужычкай – а хочэ быць дваранкай, штоб былі
палацы, послугі, усё.

– Ідзі – усё будзе.

Прыходзіць – палац стаіць. Старуха ходзіць, убрана, хароша. Ну, добрэ.

Да не схацела быць дваранкай – хочэ быць царыцай.

– Ідзі, папрасі, штоб я была царыцай.

Ідзе дзед на берэг. Вуходзіць рыбка.

– Чэго ж ты, дзеду, хочэш?

Да брыдко ему стало – кажэ:

– Мая старуха не хочэ быць дваранкай, а хочэ быць царыцай.

– Ідзі – будзе ўсё.

Прыходзіць ён – ужэ не пані, а царыца – дражыць, па палацах ходзячы.

Да пажылі аны – да й кажэ:

– Ідзі к рыбцэ – кажы: я не хочу быць царыцай, а хачу быць марской рыбаю.

Ідзе дзед на берэг. Вуходзіць рыбка:

– Чэго ж ты, дзеду, хочэш?

– Мая старуха не хочэ быць царыцай, хочэ быць марской рыбаю.

А рыбка хвастом сплеснула, нічога не сказаўшы. Прыходзіць он – аж зем-
лянка стаіць як даўней, і старое карыто.

Ашуканцы

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў адзін чэлавек бедный, бедненькій. Моху набраў мех поўный і думае:

– Прадам замяш воўны, да мукі куплю.

А другій да быў, набраў попёлу замяш мукі. Кажэ:

– Прадам, да воўны куплю.

Ідуць – той сабе на мэсто, а той сабе. Той хочэ купіць мукі, а той хочэ купіць воўны. Сашлісе на дарозе.

– Што ты, – кажэ, – браце, несеш?

А ён кажэ:

– Я хочу воўну прадаць да й купіць мукі – дзеці пракарміць.

Другій кажэ:

– Я хочу мукі прадаць, да воўны купіць, мае дзеткі голые.

Дак ён кажэ:

– Браце, меняймо. Ты беры мой мех, а я твой.

Поменялісе на мехі – той думаў, што таго ашукаў, а той – што таго. Адбеглі – пагледзелі.

– Ай, які ж ты хітрый! – той кажэ.

І другій:

– А які ж ты мудрый!

Усыпаў усё на землю. Ну, ідуць аны на мэсто – і той ідзе, і той ідзе. Схозяцьса.

– Ты, – кажэ, – браце, – хітрый.

– І ты, браце, мудрый.

Дак той кажэ:

– Я ў ету ноч на варце. Украдзём умесьце.

– Да я сабак баюсе.

– Мне сабакі знаюць – не будуць кусаць.

Ну, добрэ. Пашлі. Падкапалісе пад той склад. Да той кажэ:

– Я стану наверху – буду пільнаваць – ты мешка вынасі.

Он улез, наклаў усего добра ў мешкі. Кажэ:

– Цягній наверх.

Да той як выцягнуў, дак на плечы – пабег. А он астаўсе. Да бег, бег за колькі вёрст. Ідуць аны на мэсто – той сабе ідзе, а той сабе.

Сышлісе аны.

– Ты, – кажэ, – браце, тут?

– Але – я тут.

– Мы дзеліцьса будом.

– Да не – цяпер неможна. Будуць шукаць дзсятніка – злавілі бы. Прыдзі заўтра вёчэрэм.

– Добрэ – прыду.

Прыходзіць назаўтра. Аж той адзеўсе пекне – лёг на лаве, замяш небошчыка. Да й жонка галосіць, на голаву рукі.

– А мой Бог! А мой міленькі! Учора хадзіў, з людзьмі гаварыў – а сегоня жэ ўмёр.

– Ну, – той кажэ, – хаця ўкленчу, повем пацер: Ойчэ наш, кторысь ест., – да пад нагамі яго драп! Драп! – Кторысь ест в небе, сьвенцьсен¹.., – і далей яго драп! Драп! Той парушыўсе.

– Такій жэ ты небошчык! Ну, трэба ўстаць.

– Ах, браце, – кажэ, – якій ты хітрый!

– Ну, браце, і ты жэ мудрый. Ну, будом дзеліцьса.

– Не, – кажэ, – неможна. Сегоня шукалі. Прыдзі заўтра.

Назаўтра той, што ўмёр нібы, да ямы ўлез – накрыла жонка – седзіць. Прыходзіць той дабро дзеліць. Жонка ходзіць, рукі ломіць.

Кажэ той:

– Похвалёны Езус!

– Навекі векоў, амэн.

– А дзе ж гаспадар?

– А мой Божэ, а мой міленькі ўчора ўмёр, да й ажыў – а сегоня пахавалі.

– А дзе ж яго пахавалі?

– Дзе жоўценькі песочэк.

– Пайду – повем пацер.

Пашоў – да не пацеры гаворыць – а дзерэ рукамі груб, дак замяш вала рэvé. Слухаў той, у яме седзячы – ано кажэ:

– Каб цебе ваўкі зьелі!

Паправіўсе – дзерэ груб да й рэvé.

– А каб ты здох!

– А ці ты, браце, тут?

– Я, – кажэ, – браце, тутак.

– А ты ад мене схаваўсе.

– Не, я не ад тебе, браце – а шукалі дабра, так я нічога не думаўшы, схаваўсе.

– Ну, браце, вылазь з ямы.

Выляз он з ямы.

– Будом дзеліцца ў капліцы, там капліца пуста, ніхто не ходзіць.

Пашлі аны ў капліцу, падзелілі свае дабро. Да разбойнікі напалі. Так адзін за алтар, а другій у труну – пахавалісе. Находзяць разбойнікі. Дабро тое ўзялі – падзелілісе. Толькі палаша не раздзелілі. Кажуць:

– Хто ету труну перэсечэ, таму палаш будзе.

Дак той разбойнік намерыўса палашом біць у труну – так той як дасць ему із труны, а той з-за алтара – папугалісе аны, паўцекалі. Усіх разбойнікаў павыганялі. І свае дабро пабралі.

¹ У наваколлі Навагрудка людзі чытаюць малітвы па-польску.

Брат з сястрой жэніцца

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў сабе дзед з бабаю. Мелі аны двое дзетак – да надта харошыя. Выгадавалі іх – да дзеду прышлося ўміраць. Да й кажэ да сына:

– Калі толькі вырасьціш, выберэш сабе на жонку такое лічка як сам, альбо як сестра.

Памёр той аецц, а сын вырас, хочэ жэніцца. Да трэба ж ему такога лічка, як сам, альбо як сестра. Ездзіў он, шукаў, шукаў – нідзе не нашоў. Трэба з сястрой жэніцца. Да як жэ то з сястрою жэніцца? Велікі грэх будзе. Ана не хацела, плакала, да нема рады. Прышло да таго, што трэба да шлюбу іці. Пашла ана ў каморку ўбірацца. Да й кажэ:

– Разступісе, земліца, брат з сястрой жэніцца – цяжкі грэх будзе.

Земля разступіласе, і ана ўехала па костачкі. А брат путае:

– А што ж, сестра, убраласе?

– Да шчэ, – ана кажэ, – панчоx не клала.

І зноў:

– Разступісе, земліца, брат з сястрой жэніцца – цяжкі грэх будзе.

Земля разступіласе – ўехала па калены. Да брат путае:

– А што ж, сестра, убраласе?

– Да шчэ, – ана кажэ, – чэрэвік не клала.

І зноў:

– Разступісе, земліца, брат з сястрой жэніцца – цяжкі грэх будзе.

Земля разступіласе, і ана ўехала па пояс. Да брат путае:

– А што ж, сестра, убраласе?

– Да шчэ, – кажэ, – кашулі не клала.

І зноў:

– Разступісе, земліца, брат з сястрой жэніцца – цяжкі грэх будзе.

Земля разступіласе – ўехала па грудзі. А брат путае:

– А што ж, сестра, убраласе?

– Да шчэ спадніцы не клала.

І зноў:

– Разступісе, земліца, брат з сястрой жэніцца – цяжкі грэх будзе.

Земля разступіласе – ўехала па шэю. Да брат путае:

– А што ж, сестра, убраласе?

– Да шчэ, – кажэ, – гарсэта не клала.

І зноў:

– Разступісе, земліца, брат з сястрой жэніцца – цяжкі грэх будзе.

Земля разступіласе, і ана ўехала саўсім на той свет. Бежыць ана, бежыць – стаіць хатка. Убегла ана да тое хаткі – седзіць ведзьміна дочка – акуратна такога лічка, як сама. Да й кажэ:

– Ой, мая matka як прыдзе, то цеbe зьесь.

– Сестрыца мая, родненькая мая, пайдзі, будзь майму брату жонкай.

– Но, добрэ, – да ты цепер лезь на печку, бо мая матка ідзе.

Застукацело, загрумацело – ведзьма ідзе. Улецела – стуку, гуку! Да нюх! Нюх! Па хаце.

– Хрысная душа пахне.

– Мая мамачко, тут ніякая пташка не летала, ніхто не бываў. Толькі я вышывала седзючы.

Панюхала, панюхала – да дала ей доч напіцьса – легла спаць. Да быў у тое ведзьмы казёў, што дванадцаць гарлоў меў, і кот, і стада гусі. Да як матка заснула, аны разтапілі смалы і залілі казлу горлы тые, а ведзьме залепілі очы. Да гусям далі аўса, а кату далі сала. Да самі забралі адзене, грошы сколькі было, і пашлі. Праснуласе ведзьма, да нічога не бачыць. Да стала крычаць:

– Коце, браце, прадзеры очы! Гусі-лебедзі, прамачыце очы!

Да і кот не хочэ, і гусі не хочуць. А казёў кажэ:

– Агэ, бабо, агэ, стара, була ў тебе падмоўвачка, падмовіла тваю дочку ў чужую староначку.

А ведзьма зноў клічэ:

– Коце, браце, прадзеры очы! Гусі-лебедзі, прамачыце очы!

Да і кот не хочэ, і гусі не хочуць. А казёў кажэ:

– Агэ, бабо, агэ, стара, була ў тебе падмоўвачка, падмовіла тваю дочку ў чужую староначку.

Да тые абедзьве прышлі да ей брата. Да як прывела ему такою харошу, як он сам, так з ёй ажэніўсе, і веселье было – і я там була, мёд-віно піла, ў роце ніц не было, а па барадзе цекло.

Пра багацце і беднасць

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Ішоў чэлавек бедный. Гледзіць – заяц! Не меў чым нажыцьса – думае:

– Я зайца злаўлю, прадам да сьвіню куплю. Сьвіня прыведзе дванадцаць парасят – дванадцацero шчэ па дванадцаць. Тады сьвіню пакалю, мяса насалю – буду жэніцьса! Шмат мяса! Будзе што есьці. Да жонка пародзіць два сыны. Аны будуць сабе мець подданных – наказываць будуць, біць людзей. А я скажу – не рушце, не бейце! Бо нам кепско даўней было.

Як гукнуў, так зайчык усхапіўсе і ўцёк. І багацтво яго пабегло.

Мужыцкая шчодрасць і хітрасць

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Було ў бацькі тры сыны, два разумныя, трэці дурэнь. Адзін із разумных жэніўсе – паслалі дурня купляць масла. Як купіў – везе дадому. Бачыць, што земля паколата. Берэ масла, замазвае. Далей едзе – зноў земля паколата – зноў он маслам замазвае. Усё замазаў.

Прыежае дадому – пугаюць:

– Дзе ж ты, дурный, дзеў масла?

– А я, – кажэ, – бачыў, што земля вельмі паколата, так я ё замазаў. Мне як палец крышку разколіць, то баліць, а то земля паколата – так ё жэ не баліць?

Но, указалі, набілі яго – веселье гатуюць. Кажуць:

– Ідзі, прасі на веселье.

Прышоў у адну хату, кажэ:

– Ідзі, чэлавечэ, на веселье, але жонкі не беры.

У другую хату:

– Ідзі, чэлавечэ, на веселье, але жонкі не беры.

У трэцю хату таксама. Папрыходзілі мушчызны бэз жонак – пьюць, гуляюць, да нема з кім танцаваць.

– Чэму ты, дурный, не казаў, штоб жонкі прышлі?

– Я пайду папрашу.

Пашоў он па хатам прасіць:

– Ідзеце, жонкі, на веселье, але дзеці не берыце.

Прышлі аны, гуляюць, танцуюць. Да кажуць:

– Трэба нам дадому, дзеці плачуць.

– Седзіце, – кажэ дурный, – гуляйце, я запрагу каня, прывезу дзеці.

Паехаў у село. Кажуць, што дзеці адно не ўмыто, другое не ўбрано.

– Пачэкайце, – кажэ, – я сам іх паўбераю.

Вады нагрэў добрэ, папарыў тые дзеці. Да паклаў нежывыя на воз, рублём прыціснуў, прывёз на веселье. Маткі рукі пазаламывалі. От табе дурный!

Ведзьма

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Було ў бацькі тры дочки. Адна кажэ:

– Я буду ўмець хораша гуляць.

А другая кажэ:

– А я буду хораша вышываць.

А трэця кажэ:

– А я буду хораша дзеткі радзіць.

Паныч тое чуў. Путáе маткі:

– Матко, катору мне ўзяць? Ці ту, што хораша гуляе, ці ту, што хораша вышывае, ці ту, што хораша дзеткі родзіць?

Матка гаворыць:

– Беры ту, што хораша дзеткі родзіць.

Пажэнілісе аны, і даў Бог – ходзіць з дзіцяткам. Трэба ему ехаць у дарогу. Казаў матцэ, штоб пілнавала і штоб была сама за бабку. Не! Ана паклікала ведзьму. Нарадзіўсе хлопец – хату асьвеціло. Надто харошы! Прышла ведзьма, забрала дзіця і ў карабец, пусьціла на морэ. А спавіла ката і пры ёй палажыла. Ана кажэ:

– Ой, бабко, то не мае дзіцятко.

А тая кажэ:

– А дзе ж я яго дзела!

Прыежае её чэлавец, гледзіць. Стала ана плакаць, велькемі сьлёзамі, што гэто не маё дзіця – баба недзе дзела, а мне ката спавіла.

Пазвалі ту бабу, на дапрос бралі, ана кажэ то само.

Паверыў он, кажэ:

– Будзем другога чэкаць.

Жывуць аны – заступіла ана ізноў. Зноў трэба ему ехаць – просіць маткі, штоб пілнавала. Паехаў – даў Бог дочушку – на лбе месяц, на патыліцы зорачкі – нідзе такой пекней не найці! Да ведзьма зноў прышла. Злавіла гэдзіну да й спавіла і пры ёй палажыла. Дочушку адкрала і на той жэ карабец пусьціла. Прыежае он – гледзіць – рукі заламаў. Ана кажэ:

– Я не гэту гэдзіну радзіла, а такое пекнае дзіця!

А тая ведзьма:

– А дзе ж я яго дзела!

Но, нема рады. Жывуць аны, жывуць – да сем год прашло. Пашлі аны на спацэр і купацьса ў тое морэ. Купаюцца аны, аж тут прыплыў той карабец – як шклянка разбіўсе. Аны – тые дзеці – сталі перэд імі. Да й матка пазнала.

– Ці не мае то дзеткі, што я вас радзіла?

– Так, ты наша матка, а мы вашэ. Нас Госпад так трымаў і прапітаў.

Прышлі дадому, да найшлі ту бабу, і на жэлезну брону разсекалі. А аны жывуць і пражываюць, і дабра нажываюць.

Конь, сабака, кот і певень

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў конь добрый – кормяць яго аброкам, мыюць, чысьцяць – да ехаць на ім добрэ. А як пастарэе, то пусьцяць яго – нехай небарак цегаецса. Таксама і сабачка. Маладый, а чувалы, так яго глядзяць. Як пастарэе, а глухий, так ему не даюць есьці, нехай прападае. Так і каток – маладзенькі мышкі ловіць, то яго кормяць і хваляць, а пастарэе – вон выкідаюць. Сашлісе аны тры разэм.

– Будом музыкантамі ўмесьце.

Пашлі. У дварэ стаіць певень на паркане, крычыць: какарэку! Паздараўлялісе.

– Чэго ты крычыш?

– Як жэ мне не крычаці, сегоня у маго пана будуць госьці, мне хочучь зарэзаць.

– Пайдом рэзэм.

Узялі аны пеўня. Ідуць да й ідуць – далёка ў лесе агонь гарыць. Стаіць хатка. Прыходзяць пад акно: разбойнікі панаварылі, панапекалі, а Божэ міленькі! Гуляюць, пьюць, у карты граюць. А аны пад акном стоячы, думаюць:

– Штоб нам хоць раз што зьесьці!

Кажэ конь на сабаку:

– Станавісе на мене.

А сабака на ката:

– Станавісе на мене.

А кот на пеўня:

– Станавісе на мене.

Так аны станавілісе, а конь топнуў капытом у акно, а сабачка забрэхала, а кот замяўкаў, а певень засьпеваў. Тые разбойнікі адзін на другога, павылетывалі з той хаты – страх! Пабеглі па лесе. Да аны вайшлі ў хату, панаедалісе – да конь лёг на дварэ пад парогам, а сабачка ў сенях, а каток на печы, а певень на жэрдачэ. Раздумалісе тые разбойнікі там па лесе. Разбойнік самы найгоршы кажэ:

– Пайдом, пагледзім, хто нас там разагнаў.

Вайшлі ў хату – ціхо. Ніхто не чэпае. Як шаснуў запалку, так кот скочыў у очы, он сабаку наступіў, сабака за ногу ўкусіла, да й он на каня ўпаў, да конь капытом у плечы. А певень крычыць:

– Кукарэку! Берыце его, берыце!

Прышоў он да сваіх таварышоў, кажэ:

– Пайдом мы ад той хаты: адно очы падрало, другое ногі пакусало, а трэце плечы пабіло. Да чэцьвэртэ шчэ крычыць: берыце его, берыце!

Зяц і вожык

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Зайчык смеяўсе з ежыка:

– Куды ты ідзеш, крывыя лапы твае!

А он уж зазлаваўсе:

– Да мы пайдзём навуперадкі – ці ты мне прагоніш, ці я цебе?

А зайчык кажэ:

– Ну, добрэ.

Дак ежык кажэ:

– Пачэкай, я шчэ павечэраю.

Прыходзіць да жонкі, кажэ:

– Стой тут у етом месьце – а будзе зайчык леціць, ты кажы: уж я даўно тут.

Стаіць той ежык на том месьце, а ежыкава жонка далей. Ну, раз, два, тры!
Палажыў зайчык ушкі, пабег. Ана стаіць да й кажэ:

– Я ўжэ даўно тут.

Вернуўсе назад.

– Пайдзём шчэ раз.

Раз, два, тры! Пабег туды – стаіць ежык.

– Уж я даўно тут.

Летаў зайчык, летаў, умарыўсе – з носа кроў пакапала – і здох.

Дочки

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў дзед з бабаю. Мелі аны па дочцэ. Бабіна дочка з дзедаваю глумілісе.
Кажэ дзедавая дочка:

– Татачко, зрабі мне залатую прасьніцу і залатое варацено – пайду я ў сьвет,
шчасья буду шукаці.

Зрабіў он ей залатую прасьніцу і залатое варацено да й павёў ў ветрыный
млін, дзе злы дух ходзіць. Села ана, прадзе, плачэ. Прыходзіць поўнач –
зашумело ў лесе, вылетае злы дух.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема чэрэвікаў.

Палецеў па чэрэвікі.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс ей чэрэвікі.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема панчоx.

Палецеў па панчоxі.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс ей панчоxі.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема падвязак.

Палецеў па падвязкі.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс падвязкі.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене кашулі.

Палецеў па кашулю.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс ей кашулю.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене спадніцы.

Палецеў па спадніцу.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс ей спадніцу.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене гарсэта.

Палецеў па гарсэт.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс гарсэт.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене хфартуха.

Палецеў па хфартух.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс ей хфартух.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене сермягі.

Палецеў па сермягу.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс ей сермягу.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене падушкі.

Палецеў па падушку.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс ей падушку.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене пярыны.

Палецеў па пярыну.

– Пойце, куркі, рано! Што мне стало! Чорны, варухаты, як сьвіня парухата.

Прынёс пярыну.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

А піун:

– Какарэку!

Дак он палецеў, прапаў. Ана пабрала ўсё дабро – сермягі, падушкі, пярыны, усё – прыносіць дадому. Бабіна дочка пазавідала. Кажэ да маткі:

– Зрабі мне, мамачко, залатую прасьніцу і залатое варацено – пайду і я ў той млін.

Зрабіла ей маць залатую прасьніцу да й залатое варацено – пашла ў ветрынны млін, села і прадзе. Прыходзіць поўнач. Прылетае злы дух.

– Дзеўка-дзевіца, падзі гуляць.

– Як жэ я пайду гуляць – нема ў мене ні чэрэвікаў, ні панчоў, ні падвязак, ні кашулі, ні спадніцы, ні гарсэта, ні хфартуха, ні сермягі, ні падушкі, ні перыны.

Палецеў – да разам усё прынёс. Да й узялісе аны гуляць. Гуляў, гуляў – вытрас усе костэчкі, толькі шкура асталасе. Да й павесіў на сасне. Чэкала баба сваёй дачкі – да кажэ:

– Падзі ты, дзеду, пабач, дзе ана падзеласе.

Шукаў он, шукаў. Бачыць – вісіць ана на сасне, кале ветрыннаго мліна. Баба пагледзела – нема дачкі. Плачэ, рукі ломіць – нема маёй дочушкі! А дзедава есь.

Дочки

[Другі варыянт]

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў сабе дзед з бабаю. Мелі аны па дочцэ. Бабіна дачка з дзедаваю дочку вельмі глумілісе. Давай дзедавая дачка прасіць:

– Татушко, мой міленькі, вазьмі, зрабі мне праснічку залатою да й верэцено, да й заведзі мене на граніцу, да й пасадзі.

Зрабіў он ей прасніцу і верэцено да й завёў на граніцу. Села ана прасьці, да верэцено фуф да палецело. Пабегла за ім – далеко, аж на той сьвет. Бежыць, бежыць – стаіць яблянька. Просіць тое дзеўкі:

– Дзеўка-дзевіца, русая касіца, атрасі мене – сабе яблак возьмеш і мне аставіш.

Так і зрабіла. Страсла, сабе яблак узяла і там пакінула. Бежыць, бежыць – стаіць груша, гаворыць:

– Дзеўка-дзевіца, русая касіца, атрасі мене – сабе груш возьмеш і мне аставіш.

Так і зрабіла. Страсла, сабе груш узяла і тут пакінула. Бежыць, бежыць – стаіць кароўка.

– Дзеўка-дзевіца, русая касіца, падой мене – сабе малака возьмеш і мне аставіш.

Так і зрабіла. Сабе ўзяла малачка і тут аставіла. Бежыць, бежыць – стаіць паршук.

– Дзеўка-дзевіца, закалі мене, асмалі мене – сабе салца возьмеш і мне аставіш.

Так і зрабіла. Бежыць, бежыць – стаіць дзежка з розчынаю.

– Дзеўка-дзевіца, замесі мене, пасадзі ў печку – сабе хлеба возьмеш і мне аставіш.

Так і зрабіла. Бежыць, бежыць – стаіць хатка на курачэй ножцэ. Вышла ведзьма. Дзеўка кажэ:

– Похвалёны Езус!

– Навекі!

– А дзе ты, дзеўка, ходзіш?

– Хаджу службу дастаць.

– А ты ж у мене згодзішсе?

– Добрэ, – кажэ, – згожусе.

– Так лезь у хату, кросна тчы. Усюды хадзі, толькі там не хадзі, дзе лычком завязано.

А сама такі палецела. Ана, тая дзеўка, хадзіла, хадзіла – такі пашла туды – пагледзела, развязала лычко. Бачыць – грошы шмат! Набрала, набрала поўен мех – панесла. Прыбегае ведзьма – нема дзеўкі! Ухапіла таўкач і пабегла дзеўку ўняць. Стаіць дзежка з розчынаю.

– Дзежка, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– Да не дагоніш, даўно прабегла.

Стаіць паршук.

– Паршук, ці не бачыў дзеўку бегучы, грошы несучы?

– Да не дагоніш, даўно прабегла.

Стаіць кароўка.

– Кароўка, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– Да не дагоніш, даўно прабегла.

Стаіць груша.

– Груша, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– Да не дагоніш, даўно прабегла.

Стаіць яблань.

– Ябланка, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– Да не дагоніш, даўно прабегла.

Так звінулася ана з тэмі таўкачамі назад, да шкода ей грошы. Да тая дзеўка прыбегла да сваей хаты, прынесла грошы поўен мех – зрабіласе багата. Так гэта бабіна дочка пазавідала. Кажэ:

– Зрабі мне, мамачко, залатою прасьніцу і залатое верэцено, да шоўкаву кудзельку – заведзі мне туды, дзе тая була.

Зрабілі ей прасьніцу і верэцено, да й кудзель далі – і завелі. Села ана, прадзе – да фуф! Палецело верэцено. Прабегла за ім – далеко, аж на той сьвет. Бежыць, бежыць – стаіць яблань.

– Дзеўка-дзевіца, русая касіца, атрасі мене, сабе яблук возьмеш і мне аставіш.

– Нема часу – мне трэба бегчы.

Бежыць, бежыць – стаіць груша.

– Дзеўка-дзевіца, русая касіца, атрасі мене, сабе груш возьмеш і мне аставіш.

– Нема часу – мне трэба бегчы.

Бежыць, бежыць, стаіць карова.

– Дзеўка-дзевіца, русая касіца, падой мене, сабе малачка возьмеш, і мне аставіш.

– Нема часу – мне трэба бегчы.

Бежыць, бежыць – стаіць паршук.

– Дзеўка-дзевіца, русая касіца, закалі мене, асмалі мене, сабе салца возьмеш і мне аставіш.

– Нема часу – мне трэба бегчы.

Бежыць, бежыць, стаіць у лесе хатка на курачэй ножцэ. Вышла ведзьма.

– Похвалёны Езус!

– Навекі! Ці не тая дзеўка, што мне грошы ўкрала?

– Да не я, мая пані – да не знаю і не ведаю.

– Лезь у хату, кросна тчы. Усюды хадзі, толькі там не хадзі, дзе лычком за-
вязано.

Да сама таўкачы пабрала да й у лес палецела. Да тая дзеўка ўсюды хадзіла,
да і там пашла. Грошы шмат. Набрала багата – поўен мех – да й панесла. Прылле-
тае ведзьма – нема дзеўкі і грошы нема. Ухапіла таўкач да й пагоніць. Бежыць –
стаіць дзежка з цестам.

– Дзежка, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– А вот бежыць, зараз дагоніш.

Бежыць – стаіць паршук.

– Паршук, ці не бачыў дзеўку бегучы, грошы несучы?

– А вот бежыць, зараз дагоніш.

Бежыць – стаіць кароўка.

– Кароўка, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– А вот бежыць, зараз дагоніш.

Бежыць – стаіць груша.

– Груша, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– А вот бежыць, зараз дагоніш.

Бежыць – стаіць яблань.

– Яблань, ці не бачыла дзеўку бегучы, грошы несучы?

– А вот бежыць, зараз дагоніш.

Дагнала, грошы адабрала, забіла таўкачамі, толькі кóstэчкі асталісе. Баба
дзеда просіць:

– Пагледзі ты, дзеду – твая дочка хутко прышла, а маеі нема да нема.

Дзед пашоў, да толькі костачкі пазбераў, прынёс. А была там сучка.

– Дзяў, дзяў! Дзедава дочка ў карэце езьдзіць, бабіна дочка ў кошэлі¹ брэ-
шчыць.

Баба кажэ:

– Што ты, сучко, брэшэш?

Узяла паляно, ножку перэбіла. Так ана на трох ножках скачэ.

– Дзяў, дзяў! Дзедава дочка ў карэце езьдзіць, бабіна дочка ў кошэлі брэ-
шчыць.

Баба кажэ:

– Што ты, сучко, брэшэш?

Узяла, другою ножку перэбіла. Так ана скачэ на двох ножках.

– Дзяў, дзяў! Дзедава дочка ў карэце езьдзіць, бабіна дочка ў кошэлі брэ-
шчыць.

Баба і трэцю ножку перэбіла. Так ана скачэ на адной ножцэ.

– Дзяў, дзяў! Дзедава дочка ў карэце езьдзіць, бабіна дочка ў кошэлі брэ-
шчыць.

Так баба ё саўсім забіла.

¹ Кошэль – торба. У кошэлі брэшчыць – у торбе брэша.

Кот і певень

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Жыў сабе каток з петушком у адной хатцэ. Каток пашоў на жыр, да кажэ да петушка:

– Нікаго не пускай у хату – зачыні дзьверы да не пускай.

Пашоў ён. Прыходзіць лісіца і просіцьса:

– Пусьці мне, петушок, толькі ножэнькі пагрэць.

Узяў он, пусьціў. А лісіца яго ўхапіла да й панесла. Крычыць петушок на катка:

– Каток-браток, лісіца мне ўхапіла! Несе мне за ўсокіе горы, у глыбокіе норы.

Каток пачуў, прыбег і абараніў петушка. Да зноў ему трэба іці на жыр. Кажэ:

– Ну, памятай. Нікаго не пускай у хату – хаця бы як прасіла.

– Не пушчу.

Пашоў каток. І зноў прыходзіць лісіца, просіцьса:

– Пусьці мне, петушок – я змерзла – толькі ножкі пагрэць.

Прасіла ана, прасіла. Узяў петушок да й упусьціў. Дак жэ ана яго ўхапіла і панесла. Крычаў, гукаў ён на катка – да каток далеко зайшоў у лес – не чуў. Прышоў он да сваей хаткі – бачыць – нема петушка. Пашоў жэ ён шукаючы. Хадзіў, хадзіў, то сюды, то туды – да трапіў на гэту гору. А то була не лісіца, да ведзьма. Мела ана тры дóчушкі.

Спусьціўсе каток да ея нары і нашоў петушка. Да гэтым дóчушкам он вельмі спадабаўсе. Старша кажэ:

– Я хачу за тебе замуж іці.

– Ну, добрэ, – он кажэ, – так ідзі на гору, да мне там пачэкай. Я тут спраўлюсе, прыйду і тебе за жонку вазьму.

Пашла ана ўбраласе на гору і чэкае. Да серэдульша кажэ:

– Я хачу за тебе замуж іці – ты мне надта спадабаўсе.

– Ну, добрэ, – он кажэ, – так ідзі на гору, да мне там пачэкай.

Пашла ана і чэкае. Да меньша кажэ:

– Я хачу за тебе замуж іці.

– Ну, добрэ. Вулэзь на гору, пачэкай – прыду, вазьму за жонку. Толькі ж выкінь мне вероўку, штоб я мог выйці.

Да каток узяў петушка на плечы да й па вероўцэ вулэз на гору. Там забіў, задраў, заеў усе тры ведзьмовыя дочкі да й уцёк да свае хаткі. Да й жывуць аны і жывуць з петушком – от тут недалечко за Сянажыцамі – і цяпер жывуць.

Дудка

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Було ў бацькі тры сыны, два разумныя, а трэці дурэнь. Надзяўсе ў іх садзе дзік. Ніхто таго дзіка не выганіць. Бацько паслаў старшаго, не выганіў. Паслаў серэдульшаго – і той не выганіў. Кажэ он да трэцяго:

– Ідзі ты, хоць дурный – папробуй.

Пашоў дурэнь. Злавіў дзіка і ўбіў. Прыходзіць дадому, кажэ:

– А што, татко, хоць я дурэнь, такі ўбіў дзіка.

– Ну, добрэ. Дзе ж яго – таго дзіка – дзяць?

– Трэба яго ў лесе закапаць.

Пашлі тые браты ўтрох, закапалі дзіка. Да й пазавідавалі дурню – да й брата забілі і пахавалі ў мураёу. Прыходзяць дадому. Бацько путае:

– Дзе ж дурэнь?

– А хто ж яго ведае! Пашоў дзе – то, вядома, дурэнь.

Нема сына. Бацько чэкае адно лета, другое – нема да й і чуткі нема. Да й на мураёу вырасла ерба. Пастушкі каровы паслі, зрэзалі ербіну, зрабілі сабе дудачку. Сталі граць. Як сталі граць, так дудачка кажэ:

– Заграй, заграй, пастушок – мене братко ўбіў, да за таго дзічэнька, што ў садочку рыў.

Ідуць касцы. Пачулі гэтую дудку, кажуць:

– Хлопцы, да дзе ж вы ё ўзялі?

– От, тут, – кажуць, – вырэзалі – ербіна расла, так вырэзалі.

Касец узяў, заграў – дак дудка:

– Заграй, заграй, дзедачко, мене братко ўбіў, да за таго дзічэнька, што ў садочку рыў.

Едуць купцы. Купец пачуў, кажэ:

– Прадайце мне гэту дудку.

– А што даце?

Ну, патаргавалісе аны, купіў купец гэту дудку – заграў. А дудка:

– Заграй, заграй, купчыку, мене братко ўбіў, да за таго дзічэнька, што ў садочку рыў.

Заехалі тые купцы на ноч да чэлавека. А да якога чэлавека? Да таго бацькі. Сталі аны граць на гэтай дудцэ, так брат кажэ:

– Што тая дудка гаворыць? Дайце мне – я заграю.

Заграў, а дудка:

– Заграй, заграй, брацейко, ты мене ўбіў, да за таго дзічэнька, што ў садочку рыў.

Сестра пачула, кажэ:

– Што гэто? Пазволь, я папробую. А дудка:

– Заграй, заграй, сестрыца – мене братко ўбіў, да за таго дзічэнька, што ў садочку рыў.

Да matka кажэ:
– Дайце мне.
А дудка:
– Заграй, заграй, мамачко, мене братко ўбіў, да за таго дзічэнька, што ў садочку рыў.
Бацько пачуў.
– Што гэто сталасе! Дайце я пабачу.
А дудка:
– Заграй, заграй, татачко, мене братко ўбіў, да за таго дзічэнька, што ў садочку рыў.
Дагадалісе аны. Давай прызнавацьса. Бацько путае:
– Дзе вы яго дзелі? Кажыце. Справедліва. Нішто вам не будзе.
Аны ўсё сказалі. Так пашлі да мураўя, адкапалі, да зрабілі труну – усё чысто – і пахавалі на могілках.

Блізняты

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў кароль з каралёву. Мелі аны сына. Узяў той сын, ажэніўсе. Пабылі аны самі з сабою гадоў тры – да й ана ў ценжы. А ему трэба ехаць. Паехаў он, а ана мела блізнята, два сынкi – нэдто красiвые! На патыліцэ месяц, а на лобе гвездачка. Напісала да мужа пісьмо, што так і так, і паслала сваім парабкам – што даў Бог два сынкi красiвые, на патыліцэ месяц, а на лобе гвездачка. Той парабак нёс, нёс тое пісьмо, да зайшоў на ноч. У лесе хатка стаіць, так зайшоў. А там жыла ведзьма, і ў ей была дочка. Дак етая ведзьма, як толькi парабак заснуў, адняла ў яго пісьмо – перэчытала, да тое кiнула ў печку, а напісала другое: што радзіласе дзіця ні воўк, ні звер. Бог ведае што! Да й парабак панёс. Ведама, чытаць не ўмее, не ведае, што несе. Як прышоў, аддаў пісьмо. Да той муж – каралевіч – перэчытаў да й напісаў зараз: штоб іх не было, пакуль дадому прыедзе. Стыд! Як не людзям! Да пазабівалі тые сынкi, у саду пахавалі. Вырасьлі на магілках два явары. Прыехаў каралевіч дадому – сынкоў нема. Да кажэ да жонкі:

– Што ты мела! Ні воўк, ні звер! Бог ведае што!

Узяў і ее прагнаў. Пашла ана бедненька, а он узяў ажэніўсе з той ведзьмінай дачкой. Жывуць аны, жывуць. Да тая ведзьміна дачка гаворыць:

– Нашто тые явары седзяць! Трэба зсеч іх да спаліць.

Спалілі тые явары, да пópёў укінулі на двор. Гоніць пастух авечкі. Узяла авечка, лізнула таго папьяльца – зрадзілісе ў ей блізнята, два баранчыкі, харошы не жарты. Раслі аны – да не баранчыкі, а зрабілісе сынкi. Тые самые – месяц на патыліцы, а на лобе гвездачка. Ідзе тая іх matka абадраўшысе, просіцца да іх на службу. Ну, добрэ – стала ў іх службыць да й пазнала іх, што ето

ей сынкі. Жывуць аны, жывуць. Да той каралевіч хочэ, штоб ему хто байку сказаў – лежыць на ложку да й кажэ:

– От, хацеў бы, каб хто байку збаяў.

Ніхто такой байкі не ўмее, як тые два хлопчыкі. Трэба іх заклікаць. Прышлі аны – давай баяць.

– Ото так було: быў кароль з каралёваю, мелі аны сына. Той каралевіч ажэніўсе, да тры годы былі з сабой – мусеў ён уехаць. Да ана радзіла двох сынкаў – месяц на патыліцэ, а на лобе гвездачка.

Да той каралевіч кажэ:

– Так було.

– Дак ана напісала пісьмо, што так і так, даў Бог сынкаў – і паслала сваім парабкам. А той зайшоў на ноч у ведзьміну хату – да й лёг спаць.

Да той каралевіч кажэ:

– Так було.

– А тая ведзьма пісьмо перэменіла і напісала, што радзіласе дзіця ні воўк, ні звер, неведама што.

Да й он кажэ:

– Так було.

– Так той каралевіч напісаў, штоб сыноў страцілі, а патом і жонку праганіў, і з ведзьмінай дочкай ажэніўсе.

– Так було.

– А гэтых сынкаў забілі да й у садзе закапалі, а на магілках выраслі два явары. Да тая ведзьміна дочка сказала, штобы іх зсеклі да спалілі на попёў.

– Так було.

– А той попёў укінулі на двор і авечка злізала, і прывела два баранчыкі.

– Так було.

– А з етых баранчыкаў зрабілісе два хлопчыкі, на патыліцы месяц, а на лобе гвездачка. Дак тые хлопчыкі знялі шапачкі – асьвецілі пакой. А той каралевіч схваціўсе:

– Ах, я нешчаслівы! То ж мае сынкі!

Узяў гэту другую жонку, ведзьміну дачку, на жэлезну барону разцягнуў – да й коньмі паразрываў – начысто. А гэту перваю ўзяў ізноў да себе – і жывуць аны разэм – да й цепер жывуць.

Рыбалоў і ліса

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Паехаў рыбалоў па рыбу. Налавіў цэлый воз. А ліса пагледае. Забегла на да-рогу, зрабіласе нежываю. Прыехаў он, укінуў на воз.

– Нехай будзе – зраблю калнір да шубы.

Едзе он далей, а ана прадрала дзюрочку ў меху, рыбкі выкідае. Он не агледзіўсе. Прыехаў дадому, клічэ жонку:

– Рыбы выймай!

А тут рыб нема. А ліса ўскочыла, пабегла, рыбка павыкідаўшы. Пазберала, смакуе яка смачнейша. Прыходзіць да ея воўк, кажэ:

– Кумко, галубко, што ты еш? Дай мне.

– Ага, зараз! Так пайдзі, налаві.

– А дзе ж, кумко, галубко, лавіць?

– Пайдзем, я табе пакажу.

Павела яго там, дзе быў перэсечон лёд.

– Тыч хвост у рэку.

– Кумко, галубко, а як мне казаці?

– Кажы: берысе, рыбка веліка, малая! Берысе, рыбка веліка, малая!

А сама сабе бегаючы кажэ:

– Мерзні, мерзні.

Стаў хвост умерзаць. Цяжко ему падумаць.

– Не, не руш, нехай набераецца шмат.

Як умёрз саўсім, падскакуе.

– Цягні, цягні.

А ён не можэ. Да й ана пабегла да села, крычыць:

– Людзе, людзе, ідзеце воўка біць.

Набеглі з качэргамі, з памéламі – воўка забілі. Да кума воўка звела.

Хлопчык і воўк

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў дзед з бабаю – не мелі аны дзецей. Узяў дзед, адсек сабе палец і палажыў у печурэччэ¹. Пальчык лежаў, лежаў, да зрабіўсе хлопчык. Ідзе дзед араць. А той хлопчык урос ужэ – гаворыць:

– Дзедку мой галубочку, пайду з табой.

– Ці ты, – кажэ, – сынку, пойдзеш? Ці ж ты здолееш? Гэта далеко! – Дарма, дзедку, пайду.

Узялі аны, пашлі. Аруць аны, аруць – а хлопчык адстаў. Прыходзіць да яго воўк. Узяў да й зьеў. Да й хлопчык у том воўку седзячы не дае ему прыпóніцьса, мучыць яго, пореае. Воўк рад бы яго выкінуць, да хлопчык кажэ да яго:

– Несі мне на дзедаво поле.

Прынёс на дзедаво поле, кажэ:

– Лезь з мене.

– Не, не палезу – несі ў дзедавый двор.

Прынёс он яго на двор, кажэ:

– Лезь з мене.

– Не, не палезу – несі ў дзедаву хату.

Вайшоў воўк у хату. Дзед як зерне – воўк! Як схваціўсе, дзьверы зачыніў. Біў, біў, пакуль не забіў. Хлопчык тады вылез з воўка. І живе з дзедам добрэ – да надто багата!

¹ Печурэчка – малая ямка на правым баку ў печы.

Вядзьмак і ведзьма

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў дзед з бабаю. Баба была ведзьма, а дзед ведзьмар. Узяў дзед да й помер. Баба кажэ:

– Кабы хто пры дзеду начэваў, я б ему дала чорну кароўку і шчэ грошы трошкі.

А была там серацінка бедненька. Кажэ:

– Я магу перэначэваць.

– Ці ж можэш?

– Да я магу, перэначую.

Ну, добрэ. Узяла тая ведзьма, дала ей прасьці тры фунты кудзелі і паставіла рэшато верэцён.

– Ну, прадзі, каб не заснула.

Серацінка села пры небошчыку да й прадзе. Да рушыцца небошчык – вядома, ведзьмар! Да кажэ:

– Дзеўка-дзевіца, а што ты робіш?

– Праду – за бело млічко, за чорну кароўку.

Паварочыўсе да й устаў.

– Дзеўка-дзевіца, а што ты тут робіш?

– Праду – за бело млічко, за чорну кароўку.

Сеў.

– Дзеўка-дзевіца, а што ты тут робіш?

– Праду – за бело млічко, за чорну кароўку.

– Я цебе зьем, – кажэ.

Маўчыць ана – да прадзе. Рушыцьса он к ёй – дак ана на прыпечэк.

– Я цебе зьем.

На прыпечэк лезе за ёю. Дак ана на печку.

– Я цебе зьем.

На печ лезе. Да: гам! І зьеў. Да надто ведзьмар быў. Дурная серацінка думала, што ей нічога не будзе. От, і байкі канец.

Кум і кума

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў дзед з бабаю. Не гадавалісе ў іх дзеткі. Научылі іх, кабы вышлі на дарогу і папросілі на куму, каго сустрэчаюць. Сталі аны на дарозе. Бачуць – ідзе Бог – стары чэлавечэк. Гаворыць той дзед:

– Хто ідзе?

– Я – Бог.

– Прашу Бога ў кумы да маго дзіцяці.

Ну, добрэ. Да шчэ кумы нема. Бачыць дзед – ідзе кабета.

– Куды, кабетко, ідзеце?

– А я туды, у село іду.

Да гэто була смерць.

– Прашу вас у кумы да маго дзіцяці.

Ну, пашлі аны, забралі дзіця, хрэсьцілі. Да той дзед быў вельмі бедный – нічога ў яго не было. Дак смерць ему кажэ:

– Я табе скажу – ты будзь за дохтара. Як прыдзеш да хвораго, пагледзі: калі я буду ў галавах стаяць, то ачунее, а калі ў нагах – памрэ.

Ну, добрэ. Стаў он за дохтара. Пазвалі яго да пана. Прыходзіць, гледзіць, пан у ложку лежыць, а смерць у галавах. Дак он гаворыць:

– Дайце пану арбаты.

Далі арбаты, устаў пан, ходзіць. Так ему наклалі ўшэлякаго дабра, дадому пашоў. Велік багатыр зрабіўсе! Захварэў у адном месьце кароль. Нараілі ему таго дзеда. Пасылае кароль хфурмана па яго. Прыехаў, пабачыў, да й кароль выздаравеў. Далі ему грошы багата, усега – да й коні запраглі. Едзе дадому. Прыежае ў велікі лес – стаіць хатка. Зайшоў да тое хаткі. Нікого нема, толькі на стале абрус і хлеб лежыць. Зайшоў далей – а тут свечы гараць. Да й сустрэкае куму сваю.

– Пачэму, – кажэ, – у тебе нікого нема, толькі свечы гараць?

– А то, – кажэ ана, – інныя загарываюцца, а інныя патухаюць.

Адна кончыласе гарыць. Кума кажэ:

– Бачыш – то твая свечка – ты зараз памрэш.

– А мая ж кумко, мая галубко, хаця б я шчэ год пажыў.

Прасіўсе он, прасіўсе, шчэ хоць на гадок.

– Ну, добрэ, – ана кажэ, – но я за год па тебе прыду.

Пашоў ён дадому, думаў, думаў – да ўзяў, зрабіў ложку на адной назе. За год прыходзіць смерць – да он у ложку лежыць, да круціць. Як ана ў нагах, он па круціць, да смерць у галавах стаіць. Хадзіла ана, хадзіла, да й он круціў і круціў. Відзіць смерць, што рады нема ніякей – узяла да й зарэзала.

Чорт

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

На адселені тры хаткі. У адной поп жыве, а ў дзьвох гаспадары. У ўсякаго было па сыне. Пашлі тые тры сыны служыць. Ідуць, ідуць – стаіць жэлезная хатка. Зайшлі аны да тое хаткі – нікого нема. Пашлі ў хлеў – стаяць валы. Адзін астаўсе ў той хатцэ, а дзьвох пашло ў лес. Пазірае он у акно – ідзе старый чорт, сівый, а барада на тры сажэні доўга. Дваццаць пудоў сена несе на сабе і пядзсят каромыслаў вады. Кажэ гэтай чорт:

– Чэго ты тут у маеі хатцэ?

Узяў яго, забіў да ўсадзіў у печку – і пашоў зноў. Прыходзяць гэтые два. Бачуць – таварыш у печы. Выцягнулі яго, ачунілі, да вала зарэзалі і ўсадзілі ў печку. Аставілі аны тут другога, штобы пілнаваў, а ўдваіх пашлі ў лес.

Прыходзіць ізноў стары чорт. Несе дваццаць пудоў сена і пядзесят каромыслаў вады.

– Чэго ты, – кажэ, – ў маёй хатцэ?

Узяў таго хлопчыка, забіў і падапхнуў пад хату. Да й пашоў сабе. Прыходзяць тые два з лесу – бачуць – таварыш забіты лежыць пад хаткай. Вынялі яго, ачунілі. Гледзяць у печку – валы шчэ не папеклісе. Так аставілі трэцяго пільнаваць да й пашлі зноў. А ён называўсе Іван. Бачыць – ідзе стары чорт, несе дваццаць пудоў сена і пядзесят каромыслаў вады.

– Чэго ты, – кажэ, – ў маёй хатцэ?

– Я табе, – Іван гаворыць, – мяса спёк, штоб ты наеўсе.

Даў ему таго мяса, да той еў, еў, да залез за печку да й заснуў. А ў яго была барада тры сажэні доўга. Так той Іван узяў за бараду, мянціў, мянціў, выцягнуў у поле да й кінуў яго з гары – ён лецеў, лецеў з гары – да й упаў угору, да й палецеў на той сьвет. Вараціўсе Іван дахаты і кажэ на таварышаў:

– Скруцім мы вероўку на тры сажэні доўгу.

Скруцілі аны вероўку і пашлі да тое гары. Купіў он ім карты і гаворыць:

– Сядзьце тутака – грайце. Мо мене год, мо мене месяц не будзе.

Узялі, спусьцілі яго да той гары, на той сьвет, да самі селі ў карты граць. Да он як спусьціўсе на той сьвет, так пашоў. Ідзе ён, ідзе – стаіць веліка яліна. Улез на яліну, а там сакол з сакаленятамі. Хацеў сакаленята пабраць, да сакол просіць кабы не рухаў.

– Табе, – кажэ, – шчасьлівей будзе.

Пакінуў іх не рухаўшы. Ідзе, ідзе – стаіць медзяный дом, а ў том доме седзіць красіва панна, каралёва дачка. Пашоў ён далей – стаіць серэбраный дом, а ў том доме седзіць красіва панна, серэдульша каралёва дачка. Пашоў шчэ далей. Стаіць залатой дом, а ў том доме седзіць меньша каралёва дачка, такая пекна, што ах! А гэта чорт з барадою іх зачараваў усе тры і завалачыў на той сьвет. Дак тая меньша гаворыць да Івана:

– Чэго тут ходзіш? Цебе зараз на сьвеце не будзе.

А ён кажэ:

– Напойце, накарміце – тады разпрашыце.

Напóіла, накарміла і так научыла яго:

– Падзі ты, – кажэ, – у каморку – стаяць дзве бочкі віна. На левай стара не немоцна, а на правай моцна бочка віна. Перэкаці моцну на левую старану, а немоцну на правую. Ето моцнае віно хто выпіе, удвайне сілы прыбудзе, а немоцнае – удвайне адбудзе.

Он узяў, перэкаціў моцную бочку налева, а немоцную направа. Да ўзяла ана яго, схавала ў каробку. Ляціць той чорт з барадою. Іван вылез із каробкі, давай біцьса з чортам. Білісе, білісе, умарылісе. Чорт кажэ:

– Пайдом, віна пап'ём.

Прышлі да тых бочэк. Чорт піе з правай, Іван да з левай. Чорт напіўсе немоцнаго, а Іван моцнаго. Іван як напіўсе – удвайне сілы прыбыло. Як узяў за бараду, так разтрас, пабіў, саўсім начысто забіў таго чорта. Прышоў ён да тых

красных панен, каралеўскіх дочэк. Пачаставалісе да й ідуць ужэ на той сьвет. Дак той Іван усё агледаецца:

– Чэго ты, Іване, агледаешся?

– Як мне, – кажэ, – не агледацьса? Дом красівы, як мне яго пакінуць?

– На табе, – кажэ меньша, – хустачку. Як махнеш направо, такі жэ самы дом будзе.

А серэдульша сестра дала ему каробачку.

– Як павернеш, – кажэ, – направо, стане, што сабе хочэш.

А старша сестра дала ему дудачку:

– Як зайграеш, – кажэ, – што сабе хочэш.

Прышлі аны да гары. Клікнуў Іван на таварышаў, кабы вероўку кінулі. Пасадзіў старшу – выцягнулі. Вельмі ім спадабаласе. Пасадзіў серэдульшу – выцягнулі, да й такжэ спадабаласе ім. Да й і трэцю меньшу выцягнулі – а ана ж была найпекнейша. Да просіцьса Іван, кабы і ему вероўку спусьцілі, штоб ён вылез. Спусьцілі ему, і он стаў лезьці. Аж тут праходзіў Цыган. Кажэ:

– Не вуцягайце, астаўце ў яме. Мне будзе адна паненка, і вам па адной.

Да аны як пусьцілі вероўку, так ён і ўпаў і зарыўсе ў сажэнь у землю. Думае – што мне тут рабіць? Узяў, выпіў моцнаго віна да й вускачыў наверх. Но на той сьвет не можэ вускачыць. Ідзе он, ідзе – леціць сакол.

– Падзі, – кажэ, – набій малых птушэк дзьве кадушкі. Я цебе паратую.

Он узяў набіў дзьве кадушкі малых птушэк.

– Да ты, – сакол кажэ, – сядзь на мене. Як я буду лецець, так ты мне па птушэ ў горла кідай.

Сеў на яго да й кідаў ему птушкі ў горло. І он яго із той гары вынёс. Ну, добрэ. Ідзе он, ідзе. Прыходзіць да адной хаткі. Там жывуць дзед з бабаю. Зайшоў перэначэваць. Назаўтра кажэ да таго дзеда:

– Пайдзі ты, дзедухно, мо ты ў горадзе што пачуеш?

Пашоў той дзед у горад. Кароль газэты паслаў, штоб дочкам харошэ кашулі пашылі.

– Пайдзі ты, дзеду, – Іван гаворыць, – скажы, што ты добры кравец.

Пашоў старый, згадзіўсе кашулі пашыць. Кароль даў ему сто рублёў на адзене, а за работу дзэвесьце рублёў дась як заробіш. Да Іван ето адзене ўзяў, падраў, кінуў, стаптаў. Плачэ дзед ходзячы:

– Заўтра да караля трэба голува несьці.

Іван устаў уночы, заграў на сваей дудачэ – кашулі таке пекныя сталі! За-нёс дзед тые кашулі, даў ему кароль дзэвесьце рублёў за работу. Іван кажэ:

– Падзі ты, дзедухно, да горада, да Навагрудка – мо што пачуеш?

Пашоў ізноў. Кароль газэты паслаў, штоб пекне чэрэвікі для дочэк пашылі.

– Падзі ты, дзедухно, – Іван гаворыць, – скажы, што ты добры шэўц.

Пашоў старык, згадзіўсе чэрэвікі для каралеўскіх дочэк пашыць. Даў ему кароль грошы, штоб тавару накупіў. Да Іван той тавар узяў падраў, стаптаў. Плачэ дзед ходзячы:

– Заўтра да караля трэба голува несьці.

Іван устаў уночы, павернуў сваю каробачку – сталі чэрэвікі такія пекныя, што ух! Занёс дзед каралю, грошы багата дастаў. Рад вельмі, што забагацеў. Пасылае Іван зноў яго ў горад.

– Падзі ты, дзедухно, мо што пачуеш.

Ажно тут кароль паслаў газеты, кабы хароша музыка була. Жэніць он свае дочки з етымі хлопчыкамі, таварышамі, што ў карты гралі. А меньшу жэніць з гэтым Цыганом.

– Падзі ты, – Іван кажэ, – скажы, што ты добры музыкант.

Пашоў дзед, згадзіўсе з каралём. Кароль даў ему сто рублёў на скрыпку. Да он у купца вытаргаваў, за два рубля купіў. Да й Іван ту скрыпку ўзяў, пабіў, кінуў. Дзед плачэ, да смалою лечыў скрыпку, кабы грала – не хочэ.

– Заўтра да караля трэба голува несці.

Іван устаў уночы, хустачку махнуў направа. А тут музыканты зэ скрыпкамі, з трубамі, з цымбаламі, з арганамі. Загралі, заглушылі. Дзед думае, што хата гарыць. Схапіўсе – бачыць, музыка ў яго! Павёў ён гэту музыку да караля, і Іван ідзе. Научыў яго:

– Ты стань на адной старане, а я на другой, а музыканты ў сэрэдзіне.

Сталі аны, да дочки і кажуць:

– Трэба, папо, музыкантам водкі даць.

Далі ім водкі – да трохі пазналі, што Іван.

– Тэба даць ім, папо, па другому келішку.

Да добра пазналі. Кажуць:

– Трэба, папо, шчэ па трэцім келішку ім даць, то добрэ будуць граць.

Да цепер меньша пазнала саўсім Івана, да на шыю зачэперыласе, а дзьве другіе на каленках перэд ім сталі.

– От, папо, – гавораць, – хто нас з таго сьвету выбавіў. Да Цыган перэшкодзіў.

Да й кароль аддаў меньшу дочку Івану, а дзьве другіе гэтым таварышам. А Цыгана прывязалі да слупа – і цалый полк салдатаў стрэляло да яго.

Спрытная жонка

Павет Навагрудскі, вёска Сянежыцы

Быў у лесе стражнік, да велікі пьяніца. А жонка ў яго хароша була. Пашла ана да двара, да пана, да й просіць:

– Мой паночку, мой залаценькі, мой мужык усё пье – нема чэго есьці.

Да вельмі пану спадабаласе. Кажэ:

– Я ўвечар прыду, прынесу.

Пашла ана да аканомы:

– Ці не даце мне чэго зьесьці. Нема ў нас нічога.

– Я, – кажэ, – увечар прыду, прынесу.

Пашла ана да камісара. Просіць чэго есьці. Камісар кажэ:

– Я ўвечар прыду, прынесу.

Пашла да цівуна. Он пшэніцу бье. Кажэ:

– Ідзі, я ўвечар прыйду – табе прынесу пшэніцы.

Не ведаюць адзін аднаго, што папрыходзяць. Да й ана научыла сваго мужыка, што як пан войдзе, то ты нібы пьяны ідзі з калом у хату. Ну, добрэ. Напаліла ана ў печку так, што немажна вутрымаць. Чэкае. Ідзе цівун, пшэніцу несе. Паставіў ё ў спіжарні, да й гарачо – страх! Так і адзене скінуў. Аж тут гледзіць у акно – ідзе камісар.

– Што мне рабіць – он мне тут забіе, што я гумна не пільную.

Дала ему гарнец ячменя і паставіла ў кутку за жарнамі – ячмень меле. Камісар прынёс усяго есьці і піці. Да гарача ў хаце.

– Скінь адзене, – ана кажэ.

Ну, добрэ. Скінуў он адзене, да голый астаўсе. Гледзіць у акно – ідзе аканом.

– Дзе мне дзецса цяпер! Он мне забіе, што я хфальварка не пільную.

– Лезі на печку, седзі.

Он палез на печку, да й ана ўсё пасхавала да спіжарні. Аканом прынёс усяго дабра, едзяць, пьюць.

– Вельмі тут гарачо.

– Скінь адзене, будзе лепей.

Скінуў он адзене, да й ана ў спіжарні схавала. Гледзяць у акно – ідзе сам пан.

– Дзе мне дзецса цяпер! Он мне забіе, што я двара не пільную.

– Кладзісе ў каробку – векам зачыню.

Улез он у каробку, зачыніла веко. Седзіць.

Пан прышоў, прынёс мяса, келбасы – пьюць, гуляюць.

– Страшэнно тут гарачо.

– Скіньце, – кажэ, – адзене.

Скінуў он адзене да голый седзіць. Бачуць – ідзе мужык з хфурэю.

– Божэ мой, дзе мне схавацца!

– Станьце на покуці за святого – он пьяный, не пазнае.

Стаў пан на покуці. Прыходзіць мужык.

– От, бач, – ана кажэ, – якога я святого сабе купіла!

Да й мужык узяў, намерыўсе хфурэй.

– Да не, не стрэляй да святого. Лепей адчыні веко ад каробкі да й у веко стрэляй.

Як адчынілі веко, так аканом голый вускачыў, а пан з-за стала, а камісар з-за печкі, а цівун з кутка, паспужалісе. Голые, босые, поўцекалі – да й і адзене аставілі, і ўсё дабро. Да й стражнік з жонкай забагацелі.

Слоўнік

А

Абаліць абярнуць, перакуліць
Абалонь балонка.
Адбіць адкрыць.
Адваліваць (лес) сплаўляць.
Адвлівацьса (па лес) сплаўляцца.
Адналетак аднагадовы.
Адны адзін.
Адправіць справіць.
Адселене водшыб.
Ажось аж.
Акуратно акурат.
Амэн аміні.
Ацецкі бацькаў.
Ашартацса абшморгацца.

Б

Баўляцса бавіцца.
Брдзо вельмі.
Батэрыя батарэя.
Бегнуць бегчы.
Біць малаціць.
Баравый лясны.
Браціха братавая.
Брыка брычка.
Брэмінная цяжарная.
Бэрліна барка, барліна.

В

Вавесці увесці.
Важно вельмі.
Ведзец ведаць.
Взмогцісе натужыцца.
Віць (пра завіруху) месці.
Владжаць улазіць.
Ввесці завесці, павесці.
Вадзіцса вадзацца.
Варочывацса варочацца.
Варухаты паваротлівы.
Вроціць вярнуцца.
Вскураць дымець, курыцца.
Виэлякі усякі, усялякі.
Выймаць, вымаць вынімаць.
Выперадзіць перагнаць.
Выплынуць выплысці.
Высахнуць пахудзец.
Высунуць выбіць.
Высыпаць насыпаць.
Выяць выняць.

Г

Гіляра баржа, лайба, барка.
Гладкі сыты.
Глуміцьсе насмяхацца, паджартоўваць.
Голье галлё.
Гоніць гнаць.
Груб магіла.
Грумаецць грукаецць.
Гвездачка, *гвездачка* зорачка.
Генба губа.

Д

Дак дык.
Даць стукнуць.
Двойка два разы.
Дзбан збан.
Дзерэвіна кавалак дрэва.
Дзяць дзець.
Доўбіць стукаць.
Доча дачка.
Дураваты дурнаваты.
Дыба дыбкі.

Е

Ерба вярба.
Ербіна вярбіна.

Ж

Жалаваць шкадаваць.
Жарніца жароўня.
Жрэбчык жарэбчык.
Жэноцкі жаночы.

З

Заберацса збірацца.
Завінуць захутаць.
Загарывацса загарацца.
Загарэць згарэць.
Згрэбці забраць.
Задзеваць спраўляць.
Зажэнуць загнаць.
Зайзяць заззяць.
Закраса прыправа.
Замерыцьсе намерыцца.
Замчысты вялікі, раскошны.
Замяш замест.
Заняцса зацяжарыць, загарэцца.
Зпасці заспець, застаць.
Запечатаць замкнуць.

Запамагчы дапамагчы.
Запрысягнуцца паклясціся.
Захрапаць захрапці.
Зачаць пачаць.
Зачэперыцца учапіцца.
Збегаць аббегаць.
Збіцьсе сабрацца.
Зблудзіць заблудзіць.
Звінуцца адступіцца.
Згадываць адгадваць.
Зглошыцца унесці прапанову.
Згаласіцца згадзіцца.
Зложыцца нацэліцца.
Знаць відаць, напэўна.
Зняць (рашчот) атрымаць, узяць.
Забрацьсе сабрацца.
Зэрваць сарваць.
Зяўзюля зязюля. Пар. к у к а ў к а, к у к о ў к а.

I

Изгубніца згубіцелька.
Імаць мець.
Імпер'ял залатая манета (10 рублёў серабром).

К

Кабы каб.
Кавеня палка.
Кагаць казаць.
Калнір каўнер.
Карбованец рубель.
Каток коцік.
Кеп дурань.
Кідацца ператварацца.
Кілька колькі.
Кічка дубец.
Клекаць клекатаць.
Клеця клець.
Коло каля.
Коча экіпаж.
Крам крамніна.
Красны прыгожы.
Кружкі кругом.
Крысло крэсла.
Кторы, кторый каторы, які.
Кукаўка зязюля. Пар. з я ў з ю л я, к у к о ў к а.
Кураца курыца.
Кучлівы кучлівы.

Л

Лавіча лаўка.
Латун абадранец.
Ле каля.

Ледво ледзь.
Лесавый лясны.
Лотнуць (крылом) махнуць.
Лошак гадавалае жарабя.
Луцуць лінуць.
Лучш лепш.
Любавацца любіцца.
Любоўства любоў.
Лякацца палохацца, пужацца.

М

Макотка макотра, макацёр.
Место, месца горад.
Мліко малако.
Мужчызна мужчына.
Мужычка служанка.
Муравей муравейнік.
Мяньціць мучыць, цягаць.

Н

Навернуцца накрыцца.
Навернуць накрыць. Пар. п р ы в е р н у ц ь.
Нагле нечакана.
Нагарода узнагарода.
Назорыць нагледзець.
Найці трапіць.
Накаваць навастрыць.
Накукаць накукаваць.
Накупаваць накупляць.
Наодліў наводмаш.
Напатыкаць напакаваць.
Напроціў (васкрэсення) напярэдадні.
Нароў нораў.
*Насадзіць (на багацтва) пасяліць, прызначыць;
(пяць коп) паслаць.*
Настаць настаяць.
Натыкаць падбухторваць, правакаваць.
Немаш, немашака няма.
Нерушоны некрануты.
Нікогонько нікога.
Ніц, нічэнька нічога.
Нішчэнка жабрачка.

О

Обаліць абярнуць, заваліць.
Обачыць пабачыць, убачыць.
Обродзіцца радзіць.
Оброк корм для каня.
Одкрасці украсці.
Одповедзіць адказаць.
Одатоваяць выратаваць.

*Ознайміць абвясціць.
Ослухць падслухаць.
Оступіць абступіць.
Ося (у коле) вось.
Осягацца спыняцца.
Ото вось.*

П

*Падзеяць падзець.
Палаш шабля.
Пальнуць стрэліць.
Пасага пасаг.
Патопа патоп.
Пацер малітва.
Пашня збожжа.
Пекны, пекный прыгожы.
Пенендзы грошы.
Перавезці знішчыць.
Перавесці абвесці, перахітрыць.
Правей раней, спачатку, спярша.
Пар. у п е р в о.
Перэдаднем досвіткам.
Перэжэгнацца перахрысціцца.
Перэк перад.
Перэменіцца пераўтварыцца.
Печэня печань.
Піун, піунь певень.
Плашыць пляскаць.
Плетня плётка, плячэнка.
Пабрацца ажаніцца.
Паведзіць сказаць.
Паверыць праверыць.
Павыпекаць выпаліць.
Падвор'е дом з дваром і дваровымі
будынкамі.
Падзеець падзець.
Падмоўвачка падбухторшчыца.
Падойміцца падняцца.
Падолаць здолець.
Падтыкаць прыпадымаць.
Поены напоены.
Паець паесці.
Паздараўляцца прывітацца.
Пазьміраць паміраць.
Паланцаваць закаваць у ланцугі.
Полкватэркі пасудзіна (паўчвэрць літра).
Памост падлога.
Панастроіцца нацэліцца.
Паперэд уперадзе.
Паплынуць паплысці.
Папрыкорчываць падкручваць.
Парухаты паршывы.*

*Пасмаравачь памазаць.
Пассувачь зняць.
Пастаць спыніцца.
Паступіць дзяваць.
Патрава страва.
Патрактаваць, патрахтаваць пачаставаць.
Паўроку паўгода.
Паўставаць уставаць.
Пахажаць пахаджваць.
Пацягці пацягнуць.
Прабудзіць узбудзіць.
Прагнаць перагнаць.
Прасечка палонка.
Пракулуць праглынуць.
Праслаць паслаць.
Просьле пасля.
Пратварыць прачыніць (вочы), адкрыць.
Працягці працягнуць.
Прыкмеціцца нацэліцца.
Прыперці прынесці.
Прыпомніцца апамятацца.
Прыраіць параіць.
Прыценуць прыцягнуць.
Прыцягці прыцягнуць.
Прэд перад.
Прэндко хутка.
Публікаць ліст.
Пяна пена.*

Р

*Рада парад.
Разапняць (сець) закінуць, расставіць.
Разгарывацца разгарацца.
Разпінаць (сець) закідваць, расстаўляць.
Разпацькаць (мядзведзя) раззлаваць, узвару-
шыць.
Разпрашаць, распутываць распытваць.
Разцелаць расцілаць.
Разчыніць (цеста) разбоўтаць; (агонь) запаліць.
Родзіць расці.
Ражоньый родны.
Розчына (цеста) раствор.
Рок год.
Расолак суп, булён.*

С

*Самый (пра золата) чысты.
Свіронак свіран.
Серэдульшы сярэдні.
Скепка шчэпка.
Скідацца пераўтварацца.
Скінуцца пераўтварыцца.*

Скрычаць закрычаць.
Скуць скаваць.
Славечна славесна.
Сараматаваца сароміцца.
Соўнца сонца.
Спаляваць застрэліць.
Спіраца спрачацца.
Сплаціць заплаціць; сабраць.
Сплоніца пачырванець.
Спайсці пайсці.
Спраціўляца супраціўляцца.
Срыбны срэбраны.
Сто што.
Страцене страта.
Строна бок.
Суняць спыніць.
Схацець захацець.
Сценуца кінуцца.
Сцягнуць сцэбануць.
Сьвеніцца пасвячацца.

Т

Тагды тады.
Таньчыць танцаваць.
Таварыства чарада.
Трактаваць частаваць.
Трэ трэба.
Тудою туды.
Тулуб тулава.
Тутак, тутака, тутка, тутава тут.

У

Убераны убраны.
Убіраца збірацца.
Убраца сабрацца; узабрацца.
Углуць убачыць.
Угень выгнаць.
Угода выгада.
Угон выган.
Удаваца трапляцца.
Удзевяцера удзевяцёх.
Удзерэный падраны.
Удырыць ударыць.
Узрэзаць зарэзаць.
Укленчыць выкленчыць.
Укрэстованы упрыгожаны.
Умерзнуць замерзнуць.
Уняць супакоіць.

Уот вось.
Упекці падсмажыць.
Уперво тое, што п е р в е й.
Уперэдку уперадзе.
Упечоны падсмажаны.
Упраўляць выпраўляць.
Уроўні нароўні.
Уседзіць выседзіць.
Усокі, усокій высокі.
Усоко высока.
Успакаваць напакваць.
Уткаць выткаць.
Утрымаць вытрымаць.
Уцекці уцячы.
Уцягці уцягнуць.
Учоўкаць з'есці.
Учуць пачуць.

Х

Хаба завіруха.
Хвуззя, хвуря, хвурэя стрэльба.
Хучшэ хутчэй.
Хіць хацець.

Ц

Цалый цэлы.
Целяшок палена.
Ценжа цяжарнасць.
Цурка дачка.
Цьма процьма.
Цяліца цёлка.

Ч

Чаўнок човен.
Чобат сапог.
Чтыры чатыры.
Чувалы чуткі.
Чы ці.
Чыніць начыняць.
Чэрапнуць схапіць.

Ш

Шаснуць запаліць.
Шляк бабка (10 снапоў).
Шчэ яшчэ.
Шчэпіць сашчапіць.
Шэўц шавец.

Беларускія песні і загадкі

(з Мазырскага, Рэчыцкага і Пінскага паветаў),
сабраныя п. Э. Яленскай (з Яленскіх Дмахоўскай)¹

Песні і загадкі, якія тут падаю, я збірала ў Мінскай губерні ў Мазырскім, Рэчыцкім і Пінскім паветах. Параўноўваючы з вядомымі зборамі, я пераканалася, што шмат якія былі ўжо апублікаваныя, пераважна расійскімі аўтарамі. Вось спіс прац, якія паслужылі мне для параўнанняў:

Р. Zięnkiewicz – Piosnki Gminne Ludu Pińskiego. Kowno, 1851.

Безсоновъ – Бѣлорусскія пѣсни. Москва, 1871.

Дмитріевъ – Собрание пѣсень, сказокъ и обрядовъ крестьян Сев.-Зап. края. Вильно, 1869.

Шейнъ – Бѣлорусскія пѣсни, I. С. Петербургъ, 1874.

Шейнъ – Матеріялы для изученія быта и языка русскаго населенія Сев.-Зап. края. Т. I, ч. I. С. Петербургъ, 18[87]

Запольскій – Бѣлорусская свадьба. Кіевъ, 1888.

Янчукъ – По Минской губернии. Москва, 1889.

Карскій – Бѣлорусскія пѣсни.

Dybowski – Zagadki Białoruskie.

W. Weryha – Podania Białoruskie, Lwów, 1889.

Романовъ – Бѣлорусскій сборникъ, Кіевъ, 1885

Гильдебрандъ – Сборникъ памятниковъ народнаго творчества Сев.-Зап. края. Вильно, 1866.

Носовичъ – Бѣлорусскія загадки и пословицы. С. Петербургъ, 1874.

З. Радченко – Гомельскія народныя пѣсни, С. Петербургъ, 1888.

Быковскій – Свадебные обряды и пѣсни въ Пинскомъ уѣздѣ. Въ Памятной книжкѣ Виленскаго ген.-губернаторства. С. Петербургъ, 1868.

Булгаковскій – Пинчуки. С. Петербургъ, 1890.

Ks. Sadok Barącz – Podania, fraszki, bajki, przysłowia i pieśni na Rusi, Lwów, 1866.

J. J.[Józef Jaroszewicz] – Wiadomość o Kupalnicach na Podlasiu – W Ondyni Druskienickich Źródł. Grodno, 1846.

Emma Iwaszkiewiczowa – Wesele w Święciańskim – W Upominku Wileńskim dla Kraszewskiego. Wilno, 1880.

[Emma Iwaszkiewiczowa] – Studja Gminne. W piśmie Lud i Czas, Wilno, 1845.

Пенкинъ – Полѣсціе. С. Петербургъ, 1883

Маракуевъ – Полѣсціе. Москва, 1883.

Рупіński – Białoruś. Paryż, 1840.

¹ Крыніцы, якімі карысталася Э. Яленская, даюцца паводле аўтарскіх запісаў і з захаваннем тагачаснага напісання.

У беларускім правапісе я не трымалася ніякага акрэсленага метада, а старалася толькі перадаць дакладна гукі. Таму тут знойдзецца багата супярэчнасцяў, а напэўна і памылак. За прыкладам, Шэйна я ўжывала дзве злучаныя галосныя u^o, у выразях: dwu^or, bu^or, ru^odnyj і да т. п. Над u ставіла акцэнт ^ (accent circonflexe) у выразях: dzieûka, lubiû, sawiòû і да т. п., для азначэння працяглага [sic!] вымаўлення, зусім іншага, чым, напрыклад, у выразях: kamù, waźmù, kopiù, і да т. п. У астатнім я пісала так, як мне на вуха легла.

Мушу яшчэ дадаць, што ўсе песні, сабраныя ў вёсцы Капцэвічы (Мазырскі павет) былі запісаныя паннай Ядвігай А. Усе ж астатнія я запісвала сама.

Э. Яленская

Вільня, 25 сакавіка 1891 г.

I. «Прастые»

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 1.

Под явором, явором зелененькім,
Да стаяў козак маладзенькі.
І он стае і в скрыпочку іграе –
Струна струне зціха прамоўляе,
Што нема скраю ціхому Дунаю,
Да й нема долі ўдовіному сынку,
Што савёў дзеўку-серацінку.
Да не плач, дзеўко, табе пара будзе,
А мне маладому парэнькі не будзе.
Толькі ўсе і пары, што очэнькі кары,
Усе і разлукі, што белыя рукі,
Да ўсе і размовы, што чорны бровы.
На себе надзенуць белую намётку,
На мене надзенуць солдацкую шапку,
На себе надзенуць чэрвону сукенку,
На мене надзенуць солдацку жылетку.

№ 2.

Да лецелі гускі з далёкага краю.
Почэкайце, гускі, чэгось попутаю:
Ці не з таго краю, аткуль міла мая?
Да лецелі гускі, лецелі, паселі,
Сколоцілі воду чыстую, халодну.
Бодай жэ вы, гускі, з перэйком прапалі,
Як мы любілісе, цепер перэсталі.

Мы любілісе... аец, маць не зналі,
Прышло разставацьсе, як цёмная хмара.
Бувай, бувай, мамко, бувай ты здарова,
Ужэ ж бо мне напісана ў Маскву дарога.
Блізкіе суседзі, мене не судзіце,
Як я ад вас поеду, мене спамяніце,
Спамяніце мене добрымі словамі:
Дзе той хлопчык дзеўса з чорнымі бровамі?
Дзе ж тая рэчка, дзе голуб купаўса?
А дзе ж тая дзеўчына, што я залецаўса?
Тая рэчка травкой заросла,
Тая дзеўчына даўно замуж пашла.
Я тою рэчку тычку перэтычу,
Я тою дзеўку к сабе перэклічу.

Дмитріевъ: Собрание пѣсенъ, стр. 47.

№ 3.

Спіўса чумак, спіўса, да й з дарожэчкі збіўса,
Да вароному коніку на грыўку зваліўса.
Бежы, бежы, коню, у чыстое поле,
Там дзеўчыночка пшэніцу поле,^{*)}
От і яна поле, да куколь убірае,
Вароному коню на межу брасае.
«Пакінь, дзеўчыночка, пшэніцу палодзі,
Сцелі пасьцель белу, легаймо мы спаці».
«Боюсе, чумачэ, белу пасьцельку слаці,
Ты хлопчык малодый, схочэш жартоваці».
«Не бойсе, дзеўчына, не бойсе, небога,
Я хлопчык малодый, не здрадзіў нікого».
Легла красна дзеўка, легла, да й заснула,
Здрадзіў чумак дзеўку, дзеўка не чула.
Бежы, бежы, коню, да ў лес, у лешчыну:
«Божэ ж мой едыны, што я здрадзіў дзеўчыну!».

^{*)} Поле, палодзі – вырываць зелле.

№ 4.

Боліць сільно галовушка, можэ я зараз помру.
Астаецца дзеўка-красавіца, сам не ведаю каму.
Калі б майму брату-товарышу, то так як саму мне,
Калі б каму дуру-прайдзісьвету, разлучы, Божэ, ей!
Да павелі брата-товарыша всё лугамі, борамі,

Аблilасе красна дзеўка горачымі сьлёзамі.
Не плач, дзеўка, не плач, красавіца,
Не буць табе со мною,
Не называць табе мне чэлавеком,
А мне тебе жоною.
Не копаўшы глыбокага каладзеза, не піць мне вады,
Не любіўшы красной дзевы, не мець мне жоны.

Шейнъ: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 232, № 406.

№ 5.

Чырвона каліночка на луг подаласе,
Хароша дзеўчына ў казака вдаласе.
Якіе очы, такіе бровы, такая і размова,
Якіе рукі, такіе ногі, такая і пахода.
«Ты велікі – я мала, з табой не сыйдусе».
«Хоць сыйдусе, не сыйдусе, то не астанусе,
У харошэй дзеўчыночкі на ноч попрашусе:
Пусьці, пусьці, красна дзеўка, ночку ночэваць».
«Ой, не пушчу, козачэнько, я маткі баюсе».
«Ой, не бойсе, не бойсе, дзеўчыночка, я матку зваю^{*)}
І з табой, дзеўчыночка, ноч перэночу.
Коне ж мае вароны стайні не прастояць,
Збруя мая залатая ключа не аблоніць,
Маладзенькі козачэнько ложка не пралежыць».

^{*)} Зваю – скарочана заваюю.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 407, № 70.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятникоевъ, стр. 133, № 132, цыт. пачатак.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 128, № 11, цыт. пачатак.

№ 6.

На зелёной поляночэ люблю жыто жаць,
З харошой дзеўчыной люблю размоўляць,
У ціхому Дунаечку коня напяць.
Конь ржэ, вады не піе, конь дарожку чуче.
Бог знае, Бог ведае, дзе мілыі начуче!
Начуче міленькі ў лузе пры дарозе,
Прывязаў конічэнька к белой берозе,
А сам пашоў к дзеўцэ ні п'яныі, ні цьверозы.
«Я не буду жыта жаці, а буду пшэніцу,
Я не пайду ў осень замуж, да пайду ў чэрніцы».
А ў чэрніцы-ягодзіцы там не добрэ будзе.

№ 7.

Ой, запрагу я пару коні, а трэцюю клячу,
Ой, я сваю гідку-брыдку і церэз людзі бачу!
Ішчэ ж тая гідка-брыдка со мной чупурыцьса,
Церэз плечы смаркае – гідко прыступіцьса!
«Ціцюніку, табачніку, ціцюном ваняеш,
Не садзісе блізка мене, хвартух помараеш.
Не ты ж мне, гідкі-брыдкі, хвартух куповаў,
Што б ты майім хвартухом свой нос поцераў».

№ 8.

Пасею жыта жменю, другую – ячменя,
Ячмень зрэе, ячмень зрэе, жыто палавее.
Не с кім стаці жыто зжаці, ячмене вязаці.
Сашлі Божы два голубцы з усокаго неба,
Як мне цепер сваю пашэньку прыбіраці трэба.
«Да сакол, матко, сакол, любко, сакол прылетае».
«Дай, донько, прынадонькі – нехай прывыкае».
«Я ж не знаю, мая маці, што саколу за то трэба даці?»
«Насып, донько, пшэнца по коленьца, а водзіцы по крыльца,
Ён пшэнца наклюецса, а водзіцы напіецса».
«Козак, матко, козак, любко, козак похаджае».
«Дай, донько, прынадонькі – нехай прывыкае».
«Я ж не знаю, мая маці, што козаку за то трэба даці?»
«Увары, донько, абед смачны, посадзі абедаци,
Засьцелай, донько, пасьцель белую, да легай жэ з ім спаці».

Шейнъ: Матеріялы, стр. 347, № 415.

№ 9.

Травушка-муравушка, зелёный лужок,
І Ванюша-душэнька, мой верный дружок.
У полі травушка разлегаецса,
Ванюша ў дарожэчку выбіраецса,
І з сваей коханкой разпрашчаецса.
«Прашчай, прашчай, Машэнька, любезна мая,
Вернусе з дарожэчкі, вазьму за себе.
Прывезу гасьціньчыка шоўковы платок,
Што б ты знала, ведала, што я твой дружок».
У полі, у полі дарожка лежыць,
По той дарожэчэ коляска бежыць,
У той колясэчэ мой дружок седзіць.

Прасіла, гукала: «Стой, мілуй, абаждзі!».
«Рад бы, мілюська, пастаяць,
Коні вароненькіх не можна суняць».
На усокой горушчэ два дуба стаяць,
На тых дубах два ліста вісяць,
Под тымі дубочкамі два дружка лежаць,
Над тымі дружкамі салав'юшко седзіць.
Праходзіла дзеўчына, распасіла іх:
«Ці нет майго мілаго, вернаго дружка?».
Да яны ей атвечілі: «Нет его, нема,
Ты й, маладая дзеўчына, забудзь его саўсім».
Салав'юшэчко-пташэчко смучэн не вэсоў,
Звесіў галоўшку з шчыку далой.
Звесіў галоўку, кору не клюе, песенкі не пае.
Клеваў бы хормушку, да волюшкі нема,
Спеваў бы песенку, да голоса нема.
Маладая дзеўчына хорму не дае,
Салав'юшко-пташэчко песенкі не пае.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 151, № 118.

№ 10.

Гуляла я ў садочку, гуляла я ў зелёным,
Шукала я тых сьледочкоў, дзе мой мілуй хадзіў,
Садзілась я под кусточэк на мякою траву.
Дзьве галубкі на ветцэ зелёной –
Адна жэ з ніх спорхнуласе на белу грудзь маю,
Я воздыхнула по мілому свайму.

№ 11.

Поўно, братцы, догадацьса, да хто каго верно любіць.
Той, до каго ў госьці едзець; і ён едзець, і ён начуе,
Не адну ночэньку гасьцюе, ля акошкі спаць кладзецса,
І акошку адчыняе, бела сьвіта дождае.
Як на дворэ сьвіт сьвітае, то барынь коніка седлае.
Выйшла дзевочка, путае: «Куды барынь ад'еждае?».
«Ад'еждаю ў городочэк, у городочку карчма нова,
Там гарэліца дзешова і шынкарка маладая,
Яна мене даўно знае, мёд і піво поверае.
Шынкарэчко, повер піва, бо не будзеш сама жыва,
Шынкарэчко, повер масла, бо не будзе твае шчасье,
Шынкарэчко, повер мёду, бо не будзе пчол до году».

№ 12.

Ой, коціласе ясная зорка з неба до долу,
Ой, просіласе красна дзеўка з гулянья до дому.
Абозваўса малод козачэнько на вароным каню:
«Гуляй, гуляй, красна дзеўка, я до дому заведу».
Ведзі, ведзі, малод козачэнько, ведзі не забавляйсе,
По табе, дзеўка, по табе, красна, уся родзіночка плачэ.

№ 13.

У Недзелю пораненько, маці дочу набіла:
«А на што ж ты, доню, шэльмо, козака отруіла?».
«Ой, на тое я отруіла, што я верно любіла,
На тое поховала, што я верно кохала».

Шейнъ: Матеріялы, стр. 446, № 545.

№ 14.

«Ой, сон, мамко, ой, сон, любко, сон галоўшку клоніць!».
«Ото ж табе, мой сыночэк, сваю воленьку робіць,
Што ты позно, што ты рано по вечорынках ходзіш.
Було ж табе, мой сыночэк, по вечорках не ходзіці,
Було ж табе, мой сыночэк, да й трох дзевок не любіці.
Збералісе тры козакі, хочуць цебе забіці».
Адзін кажэ: пане браце, да забіймо,
Другій кажэ: пане браце, да жупан здайміймо,
Трэцій кажэ: пане браце, уцечэ, уцечэ
До той дзеўчыночкі, што пірожэнькі печэ.
У первом разе, у пірозе – зелёная рута,
А ў другом разе, у пірозе – да козацка отрута.

№ 15.

Ой, пайду я под гай зелененькі
Да сустрэў мне козак маладзенькі.
Я ж думала ён дарогі путае,
А ён жэ мне на Украіну подмоўляе:
«Хадзім, дзеўка, да со мной на Украіну,
На Украіне да нам там добрэ будзе,
На Украіне – пірогі, абаранкі».
«Да не будзе там роўнэй маеі мамкі».
«На Украіне – пірогі, пеляніцы *!».
«Да не будзе там роўнэй маеі сестрыцы».

Хыба ж мене да не мамка родзіла,
Што б я з козакамі по Украіне хадзіла.
Хыба ж мене да не мамка годовала,
Што б я з козакамі по Украіне похаджала.

*) Пеляніцы – паляніцы.

Zieñkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 164.

Быковскій: Свадебные обряды, стр. 81.

№ 16.

На горку, на прыгорку, там стаяла дзерэвенька,
У той жэ дзерэвеньцэ, жыла ўдоўка маладзенька.
У той удоўкі да тры дочушкі:
Адна Саша, друга Маша, а трэця душа Каця.
Да й для Каці Ваня ходзіць, бэз разшчоту дзеньгі носіць,
Не рубль, не палтынік, толькі сіне бумажкі,
То для дзевок на прыманкі.
Купіў сітцу на сподніцу, а платочэк на галоўку,
Купіў шоўку на шнуроўку, да взяў Кацю за платочэк.
Павёў Кацю у садочэк: «Седзі, Каця, не ўхыляйсе,
Калі любіш, так любісе; а не любіш, одкажысе».

Заўвага. Гэтая песня, мне здаецца, прынесена салдатамі, што вярталіся з войска.

№ 17.

Под вішнею, под зелёной, гуляў галубец з галубкой,
Цэловалісь, міловалісь, адной з другім абдымалісь.
Аткуль прылецеў сівый ароў,
Да ударыў галубца з праваго крыльца,
Разліў кровоньку по ўсім долоньку,
Взяў галубоньку к сабе ў неволю.
Насыпаў пшэня по залатые коленьца,
Наліў ей вінца под серы крыльца.
Галубка не есь і вінца не піе,
По сваму галубцу дробны сьлёзкі лье.
Прыходзіць до ее да сівый ароў:
«Чым ты, галубка, чым недовольна?»
«Тым недовольна, што табе нероўна,
Нема галубца под майі нароўца».
«Не плач, галубка, не плач, серая,
Зганю голубцы з усега сьвета,
З усега сьвета, да поўэн свой двор;
Выберэш сабе галубца под свайі нароўца».

Выйшла галубка, вийшла серая,
Не знайшла галубца под свайі нароўца.
Сера галубонька сільно заплакала,
Што нема галубца под ее нароўца.

Шейнь: Матеріялы, стр. 413, № 504.

№ 18.

Ішоў козак дарогой, а дзеўка долиной,
Зацеў козак розым цвѣтом, а дзеўка маліной.
Ужэ вечэр, ужэ не рано, ужэ соўнейко заходзіць,
Маладзенькі козачэнько по рыночку ходзіць,
Красну дзеўчыночку з розуму зводзіць.
Зайшоў козак у шыночэк, зайшоў да й гуляе,
За ім красна дзеўка ўсё плачэ, рыдае.
«Пакінь, козачэнько, гарэлочку піць,
Да я пакіну, малада, сьлёзэчкі ліць».
«Ты, дзеўка, гардовіца, гардуеш ты мной!
Будзе твае гардованьне ўсе перэда мной,
Будзе твае лічко бело ў мне под рукой,
Будзе ж твая косарыца ў мне под нагой,
Будзеш мае ногі мыць, тые воды піць,
Будзеш мене маладога верненько любіць».

№ 19.

Цвіце, цвіце каліночка розовенькім цвѣтом,
Ідзе козак до дзеўчыны белёхонькім сьветом.
«Ах, гожа ты, дзеўчыночка, з кітаечкі звіта!».
Да выдзержала козачэнька з вечора до сьвіта.
«Да мусі ты, козачэнько, з кубочка умываўса,
Бо мне твае лічэнько чапурненько здалоса».

№ 20.

Дзеўчыночка пыха, рабіла ліхо –
Пусьціла козака до каморы ціхо.
Да таго козака ў солдаты здалі,
На тую дзеўку неславу казалі.
Лістонькі пісала, на Украіну слала:
Ці нема таго козака, што я верно кохала?
Козак ліста взяўшы, да і перэчытаўшы,
Сільненько заплакаў, на дзеўку спомняўшы.
Адлажыў жэ он старшым енэралом:
«Ці не можна козаку з войска до дому?»

Присягаю Богу, присягаю шчыро, то ж мая прычына».
«Вазьмі сабе, солдат, коня вараного,
Вазьмі сабе, солдат, товариша сваго».
Прыехаў жэ к двору, сівый конік заржаў,
Прышоў до сьветліцы, на коленьцах упаў.
«Беры цебе, козачэ, ліхая годзіна,
Цураецца ж мене вся мая родзіна,
Ой, не так родзіна, як аец і маці –
Церэз цебе, козачэ, мушу поміраці».
«Дзеўчыночка мая, Господ Бог з табой,
Як ты ачунееш, вазьмём сьлюб з табой».

Дмитріевъ: Собрание пѣсень, стр. 28, з Novogródka.

Шейнь: Матеріялы, стр. 354, № 424.

Ks. Sadok Barącz: Podania na Rusi, str. 268, № 26.

№ 21.

Калі б жэ мне, маладому, да даўняя воля!
Так подняўса б усоко, да полцеў далёко,
Да там жэ б я прыпусьціўсе, дзе прэждзе любіўсе.
Я любіўсе, кохаўсе ў сваеэй мілой под акошко –
Я сваю міленьку скрозь сон побуджаю,
Да я сваю міленьку праўду пытаю:
«Ах, ты, міла, чарнобрыва, напішы ка мне пісьмо».
«Я пісаці не ўмею і пісаром не веру,
Бо пісары маладые абмануць хацелі,
Мене маладу на павозу садзілі,
А я малада не схацела, на павозу не села.
Я напішу пісьмко свайімі мысьлямі,
Да пашлю я пісьмко буйнымі ветрамі.
Буён вецер повевае, пісьмо мае засылае.
Ніхто майму мілому праўду не скажэ,
Скажу мілому праўду не сегоня, не заўтра».

№ 22.

Слэзкі мае горачэе, памажыце майму гору гороваць,
У Недзелю дзень воскрэсний, нельзя ў поля работаць,
Пайдом, пайдом, мой міленькі, у вішнёвы сад гуляць,
У том садзе-віноградзе салав'е-пташкі паюць.
Ты послухай, мой міленькі, про нас людзі гавораць.
Прайдзі, прайдзі, мой міленькі, мімо двора маего,
Ківні, мургні, хоць глазчком на мене.

Скажы, скажы, мой міленькі, гдзе ў нас савет быў?
Быў у нас савет под гарою, под крутой,
Под гарою, под крутой, под яблоню зелёной,
Под яблоню зелёной, под арэховым кустом.

№ 23.

Ой, волы мае палавые, чэму не орэце?
Лета мае маладзенькее, чэго марнееце?
Ой, на волы пов'ю поводы, а на конікі пута!
Каб жэ не ты, сэрцэ-дзеўчыно, не быў жэ б я тута.
Чорна галочка невелічка по дарожцэ скачэ,
Дурна дзеўка неразумна по козачэньку плачэ.
«Я не плачу, я не журусе, самі сьлёзкі льюцца,
Што од мілаго пісьмка не маю, од нелюба шлюцца».
«Выйдзі, выйдзі, ясён месяц, як мліновэ коло,
Выйдзі, дзеўчына-сэрцэ едына, погаворым з табой».
«Ой, рада бы я выйці, стаць гаворыці; не магу з табой жыці.
Гавораць людзі, блізкіе суседзі, хочуць нас разлучыці».
«Нехай гавораць хоць по цэлому сьвету,
А мы як любілісе, так любімсе, мой розовенькі цьвету».

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 19.

Янчукъ: По Минской губерніи, № 136.

Дмитріевъ: Собраніе пѣсенъ, стр. 120 . z Dzisny

№ 24.

Ой, волы ж мае палавые, чэму вы не орэце?
Ой, лета ж мае маладые, чэму ж вы марно ідзеце?
Ой, каб жэ волом ратай добрый, то бы яны да й оралы!
Ой, каб жэ мне дружина добра, то б лета пановалы!

№ 25.

За лесом, за цёмнымі лугамі
Плачэ дзеўчына горачымі сьлёзамі.
Ох, яна плачэ по розуму свайму,
Што полюбіла жаўнера маладога.
«Ой, жаўнеру, жаўнерчыку,
Хто ж нам пасьцеле у дарозе пасьцелечку?».
«У дарозе травіца-муравіца
То мяка нам будзе пасьцелька,
А шабэлька, ладоўніца – пухова подушэчка –
То ж нам мяка пасьцелька, мая душэчка».

№ 26.

У сінях, за дзьверыма, дзеўка дзеціну калышэ:
«Люлі, люлі, дзеціночка, ах, люлі, малая,
За табою, дзеціночка, вся гульня мая пропала!».
Не кажы, дзеўчыночка, на пісара маладога,
Скажы сабе, дзеўчыночка, на шаржанта полкога.
Шаржанчык у дарозе на казённай рабоце.
У сінях да й за бочэчкою, стаіць ложа з подушэчкою,
На той ложы кавалер гожа,
Лічком беленькі, а уском чэрненькі,
Плечкамі сцісьне, а ускамі сьвісьне,
На дзеўчыну гляне, яго сэрцэ ўвяне.
«Ты, дзеўчыно, ты добраго роду,
Хадзім со мной хоць по шыю ў воду,
Хоць памочымса да й перэсушымса,
Да ўсе до маго роду дорушымса».
Не даждала дзеўка з веньца до году,
Да даў Бог дзеўчыне до году і шкоду.
Ідзеце по бабу, то дась Бог родзіны,
А ідзеце по папа, то будуць хрэсьціны.

№ 27.

Вылетае до мене чырвоная пліцка –
Да нема ж маей мілой, да нема ж чорнобрывы!
Заложу я вараныя коні,
Да й сяду я, паеду к сваей чорнобрыве.
«Выйдзі, выйдзі, мая міленька, хоця за варота».
«Ой, не магу выйці, з табой гаворыці –
Нас людзі судзяць і гавораць, што мне тебе не любіці».
«Як любіў, так любіць буду, мой розовый квецце».
«Пакінь, пакінь, мой міленькі, хоця мне чоботчэк,
Што б я знала да й ведала, якій твой сьледчэк.
Пакінь, пакінь, мой міленькі, хоця рубля грошы,
Што б я знала да й ведала, якій ты харошы».

№ 28.

Ніколі так не бывало, як цепер случылось.
Цяжко, важко вздыхнула – сэрцэ кроўю аблілось
Церэз тебе, дружок мілы, церэз каханье твае.
Ты ж божыўса, прысягаўса, што не кінеш ты мене,
Цепер ты покідаеш, сэрцу жаль задаеш.

Ой, што ж бо то за садочэк, за зелёнiнськiй такiй,
Ой, што ж бо то за барынечэк разкрасiўшы сам себе.
Кладзе мысьлi ў маему сэрцу, што он любiцца со мной.
Все ж да тое людзi знаюць, все ж суседзi гавораць:
«Стыдно, стыдно красной дзеўцэ позно вечэром гуляць».
Той дзеўчынцэ стыдно стало, стала плакаць i рыдаць.
«Не плач, дзеўка, не плач, красна, вазьму замуж за себе».
«Каб нiкoлi ж таму праўды не было, што б я была за табой.
Твой бацько вельмi грозен, не дозволiць мене вязаць.
Што я ўбога, ты богат».

Гильдебрандъ: Сборникъ памятникoвъ, стр. 141, № 138.

№ 29.

Ой, у полi, дымно да дымно,
За туманом, сьвету не вiдно.
I там Роман да волы пасе,
Красна дзеўка да воду несе.
Роман волы пакiдае, красну дзеўку наганяе,
Красну дзеўку наганяе, воду з ведзер вылеае.
«Ты, Романе да Романочку, скажу табе шчыру праўдочку –
У мене ў доме не мая мацi,
Будзе мене бiць, карацi».
«Дурна дзеўка, неразумна, не умееш атказацi –
Да лецелi да гускi з броду,
Сколацiлi ў Дунай воду.
Я ж, малада, постаяла,
Пакуль вода сьветла стала –
Тагда я воду набрала».

Дмитрiевъ: Собрание пѣсенъ, стр. 24, стр. 42.

Романовъ: Бѣлорусскiй сборникъ, стр. 265, № 9, стр. 277, № 4.

Шейнъ: Матерiялы, стр. 330, № 386.

Шейнъ: Бѣлорусскiя пѣсни, I, стр. 159, № 245.

Zieñkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Piñskiego, str. 292.

№ 30.

Вэсоло мне, вэсоло, на улiцу выйду,
Да вiджу я, вiджу надзежду-душу,
Вiджу, што мая мiленька гуляе,
В саду шчыпле, ламае зелёный вiноград,
Дае, брасае дружку на кроваць.

Не хочу, мілий, з табой жартоваці!
Ой, вздумай, вздумай, мілий, о прэжней любосі,
Як мы з табой, дружок, любілісе,
Асенные ночкі мы праседзелі,
Тайные рэчкі разгаварывалі:
Што табе, дружочэк, не жэніцьса,
Мне, маладзенькой, да замуж не іці.
Ой, жэнісь, жэнісь, мой дружочэк, я замуж пайду.
Серэд дворца стаіць крыльцо,
Дзеўку красну ведуць к веньцу.
Адзін ведзе за ручэньку, другі за рукава,
Трэці стойць, сэрцэ кройць.
«Любіў дзеўку, да не взяў,
Хароша, прыгожа, прастісе со мной».
«Рада б я прастісе, да волі не маю,
Як була у ойца, маткі, мая воля була,
А цепер жэ, мой дружочэк, волю не маю.
Не забуду, мой дружочэк, по век жэ тебе,
Як сыйдомсе, абдумомсе, мой дружок, з табой,
Разходзімсе, сьлёзкі льюцца, дружок верненькі».

№ 31.

Веюць ветры, веюць буйны, аж дзерэв'е гнецца.
Боліць сэрцэ по мілому і сьлёзы льюцца.
Слёзы шчас'я не прыгоняць, да легчэй сэрцу будзе.
Ой, хто ж каго верно любіць, по век не забудзе.
Ходжу, блуджу по дарозе – шчэ соўнцэ ў крузе –
Куды пайду, на што гляну – мае сэрцэ ў тузе.
Ой, як цяжко, ой, як важко сероце без роду!
Нема каму прыхіліцьсе, з гора хоць у воду!
Ешчэ тые людзі злые завідуюць долі...
Нешчасліва та былінка, што расьце ў полі,
Яна расьце на песочку, без росы, без соўнца.
Ой, як трудно бэз мілога на чужой старонцэ!
Ой, ты ж мілий, чорнобрывы, хоця ўкажысе,
Я бэз тебе тут горую – прыдзі, подзівісе.
Я горую, я працую, я сьвета не бачу –
Легчэй сэрцу тагды стане, як сільно заплачу.

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 342.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 132, № 81.

№ 32.

Веюць ветры, веюць – аж дзерэв'е гнецца.
Боліць сэрцэ по мілому, рэкой сьлёзы льюцца.
Ты мілы, чорнобрывы, не вельмі опозьнісе,
Прыдзі, мой міленькі, хоць раз окажысе.
Ходжу, блуджу по дуброве, як соўнцэ ў крузе –
Іду, іду... на што гляну, мае сэрцэ ў тузе.
Я горую, я працую, я сьвета не бачу,
Іду, іду, на што гляну, я сільно заплачу.

№ 33.

Плыве утка по сінем морі да й крачэ.
Сцэле малодка пасцель белу да й плачэ.
Зраўняй жэ, Божэ, горы, даліны – роўненько,
Прынесі, Божэ, майго мілого раненько.
Хоць рано, хоць не рано, я рада!
Ставай, міленькі, ужэ сьвет беленькі, пора стаць.
Там на даліне два музыканты іграюць,
Меж музыкантоў дзьве Кацерыны гуляюць.

№ 34.

Плаўле утонька по сінем морі да й крачэ.
Сцэле малодка пасцель беленьку да й плачэ.
Зраўняй, Божэ, горы, даліны – роўненько,
Прынесі, Божэ, маго міленькаго раненько.
Хоць рано, не рано, я рада!
Ой, не будзіце два галубочкі ў лужку,
Не будзіце маго мілага ў ночку.
Я й малада, я пору знаю, побуджу.
Устань, міленькі, ужэ сьвет беленькі, пора ўстаць.
Седлай каня, едзь на Украіну ў Божый час.

№ 35.

Ішоў мілы лужэчком, а я малада берэжком.
Махнуў мілы платочком, а я правой рукой.
«Пастой, мілы, друг любезны, прозабыла, што скажу –
Наступае злое врэмя, уж халодная зіма,
В полі травушка совяла і кветочки не цьветуць,
В саду птушэчкі прыўнылі і салав'юшкі не паюць.

Жалко ж з міленькім разстацьса, по ім плакаць не веляць,
Я дзеўчонка лет петнадцаць, наўчыласе страждаць».
«Не страждай, мая міленька, бо шчэ в лещех малада».
«Бэз тебе мне, нешчасну, ніхто замуж не берэ,
Ані барынь, ні сударынь, ні праежый маладзец».
«Не плач, дзеўка маладая, возьму замуж за себе».
«Ах, ты кляўсе, ты божыўсе не пакінуці мене,
А цепер пакідаеш, сэрцу тугі задаеш.
Пайду я ў лугі, нехай мене звер заесь,
Нехай мае кошчы-мошчы все по крутых берэгах,
Нехай мае цело бело по рокітовых кустах».

№ 36.

За нашой слабодою родзіць жыто з лебёдою,
Жыто з лебёдою, пшэніца з усокою.
Там Тац'яна жыто жала, в правой ручцэ серп дзержала,
А левой наберала, назад себе ў жменьку клала,
Назад себе ў жменьку клала, на бітый шлях позерала.
Бітым шляхом Ванька едзе, в правой ручцэ коня ведзе,
На коніку седло зяе. Да й Тац'яна прамоўляе:
«Ой, Іване, Іванюшко, завёў мне Тац'янушку!».
«Не я звадзіў – звела тебе цёмна ночка,
Шчэ і салодка гарэлочка, што Тац'яна не дзевочка».

З. Радченко: Гомельскія народныя п'есні, стр. 225, № 216.

№ 37.

Находзіць хмарка цемненька, нападае сьнежочэк,
Замерзае да сіне морэ, да тоненькім лёдочком.
Ой, выйду я за новыя воротца, да і гуляю! Гуляю!
Ой, выйму я зя кармана орэшэк,
Раскусіўшы волоскі орэшэк, да выйму я зерцо.
Прыбудзь, прыбудзь, сэрдэнятко, развэсэль мае сэрцэ!
«Рад бы я, мая міленька, к тебе ў гасьціну прыбываць,
Да коніка не маю, і дарожкі не знаю».
«Непраўду, мой міленькі, кажэш,
Ты конічэнька маеш і дарожэчку знаеш,
За ліхімі дажэ ворагамі
У мене ў госьці не буваеш».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 143.

№ 38.

Коле гаю з канём граю, як сакол летаю,
Гневаласе дзеўчыночка, што ей не займаю.
Тым я ей не займаю, што сватацься думаю,
Тым до ее не горнусе – неславы боюсе.
«Перэйду я сені, хату, до цісовой лавы,
Перэбыла погаворы, перэбуду неславу».

№ 39.

Ой, да каму вечэр, а мне вечэрочэк,
Да ці не прыбудзе мой верный дружочэк?
Ой, хоць не до мене, то до сваей хаты,
Забуласе я барыня, барыня попутаці:
«Ці ты ж мене любіш, ці сам себе судзіш,
Ці до іншэй ходзіш, з іншое гаворыш,
А на мене, маладзенькой, неславу наводзіш?».
Я ж тое неславы по век не баюсе,
З кім люблюсе, сяду абдымусе,
А з кім я чаюсе, з тым і веньчаюсе.
Не развеньчаюць нас ні поп, ні громада, ні якая зрада.
Толькі развеньчае глыбока могіла – прашчай, мая міла.
Дубовый кружочэк – прашчай, мой дружочэк.
З кім я не прашчалась, прашчацьсе не буду,
Каго верно любіла, по век не забуду.

3. Радченко: Гомельскія народныя п'снi, стр. 125, № 5.

№ 40.

Ой, не шумі ў лузе, зелёный боячэ,
Не плач, не журысе, маладый козачэ.
Як мне не шуміці – шумляць лугі, вербы.
Як мне не плакаці – варагі налеглі.
Люблю я дзеўчыну, хочу её взяці,
А не вазьму я ей – мушу поміраці.
Ой, памру я, міла, а ты будзеш жыва,
Будзеш, сэрцэ, знаці, гдзе мая могіла.
Ой, мая могіла край сіняго мора
Наберэшсе, міла, бэз мілаго гора!
Ой, мая могіла да й на берэжэчку,
На жоўтым песочку.

Прыдзеш на могілу, да й вздыхнеш до Бога –
Ой, тут лежыць мая любая размова!
Прыдзеш на могілу, да й вздыхнеш цяжэнько –
Ой, тут лежыць мае любае сэрдэнько!

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 80, № 29.

№ 41.

Знаці, знаці, кторый жонаты,
А шчэ знаці, кторый халастый.
Жонаты дзеціну калышэ,
Халастый бэз дзевок не дышэ;
У жонатаго ўсё друбныя дзеткі,
У халастого прэкрасныя дзеўкі.

№ 42.

Не седзі, красна дзеўчына, позна вечэром адна,
Не палі жаркага агня.
Да й ждзі, красна дзеўчына, з неволі вернаго дружка.
У чыстому полі, нерушаны, братцы, снег лежыць,
І праталачэк^{*)} нет.
Нету, нету на белому сьвету, як жонатаго любіць,
Бо жонаты, вражый сын проклятый,
За ім жонушкі сьледзяць.
Нету, нету на белому сьвету, як халастого любіць.
Бо халастый, сівенькі галубчык,
Он высока, братцы, леціць.
Леці, леці, сівенькі галубчык, к мілой на спакой.

^{*)} Праталочкі – вытаптанья сцежки.

№ 43.

Ждала, ждала дружка з поневолі,
Да ў чыстом полі майго дружка нет.
Нема худшэ на белом сьвеце,
Як жэнатаго барыня любіць.
За ім жоны ўсе, братцы, сьледзяць,
Аны плачуць, аны рыдаюць,
Дробных дзеток не пільнуюць.
Нема получшэ на прабелом сьвеце,
Як нежонатаго барыня любіць.
Ён ідзе і пее, і гуляе,
Сівым саколом леціць.

Леці, леці, сівый саколiк, просто к дзевушцэ,
Просто к дзевушцэ на спакой!
Тут спакою, братцы, нема.
Усе заботы на прабелом сьвеце,
Што дзева красна –
Бело лічко, чорны бровы,
Размушлёна ў мілой голова.

№ 44.

Каліна-маліна пры лугу стаяла,
Дошчу не займала, бэз соўнца савяла.
Ой, на маём месьце зелёный явор расьце,
Зелёный явор, клёновая лісьць.
Чэго, сероціна, смутна невесола?
Ці галоўка больна, ці сьвету не давольна?
Галоўка не больна і сьвету давольна,
Да й не даў мне Бог долі, як маея родзіне.
Да куколю, куколю, да й по чыстому полю,
Чые ж бо то коні да по полю гулялі?
Ці не таго ўлана, што мы ў трох кохалі?
Адна полюбіла – персьцень подарыла,
Другая полюбіла – коня напойіла,
А трэця полюбіла – да й прычаровала.
Ковала зяўзюля, церэз сад летучы,
Заплакалі ўланы із дзерэвнюшкі ідучы.
Не так уланы, як красна дзеўчына,
Взяўшы на ручэнькі да й уланьскаго сына.
«Да ўлане, улане, беры сваго сына,
Цураецца мене цала мая родзіна,
Не так родзіна, як апец і маці –
Церэз цебе, улане, што не хочэш браці».
«Дзеўчына, дзеўчына, догодуй маго сына,
Як з войска вернусе, то з табой ожэнюсе».

Дмитріевъ: Собрание пѣсень, стр. 32.

№ 45.

У полі міла з ветром гаварыла:
«Нема маго міленькаго, не буду я жыва!».
Ой, у полі жыто сільно скатом збіто.
По белой дарозе козачэнька ўбіто.

Ой, убіто, убіто, укінено ў жыто,
Чэрвоною кітайку очэнькі накрыто.
Прышла дзеўчына з чорнымі очыма,
Да адкрыла кітаечку, да й заголосіла.
Прышла другая, да ужэ не такая,
Да адкрыла кітаечку, да і поцэловала,
У нежываго козачэнька праўдонькі пытала.
«Устань, козачэнько, устань, маладзенькі,
Ходзіць, блудзіць по дуброве твой конь вараненькі».
«Ой, нехай он ходзіць, нехай хоць ночуе,
Он у сваей галовочцэ дарожэньку чуе.
Ой, нехай он ходзіць, нехай не ўнывае,
Нехай мне маладога да ўжэ забывае».

З. Радченко: Гомельскія народныя п'есні, стр. 127, № 10.

Янчук: По Минской губернии, № 132.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 70, № 10.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 190, № 187.

№ 46.

У садзе вішнёвым дзеўчыночка вышла,
Скажы бо мне, дзеўко, праўду, што в тебе на мысьлі?
Под гарою ямень, под гарою жыто,
На белой дарозе козачэнька ўбіто.
Шла дзеўчыночка з чорнымі очыма,
Разкрыла кітаечку, да й заголосіла.
Прышла другая, шэльма не такая,
Разкрыла кітаечку, заплакала і тая.
Прышла трэця нешчасна із хаткі:
«Було ж табе, козачэнько, нас трох не кохаці!
Устань, козачэнько, устань, маладзенькі,
Блудзіць по дуброве твой конь вараненькі».
«Ой, нехай блудзіць, нехай хоць начуе –
Бо ўжэ твой міленькі нічога не чуе».

№ 47.

...Звіўсе, звіўсе седой галубчэк,
Сіў жэ на мое право плечо,
Побачыў на мае бело ліцо.
Ліцо бело ў дзеўкі як паперка,
Бровы чорны як шнурок.
Чэго, чэго, галубчык, рано ў сад мой прылецеў?

Мусі ты, галубчык, любосі маеі захацеў?
Любось наша дорогая, а разлука цяжэла.
Разлучылі нас з табой аец, маць родна.
Разлучылі нас з табой вражэ людзе,
Разлучыла нас з табой чужа-дальня сторона.

№ 48.

Вы, дзевочкі, падружэчкі вы мае,
Чэшыце вы свае галоўшкі.
Тушыце вы лучыночку, лажыцеся спаці.
А я буду сама, малада, усю ноч не спаць,
Буду сваго міленькаго з дарожэчкі ждаць.
Прыехаў мой міленькі з дарогі,
Прывюз мне гасьцінчык дарагой.
Што бо то за гасьцінчык дарагой?
Шоўковую плетіцу, друтованый батожок.
Стаў біці, караці мой верный дружок,
Сама не знаю, сама не ведаю за што?
Уздумала адну прычыночку сама на себе –
Што ў сусіда вечэрно гуляла,
З маладым за сталом сідзела, лісты пісала.
Кохаў барынь, цэловаў, міловаў, абдымаў,
Перэд людзьмі родной сестрой называў:
Ты, сестрыца, уродлівая, ягодэчка мая,
Сподобаласе мне паходэнька твая.

№ 49.

Піло, піло тры козачэнькі мёд:
Адзін прапіў коня вараного,
Другі прапіў жупана зеленого,
Трэці прапіў жону маладою.
Што коня прапіў, ходзючы посьвістывае,
Што жупана прапіў, в дудочку іграе,
Што жону прапіў, белы ручкі ломіць.
«Салавейко-пташко, пташэчко маленькій,
Скажы мне праўду, дзе мая міленька?».
«Твая міла в лузе над вадой,
Умываецца правой рукой,
Ацераецца сітцовым платком,
Абліваецца гарачэй сьлёзой».

Шейнь: Б'лорусскія п'сьні, I, стр. 254, № 443.

№ 50.

«Здароў, здароў, таварыш мой,
Ці даўно прыбыў з маіх старон?»
«Не вельмі даўно, шчэ тыдня нема –
Сам я не знаю, дзе доня мая?»
«Ой, твая доня в лузе над вадой,
І моецца правой рукой,
Ацераецца сітцовым платком,
Абліваецца гарачэй сьлёзой».
«Да не есь таварыш, есь ізгубец мой.
Не хадзі туда, куда я хаджу,
Не любі таго, каго я люблю,
Бо я камушком галоўку праб'ю.
Не хадзі ўдзень, не смешы людзі,
Да прыхадзі ўночы пры ясной свечы».

№ 51.

Коле броду беру воду, каромысёнь гнецца,
Пора табе, козачэнько, даўно ажэніцца.
Коле броду беру воду, не ўберу до дна,
Жыла ў бацькі ні год, ні два, не зажыла добра,
Не бачыла разкошэнькі, все лета мінаюць.
Пашлі лета ўскруга^{*)} света, у вір за вадой.
Запрагу пару коні, то все вараные,
Паеду наганяць лета маладые.
І нагнала свае лета ў веліком сошчы:^{**)}
«Верніцесь, лета мае, хоця ка мне ў госьці!»
«Не вернумсе, не вернумсе мы до цебе,
Бо не ўмееш шановаці здаров'ейка сваго».

^{*)} Ускруга – вакол.

^{**)} Сошча – густы, высокі сасновы лес.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 49, № 51; стр. 230, № 232.

Ks. Sadok Barącz: Pieśni na Rusi, , str. 270, № 29.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 210.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 125, № 64.

№ 52.

Коле броду беру воду, каромысёнь гнецса,
Седзіць барынь на лавочцэ, самі сьлёзы льюцца.
Не плач, барынь маладзенькі, не плач, не журысе,
Я сегоня тута-тута, а заўтра паеду.
Да хто ж будзе прыпадзі до маего сьледу?
Е ў мене гарный хлопчык, што верне любіла,
Ой, той будзе прыпадзі, гдзе я походзіла!

№ 53.

Ах, ты ўдова, удовіна, спородзіла два сына,
Эх, эх, эх, го, го, го,
У кітайку сповіла, у калыску вложила,
Эх, эх, эх, го, го, го!*)
У калыску вложила, на Дунай пусьціла.
Ой, ты, ціхій Дунай, выгодуй два сына.
Жоўтым песком накармаі, чыстой вадой напойі.
На дзьвенадцатый гадок, пашла ўдова по воду,
Пашла ўдова по воду, стала ўдоўка воду браць,
Стала воду браць, стал калыбель выплываць.
Ой, у том жэ калублі два малойчыкі седлі,
Адзін седзіць у носу, чэшэ русую косу,
Другій седзіць у карме, да й гаворыць удове:
«Ой, ты ўдова, удова, да ці пойдзеш за мене?».
«Я за тебе сама іду, за мужа вазьму,
Да за другога доч выдам».
«Ой, ты ўдова, удова, дурна твая голова!
Шчэ ж мне Бог сцерог, што б я з матку спаці лёг.
Ідзі, матко, в манастыр, нехай табе Бог прасьціць.
А ты, сестра, на лужок, там твой верненькі дружок».
Пашла матка в манастыр, і ей Бог не прасьціў –
Пашла сестра на лужок – нема вернаго дружка.

*) Гэты прыпеў паўтараецца за кожным радком.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 288.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 13, № 26.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 258, № 452.

Шейнь: Матеріялы, стр. 415, № 507.

Янчукъ: По Минской губерніи, № 101.

Дмитріевъ: Собрание пѣсень, стр. 74.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 143, № 43.

№ 54.

Снежок белый лопушысты ўсе полюшко покрыў,
Адно поле не покрыто, ле баццюшкі майго.
У майго бацькі на полі рокітаў кусьцік стайіць,
І ён не сохне, і ён не вяне,
Хыба ж ліста на ім нема.
На чужой старонцэ вельмі плохо, нудно жыць,
Печаль до сэрца прыстаецца, да некому разгадаць.

№ 55.

Прышоў бурлак на кватэру:
«Давай, хазяйка, вечэру!».
«Я і в печках не паліла, я й вечэры не варыла,
Еш боршчу, еш галушкі, легай, бурлак, бэз подушкі».
Шчэ бурлак не прослаўсе, ужэ хазяйка проспаласе.
«Уставай, бурлак, годзі спаці! Жэні волы в поле пасьці».
Выгнаў бурлак за варота, льюцца сьлёзы як з берозы,
Выгнаў бурлак за другіе, полілісе кровавые.
«Эх, вы, волы палавые, есьце траву лугавую,
Пійце воду крынічную.
Луговая трава сытна, крынічная вода пітна».

№ 56.

У Недзелю пораненько рожа зацьвела,
Наша Настасейка дзіця родзіла.
Спородзіўшы дзіцятушко, на Дунай пусьціла,
А там хлопцы-рыболоўцы рыбку ловалі,
Не споймалі шчучкі-рыбкі, так споймалі лінца.
Разрэзалі таго лінца, у лінцэ – дзіця.
Удырылі рыболоўцы в бляшаный звон,
Штоб собраў соцкі-дзесяцкі громаду.
І якую громаду? Усе дзевочки.
Зачалі ўсех дзевок веры даваці,
Наша Настасейка ўлекнуласе.
Взялі Настасейку, под ручкі ведуць,
За ёю дзеўчаточкі ў шароночку ідуць.
Зайшлі жэ к карчомцэ мёд, гарэлку п'юць,
Палажылі Настасейку, перэд ганком б'юць.

*Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 10, № 21.
Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 286.*

№ 57.

Стану я раненько, умыюсе беленько,
Да сяду в окенцэ, прэд яснаго соўнца.
Прэд яснаго соўнца, ці не ўгледжу Чарноморца.
Чарноморэц полем ідзе, да чэцьверо коні ведзе,
Пятого вараного, ле жупана зеленого.
Ле жупана зеленого Чарноморца маладога.
Павеў жэ ён к мору каней напіваць –
І стаў коні напіваць – стало морэ прыбываць,
Стало морэ прыбываць, Чарноморца потопляць.
Да й гукае Чарноморэц:
«Ратуй, ратуй, мая міла, калі верно любіла!».
«Рада б я ратоваць, да не ўмею плаваць,
Калі б чоўэн да весельцэ, ратовала б цебе, сэрцэ».
«Збегай на вёску, людзі собіраць,
Людзі собіраць, Чарноморца ратоваць».
Пакуль людзі я собрала, Чарноморца пацерала.
Плыві, плыві, Чарноморэц, да ўсімі берэжкамi,
Асталасе маладзенька да я з дзеточкамi.
Плыві, плыві, Чарноморэц, да в вір за вадою,
Асталасе, маладзенька, ах, я ўдовою!

З. Радченко: Гомельскія народныя п'есні, стр. 126, № 6.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 82, № 34.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 12, № 25.

№ 58.

«Конь мой, коню вараненькі,
Порай жэ мне, коню, што я маладзенькі».
«Што я табе раю, ты сам тое знаеш:
Не любі чужэй жонкі, бо ты сваю маеш.
Чужая жонка, як асіна горка,
А свая міленька, як мёд салатзенька.
З чужой погаворыш, то і розум погубіш,
З сваей побіешсе – ума наберэшсе».
Дзеўчыно маладзенька, засьцілай пасьцельку, да легаймо спаць,
Будзем гаварыць, як на сьвеце жыць.

№ 59.

Ідзе бурлак дарогою, прохваляе долю сваю:
Ані каму так не добрэ, як бурлаку маладому!
Шчасліва маці была, што шчасліва породзіла.

Ідзе бурлак дарогою, сабе службы шукае,
Да зайшоў жэ к хазяйну, наняўса на скайну.
Шчэ бурлак не выпайса, як хазяйін ужэ проспаўса:
«Уставай жэ, малод бурлачэ, жэні волы і карову!
Бараны з каровамі, а з ермамі за воламі!».
Ідзе бурлак дарогою, проклінае долю сваю:
Нешчасліва маці была, нешчасліва ўродзіла,
Доля снедаць не варыла.

№ 60.

Трудно жыць на чужыне, не маючы роду,
Ніхто не прыгорне, ні аец, ні маці,
Толькі той прыгорне, штобы мае взяці.
У нашым Слуцку трава сочэўніца,
Да й гавораць людзі, дзеўка лядачніца,
Не хочэ рабіць, ідзе ў карчму піць.
Ой, у той карчомцэ ўланы гулялі.
Уланы гулялі, дзеўку подмоўлялі.
Дзеўчыночка дурна, взяла послухала,
Взяла з уланамі да й поехала.
Едуць яны полем, едуць і другім,
А на трэцім полі яны сопочынуць.
Узялі дзеўчыну за белыя ручкі,
Врэзалі дзеўчыну к сосне плечыма,
Запалілі сосну із шчыку до долу.
Із шчыку до долу сосэнька гарыць,
Сосэнька гарыць, дзеўчына гаворыць:
Хто ў лесе начуе, нехай голас чуе,
А хто дочкі мае, нехай наўчае,
У нову карчомку гуляць не пускае.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 74, № 19.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 84, № 33, стр. 431, № 180.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 198, № 163.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 345, № 411, 412, 413, 414.

№ 61.

Шлі солдаты слабадой, велі дзевушку з сабой.
Хадзі, дзеўка, з намі, з маладымі солдатамі,
У нас поле грыцэвое, у нас рэчкі мёдовыя,
Рэчкі мёдовыя, берэжэчкі восковыя.
Шлі поле і другое – стаіць сосна боровая.

Плачэ дзеўка маладая.
Взялі дзевушку споймалі, к гэтой сосне прывязалі –
Горы, сосна, ты до верху! Плач, дзеўка, ты до веку!
А вы, людзе, побачайце, свайіх дочэк научайце,
Штоб по ночках не хадзілі,
Да й по ночкам не любілі,
Бо солдаты шкоду робяць, красну дзеўку з сьвету зводзяць,
Да й рукі паціраюць, дзеўку дурной называюць.

№ 62.

Ці я табе, мая маточка, не казала,
Штоб ты мне за ўдоўца не аддавала?
У таго ўдоўца да ліхіе нароўца,
А я ж, малада, не ўмею наровіць.
Як пашлі мы до каморочкі спаць,
Стаў жэ мне о первой казаць:
Ой, у первой былі волы да каровы,
А ў тебе, мала, толькі чорны бровы.
Волы, каровы, нехай паздыхаюць –
Чорны бровы ніколі не мінаюць.
У майго бацюхна велікі сьвінкі,
У майго брацюхна коні вараненькі,
У маеі сестрыцы да сівые целіцы.
Пашла сьвекруха да й невехну будзіць:
Устань, невехна, штоб здарово не ўспала!
Падой каровы, што первая нагнала.

№ 63.

Вечэр вечэрэе, у козака сэрцэ млее,
Ано млее, помлевае,
Дзеўчына красна любіць покідае.
«Запрагу коня вараного,
Паеду к дзеўцэ на размоу.
Здрастуй, дзеўка, дзеўка чарноброўка,
Да ці дома твая горка доля?».
«Мая доля ў вечэру садзіцца,
По вечэры спатонькі лажыцца.
Заждай, козак, гадзіну малую,
Пакуль прысплю дружыну старую.
Я думала, мілій спіць, не чуе –
Мой мілій нагайку гатуе.

Я думала, нагайка з паперочки –
Нагайка з чорнаго рэменя.
Я ж думала, нагайка шоўкова –
Аж яна ўся гожджамі набіта.

№ 64.

Вецер дуба шатае, барынь дзеўку кохае.
Вецер, дуба не шатай, барынь, дзеўку не кохай.
Здаў мене бацько і здала матка,
Давелосе падлецу рукі поцераць.
Поцерай, дурню, калі давелосе,
Калі ж мне, маладзенькой, горэ ўнялося.
У чужых жэ жоначэк да по восім сарочэк,
У мене адна – і та бела штодня.
Я з вечэра намочу, белым сьветом скалачу.
Сонейко блісьне, кашуленька ўсхне,
Як сонейко цьмяне, кашуля савяне.
Тады я качаю, на себе надзеваю.

№ 65.

Паехаў сын Данілечко да на Русь, на вайну.
Его матка старэнька журлівая была.
І напісала пісемушко до сына Данілечка:
«Ой, нехай жэ мой сын Данілечко варачаецца дамой,
Ужэ его жэна Кацерына сваю волю взяла,
Ужэ его коні вараные позаезджывала,
Слугі его маладые поразганівала,
Мёды его салодкіе поразпрадывала,
Віна его зелёные поразпівала,
Сукні его замшовые поразношывала,
Матку его старэньку сільно зругала».
Пашла, пашла Кацерына акошэчэк зачыняць,
Прыпала к сырой землі – земелюшка дражыць.
«То маго друга Данілечка вся Польшчына бежыць!».
Пашла, пашла Кацерына до новаго пакою,
І стала Кацерына пасьцель белу засьцелаць,
Палажыла малое рэбёнтушко, сама стала прыклякаць.
Под'ехаў Данілечко, стаў Кацерыну гукаць:
«Выйдзі, выйдзі, Кацерына, выйдзі, верная душа!
Прачыні мне, Кацерына, да новыя варотца!».
Выйшла, выйшла Кацерына вароцечэк адчыняць,
Разчыніла варотца і к Данілечку прыкідаць.

Выняў Даніло войстрый мечык з-за плечы,
 Зрубіў жэ Кацерыне галоўшку з плечы.
 Да пашоў жэ Данілечко до стайненькі сваей –
 Познаў, што коні вараные на стаенцэ стаяць;
 Слугі его маладые на крэсьлечках седзяць;
 Да пашоў жэ Данілечко до свіронэчка сваго –
 Да его мёды салодкіе посукровалісе,
 Віна его зелёные посустойвалісе;
 Да пашоў жэ Данілечко до новой каморы –
 Его сукні замшовые попрыпулівалісе.
 Да пашоў жэ Данілечко до новаго пакою –
 Да его старая матка на крэсьлечку седзіць,
 Малое рэбёнтушко под ручкі держыць.
 «Е ў тебе, мая матко, тры грэхы на душы –
 Первый жэ, матко, грэх: сын Данілечко – удавец,
 А другій жэ, матко, грэх: да малое рэбёнтушко – сірота,
 А трэцій жэ, матко, грэх: Кацерына жона ўбіта».

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 278.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 434, № 533.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 124, № 25.

Янчукъ: По Минской губернии, № 158.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 375, № 113.

№ 66.

У мене, маладой, не свая матка,
 Не свая матка, да лютая мачыха.
 Посылае мене і сюды, і туды,
 Сюды, туды, на усокій церэм,
 На усокій церэм белу пасьцельку слаці,
 Белу пасьцельку слаці, з охфіцырамі спаці.
 Як сплю, дак сплю, да белёхонькі дзень,
 Красна дзеўка з церэмочку ідзе.
 Проспаласе я, уж сьвітала зара,
 Сьвітала зара, лютая мачыха ўлекнуласе.
 Не улекайсе, лютая мачыха,
 Русу косу я сама зачэшу,
 Шнуровучку зашнурую, бело лічэнько наружую.

№ 67.

Горэ ж мае, горэванейко мае!
 Поцэрала ўсе здаровейко свае,
 За нелюбым чэлавеком жывучы,
 Печаль маю на сэрэдэньку держучы.

Да лажусе спаці ў цёмну ноч адна,
А як сплю дак сплю, на дворэ зара –
Майго мілага з вечорэчэк нема.
Ой, подыйду ж я к саседцэ под акно –
Аж мой мілый у суседочкі седзіць,
А на мене, маладою, злые рэчы гаворыць.
Хадзі, мілый, хадзі, любый, до дому,
Да вазьмём по ведзерочку вінца,
Позовім да свае блізкіе суседзі –
Нехай жэ ў нас суседочкі поседзяць,
Да нехай жэ скажуць злое слово на мене.

№ 68.

Ой, даўно я, даўно ў мамкі була!
Ой, неяк даўно – чэтыры годы.
На пятом году к мамцэ ў госьці була!
Дзе ж мене мамка сустрэкаць будзе?
Чэм мене мамка частоваць будзе?
«Сустрэну дзіця за новым двором, за варотамі,
Посаджу дзіця за цісовым сталом,
Да й частоваць буду віном і мёдом,
Да й частуючы пытаць стану:
Ці добрэ дзіцяці на чужой старане? ».
«Ой, добрэ, мамко, добрэ, да не мне!
Ой, горка рэчка, горка з полыном,
Шчэ найгорчэй на чужой старане!
На канцэ столу настояласе,
Лічэных кускоў накушаласе,
Друбных сьлёзэчэк нароніласе».

№ 69.

Ой, даўно я, даўно ў мамкі була!
Не так даўно, чэтыры годы.
Ой, іду я сабе, думаю:
Гдзе мне мамка сустрэкаць будзе?
Чэм мне мамка частоваць будзе?
Сустрэкала мне мамка за новым двором,
Частовала мне мамка мёдом-віном,
Да частуючы, путаласе:
Да ці добра табе доля жыць на чужыне?
Ой, добра, мамко, людзям, да не мне.
Свёкраго хлеба наедаласе,
У канцы стола настояласе,
Дробнымі сьлёзкамі обліваласе.

№ 70.

Було не рубаць зелёнаго дуба,
Було мне не браць, калі я не люба.
Було не рубаць зелёнаго ясе́на,
Було мне не браць, калі я бэз шчас'я.
Було не рубаць зелёной берозы,
Було мне не браць, калі я бэз долі.

№ 71.

Ой, я ў сваей мамонькі недоўго была,
Не собрала розум і замуж аддала.
Ой, аддала мене да й прыказала,
Да й прыказала тры годы мене ў госьці не буці.
Не была гадочэк, не была другій,
На трэцій гадочэк стало скучненько.
Ой, скінусь да я зяўзюлькаю,
Да й полечу я к мамцэ ў госьці,
Ой, сяду я, упаду ў вішнёвым саду,
Ой, прыгледжу, што мая мамонька робіць.
Аж мая мамонька сыночкі будзіць:
«Уставайце, сыночкі, умывайцесе,
Послухайце, сыночкі, што ў нашэм саду
За пташэчка куе.
Ой, то ж не пташэчка, то ж нашэ дзіця.
Калі нашэ дзіця, прашу к сабе ў двор,
Калі сера зяўзюля, леці ў шчырый бор».
Як к мамочцэ лецела, лугі топіла,
Яе ад мамочкі лецела, боры сустрыла.
Ой, сяду я, упаду ў бору на клене,
Ой, в бору на клене весь лісьць опала.
А мне, маладзенькой, Бог долі не даў.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 121, № 18.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 186.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 41, № 78; стр. 51, № 101; стр. 398, № 158.

Шейнъ: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 239, № 416; стр. 240, № 419.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 393, № 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 14.

Дмитріевъ: Собрание пѣсенъ, стр. 63.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 187, № 132, стр. 205, № 175.

№ 72.

На моры лешчына,
Там гуляла дзеўчына,
Кветочкі зрывала,
Мілому брасала,
Пісёмко пісала,
До маткі послала.
«Ах, ты мамочко мая!
Да ці буду такая,
Як каліна густая?».
«Ты, донечко мая,
Калі будзеш у мене,
Будзе красочка табе.
Як пайдзеш за ўдоўца,
Спадне красочка з ліца».

№ 73.

Перэплыну Дунай-рэчку, посяду на песочку,
Посяду на песочку, напішу по лісточку,
Пашлю жэ к атцу, к матцэ.
Што на чужыне цяжко жыць, з чужыной гаварыць,
Што чужына – не родзіна, штоб я з ёю гаварыла.

№ 74.

Ой, у лузе, лузе трава полегла.
Чэму ка мне, маладзенькой, журба прылегла?
Што засну, то забуду – а прочнусе, усе на мене.
Е жэ ў мне мамочка, да на чужой старане,
Яна несе абедась, да мене спаміне:
Прыбудзь, прыбудзь, радно дзіця, абедась ка мне.
Абедала мамочка, абедала жэ я,
Хоць горкай каліной з арабіною,
Хоць тую годзіночку нешчасліваю.

№ 75.

Ой, у садзе, садзе-віноградзе,
Да хадзілі коні на прадажу.
Хто ж канём гэтым цэну да й праложыць?
Прыехалі купцы з Украіны,
Аны канём цэну праложылі,
На біту дарогу праводзілі.

Бежы, бежы, конік, дарогою,
Да к маеі мілой на размову.
Да й не вышла жонка, вышла чэшча:
«Не гнівайсе, зяцю, што я вышла,
Лежыць твая жонка вельмі пышна,
У шоўковае одзене прыбрана,
На белой пасьцелі положона,
Сырой землеі прысыпана,
Чэрвонай каліной нахылёна».

№ 76.

Ой, у полі туманочэк, нічога не відно,
Толькі відно, толькі слышно дуба шчэковіна.
Под тым жэ да дубочком стаяла дзеўчына,
Яна стаяла, гаварыла, барыня прасіла:
«Ой, ты барынь, барынёчэк, заждай хоць гадоцэк,
Хоця б жэ я подросла хоць на адзін вершочэк».
Барынь дзеўкі не послухаў да взяў ажэніўсе,
Не взяў сабе красной дзеўкі, да взяў удовіцу.
І ўдовішка пасьцель сьцэле, шчэ і перэбівае,
І яна сваго перваго дружка штодзень спомінае.
«Я жэ з свайім первым дружком жыла, нажыласе,
За табой, сукін сыне, жыць не поняласе;
Мне за свайім первым дружком пірогі, абаранкі,
За табой, сукін сыне, кулакі, нагайкі.
Нагаечкі-друцяночкі з плечэк не збываюць,
Шоўковая хусьціночка з сьлёз не усыхае».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 104, № 14.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 137, № 32.

№ 77.

У Недзелю рано, раненько, шчэ куры не пелі,
Хадзіў Якоб до ўдоўкі на ноч.
Шчэ людзі не чулі, падышоў Якоб к удоўцэ под окенцэ:
«Уйдзі, удоўка, мае сэрцэ, уйдзі, уйдзі, малада ўдоўка,
Да со мною гаварыць».
Уйшла, уйшла малада ўдоўка, да сталі яны гаварыць.
«Забій, Якоб, сваю жонку, со мною будом жыць».
Зайшоў Якоб до дому, зачоў жонушку біць,
Его жонушка, сіва як галубка, стала его прасіць:
«Ох, ты, Якоб, Якоб, Якобочэк,
Не жалуеш ты мне, маладую, і дзеціну малую!».

«Малчы, жонка, малчы, неўдашка,
Да малчы ж ты, плюгаўка!
Як вазьму я войстраго ножа,
Дак воб’ю тебе ў сэрцэ!».
От пашоў Якоб на Дунай ножа паласкаць,
Суседзі, добрыя людзі, далі маточцэ знаць:
«Ідзі, маці, до дачкі Якобочкі,
Ужэ на сьмерць наражаць».

№ 78.

Шуміць, гудзе дубровушка, плачэ, рыдае ўдовушка.
Чужы мужэ з вайны ідуць, майго мілаго коня ведуць.
Ведуць коня на рэмені, поставілі на камені,
Напісалі пісемушко: нехай яна не журыцьсе,
Нехай яна ажэніцьсе, нехай ідзе за такога,
Штоб не баяласе нікого, ні сотнічка, ні ураднічка,
Ні якога прыкашчычка.

Шейнь: Матэрыялы, I, стр. 479, № 589, 590.

№ 79.

Клічуць войта до двора, соцкаго до суда,
Ідзе соцкі, ідзе войт, сустрэлісе ле варот.
Случыласе беда – забалеў соцкаго жывот,
А войта – галава.
«Ой, ты, брацец, соцкі мой, хадзім жэ до двора».
Ой, там у дворэ крутая гора,
На тых жэ горышках усе столішкі стаяць,
От, кругом жэ столічкоў усе крэсьлечка стаяць,
А на тых крэсьлечках шаром панове седзяць.
Яны седзяць гавараць: каго на некрута взяць?
Дзе пяць – то не взяць, дзе чатырэ – не веляць,
Дзе тры – то ўцеклі, дзе два – то нема.
Е у ўдоўкі адзін сын – той пашоў под аршын.
Сестра тое чула, сваму братку шэпнула:
«Уцекай, родны брат, хочуць тебе в некруцікі взяць».
Братко таму не верыў, да й з коханкой ночэваў;
Ведуць его пастрыгаць, а он плакаць і рыдаць.

Дмитріевъ: Собрание пѣсенъ, стр. 80.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 92, № 49.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 377, № 703.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 465, № 569.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 96, № 102, стр. 177, № 177.

№ 80.

Пры цёмным лужэчку дарожка лежала,
Ой, там наша сударыня рэкрутоў угляджала.
Угляджала, упраўляла ўдовіна сына.
Ён на гэто шэльма здаўса, харошо ўбраўса –
Боты на ім новыя, немецкой работы.
Матка яго старэнька вышла за вароты,
Вышла за вароты, плачэ і рыдае.
Плачэ і рыдае, сусед праклінае:
«Суседзі вы блізкіе, врожкі вы цяжкіе,
Да вы маю беду зналі,
Да мне не казалі –
Што майго сына Ванюшку в некруты аддалі».

№ 81.

Думалі, угадалі: дзе некруты ўбежалі?
Прыбежалі к Дунай-рэчцэ, смотраць перэвозу.
Перэвозу тут не ма, дайце, братцы, лодку,
Да мы сядом да й праедом на сваю старонку.
На нашэй жэ старонцэ некруты ў шаронцэ,
Аны ідуць, маршэруць і горушко горуюць.
Аны горушко горуюць і плачуць, рыдаюць,
За імі красны дзеўкі сабе разважаюць:
«Ой, не плачце, некруцікі, да все маладые,
Подаём жэ вам кватэры, кватэры новыя –
У той кватэронцэ дзевушка маладая,
Засьцелае пасьцеленьку да й усю беленьку».

№ 82.

Парадзіла мене маці ў зелёной дуброве,
Быў жэ ў мене стан харошы і чорныя бровы.
Было ж мне, мая маці, чорных броў не даці!
Было ж мне, мая маці, долю шчасц'е даці!
Мене паны сподобалі, у некруты запісалі,
Серэд двора шырокаго коніка седлалі.
«Паедзь, сынку, на Украінку, да не забавляйсе,
На тым самым каню вараненькім назад варачайсе».
Ой, Бог знае, Бог ведае, калі я вернусе!
Выехаўшы за варота, мой конь спотыкнуўсе.
Вы, галочкі-чэрняночкі, взнімайцеса ўгору,
Ой, вы хлопцы-чарноброўцы, ступайце додому!

Ой, рады мы взнімаціса – туман прыбівае.
Ой, рады мы паступаці – нас цар не пускае,
Хоць жэ цар ці не цар, ці царова маці,
Хочэ з намі, выбранцамі, іці воёваці.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 136, № 3.

Дмитріевъ: Собраніе пѣсенъ, стр. 49.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 219, № 218.

№ 83.

Зазвенелі залатыя ключы з-под земелькі ідучы.
Заплакалі да новобраньцы з-под Жытомера ідучы.
Маладыя некруцікі, верніцеса назад!
Рады бы мы да й вернуціса, да й нас не пускаюць.
Не так цар, як царова маці
Хочэ з намі, некруцікамі, войска звоёваці.
Чорны галкі да белыя птушкі, взніміцеса ўгору!
Рады бы мы да й взнімаціса – туман налегае.

№ 84.

З-под лесу, лесу цёмнаго, з-под садзіку зелёнаго,
Тудой вышоў цэлы солдацкі набор,
Паперэдзі гасударок маладый.
За забором усе некруцікі везуць,
За некруцікамі атцы, маткі ідуць.
Атцы, маткі ўлекаюцца, жонка, шэльма, усьмехаецца.
«Пазволь, пазволь, мой мілесенькі друг,
Пазволь жэ мне по уланцэ погуляць».
«Гуляй, міла, як гуляла, хадзі, міла, як похаджывала,
Цепер жэ я заручон, засмучон,
Цепер жэ я ў солдацікі здадзён.
Першы братко будзеш сына жэніць,
А мне трэба цару служыць,
Меньша сестра будзе дочку аддаваць,
А мне трэба калаурыку постаяць».

Шейнь: Матеріялы, стр. 455, № 554.

Заўвага. Наступныя дзве песні, здаецца мне, прынесеныя салдатамі, якія вярталіся з войска.

№ 85.

Ой, не вейце, ветры мае буйныя,
Не паліце лічэнька майго белаго.
Ужэ ж мае лічэнько запулілосе,
Мілая по мілым зажурыласе,
Што я сваго мілага не праводзіла.
Ой, праведзь мілага да й до Кіева,
А з Кіева-города хоць до Піцера.
У Піцер-городзе коні вараныя затомілісе,
А залатая збруечка да й запуліласе.
Уся ж наша варм'я да й задзівіласе:
Ці брат з сестрой, ці муж з жэной,
Ці праўдалый маладзец з харошой дзеўчыной?
Ні брат з сестрой, ні муж з жэной,
Да й праўдалый маладзец з харошой дзеўчыной.

№ 86.

Даліна, далінушка, даліна глыбока,
Даліна глыбока, раздольем шырока.
По той далінушцэ туман разсьцелаецца,
Туман разсьцелаецца, у гору подымаецца,
У гору подымаецца, зорка занімаецца,
Зорка занімаецца, месяц асьвешчаецца.
Ты, ясен месяц, асьвець мне дарожэньку,
Асьвець дарожэньку до яснаго зрубейка.
У том зрубейку лежыць православный цар.
На том зрубейку стайіць полковый солдат.
І он стайіць і рыдае, горачымі сьлёзамі абліваецца.
Ясен месяц усоко, аец-матка далёко,
Ясныя зорэчкі – мае сестрычкі,
Ясное соўнечко – родная маточка,
Ясен месяц – родный бацюшко.

№ 87.

Паехаў мілый у дарогу да наложыў галавою –
Асталасе жонка ўдавою, а друбныя дзеткі сіротамі.
Ой, да жыві, міла, жыві, нажывайсе,
Да й з маладым козаком залецайсе,
Да хоця ж маіх дзеток не цурайсе.

№ 88.

Церэз рэчку быстру хіцка кладка гнецса –
Сестрыца до братка ў гасьціночку бійецса.
Брат сёстру частуе, мёдом гоноруе,
А ее братова скрыва поглядае.
«Ой, ты ж, мая міла, не поглядай скрыва,
Я на тебе, міла, штодзень нагледжусе,
А з сваей сestroю не нагошчусе».

№ 89.

Ужэ сонейко заходзіло, ой, што ж ка мне напрыходзіло!
Прыходзіла мая мамочка, прыходзіла мая родна.
Яна ў мене не вечэрыла, толькі ж мне развэсэліла,
Яна ў мене не абедала, толькі прышла перэведала.
Ой, праведу сваю мамочку, ой, праведу сваю родну,
Церэз полюшко шырокае, церэз морушко глыбокое.
Мамка ідзе, узіраецса, сьлэзкамі абліваецса.
Салавейко, родный браце, ці быў жэ ты на маеі старане?
Ці тужыць родна матка по мне?
Ой, у полі травка разлегаецса, брат з сестрой разпрашчаецса.
Было ж нам жэ лепш не знаціса, як цепер разпрашчаціса.
У нас у полі не насеяно, у нас у садзе не насадзено.
Всего ж жэ нас толькі двоечко, живём жэ мы харосенечко.

№ 90.

Ой, там за двором брала дзеўка лён,
Забыласе повязаць.
«Вернусе назад, павяжу я лён
Хоць сырой дубіной.
Накажу я родной маточцэ
Хоць чужой чужыной.
Да прыбудзь, прыбудзь, мая маточка,
Ка мне ў гасьціну».
«Не прыбуду, мае дзіцятко радно,
За веліку вадою».
«Да прыбудзь, прыбудзь, мая маточка,
Усё лугамі, берэгамі».
«Не прыбуду, мае дзіцятко радно,
За ліхімі ворогамі».
«Тыя врожкі тапчы под ножкі,
А ў гасьціну прыбывай жэ».

Радченко: Гомельскія народныя пьсьні, стр. 192, № 151.

№ 91.

Ле нашэй хаты, мяточка расьце.
Гаворыць міла: «Зелейко мята, зелейко пахнушчэ,
Дзе тебе, зелье, дзе тебе посадзіць?».
«Посадзі мне ў светліцы на скамніцы,
Полівай мне мёдом-віном зелененькім».
«Хыба б ты, зелье, до таго не дождало,
Штоб я на тебе мёд-віно разлівала!
Буду мёд-віно, буду сабіраць,
Буду сваю маточку частоваць.
Зелейко пасхне, то і другое будзе,
Як матка памрэ, то другой не будзе».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 386, № 136.
Дмитріевъ: Собраніе пѣсень, стр. 50.

№ 92.

У лузе, лузе трава зелёна,
За добрым мужэм жэна малада,
Спіць яна і спіць до белаго дня.
За тым трава зелёна, што дошчык ідзе,
За тым жэна малада, што доля добрая –
Спіць яна і спіць до белаго дня.
Ідзе сьвекруха невехну будзіць:
«Вставай, невехно, чужое дзіця,
Ужэ куры каноплі павыгрэбывалі.
Козы качаны павырэзалі,
Лён твой, белый кужэль непрадзен лежыць,
Ярая пшэніца нежата стаіць».
«Ой, не будзі, матко, жонушкі маей,
Я тые куры ўсе заману,
Я тые козы ў хлеў зажэну,
На свой белый кужэль пралью посажу,
На яру пшэніцу жэньчыка найму».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 3, № 6.
Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 228, № 223.

№ 93.

Зіма, зіма, зіма морозьліва,
Прашу я тебе, не змарозь мене,
Із поля ідучы, коня ведучы, зброю несучы.
Збруечка мая позлацяная,
А доля мая нешчаслівая.

Жэна мужа не злюбіла,
Пашла ў вішнёвы сад, зэ сьвету згубіла.
Прышла до дому, села за сталом,
Села за сталом да й пішэ пером,
Пером чыркае, рукавом махае.
«Трудно, братцы, з ліхім мужыком,
Шчэ ж найтруднее, як такога нет.
Пайду, малада, у зелён сад гуляць,
У зелён сад гуляць, мілаго шукаць».
Знайшла мілаго да й под яблоней.
«Устань, мілы, ты уж выпайса,
Ружных пташэчэк уж наслухаўса,
Красных дзеушэк уж нагледзеўса».

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 130, № 33.

№ 94.

Ой, п'яна я, п'яна, ад мёду ўпіласе!
Чэму я нешчасна ад роду ўдаліласе?
Ой, памру я, памру на цэлыя два дні,
Ці не ўведаю ў міленькаго праўды?
Аж мой мілы по сеньчках ходзіць,
Сам сабе гаворыць:
«От, прыходзьце, дзеўкі, ціло навешчаці,
То я буду знаці, катору браці.
Ой, ты ж, мая міла, як ты несправедліва,
Учора памерла, сегоне жыва».

3. Радченко: Гомельскія народныя пьсьні, стр. 177, № 116.

№ 95.

Зайдзі, зайдзі, ясное сонейко, хоць за цёмны лес.
Устань, устань, мой друг міленькі, сон мой разгадай.
Ах, устану я раненько, умыюса беленько, пайду жыто жаць.
А я жала буйное жыто, заморыласе,
Я по сваём верным дружэчку зажурыласе.
Не журысе, мая міла, не журысь по мне,
Е ў мене конь вараненькі і седзелечко.
То мы сядом да й паедом, мае сэрдзечко.
Сядом да й паедом к маму тэсьцю на двор.
Не дзень добры, мой тэсьцюхно, шчэ на добры дзень,
Каб даў дочку-неўдашэчку хоць на адзін дзень.

«Хыба б жэ ты, мой зяцюхно, таго не дождаў,
Штоб я сваю дочку-неўдашэчку на адзін дзень аддаў.
Прыедзь, прыедзь, мой зяцюхно, к мене на совет,
Аддам дочку-неўдашэчку хоць на ўвесь твой век».

№ 96.

Зайдзі, ясён месяц, хоць за цёмны гай,
Устань, мой міленькі, мой сон разгадай.
Ой, устану я раненько, умыюса беленько,
Умыюса, отруса, пайду жыто жаць.
Жала, жала буйнэ жыто, замарыласе –
Я по свайму міленькому зажаліласе.
Не журысь, мая міла, не журысь по мне,
Е ў мене конь вараный і седзелечко,
Мы сядом да й паедом, мае сэрдзечко.
Мы сядом да й паедом к маму тэсьцю на двор.
Добры вечэр, мой тэсьцятко, хоць на адзін дзень,
Аддаў дочку-неўдашэчку не на адзін дзень.
Каб жэ ты, мой зяцюхно, таго не дождаў,
Штоб я дочку-неўдашэчку на адзін дзень аддаў.

№ 97.

В агародзе, в частоколе два кусточки рожы.
Ой, сабраўса род і з родом, погуляці хочэ.
Цечэ вада халодна з-под карэня дуба,
Не зажыла я разкошы у сваго нелюба.
Ой, сорву я з рожы кветку да й пушчу на воду –
Плыві, плыві з рожы кветка аж до майго роду!
Плыла, плыла з рожы кветка, на водзе савяла.
Ой, там мая родна мамка з рэкі воду брала,
Яна ж маю з рожы кветку на водзе познала.
«Ой, знаць, мае дзіця радно цэлый год лежала,
Што твая з рожы кветка на рэке савяла?».
Не лежала, мая мамко, ні дня, ні годзіны,
Купаласе ў гэтой рэке нешчасна сероціна.
Узяў мне, узяў мне, як у садзе вішню,
Ссушыў мне, знудзіў мне, як вецер былінку.
Ніхто ж мне не прыгорне, бедну сероцінку.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 210.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 171, № 171.

Шейнь: Матеріялы, стр. 376, № 456.

З. Радченко: Гомельскія народныя пьсьни, стр. 147, № 51.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 32, № 58.

№ 98.

Ой, пайду я малада ў лес по дрова,
Наберу лому, прынесу до дому.
На чужой старонцэ, галоўка баліць,
Ой, баліць галоўка, нечэм завязаць,
Далеко радзіна, некім наказаць.
Звяжу я галоўку шоўковым платочком,
Накажу радзіне ясным саколочком.
Шоўковы платочэк галоўкі не звязэ,
Ясны саколочэк праўду не скажэ.
Ой, урву я кветку, урву я рожу,
Ой, урву я рожу, пушчу ё на воду!
Плыла, плыла кветка, пры берэжку стала.
Ат чэго ж мая доня так стара стала?
Састарэлы мне дрова да лучыва, да нелюба дружина.

№ 99.

Адаў мне бацюшко в чужую старону,
У велікую хату, в пралютую сем'ю,
Гдзе сьвекор і сьвекруха і чэтырэ дзеверы,
Дзьве назолочки*) і дзьве цётушкі.
До шлюбу велі – прыгаварывалі,
Ад шлюбу велі – гаварывалі.
Сьвекор гаворыць, што недзьведзіцу ведуць,
А сьвекруха гаворыць, што пралютую змею,
Дзеверы гавораць, што неўдаху ведуць,
Назолушкі гавораць – падворуху ведуць,
А цётушкі гавораць – пабегуху ведуць.
Я немножко пажыла, абазналасе,
З імі з усімі паругаласе.
Седзі, сьвекор, на печы, як пес на цэпі,
А сьвекруха – на полацях, як сука на канацах.
Ой, дзеверы-саколы, вашэ жонкі таковы,
Назолніцы мае, вам саўсім людзі нада,
А цётушкі ле ворот, трасца ім на живот.
Седзіць мілы за столічком і скосіўса на мене.
Не косісь на мене, не баюсь я цебе,
Вылазь, мілы, з-за стола, бо дам жэ табе плюха.
На мілаго руку атвела, по ўсім дворэ задала,
Мілаго кроў абліла.

*) Назолніца – мужава сястра.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 18, № 35.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 131, № 17.

№ 100.

Крык, шум, голос у карчме,
Кіпіць сельская дружина.
Піво, мюд-гарэлку п'е.
Господар з господаром грумку гуторку ведзе,
А ландарка з ландаром мюд-гарэлку прадае.
Да й все дзеўкі, маладзіцы ў парога гомоняць,
А старыя чаровніцы цішком запечком седзяць.
Анан у скрыпочку іграе левонюха, табачка.
Гапон крычыць: заіграй козачка!
Кацерынушка ікнула – задаў жэ ей кулачка.
«Гоп! Чук! Кацерынка! У тебе кудры в'юцца,
Скачэ, пляшэ мая міла, кудзеркі трасуцца.
Гоп! Чук! Кацерынка! Чоботочки красны,
Каму міла, таму блішчаць твае очы ясны».
«Мілы Саўка, мілы Харытон,
Наймілейшы мой Гапон!
Хахол ясны, пояс красны,
Голосочэк, кабы звон.
Я з Саўком, з Харытоном,
Я не буду з імі жыць.
Да за маім жэ Гапоном
Да й я буду век тужыць».

Павет Мазырскі, вёска Капіэвічы

№ 101.

Ай, у лузе каліна, под каліной маліна –
Там гуляла дзеўчына, цьвет-каліну ламала,
Да ў пучэчкі вязала, до лічка роўняла.
Штоб я была такая, як каліна жарка,
То б я пашла до купца да й купіла б голубца,
Взяла б его под полы да прынесла б его до дому,
Посадзіла б в сьветліцы да й насыпала б пшэніцы,
Да постановіла б водзіцы.
Ходзіць голуб, такчэ, он пшэніцы не хочэ,
Он полецеці хочэ да й у гору усоко,
Да й до роду далёко.
Адбіўса ад роду, як камень у воду.

№ 102.

Гаварылі дзеўцэ людзе:
«Ідзі, дзеўко, замуж, табе добрэ будзе».
Пашла дзеўка маладая замуж,
Затопіла галоўнюку ў воду,
Попаласе к поганому роду;
Затопіла галоўнюку в халодну крыніцу,
Попаласе за горку п'яніцу.
Піе п'яніца недзелю, піе другую.
Пашла міленька міленького з карчомкі зваці:
«Хадзі, міленькі, з карчомкі до домкі,
Там жэ табе водзіца ў кубочку,
І ручнік на колочку».
Прышоў міленькі до хаты,
Стала міленька ўцекаць.
«Чэго, міла, уцекаеш
Ці ты маіх нароў не знаеш?».
«Я, мілій, з хаты ўцекаю,
Бо я твае ўсе наровы знаю».

*З. Радченко: Гомельскія народныя песьні, стр. 177, № 115.
Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 25, № 45.*

№ 103.

Поле мае, поле, як сінее морэ!
Калі б жэ я твае горэ знала,
То б я тебе, маладую, замуж не аддала.
Да, доню ж мая, доню, да, доню ж мая мала,
Да чэго так хутко стара стала,
За два годкі я тебе не познала.
«Состарэлы ж мне дрова і лучына,
Да шчэ к таму нелюба дружына.
Пайду до каморы, ні хлеба, ні солі,
Пайду до комлаці пасьцеленьку слаці,
Пасьцель бела, сьцена нема, не с кім розмоўляці.
Пасьцель мая, тонка, бела, чэго ж пацемнела?
Ці я тебе, пасьцель бела, прослаці не умела?».

№ 104.

Да ўжэ соўнцэ закаціло да за цёмныя леса,
У саду пташэчкі прыўнылі, да й не чуваць голаса.
У концэ новаго дворца жыла-была ўдова.

Шлі солдаты з Украіны, просілісе ночэваць:
«Хазяюшко наша, прэлюбезна, пусьці жэ нас ночэваць».
«Прамо, прамо, як прэд Богом, усю праўду скажу,
Тры дні в печы не паліла, не варыла нічога».
«Хазяюшко наша прэлюбезна, нам не нада нічога,
Толькі хочэм, наша хазяюшко, немножко оддыхаць».
Старшый братко, настаршый Іван, сеў на лаўку і вздыхнуў,
Ён вздыхнуў, ён зажурыўса, сьлёзкамі абліўса.
«Чэго, братко, настаршый Іване, сільнёсенько вздыхнуў?».
«Як жэ мне, сестрыцо прэлюбезна, як жэ мне не вздыхаць,
Што так трудно сестрыцы бедной з дзеткамі гороваць».
«Здрастуй, здрастуй, настаршый Іване, я сестрыца твая».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 81, № 29.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, стр. 224, № 224.

№ 105.

Аддала мне маці в чужу-дальнюю старану,
У велікую сем'ю.
Чужа-дальня старана каменіста,
А чужа сем'я наровістая.
Свекратко гаворыць, што людоедзіцу ведуць,
А свекруха гаворыць, што медзьведзіцу ведуць,
А дзеверы гавораць, што недбалью ведуць,
А заўвіцы*) гавораць, што нам разношніцу ведуць.
Свекратко, мой бацюхно,
Позволі мне по горніцы паходзіць, сваю крыўду згаворыць:
Людоедзіца ў лесу, а медзведзіца ў бору,
А вы, дзеверы-саколы, вашы жонкі таковы.
Вы, заўвушкі мае дзьве, вам, людзе, так, як мне,
А вы, цётушкі шыворот (?), пашлі прэч за варот.

*) Заўвіца — мужава сястра.

№ 106.

Сего году лецечко мочлівое було,
Каліна з маліной сільно зацьвіла.
Можэ мне маточка той час родзіла...
Ой, яна родзіла, взгодовала,
Малым недоросточком замуж аддала.
Ана й аддавала і прыказывала:
«Не ідзі, мая донечка, сем год у госьці ка мне».
Жыла я годочэк, жыла я другій,
На трэцій годочэк маці хочэцца.

Да й скінусе я зяўзюленькою,
Да й палечу я до маткі ў госьці.
Да й лугамі лецела, лугі топіла,
Борамі лецела, боры глушыла,
Горкамі лецела, горкі ізмувала, матку гукала.
Сяду я, паду ў матчыном саду,
Да й буду яй коваці да й не умоўляці,
Штоб не познала родная маці.
А мая маточка по саду ходзіць,
Меньшаго брацейка за ручкі водзіць.
А старшый брацейко пачок (?)
Да й меркуецца мне ў правенькій бочок.
Маточка похожае да й супуняе:
«Не стрэляй, сынку, на зяўзюленьку,
Бо то не зяўзюленька – мо то сестрыца твая?».
«Калі сівая зяўзюленька, дак леці ў шчыры бор,
А калі сестрыца мая, дак ідзі ў новы двор».
Да не попала з жалосьці ў новы двор,
Да як полецела ў шчырэнькі бор.
Засмучусе сільненько, дак бор'е посушу,
А заплачу сільненько, дак лугі потоплю.
Я к сваей матцэ зроду в госьці не пайду.

№ 107.

Ой, у недзелю рано, сіне морэ стало –
Аддавала маці дочку ў чужую староночку.
«Да ўжэ ж табе, мая доню, разкошы не будзе,
Да хто ж цебе, доню, на чужыне жаловаці будзе?».
«Е ў мене, матко, на Украіне дзядзько,
Ён мне пожалуе, як мой родны бацько.
Е ў мене, матко, на Украіне цётка,
Яна ж мне пожалуе, як родная матка».
«Ці я ж цебе, доню, у кубле не купала,
Ці я ж цебе, доню, у цэркоў не носіла,
Ці я ж табе, доню, у Бога долі не прасіла».

№ 108.

Было маці не ўповаці, што харошэго стану,
Было маці не ўповаці, што харошэго роду,
Было мне ўкінуць у халодную воду.
Было маці не ўповаці, што харошэго набліч'і,
Было мне ўтопіці ў халодной крыніцы.

№ 109.

По канец села жыла-была ўдоўка.
У тое ўдоўкі была доча хароша,
Ана й уходзіла за новыя варота,
Ана й і водзіла варонаго коня,
Ана й уносіла залатое седло.
Села, паехала за сінее морэ.
«Ты, сініе морэ, чэму со дна не бійеш!
Маладый козачэ, ты неверно жывеш,
З чужою жонку мёд-гарэлку пійеш,
А мне, маладзенькой, голасок подаеш».
«Усадзі, міла, вішэнькой двор,
Да штоб жэ не заходзіў голасок жэ мой».
Садзіла міла полоненьку двор.
«Ой, ты не мілы мой, я не міла твая».
«Усьцелі, міла, кітайкою двор,
Штоб я не памазаў саф'яновых чобот
Да й залатой подковы».
«Ой, ты не мілы мой, я не міла твая,
Я не послухаю тебе».

№ 110.

«Ці ты, зяўзюлька, зроду в лузе не была,
Што не выбрала харошэго дрэва для себе?»
«Я, зяўзюлька, кругом луга аблетала,
Нешчасьце мае на горкой осіне пала.
Горкая осіна бэз лісту, бэз голья,
Усе поблікі, што адна голечка адрасла».
«Да ці ты, малодка, зроду в людзях не была,
Што не выбрала харошэго дружка, як сама?»
«Я й, малодка, кругом села абышла,
Я й в людзях вросла,
Нешчасьце мае – за невернаго пашла.
З неверным дружком ані в людзях постаяць,
Ні в карагодзі погуляць.
Ой, пайду, пайду в зеленёсенькій лужок,
Там косіць, косіць мой неверный дружок.
Ён косіў, косіў, на пакос косу бросіў.
Ой, лежы, лежы, ты не войстрая коса,
Памірай адна ўсе, неверная жэна».

№ 111.

Ты й, дуброўко зелёная, ты й, удоўко маладая!
Хто табе, дуброўко, кудры развіў?
Хто табе, удоўко, сьлёзкі разліў?
Развілі кудры буйныя ветра,
Разлілі сьлёзкі вражыя людзі.
Казалі людзі: мой муж не пійе.
Ён не пійе, не пійе, а з корчмы не ідзе.
Прапіў коня вараного,
Ідзе до дому по другога.
«Мілая мая, укуп коня.
Калі укупіш – люблю цебе,
А не укупіш – уб’ю цебе».
Не раз, не два я й укупляла,
З жолонейчыкамі я й ночовала.
Салавей шчэбечэ з ахотою,
Я ж, малада, з неволею.
Салавей шчэбечэ: чэ-чэ, чэ-чэ!
Я ж, малада, сільно плачу,
За ліхой долею лета трачу.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 123, № 23.

З. Радченко: Гомельскія народныя п’сьні, стр. 169, № 98.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 396, № 155.

Шейнъ: Бѣлорусскія п’сьні, стр. 249, № 134, стр. 279, № 533.

№ 112.

Да ўжэ вечэр вечэрэе,
А ў козака сэрдэнько ўнывае,
Што дзевушка любіць покідае.
Запрагу коня вараного,
Да й паеду к дзеўцэ на размоў.
Вечэр добрый, дзеўка чорнобрэва,
Да ці дома твая горка доля?
Дома доля, вечэру гагуе,
Да й з вечэру холоста здаці.
Знаці, знаці кторый жонатый,
Жонатый усё плачэ, рыдае –
А холостой з дзеўкамі іграе.
Жонатый дзеціну калышэ,
А холостой часты лісты пішэ.

№ 113.

Я цыганка маладая, я цыганка не простая,
Я ўмею ворожыць, я ўмею ворожыць.
Пакажы мне белу ручку, насып дзенег поўну кучку,
Усю праўду скажу, усю праўду скажу.

№ 114.

Под гаем, под ціхім, там цыгане пілі да й гулялі.
Адзін цыган ні пійе, ні гуляе,
На цыганку споглядае.
Цыганочко, мая коханочко,
Адай ключы, ключы залатые,
Адмыкайце ямбары новыя,
Адбівайце скрыні дубовыя.
У тых скрынях казна бэзрашчотная,
Вы, хлопцы, прэўдалыя малойцы,
Берыце казну бэзрашчотну,
Да й несіце до суда новаго,
Увольняйце цыгана маладога.

З. Радченко: Гомельскія народныя пёсьні, стр. 236, № 245.

Шейнь: Бёлорусскія пёсьні, I, стр. 229, № 401.

№ 115.

На горэ сухій дуб,
А ў даліне арэшок.
Подай, міла, голасок!
«Ой, рада б я голас даць,
У садзе вішэнькі шумяць,
Об нас людзі гавораць.
Да гавораць на цебе,
Што ты ходзіш до мене.
Калі ходзіш, так хадзі,
Пагавору не чыні.
Як і зробіш пагавор,
Дак я не твая, ты не мой».
Под явором, яворцом
Стаіць дзеўка з малойцом.
Накрыласе рукаўцом, накрыласе сама,
Каб не было сорома.
«Любіў мене палоў сын,
Ён дароваў коней сем,
Я осьмого прадала,
Да сто рублёў я ўзяла».

№ 116.

За гарою каменою, расло жыто з лебедою.
Там Тац'яна жыто жала, в правой ручцэ серп дзержала,
А ў левой жыто брала,
На дарожку пазірала, Іванюша ўглядала.
Аж он едзе, Іваня мілій,
Сам Іванька маладзенькі.
Под ім конік вараненькі,
Седзелечко залаценьке.
На дзеўчыну заглядае,
А дзеўчына грумка лае:
«Разпрасукін сын, Іване,
Нашто мене з ума зводзіш?».
«Не я тебе з ума звожу,
Зводзіць тебе цёмна ночка –
Ужэ Тац'яна не дзевочка».

№ 117.

Што ж бо то за сьвет настаў,
Што сын матку з двора прагнаў!
Пашла матка заплакаўшы,
Да й дарожэчкі не ўбачыўшы,
Пашла матка рыдаючы,
По тры мілі ступаючы.
Села матка под кусточком,
Да й зірнула скрось лісточэк.
Ажно шуміць, гудзе дуброўшка,
Да за матку ў пагонь бежыць сыноч,
Да й матку доганяе,
В полдарожкі ворочае.
«Вернісе, матко, да назад ка мне,
Бо ў маём дому беда стала,
Да жэна мая сына прыспала.
Конь мой вароный із копыта лецеў,
Да шью скруціў».
«Не вернусе, сыноч, не вернусе,
Із жаласьці не адзовусе».

№ 118.

На ставу, на ставочку
Там плавалі вуценятка.
Адно аднаго наганяе,
Кажое сваю пару мае.

А я ж, малада, у Божой кары,
Не дае мне Господ пары.
Не даў жэ мне і не будзе –
Хто ж мене любіць будзе?
«Не журысе, маладочка,
Я тебе любіць буду».
«Ой, ты дзедок, ты старэнькі!
Трэ мне хлопчык маладзенькі».

№ 119.

Сама не знаю, калі той вечэр будзе,
Калі на мене нагаворацьса людзе.
Да нехай брэшуць, як собакі на воўка,
Не боліць мне ні жывот, ні галоўка.
Ой, дай жэ, Божэ, з вечэра пагодэньку,
К белому сьвету дай, Божэ, негодэньку.
Бо ідзе мой козак з карчомкі додомэньку.
Пашла дзеўчына ў крыніцу по водзіцу –
Шчэ дзеўчонка вёдзер не набрала,
З тым козачэньком у размоў стала.
З табой стаю, з табой кохаюсе,
Сама я не знаю, каму астанусе:
Ці таму пану, што вараныя коні?
Ці таму слуге, што чорненькія брові?
Ці таму дзеду з сівой барадой?
Его барада, як на сьметніку сьмеце,
Мае лічэнько, як на каліне цьвеце,
Его барада – прыпечэк заметаць,
Мае лічэнько – хлопчыкам цэловаць,
Его бараду – хто стрэне, то наплюе,
Мае лічэнько – хто стрэне, поцэлуе.

№ 120.

Да хадзіла дзевочка по дворочку,
Да й перэбіла ножэчку на трэсочку.
Баліць, баліць ножэчка, вельмі больно!
Любіў барынь дзевочку вельмі доўго,
Ой, не вельмі доўго, тры годчкі.
Пашла тая дзевочка ў садочэк
Садовыя вішэнькі ўгінаць.
Гнула, гнула вішэньку – не ўгнула,
Ждала, ждала мілаго – да й заснула,
Як прыехаў мілы, не почула.

«Устань, устань, міла, побудзісе,
На маю колясочку подзівісе.
Е ў мене колясочка не прастая,
Е ў мене колясочка залатая.
Да есь у мене коні вараные,
Да есь у мене слугі маладые».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 163, № 147.

Янчукъ: По Минской губерніи, № 146.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 171, № 101, цыт. пачатак.

№ 121.

Да й, колодзезь, мой ты глубокій, я ж тебе копала,
Зашла замуж малолетня, да на веки пропала.
Да, колодзезю, мой ты глубокій, да кароткое круч'е,
Да ўжэ мне надокучыло мілаго ждучы.
Да полеці, чорная галка, на Дон рыбкі есьці,
Да прынесі, чорная галка, ад мілаго весці.
Да нехай мілая не журыцьса, бо я тут не журусе,
Нехай мілая замуж ідзе, бо я тут ажэнюсе.
Да табе ж, міла, зяўзюленька, а мне салавейко,
Да жыві ж, міла, вэсоленько, а я тут здаравенько.
Табе зяўзюленька, штоб рано ковала,
А мне салавейко, штоб рано уставаў.

№ 122.

Да й хадзіла дзеўка по зелёному лужку,
Яна й прыблуджала к крутому берэжку.
Побачыла дзеўка перэвозьнічка на той бок.
«Перэвозьнічку ты прэўдалый,
Перэвезі мне к атцу, к матцэ радной,
Ой, я ж табе штоль дорого заплачу,
Дам табе тонкій бавелны платок,
А шчэ найдорожэй – атласовый поясок».
«Я ж не хочу твае дарагое платы браць,
Да хочу сваей тебе жэною называць».
«Лепш я буду ў сінем морі затопаць,
Як мне тебе сваім другом называць».

Янчукъ: По Минской губерніи, № 133.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 139, № 35.

№ 123.

Ой, шкода мне вечорка, што я не была дома,
Не бачыла я козачэнька ні сегоня, ні ўчора.
Ой, бачыла я козачэнька ў ціхой размове,
Ой, у ціхой размовеньцэ!
Не сварысе, мамко мая, што я хажу позна,
Я хажу, п'ю, гуляю – свой я розум маю.
Маладому козачэньку коня напоймаю –
Конь вараный воды не п'іе да й на воду дуйе,
Маладый козачэнько з іншэю начуе.
Начуй, начуй, козачэнько, начуй і абдымайсе,
Да й на мене, маладою, да й не забывайсе.

№ 124.

У городзе золучыласе беда –
Там убілі праўдалаго козака.
Его ўбілі і нехаронено лежыць.
Сабраліса салав'юшкі са старон,
Селі, палі у ўдоўшкі на двор'е,
Крылечкамі вароцечка сцепенулі,
Галосочком удоўшку ізбудзілі.
«Устань, устань, удоўшка малада,
Устань, послухай, што людзі гавораць:
Чужы мужэ з вайны ідуць,
Твайго міленькаго коня ведаць,
Седзелечко да й залатое несучь».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 31, № 56, стр. 86, № 38.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 43, № 46, стр. 170, № 149.

№ 125.

Любіў козак дзеўчоночку, а цепер не гляне,
Ён не любіць, ён не гляне, бо іншую мае.
Ці ўсе тые сады цвітуць, што і развіваюцца?
Ці ўсе тые веньчаюцца, што і залцаюцца?

№ 126.

Адсюль гора і адтуль гора,
Да меж тых горушэк выступае зара.
То не зара – дзеўчына мая.
Выпраўлю харошу дзеўчыну ў поле лёну браць.

«Як уберэш, дзеўко, лён, так ідзі до дому,
А не ўберэш лён, не ідзі до дому».
Убрала дзеўка лён, прышла до дому,
Да й взяла новое ведзерцэ, да й по воду ідзе.
Заве ее барынь маладзенькі, коніка ведзе:
«Дзеўчыно мая, напой мне коня
З халодной крынічэнькі, з поўнаго ведра».
«Як буду твая, то напою і два
З халодной крынічэнькі, з поўнаго ведра».
«Дзеўчыно мая, да седай на маго коня
Да й паедом до маго двора.
Да на маём падвор'ейку нічога нема –
Куст каліночкі, да й то ніколі не цвіла».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 148, № 112.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 59, № 8.

№ 127.

Крапіва пеклівая, съвекруха сварлівая,
Сварыла як дзень, так ноч,
Пакуль прагнала ад себе проч.
Пайдзі, невехно, у чыстое поле,
Да й стань у чыстом полі рабіною,
Рабіною кудраву.
Тудой іціме сын мой з войска,
Да будзе рабіне дзівіцісе,
Да прыдзе до дому хваліцісе:
«Сышоў я, матко, усю краіну,
Да й не бачыў я такога дзіву,
Што бэз ветрычка хыляецца,
А бэз дошчыка мокрэсенька,
А бэз сонейка хутко вяне».
Ой, вазмі, сынку, топорыньку,
Зсечы, зрубай арабінку.
«Секнуў я раз – стогненула,
Секнуў я другій раз – сьлэзка уконула.
Секнуў я трэцій раз – промоўвіла:
Я ж не рабіна, да твая міла,
Твая матка мне тут постановіла.
Бодай маці важко конаць,
Як мне ў полі стаяць».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 52, № 103.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 399, №: 486, 487, 488, 489, 490.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 129, № 14.

№ 128.

Да стаяла бероза тонка, усока,
На карэнейку глыбока, а на лісьцейко шырока.
Да й на той жэ берозе дзьве куколочки кукуюць,
Удоўкі сына патрэбуюць.
Трэба коні запрагаць, под малойцэм под'ежджаць,
Ручкі, ножкі ізвязаць, да ў солдацікі послаць.
Самі селі на задочку, его посадзілі ў перэдочку.
Везуць его коле двору, он думае, што до дому,
Везуць его коле хаткі, он думае, што до маткі.
Посадзілі на сталочку, брэюць ему галовочку.
«Матко ж мая родная, нашто ж мне парадзіла?
Да й у нешчасьце ўводзіла?
На раздолью згодаваўса, гасудару сподобаўса.
Чэму з лаўкі не спіхала, ручкі, ножкі не звіхнела?».

№ 129.

За лесом, за лесочком дарожка лежала,
Там наша сударыня солдатоў углядала,
Уладжала, упраўляла ўдовіна сына.
Харош, прыгож удовін сын на вароным коні!
На вароным коні іграе, у зелёным жупане.
Его матка старэнька ўсё плачэ, рыдае,
Плачэ, рыдае, сусед праклінае:
«Вы, суседы, усе блізкіе, варагі цяжкіе,
Вы ўсю беду маю зналі, да мне не казалі.
Узялі маего сынка Іванка, у солдаты аддалі,
Да завязалі белыя рукі, павезьлі ў Прылуці,
Да із Прылуці ў Варшаву на вечну прысягу.
Прысяг Богу, прысяг цару – не думай о дому.
А хто цару добрэ служыць, той не плачэ ані тужыць,
А хто цару не прыяе, палкі палучае.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 73, № 12.

№ 130.

По агародах макі зацвѣталі,
Там некруты ў паход уступалі.
Уйшла маці сына познаваці,
Познала сына ў первом паходзе:
«Ідзі, сыноч, ад паходу додому,
А я табе галоушку змыю».

«Ой, мый, мамко, сама сабе, да не мне.
У чыстом полі дробный дошчык хвошчэ –
Той маю, мамко, галоўку спалошчэ,
А розчэшэ колькая лешчына,
А прыголубіць любая дзеўчына».

З. Радченко: Гомельскія народныя пёсны, стр. 124, № 2.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 94, № 53.

Шейнъ: Бѣлорусскія пёсны, I, стр. 382, № 713.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 471, № 576.

№ 131.

У чыстом полі да шырока даліна.
Там матка сваго сыночка ўчыла:
«Ідзі, сыночку, у гасударскую службу,
Прыімі, сыночку, усю солдацкую нужду.
Май, сыночку, солдац'е за браць'е,
Надзевай, сыночку, гасударске плаць'е».
Стаў сынок плаць'е надзеваць,
Стала яго матка дробнымі сьлёзкамі абліваць.
«Не плач, мамко, не ўдавайсе ў нужду,
Бо казаў гасудар, што я з войска вернусе».
«Прывернуць мене, сынку, сырою землёй,
Пакуль я дождусе тебе з войска додому».

№ 132.

Ой, уходзіць белый цар, наш бацюшко-гасудар,
Да й пытаецца рэбятюў:
«Ой, ці хорошэ, рэбятя, на прыступу стаяць?».
Слаўно, слаўно, белый цар, наш бацюшко-гасудар,
Мы стаялі на прыступе ўсё на правым крыле,
На конюшэвой траве,
А конюшэва трава много гора прынесла.
«Ой, не плачце, рэбятя, не горыйце, малойцэ,
Слаўной осені прыждом,
Да й у Россію пайдом,
Много дзенег набером».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 82, № 30.

Павет Мазырска, вёска Чалюшчавічы

№ 133.

У полі, у полі да дзье тополі, а лешчына трэця –
Повэндравалі два козачэнька, а дзеўчына трэця.
Да дзье тополі стаяць на полі, лешчына разав'юласе,
Два козачэнькі, мандруйце сабе, я, дзеўчына, вернусе.
Хоць рада б я, два козачэнькі, да з вамі мандраваць,
Да е жэ ў мене апец-маці, да жаль жэ пакідаць.
Ой, заржы, заржы, буланый конь, коле дворэньку ідучы,
Нехай зачуе мая дзеўчына із руты венок віючы,
Адзін з руты, а другі з мяты, а трэці з рожэнькі.
Ой, як зачула, цяжко вздыхнула, сільненько заплакала.
Штоб табе цяжко, штоб табе важко па коні паезджаць,
Як мене цяжко, як мене важко на чужыне гараваць.

№ 134.

У под гаем зелененькім,
Брала дзеўка лён беленькі,
І ана брала, убэрала,
На сырой землі прасцірала,
З сырой землёй размоўляла:
«Ты, землё, ты, землячко,
Як ты мене закрушыла,
Што з маткой разлучыла –
Взяла атца-матку, да і ўсю радзіну,
Вазьмі ж і мене, сераціну».
«Я ж не кажу тебе браці,
Кажу табе долю даці –
Хоць не такую, як людзкую,
А дам долю сероцкую».
Да шоў козак даліною,
Встрэкаецца з дзеўчыною:
«А ты, дзеўка, ты, красная,
Загадаю сем загадкі:
Адгадаеш – умна будзеш,
Не адгадаеш – дурна будзеш.
А што сінё, найсінейшо?
А што бело, найбелейшо?
А што расьце бэз карэня?
А што гарыць бэз палом'я?
А што іграе, сьлёз не мае?
А што ідзе бэз павода?».

«Небо сінё, найсінейшо,
Морэ бело, найбелейшо,
Камень расьце бэз карэня,
Соўнцэ зяе бэз палом'я,
Вада ідзе бэз павода,
А скрыпка іграе, сьлёз не мае».
«Бодай жэ ты не даждала,
Сем загадак адгадала!».

Пра падобную песню ў беларусаў Слонімскага, Лідскага і Ваўкавыскага паветаў згадвае п. Карловіч у «Сістэматыцы песень», «Вісла», т. IV, сш. 1.

№ 135.

Чырвонэ сукно по коні легло – по полі паезджае,
Лічко бело, бровы чорны, двараніну сподобае.
Ой, не ідзі, дзеўко, да за двараніна,
Да не мей сабе надзеі,
Бо то дваранін не ўродлівы сын,
Не ацецка дзеціна.
Да савёў з уму харошу дзеўчыну.

№ 136.

У полі крапіўка пекліва,
Была ў мене свекруха сварліва.
Сварыласе на мене як дзень, так ноч,
Праганяла прочкі ў цёмной ночкі:
«Ідзі, невехно, ад мене прочкі,
Стань у чыстым полі рабіною.
Дак ідзе мой сын з Украіны,
Будзе там дзівіціса,
Прыдзе до дому хваліціса».
«Сышоў я, матко, усю Украіну,
Да не бачыў я, матко, такое дзіво –
Да ў чыстым полі рабіна,
Што бэз соўнюшка усыхаецца,
А бэз дошчыка абліваецца,
А бэз ветрыка хыляецца».
«Вазьмі, сынку, войстрый мечык,
Рубі рабіну под карэне».
Рубнуў я раз, аж трошэчкі,
Рубнуў другій, аж сьлёзэчкі,
Рубнуў я трэцій, кроў канула,

Рубнуў чэцьвёртый, прамавіла:
«Я ж не рабіна – твая міла».
«Нашто ж ты, міла, так зрабіла?».
«Штоб тваей маці так цяжко канаць,
Як мене цяжко ў полі стаяць».

№ 137.

У чыстым полі тры крынічэнькі,
Любіў барынь тры дзеўчыночкі,
Адну любіў чэрнявую,
А другую да белявую,
А трэцю неўдалою.
Чэрняву до душы люблю,
З беляву залецаюсе,
А з сваей да неўдалой
Хоця пайду папрашчаюсе».

№ 138.

«Ці я табе не гаварыла, як стаялі под сьветліцой,
Не ідзь, не ідзь до Крым по соль, бо застанеш маладзіцой.
Ці я табе не гаварыла, як стаялі под паветкой,
Не ідзь, не ідзь до Крым по соль, бо застанеш под намёткой».
«Любіў себе дзевіцою і люблю себе маладзіцою.
Шчэ доўго любіць буду, пакуль будзеш удовіцою».
«Бодай жэ ты таго не дождаў, штоб я была ўдовіцой!
Не ўсе ж тые ў саду цьветуць, што порозвіваюцца,
Не ўсе ж тые веньчаюцца, што любяцца да кохаюцца.
Палавіна да ў саду цьветуць, палавіна асыпаецца,
Адна пара веньчаецца, другая разлучаецца».

№ 139.

У полі, край даліны, церэм*) разцьвітае,
Седзіць голуб на дубочку, галубка летае.
«Годзі табе, галубочка, шчэ годзі летаць,
Хадзі, седзі коле мене, штось маю сказаць».
«Скажу табе, голубу, як родному брату:
Ці ты мене верно любіш, ці на яку зраду?».
«Люблю тебе, галубочка, як сваю душу.
Церэз ліхі варагі пакідаці мушу.
Ах, здумай, сэрдэнятко, тебе пакідаць!
Ой, дай жэ мне такое зелье, штобы мне тебе забуць».

«Ой, е ў мене такое зелье ніжэй перэлазу.
Як дам табе напіціса, забудзеш і зразу».
«Буду піці, буду піці і каплі не опушчу.
А як цебе забуду, ах! Очы заплюшчу.
Сплюшчу свае кары очы і чорныя бровы,
Нехай добры людзе знаюць, што з жалю ўміраю».

^{*)} Церэм – чаромха.

№ 140.

Хадзіла, гуляла Сашэнька^{*)} ў садочку,
Шчыпала, зрывала з вінограду веткі,
Кідала, брасала мілому ў акошко.
«Майго міленькаго нету і разу в доме,
Закрыто акошко чорной тахтою,
Белой бархатою да й лентой галубою.
Пайду я на крылечко, бразну я ў колечко».
«Жэні мене, матко, жэні паскарэй жэ,
Весной не ажэніш, я і сам ажэнюсе,
Вазьму сабе Сашу, з каторой люблюсе.
Гатуй, міла, гасьціньцы, я ў госьці прыеду».
«Прыедзь, прыедзь, мілый, гасьціньцы гатовы».
У Сашы гасьціньцы – арэшкі калёны,
З Масквы прышлёны, Сашы падароны.
«Ажэнішсе, сыночку, сам по сваей волі,
Не дась табе Господ ні шчасьц'я, ні долі».

^{*)} Імя «Саша». наогул невядомае палескім сялянам.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 126, № 67.

№ 141.

З прыятной старонушкі здаровый воздух ідзе,
Дзе мая надзежда-душа Поленька жыве.
Пайду у чысто поле, спрашу Полю про любоў:
Ці любіш, Поля, ці любіш ты мене?
Калі верно любіш, люблю мальчык сам себе,
А калі не любіш, уб'ю мальчык сам себе,
Уб'ю я, застрэлюсь, у сыру землю жыць пайду.
Да ў сыру землю цемно, цемнота –
Напішу пісемко сваей правой рукой,
Палажу я ў полі ле сэрца на грудзях,
Нехай Поля прачытае, што я мальчык верэн быў.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 133, № 83.

Павет Мазырскі, вёска Філіпавічы

№ 142.

Была сабе ўдова, была сабе малада,
По садочку хадзіла, два сыночкі радзіла,
В кітаечку сповіла, у карабэль ложыла,
У ціхій Дунай пусьціла.
«Ах, ты быстрая вада, колышы мае сына,
Жоўтый песок, покормляй майіх дзеток».
Да ўжэ таму год, да ўжэ таму два,
Прыйшла ўдова по воду.
Стала ж яна воду браць, стаў карабэль выплываць,
А й у том карабцы два праўдалэ малойцы.
Й адзін седзіць на досе,^{*)} разчэсуе волосы,
Другі на дудочку іграе да й на ўдову пазірае.
«Ах, ты ўдова малада, што думаеш і гадаеш?».
«Я думаю і гадаю: за большаго сама пайду,
За меньшаго дочку аддам».
У сьветліцы змоўлялі, а ў касьцёле звеньчалі,
А ў клеці спаці клалі.
«Як ты родом?» «Паповіч, на прозвіско Дзяковіч».
«Я родом Папоўна, а на прозвіско Дзякоўна».
«Шчэ мне Бог сцерог, што з маткой спаць не лёг,
Вазьмі, маці, грошы дзбан да й по ўліцу посыпай,
Нехай людзі збераюць да з нас грэхі скупаюць,
Ідзі, маці, на мастыр,^{**)} нехай табе Бог прасьціць,
А я пайду ў цёмный лес, нехай мене звер паесь».

^{*)} На досе – на дошцы.

^{**)} На мастыр – перакручанае: у манастыр.

№ 143.

Камары, камары, у каморкі маей,
Не летайце, не кусайце маго белаго лічка.
Я камары абжэну, да на ўліцу пайду,
Карагод дзевок знайду.
Усе дзеўкі харошы, адна дзеўка лучшэ ўсіх.
Ея коса русая, зачэсаны волоса.
То ж маей жонкі сестра, то ж любоўніца мая.
Як я ей любіў, то шчаслівы тагда быў,
Як я ей перэстаў, то нешчасны тагда стаў.

№ 144.

«Ах, маць мая, маці, штось маю сказаці,
Што лето праходзіць, а я не жэнат,
Да пасеяў жыто, да не с кім жыто жаць –
Будзе мае жыто ў стэпе зімоваць.
Прыдзе ноч асенна, не с кім размоўляць».
«Вазьмі сабе, сынку, рубля залатого
Да купі сабе, сынку, коня вараного,
Да постав на стаёнцэ і гавары до его».
«Гаварыў я, матко, а конь не гаворыць,
Да до сырой земелькі конь галоўку клоніць».
Да паехаў сынку, да на Украіну,
Да на Украіну, засватаць дзеўчыну.

Гільдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 75, № 77.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 251, № 438.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 422, № 164.

№ 145.

Ах, там за двором брала дзеўка белый лён,
Забуласе повязаць.
Вернуласе назад. Поважу я белый лён
Хоць сырой дубіной.
Накажу я сваму мілому
Хоць чужой чужыной.
Прыбудзь, прыбудзь, мой міленькі,
Хоць лугамі, берэгамі!
«Ой, не магу я, мая міла,
За ліхімі варагамі».
Ах, павешу я шоўковый рукавец,
Нехай вецер калышэ.
Нехай мой міленькі ка мне
Лісты пішэ.

№ 146.

Мароз, мароз, зіма люта марозьліва, не змарозь мене,
Ні коня майго, вернаго дружка майго,
З паходу ідучы і коня ведучы, і збрую несучы.
Збручка мая прэкрасна, долечка мая нешчасна!
Жонка мужа не любіла,
Пашла ў зелён сад да й са сьвету згубіла,
Было горушко, да й под горушкой палажыла.

Пашла дамоў, села за сталом, гаворыць словам:
«Худо жыць бэз мілага дружка.
Пайду ў зелён сад, сваго мілага ці не добуджусе».
Да пашла міла ў зелён сад хадзіць,
Да й мілага будзіць.
«Вставай, мілы, годзі табе спаць, ужэ выпайса.
Сладкіх яблочэк ужэ накушаўса,
Рузных птушэчэк ужэ наслухаўса».

№ 147.

Да сівенька зяўзюленька гнездзечко в'е,
Дурна дзеўка, неразумна, слёзэчкі лье.
«Не плач, дзеўко, не плач, якая дурна!
Е ў мене кварта мёду, гарэлкі друга».
«Ужэ ж бо мне, козачэнько, гарэлка не пійецца,
Да й для маго сэрдэнька маркотэнько есь.
Да перэплыну Дунай-рэчку, у палавіне стану,
Маладзенькі козачэнько, не рабі неславу».
«Сама сабе, дзеўчыночка, неславу робіш,
Што позьненько, да не раненько з гулянья прыходзіш».
«Рада б я рада, да заране хадзіць,
Да взяў мене за ручэньку, не можэ пусьціць,
Взяў мене за другую, начаў гаварыць».
«Не патурай яго, дзеўчыночка, яго гаворэньцэ,
Да дзержы розум у сваей галовоньцэ».
Дзержала добрэ розум, да й упусьціла ў воду.
Не ўважай, дзеўчыночка, на яго худобоньку.
За яго худобоньку біцьса да сварыцьса,
А з харошой дружыной на сьвеце нажыцьса.

Романовь: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 110, № 27.

№ 148.

Граю, граю на гітарэ, сама сэбе вэсэлю,
Ніхто не знае, як я з мілым разсталась.
Запалю лампаточку на всю сваю цёмну ночку –
«Гары, гары, лампаточка, гары, не угасай!
Ты, мілы друг сэрдэчнны, часто ў госьці прыезджай».
«Ах, як жэ мне прыезджаць, што я в горушцэ жыву,
За гарой каменнай, за рэшотку друцяной».
«Пайду я, малада, коле цёмнаго луга,
Сяду я, малада, под рокітовым кустом,

Гукну я, малада, сваім тонкім голаском:
Ах, вы, кусточки зелёные, нахыліцеся на мене,
Зверочки, саколочки, набежыцеся на мене,
Да парвіце цело бело по малюсенькіх часьцях,
Занесіце маю душу к маму мілому на двор,
Нехай мілій тое знае, якая наша любось».
«Ой, Божэ мой мілосьцівы, якой я цепер дурэнь стаў,
Сваю мілую пакінуў да чужую любіць стаў».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 67, № 7.

Янчукъ: По Минской губерніи, № 121.

№ 149.

Вечэр вечэрэе, у козака сэрцэ млее.
Судзі, Божэ, вечэра даждаць,
То я пайду коханья шукаць.
Е ў мене коханье старое,
Пайду шукаць коханья младаго.
Падыду я под новое акенцэ,
Пабачу я, што коханье робіць.
Аж коханье вечэрыцьса,
По вечэры спатэнькі лажыцьса.
«Заждзі, козак, гадзіну малую,
Пакуль прысплю дружыну старую –
Тагда выйду козака поцэлюю».
Добра табе ў беленьком ложы,
А якаго мне на лютым марозе?
Добра табе ў ложы лежаць,
А якаго мне на дворэ стаяць?

№ 150.

Не седзі, дзевочка, позна вечэр адна,
Не палі жаркаго агня,
Не ждзі, не ждзі дружка з паневолі.
По чыстому полі не рушоны сьнег лежыць.
Нету, нету ў белаго сьвету як жэнатаго любіць,
Жэнатый, сукін сын пракляты, за ім жонушкі сьледзяць,
Жонушкі сьледзяць, дробных дзеток не глядзяць.
Нету, нету ў белаго сьвету як халастого любіць,
Бо халастой, сівенькі галубчык, до дзеўчыны на ўпакой,
У дзеўчыны да белыя перыны – на іх мякенько лежаць.

№ 151.

Да была ўдовушка малада,
У ее была дочка хороша.
І ана бела, румяна,
Су полночы прапала.
Ее матка шукала, хвіцыра пытала:
«Хвіцыр, пане мой, ці не відзеў доч маю?».
«Твая дочка под веньцом з маладзенькім купцом».
«Не журысе, мая маці, по мне,
Я в хорошей старане, добрэ жыць у Маскве».
На каліне зяўзюлька шыбка грумка кукуе,
Да й на малойца жалкуе:
Дурэнь, дурэнь, маладзец, любіў дзеўку,
Да й не возь, да й другому адказаў.

№ 152.

«Павей, павей, буйный вецер, з-под крутой гары.
Прыбудзь, прыбудзь, мой міленькі, з чужой, дальной стараны».
«Як жэ мне прыбуваць – все крутые берэгі,
Нема оўса, нема сена, нечэго конём даць».
«Паехаў мой міленькі в бор галочкі стрэляць.
Пакінь, пакінь, мой міленькі, чорны галочкі стрэляць,
Хадзі, мой міленькі, да вечэру вечэраць».
«Вечэрай, мая міла, павечэру шчэ і я».
Села міла ў канцэ стола да й вечэрае адна.
Прачыняе акошэчку, аж міленькі ідзе
Да чужую, хорошую, да за ручэньку ведзе.
«Я сваю неўдашэчку разстрэляю, разаб'ю,
А з чужой, хорошей добрэ вечэр пастаю».
З чужой хорошей толькі вечэр пастаяць,
А з сваей неўдашкой будзеш веку дожываць.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, стр. 29.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 161, № 143.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 182, № 123.

№ 153.

Што ж бо то за малойчык, што по лугу гуляў,
За народом, за праклятым, мілой «здрастуй» не сказаў,
Толькі глазічком накінуў, ручэнькой прамахнуў:
Прыжыдай, мая міла, позна вечэром к сабе.

Ждала, ждала, не прыждала, патушыла жаркіі огонь,
Патушыла, спаць легла.
Стучыць, гручыць под акном, аж мой мілыі друг ідзе:
Дзе ж ты, мілыі, валачыўса, што з вечэра не прышоў?
Ах, тэм жэ я і спазьніўса, што з жонкай спор зайшоў.
Я біў ее, валачыў, чуць живою з рук пусьціў.
Дурэнь, дурэнь, маладзец, дурна твая голава –
Ты со мной, маладой, толькі вечэр пастаяў,
А з сваей неўдашкой будзеш веку дожываць.

№ 154.

На нашой старонцэ, у прэкрасной слабодзе
Парадзіўса харош барынь, нежэнатыі, халастой.
Пайду я к атцу, к матцэ, пазваленья попрашу:
Пазволь, пазволь, апец мілыі, той взяць, каго хачу.
Апец ему не паверыў, што на сьвеце любось есь:
На сьвеце людзі роўны, можна всякаго любіць.
Атвернуўса сын, заплакаў, да словечка не сказаў,
Да пашоў жэ по дарожцэ сталбовой в астров,
Выняў шаблю, выняў меч да й зрубіў сабе галоўшку з плеч.
Покаціласе галоўка по шоўковінькай траве –
Его глаза галубісты ясным саколом смотраць.
Дзе упаў, там прапаў, там жэ коньчыцьса любось.
Любось наша дарагая, а разлука цяжэла.
Разлучылі нас з табой апец, матушка радна,
Разлучылі нас з табой чужа-дальня старана,
Разлучылі нас з табой буйстра куля, вострый меч.

Павет Рэчыцкі, вёска Езежын

№ 155.

Лет семнацаць был мальчышэк, здумаў ажэніцьса:
Пайду к бацюшку радному пазволеньства спрашу.
Пазволь жэніцьса, пазволь взяць, каго хачу.
Апец сыну не паверыў, што на сьвеце любоў е:
«Усюды, сынку, людзі роўны, доўжэн всякаго любіць».
Атвернуўса сын, заплакаў, да нічога не сказаў.
Пашоў лесом, пашоў цёмным, пашоў садзіком зелёным,
Да до Машы вечэром пастучаў он у акошко:
«Выйдзі, Маша, на часок, подай ручку, подай праву,
Разпрашчаемса з табой.

І зніму з тебе колечко, нам не відзецьса з табой».
Пашоў барынь, пашоў дарогай і зашоў он в гарадок.
Аж там дзеўка, аж там красна, прадае салодкій медок.
Схадзіў Польшу, всю Расію, крашэй Машы не відаў –
Як назад вараціўса, жывой не застаў.
Лежыць Маша у сьветліцы на цісовіньком столе,
Ей голова вся ўбрана в розовыя цьветы.
Прышлі попы, прышлі дзякі, да й кадзіло прынесьлі,
Громко певчыя запелі, да ў кладбішчэ панесьлі.
Як на кладбішчэ внесьлі, уздрагнуласе земля,
Тагда людзі возналі, што ўмершая душа.
Ты ўбівай на крыжу залатые літэра –
Хто знае, прачытае, што любоўніца твая.

№ 156.

Ні спіцца, ні дрэмлецца, ні сон мне не берэ,
Пашоў бы я до дзеўчыны, сам не знаю, дзе жыве.
Пайду, спрашу товариша, нехай мне заведзе –
Товарыш крашэ мене, он дзеўчыну добіе.
Вечэр дзевушка воснула, відзела дружка ва сьне –
Як праснулась, вздохнула, закіпела кроў в ее.
«Ты кляўсе, божыўсе, а з другою ажэніўсе –
Вазьмі в ручкі пісталеты, да прастрэль жэ грудзь маю».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 416, № 156.

Янчукъ: По Минской губернии, № 112.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 147, № 52.

№ 157.

Ой, Божэ, мой мілый, п'яна я, п'яна, ад мёду ўпіласе.
Якая нешчасна я з роду ўдаласе!
Ой, умру я, умру на цэлыя два дні –
Ці не ўведаю ў мілаго праўды?
Мой мілый спужаўса, у жупан убраўса,
Ушоў за варота да й в бокі взяўса:
«Ой, Божэ, мой мілый, што мне рабіць?
Ці коня седлаць, ці цело хаваць,
Ці ехаць на Украіну іншой шукаць?»
Дзеткі як зачулі, да й заголосілі:
«Маць наша, маці, дзе нам тебе взяць?
Ці ў кромках купіць, ці з шоўку пашыць,

Ці муляра*) наняць мамку адмалёваць?
Хоць муляр мулюе не мамку радную». «Ціхо, мае дзеткі, шчэ я не ўмерала,
Я ў вашэго бацькі праўду ўведала». «Міла ж мая, міла, што ж ты нарабіла –
Учора ты ўмерла, а сегоня жыва!».

*) Муляр – мастак.

№ 158.

Упраўляла маці сына ў веліку дарогу:
«Едзь жэ, мой сынку, да не забавляйся,
На тым каню вараным назад зварачайсе». Як увідзеў маць радную, кагда он вернуўсе,
Зрадзі лесу, пры даліне, конік спотыкнуўсе.
Ішлі ляхы на тры трахы, стрэльцы на чэтырэ,
Маладые солдацікі ўсе поле закрылі.
Под зелёною сосной лежыць сільнэ войско,
Лежыць сіла, лежыць войско, лежыць пан Філеўскі.
Его міла падхадзіла, хусту подымала,
У лічко вознала, у уста цэловала.

З. Радченко: Гомельскія народныя пёсьні, стр. 185, № 130. Там «пан Понятовскі».
Шейнь: Бёлорусскія пёсьні, I, стр. 384, № 716 – «пан Косьцюшко».

№ 159.

По серэбраной рэчцэ, по жоўтым песочку,
Доўго, доўго я шукаў мілой сьледочку.
Нігдзе сьледу не нашоў, як бы не бувало –
У прэкрасной цішыне рэчка сколовала,
У высокай высоце калакол раздаўсе.
Сеў на борзова коня і туды помчаўсе.
Праців цэркоўкі сьвятой конь мой становіўсе,
Атварылісь храму дзверы, там народ талпой –
Відзеў мілую сваю, водзяць кругавою.
Міла мая на мене зглянула:
«Ой, ты мілый, ты мой друг, я ж тебе зменіла!».
«Астаюсе пры нешчасью, а ты будзь шчасьліва,
Дай табе, Божэ, свацьбу і любоў сьвятую,
А мне сабе за жонку – дзеўку маладую».

№ 160.

Ажэніла матка сына не па волі
Да й взяла невехну не па любові.
Выправіла сына ў веліку дарогу,
А нелюбу невехну ў чыстое поле,
У чыстое поле, браць белый лён.
«Не ўберэш лён, не ідзі до дома,
Стань серэд поля белою тополю,
Корэнь глыбока, лісьці шэрока,
А галье кучэравы – тополя ўдала.
Туды ідзе мой сын з войска,
Будзе на тополю пілно дзівіціса,
І прыдзе до дому і мне хваліціса:
«Ой, прашоў я, мамко, всю Польшчу, Украіну,
І не бачыў, мамко, я такога дзіва,
Як на нашым полі выросла тополя».
«Ідзі ты, сынку, до новай клеці,
І вазьмі ты, сынку, войстрой секеру,
І зрубі тополю нізенько пры полі».
Як цюкнуў разок, трэсочка адлецела,
Як цюкнуў другі раз, кроў показалась,
Як цюкнуў трэці раз, адазвалась:
«Ох, ты ж не тополю, мой дружок, рубаш,
Ты сваю пару по век разлучаш».
Так прышоў сын до сваей маці,
І стаў сваю маць у глаза ругаці:
«Бодай табе, мамко, так важна на сьвече жыць,
Як будзеш, маці, поміраці,
Так штобы табе важна конаць,
Як мне цяжко-важко пару разлучаць».

№ 161.

У полі, у полі стаяла бероза,
В той берозы, хто ідзе той рубіць.
Мамко галубко, мене друг не любіць,
Позно гуляць ходзіць, у палноч прыходзіць,
Да лажыцьса спаці ўперэг короваці,
А мене маладзенькой веліць разуваці.

Ой, я тебе, мілы, разую і абую,
Да ў белое лічко сем раз поцалую!
Адступісе, міла, пагана, плюгава –
Мене цаловала Маша маладая.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 47, № 92.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 133, № 22.

Янчукъ: По Минской губерніи, № 124.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 389, № 473.

Карскій: Бѣлорусскія пѣсни, № 1.

№ 162.

Ой, у полі стаіць два дуба,
Под тымі дубамі ячмень малачу –
Вышэ тых дубочкоў салома леціць.
Ой, на бойстрой рэчцэ чоўночэк бежыць,
А ў том чоўночку мой мілы седзіць,
А ў левой ручцэ веселко дзержыць,
А ў правой частый грэбушок.
І он чэшэ, разчэсуе кудзеркі свайі,
І з свайімі кудзеркамі разгаварывае,
І просіць, і прыказывае:
«Плывіце, кудзеркі, ціхо по водзе,
Ціхо по водзе до жэны маеі –
Ой, ці тужыць жэна, ці тужыць по мне?».
«Нехай по ім тужыць човэн да й вода,
А я не буду, бо шчэ малада –
Віў ён батожэчкі з майіх русых кос,
Пушчаў дзэве рэчонкі з майіх друбных сьлэз,
Каціў белый камень по майіх грудзях».
«Непраўда, міла, непраўда твая,
Я віў батожэчкі з чорнаго шоўку,
Пушчаў дзэве рэчонкі з друбнаго дошчу,
Каціў белый камень з горы ў даліну».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 149, № 115.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 161, № 82.

Шейнъ: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 249, № 435.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 57.

Павет Рэчышкі, вёска Агароднікі

№ 163.

Былі ў бацькі тры сыны,
Да ўсе тры Васілі –
Адзін есьці несе,
Другій волю пасе,
Трэці седзіць на камені,
Дзержыць дудку на рамені.
Ой, ты, дудка мая,
Веселушка мая,
Веселі ж ты мене
На чужой старане.

Дмитріевъ: Собрание пѣсень, стр. 108.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 237, № 248.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 531, № 648.

Шейнъ: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 265, № 470.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

У вёсцы Кажан Гарадок, што ляжыць на памежжы Мазырскага павету, народная мова носіць рысы пэўнага змяшання з гаворкай, якая пануе ў ваколіцах Пінску, бліжэйшай да ўкраінскай. Я старалася ў арфаграфіі перадаць гэтыя адценні.

№ 164.

«Ці ты чула, мая мамцю, як я ў тебе была,
Як сівоньку галубоньку под акном стаяла?»
«Каб я чула, мая доню, шчо ты ў мене была,
Прачыніла б окенечко, шчо б жэ ты ўлянула,
Дала б табе есьці, піці, чэго б захацела,
Запытала б, мая доню, чэго ты змарнела?
Ці сыны жэніла, дочкі аддавала,
Ці ліхая твая доля, шчо стала старая?»
«Сыноў не жэніла, дочэк не давала,
А ліхая мая доля, я стала старая.
Ой, у саду вішневому цекуць ціхі воды,
Выкуп мене, мая мамцю, з гэтое неволі». «Недзе грошы взяці, тебе выкупляці –
Трэба гэтак, мая доню, свой век коротаці».

«Не ўважай, мая мамцю, шчо я ў цебе одна,
Вэдзі мене, утопі мене, дзе вода халодна;
Не уважай, мая мамцю, шчо я одзініца,
Ведзі мене, утопі мене, дзе цечэ крыніца.
Як буду топаць, не давай крычаці,
Бо почуюць суседочки, стануць ратоваці».

Шейнь: Матэрыялы, стр. 382, № 462.

№ 165.

Дробный дошчык закурэўса,
Сын з мацеру посварыўса.
«Ідзі ж, маці, проч од мене,
Будуць цепер госьці ў мене,
Будуць кумы, побратцы,
Будуць в шатах і в жупанах —
А ты, маці, в сермязе,
Твой сын будзе ў зневазе».
Пашла ж маці горонькамі,
Аблівалась сьлёзонькамі.
Шчэ ж маці з гор не зішла,
Ужэ сына беда знашла.
Старша дочка захварэла,
Жонка его помірае.
Сын маці доганяе:
«Ой, вернісе, мая маці,
Цепер будзеш старша ў хаце,
Будзеш дзеці калыхаць».
«Не вернусе, мой сыночку,
А хоця будзе хата гарэць,
Не пайду поглядзець».
Маці сэрцэ сакрушыло,
Сына хату потушыла.

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 402.

З. Радченко: Гомельскія народныя пьсьні, стр. 204, № 173.

№ 166.

Травушка-муравушка, зелёный лужок.
Я по табе, травушка, не находжусе,
Кого верне люблю, не налюблюсе.
Кого ненавіджу, то шчодзень віджу.
А кого не знала, то з тым на сьлюбе стала.
А кого любіла, стаіць за плечыма, абліўса сьлезыма.

№ 167.

Як пайду я лугом, лугом,
Там мой мілый орэ плугом.
Ой, он орэ і гукае,
Што ліхую жонку мае.
Занесу ему есьці –
Ці не скажэ доброе весьці?
Ой, занесу ему піці,
Ці не стане гаворыці?
Он напіўса, он наеўса
Да й на ролі поваліўса.
«Ой, чэм лежыш, чэм не орэш,
Чэм до мене не гаворыш?».
«Ой, я лежу да й думаю,
Што погану цебэ маю».
«Ой, я брові ў сажу ўмажу,
Такі цебэ перэважу,
А лічэнько намуюлю,
Такі цебэ прэмудрую».

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 127, № 29.

№ 168.

На полі верба, под вербой вода.
Ой, там брала дзевка воду, сама ж малада.
Дзевка ад воды, козак до воды.
«Пастой, дзевка чорнобрыва, дай коню воды».
«Ох, рада б я стаць, коню воды даць –
Зімна роса, девка боса, ножэнькі сзімняць».
«Скіну апоньчу, ножэчкі ворчу,
А як будзеш, дзевка, моя, башмачкі куплю».
«Не купляй ты мене, купі сам сабе,
Е ў мене бацько і маці, аны купляць мене».
«Дзева мая, ці будзеш мая?».
«Ах, рада б я быць, не умею рабіць».
«А дубовы біч научыць рабіць,
А белая берэзіна рано абудзіць».

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 99, № 3.

№ 169.

Адала маці дочку в чужу староночку,
І казала, прыказала, штоб сем лят не бувала.
Прылецела раба зяўзюленька в сад коваці:
Вышла маці, села на парогі, здумала пра любое дзіця,
Да й аблялі е горкі сьлёзы.
«Выйдзі, выйдзі, мой сыночку родный,
Забій, забій рабу зяўзюлю, што прылецела в сад коваці».
Вышоў сынок да й прымерыў рушніцу.
«Ох, не бій, не бій, мой браценько родный,
Сваю родненьку сестрыцу».
«Эй, калі ж ты сестра мая, то прашу до хаты,
Калі ж ты раба зяўзюля, то леці в сад коваці.
Калі ж ты сестра мая, то з мёду пірожэчкі,
Калі ж ты зяўзюленька, то ў саду ягодоцкі».
Палецела я од саду, стала я летучы коваці,
Ой, цепер я не твая дочка, ты не мая маці.

№ 170.

За рэчкою, на полянцэ, травка посухае.
Негде ж мая мілінька з жалю помірае.
«Не плач, дзевчэ, не псуй очы,
Вазьмі Бога до помочы, я цебэ вазьму».
Харошая дзевчынонька козака слухала,
Всё ходзячы по лонцэ, цяжэнько ўздыхала,
Бо як і вдзень, так і вночы,
Бэзпрэстанку плачуць очы бэз міленькаго.
Судзят людзе, гудзят людзе, шчо посагу мало –
Ужэ ж бо мне сэрцэ-дзевчэ к сэрдэньку прыстало.
Посаг, скарбы, всё то фрашкі –
Вазьму дзевчэ з Божэй ласкі, бо шчыро люблю.
Нехай судзят, нехай гудзят – ім на бэздолье!
Нам з табою на карысьць, ім на бэзгалов'е!
Шчэ ж я буду лепш кохаці,
К сэрцу дзевчэ прыгуртаці, бо шчыро люблю.

№ 171.

Под гаем, гаем, гаем зелененькім,
Там орала дзевчынонька воліком чарненькім.
Орала, орала, не ўмела гукаты,
Да й наняла козачэнька на скрыпоньку граты.

Козачэнько грае – брові наморгае.
Ой, бес его бацько знае, на кого моргае?
Ці на мае коні, ці на мае волы,
Ці на мае бело лічко, ці на чорны бровы?
Ні на мае коні, ні на мае волы,
Да й на мае бело лічко, да й на чорны бровы.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 99, № 104.

№ 172.

Ой, знаты, знаты, хто не жонаты,
Его лічэнько, як яблочэнько.
Ой, знаты, знаты, хто ажэніўсе,
Той скорчыўсе, згорбіўсе, саўсім зажурыўсе.
Ой, знаты, знаты, хто любіць польку,
Пратоптаў сцежэчку церэз хвасольку;
Ой, знаты, знаты, хто любіць руску,
Пратоптаў сцежэчку церэз петрушку;
Ой, знаты, знаты, хто любіць німку,
Пратоптаў сцежэчку церэз былінку.

№ 173.

Ехаў козак з-за Дунаю,
Он козацку мову знае.
«Я по сьвету вертаўсе,
Ніхто не знае, з кім познаўсе.
Познаў сабе я дзевчынку,
Ей на іме Кацерынку.
Стан харошы, мова міла,
Сама бела, чорнобрыва.
Ай, традам! Ай, традам!
Шчо захочэ, то я дам!
Дам сто дзевок у заменку
За адную Кацерынку.

№ 174.

«Ой, ты, дзевчына заручэная,
Чэго так ходзіш засмучэная?»
«Ой, як жэ мне смутной не буці –
Кого я люблю, трудно забуці!»
«Церэз рэчэнку, церэз балото,
Подай ручэнку, мае залото;

Церэз рэчэнку, церэз быструю,
Подай ручэнку, подай другую;
Подай ручэнку, бо душу згубіш,
Скажы мне праўду, кого ты любіш?».
«Ручкі не подам – не прысягала,
Праўды не скажу – не шлюбавала.
Бо як я маю праўду казаці,
Калі не хочэш верно кохаці!
Ой, пайду я ў лесы цемныя,
Гдзе разцвітаюць кветы красныя –
Там я хадзіла, там я блудзіла,
Судзі мне, Божэ, кого я любіла».

3. Радченко: Гомельскія народныя п'сьні, № 77.
Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, стр. 130, № 129.

№ 175.

Зашумела лешчынонька, затужыла дзевчынонька:
Як ад ветру не шуміці?
Як по мілым не тужыці?
Сам в дарогу выежджае,
Мне ў доме пакідае.
І в недзелю пораненько соўнцэ всходыт,
А дзевчына смутно ходыт.
І в недзелю пораненько прыежджае мой міленькі.

№ 176.

Сохне у полі трава нескошоная,
Плачэ, тужыць дзевіца заручоная.
Не сохні, не сохні, травіца нескошоная,
Не плач, не тужы, дзевіца заручоная.
Як я з войска повернусе,
То з табою ажэнюсе.

№ 177.

І шуміт, і гудзе, дробны дошчык ідзе –
Ой, хто ж мэне, маладою, до доміку заведзе!
Адазваўсе козак на салодкім меду:
«Гуляй, гуляй, дзевчынонька, я до дому заведу».
Ой, прашу ж я цебэ, не веды ж ты мэне,
Бо я маю злаго мужа, будзе біты мэне;

Ой, прашу ж я цебэ, не веды ж ты мэне,
Як побачыць, шчо я з вамі, его трасца затрасе.
Нехай трасе, нехай трасе, як вецер гарою,
А я з вамі, з молойцамі, як рыба з вадою;
Нехай трасе, нехай трасе, як колючу грушу,
А я з вамі, з молойцамі, погуляты мушу;
Нехай трасе, нехай трасе, як асіновы лісток,
А я з вамі, з молойцамі, погуляю хоць часок.

№ 178.

Веют ветры, веют буйны, аж дзерэв'я гнутсе.
Ой, як болыт мае сэрцэ – самі сьлёзы льютсе.
Трачу лета в лютым горэ і канца не бачу,
Толькі ж мне бо легчэ стане, як нішком заплачу.
Не памогучь сьлёзы шчас'ю – сэрцу легчэй будзе.
Хто шчаслівы быў хоць часочэк, по век не забудзе.
Есь на сьвеце злые людзі, што завідуюць долі.
Нешчасліва тоя роза, шчо расьце на полі,
Шчо на полі, на песочку, бэз росы на соўнцэ!
Цяжко жыці бэз мілога на чужэй старонцэ.
Бэз мілога долі нема, стане сьвет турмою,
Бэз мілога шчасьця нема, нема і пакою!
Гдзе ж ты мілы, чорнобрывы? Гдзе ты? Адзвівісе!
Як бэз цебэ я горую, прыды, подзвісе.
До кого ж я прыгорнусе і хто ж прыголубіць,
Колы ж нема того тутай, які мене любіць.
Палецела б я до цебэ, но крылок не маю –
Сохну, сохну я бэз цебэ, всякі час умераю.
Два голубы воду пілі, а два колоцілі –
Бодай тые погінулі, шчо нас разлучылі!

№ 179.

Ходзіць Анюта край Дунаю,
Коле быстрой рэкі.
Чэго, Анюта, табе жаль:
Ці маменькі радной?
Ці коня вараного?
Ці седла залатого?
Ні коня вараного,
Ні седла залатого,
Жаль жэ мне атца-маткі,
Больш не жаль мне нікого.

Да й цыганка ворожыла,
І за ручэньку брала,
І казала, гаварыла,
Шчоб посьпешне я вросла.
Да й закатала галавой
Над маею белой ручкой –
Ой, заплакала я, малада,
Ле цыганкі чорноброўкі.

№ 180.

Зоржы, зоржы, сівый коніку, рано на пашу ідучы,
Ці не зачуе сэрцэ дзевчыны в садочку венкі віючы?
Ой, як зачула, цяжко здохнула, сільно заплакала.
Ой, ці не таго козачэнька конь, шчо я верно кохала?
Ой, чэм не прышоў, чэм не прыехаў, як я табе казала?
Ці коня не меў, дарожкі не знаў, ці матка не пускала?
«Я коніка меў, дарожэньку знаў, мене матка пускала,
А меньша сестра, бодай не вросла, седзелько сховала.
Ой, не едзь, браце, к той жэ дзевчыне, шчо ты ей верно любіш,
Не ўмее шыці, ні ўшываці, толькі косу чэсаці».
Ой, расці, коса, ніжэй пояса, то я буду чэсаці,
А вы варагі, вы злые людзі, перэстаньце гаварыць.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 151, № 148.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 72, № 16.

№ 181.

Прызадумаў мальчышэнько малолетній жэніцьсе –
Пашоў к атцу, к матцэ позвольства попытацьсе:
«Пазволь ацец, пазволь родный, каго люблю, таго взяць».
Ацец сыну не паверыў, шчо на сьвеце есь любоў.
«Да на сьвеце людзі роўны — можна всякаго любіць».
Адвернуўса сын, заплакаў, ні словечка не сказаў,
Да пашоў он цёмным лесом к Сашцэ в церэмок,
Пастучаўсе под акошком: «Выйдзі, Саша, на часок,
Подай ручку, подай праву, сей скончаецца любоў».
Зняў з ручэнькі калечко: «Любі, Саша, як мене».
Да й он сам пашоў цёмным лесом
На велікой астравок, на велікой гарбунок.
Выняў шабэльку з пухоўкі, сцяў галовушку сваю.
Покаціласе галоўка по шоўковінькой траве,
Просто к Сашы в церэмок.
Саша, дзе стала, там упала, і скончыласе любоў.

№ 182.

«Ой, ты, дзевчына, чаровнічэнька,
Ачаровала мае очэнька,
Ачаровала цело і душу –
Цепер до цебэ ходыты мушу».
«Штоб ты так знаў з сіні до хаты,
Як я умею очароваты.
Все ж мае чары, мае чаронькі –
Бело лічэнько і чорны броўкі».

Заўвага. Гэтая песня мне здаецца ўрыўкам з вядомай песні: «Не ходы, Грыцу, на вечорныцу», якой у гэтай мясцовасці цалкам спяваць не ўмеюць.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 427, № 173.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 318.

№ 183.

...Гдзе ж тая крынічэнька, шчо голуб купаўса?
Гдзе ж тая дзевчына, шчо я ей залцаўса?
Неужэ ж тая крыніца чэротом заросла,
Неужэ ж тая дзевчына давно замуж пашла!
Я ж тую крынічэньку тычку перэтычу,
Я ж тую дзевчыну к себэ перэклічу.

Шейнъ: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 478, № 78.

Шейнъ: Матеріялы, стр. 250, № 273, стр. 327, № 383.

II. Жартоўныя

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 1.

Чоботы, чоботы, вы мае,
Чэму вы не робіце дзела мне?
Да й повешу чоботы на кручку,
Сама пайду дзело рабіць за дочку.

3. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 167, № 136.

№ 2.

Бусел кле, кле,
Твая маці ў пекле,
Маліласе Богу
І зламала ногу,
Пашла по другую,
Зламала і тую.

№ 3.

Я качана поліваць,
Качан мене цэловаць.
Ой, маці, качан, далібог, што качан!
Я й качана ў кадушку,
Качан мене ў подушку.
Ой, маці, качан, далібог, што качан!

Шейнъ: Матеріялы, стр. 549, № 690.

№ 4.

Ой, да по рэчцэ, по рэчцэ буйстрой,
Едзе станавой да прыстав,
А за ім пісмоводзіцель,
Гэты страшный грабіцель.
Становому на ужын
Парасёнок свежий нужэн,
А на закуску
Сцегно і гуску...

Павет Рэчыцкі, вёска Вужынец

№ 5.

«Гдзе ты едзеш, мой коханы?».
«На ярмарэк до Пружаны».
«А што везеш, мой коханы?».
«Везу жонку прадаваці».
«Чэлавечэ дурноваты,
Нашто жонку прадаваці?».
«Ой, сам Бог відзіць з неба,
На подаці грошы трэба».

№ 6.

Бульба кажа пра сябе:
Пекуць мене і вараць мене,
Едзяць мене і хваляць мене,
Дожывусе тое ласкі,
Што пекцімуць з мене паскі.*)

*) Паска – печыва, ужыванае да камуніі.

Павет Рэчышкі, вёска Маканавічы

№ 7.

Купіла баба дзед за чэтырэ грошы,
Аглядзеласе назаўтра, што дзед нехарошы –
І сьлепый, і крывый, і малога взросту,
Куды не ідзе, всё вошы біе і дзерэ каросту.

№ 8.

Заскрыпелі дзьверцы,
Едуць кавалерцы –
А сучынка: яху! яху!
А сэрдэнько: таху! таху!

Дмитріевъ: Собрание пѣсень, стр. 104.

№ 9.

Як была я малада, дак была я рэзва,
Наеласе капусты, тры дні на печ лезла.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 274, № 516.

Павет Рэчышкі, вёска Хобнае

№ 10.

Ой, быў Ляшэ мархвяны, конік бураковы,
На нім шапка з пастэрняку, жупан лопуховы,
Кульбашына з огуркоў, пояс з кокурузы,
Чобоцята з рэпы, подвязкі з гарбузы.
Ехаў Ляшэ з Літвы, под нім конік пляшэ,
Аступілі яго сьвіне: «а пастой жэ, Ляшэ!».

Взяў он стрэльбу, стаў сьвіне стрэляць,
Свіне калі похапалі, нечэм воёваць.
Азернуўса сюды-туды, думаў уцекаць,
Церэз таке люты зверы, музеў погібаць.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 274, № 516.

III. Калыханкі

[Глядзі ў артыкуле «*Пра народную калыханку*»].

IV. Калядныя

Песьні, якія пляюцца падчас сьвятаў Божага Нараджэння і на Новы год.

Павет Мазырскі, вёска Івашкавічы

№ 1.

На новое рождзенье, Діво Марэя
Парадзіла Божэго сына.
Ніхто не можэ як дознаціса –
У Божыя дзела.
Дозналіса тры янгалы із неба ідучы,
З цёмной ночы Хрыста ведучы.
Ой, у Рыме, у Рысалиме,
Усе дзіво стало.

Новораждзёнэ малое дзіця
Весь сьвет ззіяло.
Да й озіяло малое дзіцё небо і землю,
Да показало ўсякому дрэву розныя цьвета.
У людзі, у Божыя – Богу і цару,
І сыдземоса і паклонімоса яго прэстолу.

Заўвага. Гэтыя песні спяваюць хлопцы і дзяўчаты пад вокнамі хат, за што атрымліваюць ад гаспадароў ахвяраванні, якія аддаюць на царкву. Праспяваўшы песню, заканчваюць, звычайна, наступным куплетам:

От, гэтым словам, жывіце з Богам, сьвяты вечэр!
І з суседкамі, і з сваімі дзеткамі, сьвяты вечэр!
З усімі намі, з прыяцелямі, сьвяты вечэр!
Не бавіце, хутко дарыце, сьвяты вечэр!

№ 2.

Слаўнаго хазяйна двор гарожэный,
У том дварэ рожа стаяла,
Под той рожой Божая Маць хадзіла,
Божая Маць хадзіла і сына родзіла.
Як сталі чытаць, каго по імя слаць,
Слаць, по імя слаць сьвятого Ілья.
Сьвяты Ілья пашоў і прынёс сьвятое імя,
Сьвятое імя прынёс – сьвятое Радзво.
Божая Маці не злюбіла і ў рай уступіла.
Як сталі чытаць, каго по імя слаць,
Слаць, по імя слаць сьвятого Ілья.
Сьвяты Ілья пашоў і прынёс сьвятое імя,
Сьвятое імя прынёс – сьвятое Васілье.
Божая Маці не злюбіла і ў рай уступіла.
Як сталі чытаць, каго по імя слаць,
Слаць, по імя слаць сьвятого Ілья.
Сьвяты Ілья пашоў і прынёс сьвятое імя,
Сьвятое імя – сьвятое Крэшчэнье.
Божая Маці ізлюбіла да й у рай уступіла.
Сьвятое Радзво^{*)} радосьць прынесло,
Сьвятое Васілье развэсэліло,
Сьвятое Крэшчэнье воду крэсьціло.

^{*)} Радзво – Божае Нараджэньне, Васілье – Новы год, Крэшчэнье – свята Трох Каралёў (катал.).

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 3.

В Недзелю раненько Прэчыста сына мела,
І ана мела, і ана скупала,
Скупаўшы сповівала, сповіўшы папом дала.
Сталі папы чытаць, пісаць, што дзіцяці за ім'я даць.
Далі ім'я Пэтроў-Паўле.
Прачыста не злюбіла, ад прэстола адступіла,
Царскі дзьверы затварыла, усе сьвечы погасіла,
Усе званы поглушыла, із цэркоўкі ўступіла.
В Недзелю раненько Прэчыста сына мела,
І ана мела, і ана скупала,
Скупаўшы сповівала, сповіўшы ксендзом дала.

Сталі ксендзы чытаць, пісаць, што дзіцяці за ім'я даць.
Далі ім'я Ісуса Хрыста.
Прэчыста злюбіла, до прэстола прыступіла,
Усе сьвечы засьвецілі, усе званы зазвонілі,
Ксендзы службу выслужылі.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 56, № 36.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 24, № 1.

№ 4.

Ішоў карагод
Мімо нашых варот –
Да й на двор завернуў,
Да й на лаўцэ сеў.
А не баўце гасьцей,
Да дарыце скарэй.
Кароткі сьвіткі, памерзлі лыдкі,
Кароткі кожушкі, памерзлі душкі.

Безсоновъ: Бѣлорусскія пѣсни, стр. 150, № 160.

№ 5.

Ці дома, дома сам пан господар?
Он хоць і дома, да й не гуляе –
У новым гумне пшэніца е.
Хадзім до яго, развэсэлім яго.
Ці не да жэ он нам по веялцэ да й по мерылцэ?
Ці дома, дома да яго сынок?
Он хоць і дома, да й не гуляе,
У новай стайні коні доглядае.
Хадзім до яго, развэсэлім яго.
Ці не да жэ он нам по коніку, по вараненькім?
Ці дома, дома да й дочка яго?
Ой, хоць і дома, да не гуляе,
У новым пакою хусткі качае.
Хадзім до её, развэсэлім её –
Ці не да жэ нам по хусточэ шоўковінкой?
Ці дома, дома да жэна яго,
Жэна яго, пані малада?
Ой, хоць і дома, то не гуляе,
У сталавом пакою столы засьцелае,
Стол� засьцелае, кубкі налівае, госьці дождае.
Мелісе к ёй тры госьці буці:
Первый госьцік – ясён месяц,

А другій госьцік – ясное соўнейко,
А трэцій госьцік – ясная зорэчка.
Ясён месяц – родный бацько,
Ясное соўнейко – родная маточка,
Ясные зорэчкі – ея дзеточкі.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 58, № 38, стр. 79, № 74.

№ 6.

У Івана на дворэ зелён сад цьвеце, сьвяты вечэр!
Хто таго саду пілноваць будзе, сьвяты вечэр!
Пілноваць будзе малод Макарко, сьвяты вечэр!
Пілноваў ночэньку, пілноваў другую, сьвяты вечэр!
На трэцю ночэньку сільненько заснуў, сьвяты вечэр!
Прышла до его маточка его, сьвяты вечэр!
Устань, Макарко, устань, дзіцятко, сьвяты вечэр!
Ужэ твой віноград птушкі аб'елі, сьвяты вечэр!
Ужэ тваю панну панічы абселі, сьвяты вечэр!
Я свой віноград у кубкі падберу, сьвяты вечэр!
Я сваей панны косу познаю, сьвяты вечэр!
Мая коса аж до пояса, сьвяты вечэр!
Шоўковы косьнічкі аж до мураўкі, сьвяты вечэр!

№ 7.

У Кіеве на перэвозе красная панна перэвоз дзержала,
Сьвяты вечэр, перэвоз дзержала.
Прышлі к ёй тры панічыкі,
Сьвяты вечэр, тры панічыкі.
Красная панна, маладая Агапка,
Сьвяты вечэр, маладая Агапка.
Алексеева дочка, перэвезі нас,
Сьвяты вечэр, перэвезі нас.
Не перэвезу, не маю часу.
Сьвяты вечэр, не маю часу.
Цепер мой бацько з вайны прыехаў,
Сьвяты вечэр, з вайны прыехаў.
Да прывёз жэ мне тры користэнькі,
Сьвяты вечэр, тры користэнькі.
Тры користэнькі і тры радосьці,
Сьвяты вечэр, і тры радосьці.
Первая карысьць – пэрловый веньчык,
Сьвяты вечэр, пэрловый веньчык.
Другая карысьць – залатой персьцень,
Сьвяты вечэр, залатой персьцень.

Трэцяя карысьць – замшова сукня,
Святы вечэр, замшова сукня.
Пэрловый веньчык галоўку клоніць,
Святы вечэр, галоўку клоніць.
Залатой персьцень пальчык ломіць,
Святы вечэр, пальчык ломіць.
Замшова сукня сьлед заметае,
Святы вечэр, сьлед заметае.
Красная панна прыбераласе,
Святы вечэр, прыбераласе.
Прыбераласе, нараджаласе,
Святы вечэр, нараджаласе.
Нараджаласе, косу чэсала,
Святы вечэр, косу чэсала.
Косу чэсала, у цэркоў спешала,
Святы вечэр, у цэркоў спешала.
Уйшла у цэркоў у ясным месяцэ,
Святы вечэр, у ясным месяцэ.
У цэркоў уйшла з яснай сьвечою,
Святы вечэр, з яснай сьвечою.
З цэркві выйшла з яснай зарою,
Святы вечэр, з яснай зарою.
Прыйшла до дому, да й улезла ў сені,
Святы вечэр, да й улезла ў сені.
Улезла ў сені, сені зазіялі,
Святы вечэр, сені зазіялі.
Піўны засьпевалі, паны ўставалі,
Святы вечэр, паны ўставалі.
Паны ўставалі, шапкі здымалі,
Святы вечэр, шапкі здымалі.
Шапкі здымалі і её пыталі,
Святы вечэр, і её пыталі.
Ці ты папоўна, ці каралёўна?
Святы вечэр, ці каралёўна.
Я ні папоўна, ні каралёўна,
Святы вечэр, ні каралёўна,
Алексеева дочка, красная панночка,
Святы вечэр, красная панночка.
Красная панночка, маладая Агапка,
Святы вечэр, маладая Агапка.

3. Радченко: Гомельскія народныя п'сьні, цыт. пачатак стр. 114, № 9. – канец, стр. 110, № 2.

Шейнъ: Матэрыялы, цыт. пачатак, стр. 67, № 54, – канец стр. 78, № 79, стр. 84, № 83.

№ 8.

На канцэ села крутая гора, сьвяты вечэр.
На той горэ шоўкова трава, сьвяты вечэр.
На той траве голубкі гудуць, сьвяты вечэр.
Голубкі гудуць, цэркоў будуюць, сьвяты вечэр.
З трэма верхамі, з чэтырма окнамі, сьвяты вечэр.
Первшэе акенцэ – ясное соўнцэ, сьвяты вечэр.
Другое акенцэ – ясён месяц, сьвяты вечэр.
Трэце акенцэ – ясная зурочка, сьвяты вечэр.
У чэтвэртэ акенцэ салавей влесеў, сьвяты вечэр.
Салавейко влесеў, на прэстоле сеў, сьвяты вечэр.
На прэстоле сеў, сьлэзэчкі роніў, сьвяты вечэр.
З той сьлэзэчкі посталі рэчэчкі, сьвяты вечэр.
На той рэчэчцэ чоўночэк плыве, сьвяты вечэр.
На том чоўночку Хвэдорко сідзе, сьвяты вечэр.
Хвэдорко сідзе, стружэчкі стружэ, сьвяты вечэр.
Стружэчкі стружэ, да й шчэ і мулюе, сьвяты вечэр.
Шчэ і мулюе, на Дунай пускае, сьвяты вечэр.
Плывіце стружэчкі до маей дзевушкі, сьвяты вечэр.
У маей дзевушкі русая коса, сьвяты вечэр.
Русая коса аж до пояса, сьвяты вечэр.
Шоўковы косінкі аж до мураўкі, сьвяты вечэр.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 86, № 86.

№ 9.

У Алексея на дворэ зелён явор, сьвяты вечэр!
Под тым явором Стонечко з канём, сьвяты вечэр!
І з канём, з канём гаворыць, сьвяты вечэр!
«Вароный коню, я тебе прадам, сьвяты вечэр!
Я тебе прадам у чужую землю, сьвяты вечэр!
Я тебе прадам за безцэночку, сьвяты вечэр!
Маладой шынкарцэ за гарэлочку, сьвяты вечэр!».
«Стонечко пане, як ты не знаеш, сьвяты вечэр!
Як ты не знаеш, мене прадаеш, сьвяты вечэр!
Мы з табой былі ў чужой землі, сьвяты вечэр!
У чужой землі огні гарэлі, сьвяты вечэр!
Огні гарэлі, стрэлы лецелі, сьвяты вечэр!
А я як скачыў, агонь перэскочыў, сьвяты вечэр!
Не засмаліўса я ні копуцішкамі, сьвяты вечэр!
Ні сінаго жупана, ні Стоні пана, сьвяты вечэр!».

Шейнь: Матэрыялы, стр. 58, № 38.

№ 10.

Над вадою стаяў явор, сьвяты вечэр!
Тонкі, усокі, на шчыку кудравый, сьвяты вечэр!
На том яворэ сіў ворон седзіць, сьвяты вечэр!
Сіў ворон седзіць, у воду глядзіць, сьвяты вечэр!
У воду глядзіць, з рыбку гаворыць, сьвяты вечэр!
Ой, рыбка, рыбка, як ты глыбока, сьвяты вечэр!
А я сіў ворон, а я усоко, сьвяты вечэр!
Із тебе, рыбка, луску здымаюць, сьвяты вечэр!
З мене, орла, пер'я скубаюць, сьвяты вечэр!
З тебе, рыбка, смачная юшка, сьвяты вечэр!
З мене, орла, мягка подушка, сьвяты вечэр!
Цебе, рыбка, на тарэлочку, сьвяты вечэр!
Мене, орла, на гарэлочку, сьвяты вечэр!
На той подушцэ сама пані спала, сьвяты вечэр!
Сама пані спала, сына сповівала, сьвяты вечэр!

Заўвага. Дзве наступныя песні спявае моладзь, водзячы па вёсцы хлопца, пераапанутага казой. Казу суправаджаюць дзед, цыган, жyd і г. д. і музыка, складзеная са скрыпкі і бубна.

№ 11.

Го, го, го, коза! Го, го, го, сера!
Ой, ты, козунько, разходзісе,
Развэсэлісе по всему двору господарскому!
Господар следзіць, на козу глядзіць,
Господынька на козенятка.
Господынька, да не ленісе,
Запалі сьвечку да пайдзі ў клетку,
Вазьмі мачку на тарэлочку,
Нашэй козуньцэ на гарэлочку.
Нашэй козуньцэ немножко трэба:
Сем печ перэпеч,
І рэшото оўса, наверх келбаса,
І гарнец бобу, козе хваробу,
І кусок сала, штоб коза встала.

Янчук: По Минской губернии, № 55.

Безсонов: Бѣлорусскія пѣсни, стр. 78, № 124.

№ 12.

Пашла коза ў чужую землю по джуровіны,
Там стрэльцы-бойцы козу забілі.
Я стрэльцоў-бойцоў да не боюсе,
Толькі боюсе стараго дзеда.
Ён мене корміць, ён мене поіць.
Седзіць ваўчок, на козу чок! чок!
А ваўчэнятка на козенятка.
Убег заяц, стаў козу лаяць:
Ці козунька не госпадынька,
Взяла б серпок, нажала б снопок,
Взяла б цэпок, обмолоціла,
Свае дзеткі да б покарміла.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 13.

Ой, стаяў явор тонкі, усокі, – сьвяты вечэр! Тонкі, усокі.
На том яворэ сіў ароў седзіць, – сьвяты вечэр! Ароў седзіць,
Да й у воду глядзіць, – сьвяты вечэр! У воду глядзіць.
Шчуку-рыбу бачыць, з рыбой гаворыць, – сьвяты вечэр! З рыбой гаворыць.
«Ой, ты рыбка, рыбка, як ты глыбока! – сьвяты вечэр! Як ты глыбока».
«Ой, орле, орле, як ты усоко! – сьвяты вечэр! Як ты усоко».
«На тебе, рыбка, венцеры робяць, – сьвяты вечэр! Венцеры робяць».
«На тебе, орле, стрэльбочку строяць, – сьвяты вечэр! Стрэльбочку строяць».
«Із тебе, рыбка, луску скрэбуць, – сьвяты вечэр! Луску скрэбуць».
«Із тебе, орле, пер'е скубуць, – сьвяты вечэр! Пер'е скубуць».
«Із тебе, рыбка, смачная юшка, – сьвяты вечэр! Смачная юшка».
«Із тебе, орле, мягка подушка, – сьвяты вечэр! Мягка подушка».
На той подушцэ сама пані спала, – сьвяты вечэр! Сама пані спала.
Сама пані спала, сына сповівала, – сьвяты вечэр! Сына сповівала.

№ 14.

У нашэго пана явор под акном, сьвяты вечэр!
Под тым явором наш паніч з канём, сьвяты вечэр!
Перэд каралём хваліцца канём, сьвяты вечэр!
Нема ў караля такога коня, сьвяты вечэр!
Такого коня, як у мене пана, сьвяты вечэр!
Коню, коню, я прадам тебе, сьвяты вечэр!
Я прадам тебе за дваццаць рублей, сьвяты вечэр!
Да й за сто чэрвоньцоў, сьвяты вечэр!

Пане N.*), не прадай мене, сьвяты вечэр!
Не прадай мене, дзержы для себе, сьвяты вечэр!
Здумайце сабе даўнюю прыгоду, сьвяты вечэр!
Гдзе мы былі, у турэцкой землі, сьвяты вечэр!
За намі беглі туркі і татары, сьвяты вечэр!
За намі стрэлы, як дошч, лецелі, сьвяты вечэр!
А я як скочыў, морэ перэскочыў, сьвяты вечэр!
Копыта не ўмочыў, сьвяты вечэр!
Ні копуцешка, ні седзелечка, сьвяты вечэр!
Ні жупана, ні цебе, пана, сьвяты вечэр!

*) Імя паніча з двара.

Шейнъ: Матэрыялы, стр. 82, № 79, стр. 84, № 84.

№ 15.

У лузе красная каліна,
Надкраснейшая малада паненка.
Ушла ў сені, сені зазіялі,
Ушла на двор, весь двор скрасіла,
Ушла ў хату, паны стаялі,
Паны стаялі, шапкі знімалі,
Шапкі знімалі і её пыталі:
«Ці ты цароўна, ці ты каралёўна?».
«Я не цароўна, не каралёўна,
Данілова дочка, маладая Арынка».

№ 16.

Добры вечэр, пане господар,
Ці спіш, ці лежыш, Господ з табою.
Калі не спіш, гавары са мною.
Выйдзі на двор, погледзі на бор,
Што у тваім бору шуміць і гудзе?
Пчэляна матка ідзе,
І шыхуецца, і рыхуецца.
К каму ж нам іці на седзібочку?
К пану N. на седзібочку.
Першы раёк у Лотовішчэ,
Другі раёк у Зімовішчэ,
Трэці раёк у Токовішчэ.*)
Свечу сукаць і дочу аддаваць,
Сыту сыціць і сыноў жэніць.

*) Назвы трох «урочышчаў» у капцэвіцкіх лясах.

№ 17.

Ой, шчодзер, шчодзер, да й Саўка злодзей,
Украў кобылку, завёў за могілку,
Вернуўсе по другую, з'еў воўк і тую.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 18.

Шчодрый вечэр, шчодрый,
Дай нам, Божэ, добрый!
Святым годом новым,
Дай, Божэ, быць здаровым!
Дай, Божэ, зрожайі
В нашым гэтом крайі,
Одзерж, Божэ, пчылы
До весны Міколы.
А ў гэто хазяйство
Дай, Божэ, богацтво.
Господар міленькі,
Наш мех порожненькі,
Насып его повэн,
То будзеш спакоен.
Прыстав жэ драбінкі,
Укрой нам слонінкі.
Прыстав жэ баляскі,
Укрой нам келбаскі.

№ 19.

У вішнёвым саду тры пташэчкі,
Тры пташэчкі-шчэбётушэчкі.
Ці не бачылі маго сыночка?
Ой, твой сыночэк у короля службыць,
У короля службыць, дорого берэ.
Ой, шчомесяца – рублёў тысяца,
Шчосуботонькі – новы ботонькі,
Штонедзеленька – кошуленька,
Шчопонедзелка – хароша дзеўка,
Шчоўторонька – сорокоўнка,
Шчосерэдзенька – коня, рэшот оўса,
Рэшот оўса, наверх келбаса,
Наверх келбаса, чэтыры грошы,
Чэтыры грошы, пірог харошы.

Заўвага. Гэтую песню пяюць у хаце, з якой узялі хлопца ў войска.

V. Святыя песні

№ 1.

Заўвага. Гэтая песня запісаная ад старца, які ходзіць жабруючы.

Блудзіў, блудзіў нішчый Лазар
Да й прыблудзіў до брата-богача.
Да ўпаў брату на ногі.
«Ой, ты, браце-богачу,
Не прашу ў тебе грошы,
Да прашу ў тебе солі-хлеба
Душу прапітаць».
Богача седзіць із госьціма ў stole,
Да гаворыць на Лазара:
«Не называйсе, нішчый Лазар, брат мой,
Есь у мене тры лютых псы –
То твае радные браты».
Вышоў богача із-за стола,
Да ўбіў нішчаго Лазара,
Да выкінуў на двор.
Взялі псы Лазара, да панесьлі,
Да закопалі до гною.
У богача крушэчкі под столом збералі.
Лежаў, лежаў нішчый Лазар ва гною,
В сьмердзяшчэм гною трыдцаць два годы.
Просіцца Лазар у Бога:
«Господі спасьлівы, прымі маю душу ў хвалу сваю».
Да саслаў Бог з неба тры Архангалы,
По нішчаго Лазара душу-цело.
Гаворыць Господ до Архангалоў:
«Вазьміце лёгонько, несіце ціхонько
Лазара душу-цело до раю,
Посадзіце Лазара ў сьвятого Аўрэмеля^{*})
На правом лані».
Паехаў богача ў поле на ахоту,
Схваціла богача падуча балезня,
Вазняла усоко, кінула ў землю глыбоко.
Просіцца богача ў Бога:
«Господі спасьлівы, прымі маю душу ў хвалу сваю».
Да саслаў Бог з неба тры Злые
По богача душу-цело.
Гаворыць Господ на тры Злые:
«Леціце, леціце, тры Злые,
Вазьміце богача душу-цело круч'ямі,

І схваціце на небо, ваздыміце усоко,
 Да кіньце на дно пекла глыбока».
 Як взяли Злые, схвацілі богача,
 Поднялі усоко, кінулі на дно пекла глыбока.
 Седзіць Лазар в прасьветлом райі,
 У сьвятаго Аўурэмеля на правом лані.
 Его брат-богача ў пекле на самом дне.
 Да просіцца Лазара брат-богача із пекла:
 «Ой, ты, браце Лазару, дай ты мне вадзіцы,
 Хоця душу прамочыць».
 Лазар ему атвечае:
 «Просіце Бога, як Бог табе атвеціць».
 Стаў богача Бога прасіць:
 «Господі спасьлівый, спусьці мне на землю,
 На прасьветлы рай,
 Буду атца-маткі поважаць,
 Буду нішчых дарыць,
 Брата Лазара посажу з сабой у столе».
 А Бог ему атвеціў:
 «Я табе за тое, што нішчаго Лазара біў
 Да й на двор укідаў,
 Тут табе вековаць,
 Аттуды цебе з пекла не пускаць»».

*) На пытанне, хто такі сьвяты Аўрэмель, дзед, што дыктаваў песню, адказаў: «Якій-то сьвяты – у раю седзіць».

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 2.

Прэчыстая Божа Маці породзіла сабе сына.
 Породзіўшы сповіла, сповіўшы папом дала.
 Сталі попы чытаць-пісаць, яке імя дзіцяці даць?
 Далі імя Паўла-Петра.
 Прэчыста не злюбіла, з цэркві уступіла,
 Все сьвечы потушыла, все званы поглушыла.
 Прэчыстая Божа Маці породзіла сабе сына,
 Породзіўшы сповіла, сповіўшы ксендзом дала.
 Сталі ксендзы чытаць-пісаць, яке імя дзіцяці даць?
 Далі імя Ісуса Хрыста.
 Прэчыста злюбіла, у цэркоў вступіла,
 Все сьвечы запаліла, всімі звонамі зазвоніла,
 Все прэстола постаўляла, все кнігі разгорняла.
 Сама стане ле прэстола, дзержыць сына пры поле.

Як стаяла, так упусьціла,
Не ўгадала, дзе сын дзеўса.
Пашла яна дарогаю сваго сына шукаючы –
Стрэкае трое Янгалід.
«Янгалідкі, Янгалідкі, слугі мае,
Ці не бачылі сына майго, Бога свайго?
Адзін кажэ: «Не бачылі».
Другі кажэ: «Чуць не чулі».
Трэці кажэ: «Не таймоса,
Божэй Маці прызнаймося.
Тваго сына жыды ўбілі,
На крыж рукі разпіналі,
Хухналямі прыбівалі,
Шэпшыной подпіралі,
Кроў горачу разлевалі».
Дзе кроў кане, крэстом упане,
Дзе сьлёзу найдзе, сільно плачэ.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 26, № 3.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 56, № 36.

№ 3.

В Недзелю по абедзе хадзіў Пан Бог по ўсім сьвеце,
І ён хадзіў жэбруючы, вражых людзей пробуючы.
Ішоў Пан Бог дарогай, да сустрэў жэ красну дзеўку.
«Ах, ты, дзевіца-красавіца, дай мне вады рукі памыць».
Дзевіца атвечае: «Да мая вада нечыста».
«Ах, ты, дзеўка, ты дурная, на ўсём сьвеце вада чыста –
Ах, ты, дзеўка-красавіца, да ты сама не чыста».

Павет Мазырскі, вёска Філіпавічы

№ 4.

В Недзелю по абедзе хадзіў Господ по всім сьвеце,
Ішоў жэ жэбруючы, грэшных людзей пробуючы.
Шоў жэ ён лесом, бором, сустрэў дзеўку, воду несучы.
«Дай мне, дзеўко, сваей вады,
Памой жэ мне рукі, ногі,
Дай сваей вады напіцьса».
«Мая вада нечыста, лістом, гальем западала».
«Сама ж ты, дзеўко, нечыста,
Дзевіцкі не породзіла, у ціхіх Дунай потопіла».

Познала дзеўка, што сам Господ,
Упала ему до сьвятых ног.
«Пастой, дзеўка, не ўлекайсе,
Ідзі до цэркві, споведайсе».
Пашла дзеўка споведацьсе,
Ея цело прахом стало.
Дзевяць сыноў з мёртвых встало.
«Не сьвеці, Божэ, на нашу маць,
Не дала нам сьвету повідаць,
Нас маленькіх породзіла,
У ціхій Дунай потопіла».

Шейнь: Българусскія пѣсни, I, стр. 387, № 717.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 254.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 5.

Шчо ў Бога за веліка сіла!
Ажэнів цар по неволі сына.
Не схацеў Алексей з жонкою жыці,
Пашоў ён на сем лет блудзіці.
Пашоў жэ ён ні піўшы, ні еўшы,
Прышоў жэ до дому, як земля, почэрнеўшы.
Прышоў ён, Алексейка, не позналі,
Алексейка за стражнічка прымалі.
Шчо лепшынко, самі поедалі,
Алексейка помыйкамі прымалі.
Стаў Алексей свае жыце пісаці.
Прышлі слугі таго лістэнька браці,
Аж неможна ручэнек разняці.
Прыйшла маці таго лістэнька браці,
Аж неможна ручэнек разняці.
Да стала маці таго лістэнька чытаці,
Да стала маці сільненько плакаці.
«Алексей, Божы чэлавечэ,
Не знашлі ж мы цебэ да в цэлом сьвеце!».
Стаў Алексей свае жыце пісаці,
Прышлі слугі таго лістэнька браці,
Аж неможна ручэнек разняці.
Прыйшла жэна таго лістэнька браці,
Аж неможна ручэнек разняці.

Да стала жэна таго лістэнька чытаці,
Да стала жэна сільненька плакаці.
«Алексей, Божы чэлавечэ,
Не знашлі ж мы цебэ да в цэлом сьвеце!».
Всяка пташка сабе пару мала,
А я маладая сабе парэньку не мала».

VI. Велікодныя

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 1.

Ішла Прэчыста дарогой, дарога шырока, Аллелюя!
І сустрэла трое Янгалід, Аллелюя!
«Янгалідкі, дзеткі ж мае, ці не бачылі Ісуса, Аллелюя!
Сына майго, сына майго, Бога свайго, Аллелюя!
Адзін кажэ: не бачылі, Аллелюя!
Другіі кажэ: чуць не чулі, Аллелюя!
А трэціі кажэ: не таймоса, Аллелюя!
Атцу-матцэ прызнаймося, Аллелюя!
У полі стаіць школа, Аллелюя!
У той школе ўсе жыдове, Аллелюя!
Мучаць Хрыста, замучаюць, Аллелюя!
На крыж ручкі распінаюць, Аллелюя!
Шэпшыною подпіраюць, Аллелюя!
У бел камень разбіваюць, Аллелюя!

Павет Мазырскі, вёска Філіпавічы

№ 2.

На Велікдзень, да на першы дзень, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Сабіралісе хлопцы-малойцы, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Да пашлі жэ на дарогу, на шыроку, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Сустрэкаць Госпада Бога і Духа Святого, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Госпаду Богу памалімоса, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
А Духу Святому паклонімоса, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Красна панна перэвоз дзержала, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
У красной панны да павен*) веньчык, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Аткуль взялісе да буйныя ветры, Хрыстос воскрэс, сын Божый!

Да здулі, змелі да павен веньчык, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Пашла ж яна, да шукаючы, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Шукаючы, да й пытаючы, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Сустрэкае ана да тры рыболове, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Ах, рыболове мае, соколове, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Ці не бачылі да павен веньчык, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Й адзін кажэ: не бачылі, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
А другій кажэ: і чуць не чулі, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
А трэцій кажэ: прызнаймося, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Красная панна, што ты абецаеш, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Первому – скрыня залатая, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
А другому – да павен веньчык, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
А трэцему – сама маладая, Хрыстос воскрэс, сын Божый!

*) Павен – макавы.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 39, № 16.

№ 3.

Була ў бабкі курка-рабушка, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Да нанесла ячэк поўэн каробчэк, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Прышлі к бабцэ валачобнічкі, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Подавала бабка ўсім по ячку, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
По ячку і по пірожэчку, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Адной сіроце да не вышло, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Пашла сірота посакаючы, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Посакаючы, да не дзякуючы, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Вернісе, сірота, цебе пан клічэ, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Цебе пан клічэ і коня даруе, Хрыстос воскрэс, сын Божый!
Коня вараного, седло залатое, Хрыстос воскрэс, сын Божый!

VII. Вёсьнянкі

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 1.

Вол бушуе, весну чуе,
Дзеўка плачэ, замуж хочэ.
Не бушуй, вол, наорэшса,
Не плач, дзеўко, нажывешса.

«Як жэ мне не плацаць,
У мене matka старэнька,
Ка мне ў госьці не буае».
«Дзіця мае родненьке,
Як жэ мне ў цебе ў госьці быць?
Як я прыду, так ты плачэш,
Як я выйду, так ты горшэ,
Як я за лозы, так ты в сьлёзы,
Як я за берэгі, так ты вельмі,
Як я за лугі, так ты в тугі».

№ 2.

Matko мая родненькая,
Не аддавай мне далёко!
За тые лугі цемненькее,
За тые броды глыбокее,
За тые поля шырокее,
Да й за лесы усокее.
Не прыду я к матцэ ў госьці –
Прыду в лугі – пабоюсе,
Прыду к броду – памочусе,
К рэцэ прыду – затоплюсе,
Патом ідучы – забаўлюсе,
К матцэ прыду – заморусе.
Прыду к матцэ, сяду на лаўцэ,
Будзе matka на здаров'е пытаць,
Я не буду атвечаць.
Matka мая родненька
Аддала мне далёко.
Не можна к матцэ ў госьці быць
За рэкамі шырокемі,
За бродамі глыбокемі,
За лесамі усокемі,
За полямі шырокемі.

№ 3.

Да ўжэ весна красна,
Да чужые жонкі ткуць кросна.
А я, маладзенька, не ткала,
Под лёд кудзелькі пускала.
Плывіце, кудзелькі, валакно,
До маея маткі под акно.

Там мая матка поберэ,
Да вас, кудзелькі, попрадзе, потчэ,
Да мене, маладзенькой, асвойчыком*) прышле.

*) Асвойчык – сувой ужо выбеленага палатна.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 52, № 2.

№ 4.

Ужэ весна на колочку,
Не напрала на сарочку.
Ужэ весна на паліцы,
Не напрала на сподніцы.

№ 5.

Пайду я, маладзенька, по воду,
Да пушчу голя по лёду.
Кацісе, голя, по лёду,
Да под майго бацькі камору.
Стань, паслышай, голя, што мой бацько гаворыць.
Да гаворыць бацько, гаворыць,
Што рабочэ дзіця, рабочэ,
До сваго дзела ахочэ.
Пайду я, маладзенька, по воду,
Да пушчу голя по лёду.
Кацісе, голя, по лёду,
Да под маей маткі камору.
Стань, паслышай, голя, што мая маць гаворыць.
Да гаворыць маць, гаворыць,
Што рабочэ дзіця, рабочэ,
До сваго дзела ахочэ.
Кудзельку прала, спевала,
По сценцэ кросна сновала, скакала.
Пайду я, маладзенька, по воду,
Да пушчу я голя по лёду.
Кацісе, голя, по лёду,
Да под маей свекрухы камору.
Стань, паслышай, голя, што свекруха гаворыць.
Гаворыць свекруха, гаворыць,
Што леніва невехна, леніва,
Ці дрэмліва, ці сонліва.
Кудзельку прала, дрэмала,
Кросеньцэ ткала – то спала!

№ 6.

Да пожарэм дуб`е гарэло – я, малада, тушыла,
Да ведзерком воду насіла.
Сколькі ведзёрэк вады есь,
Столькі ў майго бацькі праўды есь.
Да пожарэм дуб`е гарэло – я, малада, тушыла,
Да горшчыком воду насіла.
Сколькі горшчыкоў вады есь,
Столькі ў маея маткі праўды есь.
Да пожарэм дуб`е гарэло – я, малада, тушыла,
Да кубочком воду насіла.
Сколькі кубочкоў вады есь,
Столькі ў майго брата праўды есь.
Да пожарэм дуб`е гарэло – я, малада, тушыла,
Да рэшотом воду насіла.
Сколькі рэшотоў вады есь,
Столькі ў майго сьвёкра праўды есь.
Да пожарэм дуб`е гарэло – я, малада, тушыла,
Да хвартухом воду насіла.
Сколькі хвартухоў вады есь,
Столькі ў маея сьвекрухы праўды есь.
Да пожарэм дуб`е гарэло — я, малада, тушыла,
Да сітцэм воду насіла.
Сколькі сітцоў вады есь,
Столькі ў майго дзевера праўды есь.

№ 7.

Да пайду я, малада, по воду,
Да покачу ведзёрко по лёду.
Становісе, ведзёрко, каменем,
А я над табою явором.
Да ехалі купцы-Туроўцы,
Да сталі явора рубаць,
Сталі з яго трэскі летаць.
Сталі з яго трэскі летаць,
Стала мая матка плакаць.
Да не плач, матко старая,
Калі мая доля такая;
Не плач, матко, по мне,
Старана жыта ў гумне.

Як будзеце яго малаціць,
Будзеце по мне голасіць,
Як будзеце яго пожываць,
Будзеце мне цяжко вспомінаць.

№ 8.

Былі ў маткі тры дочушкі:
Адна Кацерына, другая Арына, трэця Агрыпіна.
Пашлі яны ягодок браць, да набралі по каробочцэ.
Да й меньшая кажэ: стукоціць, дрэмоціць.
Серэдульша кажэ: то татары едуць.
А большая кажэ: то зверы бегуць.
Да меньшая кажэ: лазбінь завескаймо,
Серэдульша кажэ: до дому ўцекаймо,
Большая кажэ: шчэ побераймо.
Саму большу зверы заелі,
Серэдульшу татары взяли,
А саму меньшу до дому адаслалі,
До дому адаслалі, матцэ весьць далі.
Прышла Агрыпіна до дому,
Села на лаўцэ, цяжэнько вздыхнула,
Цяжэнько вздыхнула, сільно заплакала.
Да пытае матка: «Дзе ж тэ дочушкі?».
«Матко мая, матко, Кацерыну зверы заелі,
Арыну да татары взяли».
Матка цяжэнько вздыхнула,
Цяжэнько вздыхнула, сільно заплакала.
«Скінусе зяўзюлькаю, да полечу,
Полечу і сяду ў татарскім саду,
Стану коковаць – ці не выйдзе дочушка
До крыніцы водзіцу браць?».
Палецела – у татарскім саду села,
Стала коковаць. Дочушка зачула,
Зачула да й стала плакаць.
І просіцца ў дзядзя:
«Ой, дай жэ мне, дзядзё, цісоваго ведра,
Да пайду ў крыніцу, прынесу водзіцу».
«Не давай, сынку, цісоваго ведра,
Мы самі водзіцу прынесом».
«Дай жэ мне, дзядзё, цісову дойніцу,
Да пайду, кароўку падою».

«Не давай, сынку, цісову дойніцу,
Мы самі кароўкі падойім».
«Дай жэ мне, дзядзё, да войстраго ножа,
А я пайду ў камору палатеньцэ кроіць,
Ой, буду я кошуленькі шыць».
Да далі жэ ей войстраго ножа,
Да пашла ж яна палатеньцэ кроіць –
Не попала ў палатеньцэ,
Да попала ў шчырэ сэрэ».

№ 9.

Паехаў Ясенько ў поле полёваць,
Да прышлосе Ясеньку ў лесе ночэваць.
Сасніўса Ясеньку удзівленькі сон.
Да прыехаў Ясенько із лесу дамой,
Да заехаў Ясенько до маткі сваей:
«Матко мая роджэнькая, разгадай мой сон:
Што із маеі повеці вылецеў сакол,
На маём падворэньку яблонь зацьвела».
«Сакол вылецеў – сын народзіўса,
Яблонь зацьвела – Марыся ўмерла».
Паехаў Ясенько до двору свайго,
Под'еждае под варота: «Марыся, адчыні!».
Не выйшла Марысенька, выйшла меньша сьвесь.
«Чолом, чолом, Ясенько, чужый да не наш,
Ужэ тваей Марысі на сьвеце немаш».
Пашоў жэ Ясенько до сьветлічэнькі,
А ў него в сьветлічэньце мамкі і нянькі.
Пашоў жэ Ясенько до цемнічэнькі,
А ў него в цемнічэньцэ Марыся лежыць.
Начаў жэ Ясенько по ней галосіць.
«Очкі мае чарненькее, чэму не глядзіце?
Губкі мае малёваные, чэму не гаварыце?
Ручкі мае беленькее, чэму не пішыце?».

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 266.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 2, № 5.

Шейнь: Матеріялы, стр. 364, № 439.

Дмитріевъ: Собрание пѣсенъ, стр. 53.

№ 10.

Паехаў Ясенько на Русь, на вайну,
Да й пакінуў Марусеньку ў дому адну.
Да й забыўса Марусеньцэ добраноч аддаць.
Да й заехаў жэ Ясенько к мамцэ ночэваць.
Ой, устаў жэ раненько, умыўса беленько,
«Ой, мамочко, мамочко, разгадай мой сон –
Сосніў жэ я дзівнюсенькій сон,
Што на майім дворэ яблонка цвіла,
Ой, як ана цвіла, так ана ўныла».
«Да ўжэ ж тваей Марусенькі на сьвеце нема».
Ой, скочыў жэ Ясенько до стаенкі,
Да выбраў жэ Ясенко налучшаго коня –
«Выйдзі, выйдзі, Марусенька, адчыні варота!».
Да не вышла Марусенька, вышла швагерка.
«Вітам, вітам, пане швагрэ, чужый да не наш,
Да ўжэ ж тваей Марусенькі на сьвеце немаш».
Усе ж твае нянькі-мамкі ў цемніцы седзяць,
Адна ж твая Марусенька у сьветліцы лежыць,
На правой ручэньцэ сыночка дзержыць».
Вашоў жэ Ясенько до сьветліцы,
Да взяў жэ Ясенько свайго сыночка,
Ой, стаў жэ яго сільненько колыхаць,
Стаў жэ Ясенько ему песьні сьпеваць.
«Ужэ ж табе, Марусенько, і дол, і земля,
А мне, маладзенькому, іншая жэна».
У званы звонілі, Марусеньку з гэтаго сьвета не збудзілі.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 11.

Паехаў каролевіч на полёванье,
Пусьціў коня сваго к шоўковай траве,
Сам лёг спаці ў белом шатрэ, на крутой гарэ.
Прывідзеўса каролевічу дзевічы сон ва сьне;
Да кінуўса каролевіч до суседочки:
«Суседочка-галубочка, згадай жэ мой сон –
Шчо з-под праваго майго плеча вылетаў сакол,
З-под леваго, з-под леваго, серая утіца».
«Седлай, седлай коня, найлучшаго коня,
Ужэ ж тваей Марусенькі жывое нема».

Прыехаў каралевіч до свайго двора,
Клічэ, клічэ: «Марыся, адчыні варота!».
Не вышла Марыся, да вышла сьвесь,
Вынесла каралевічу невэсолу весьць.
«Здароў, здароў, каралевіч, чужый да не наш –
Юж тваей Марысі жывой да немаш.
Ой, учора да з вечэра сына радзіла,
А сегоня к белому сьвету сама умерла». —
Як пашоў жэ каралевіч до пакойіку,
У пакойіку нянькі да мамкі все в чорном седзяць,
Толькі ж мая Марыся ў белом лежыць.
Броўца мае чорненькее, чэму не моргнеце?
Очы мае серэнькее, чэму не глядзіце?
Уста ж мае чэрвоныя, чэму не гаворыце?
Ручкі ж мае беленькее, чэму не рабіце?
Ножкі мае маленькее, чэму не хадзіце?
Як пашоў каралевіч за пекарэнькі,
Аж там за пекарэньку столяры да майстры.
Эх, вы, майстры, выбудуйце той домочэк з акошком –
А прэз тое акошко сакол вылетаў,
Да маю Марысю зрана пабуджаў.
Устань, устань, Марыся, да ўжэ годзі спаць,
Да ўжэ пора малу дзеціну годоваць.

VIII. Купальныя

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 1.

Ой, у полі, полі, под вербою,
Стаялі коні над рэкою.
Толькі сесьці, праехаці
У славное село Хвастовічы.
Ой, у полі, полі, под вербою,
Стаялі коні над рэкою.
Толькі сесьці, праехаці
У славное село Комаровічы.
У Хвастовічы дзеўчышчэ, як почышчэ,
Головішчэ, як памелішчэ,
Дзеруць подаркі із чорной караўкі.
У Комаровічы дзевочки, як паненочки,
Дзеруць подаркі з тонкой кітайкі.

№ 2.

На горэ да агонь гарыць,
У нашых хлопцоў да живот баліць.
Нехай гарыць, хоць потухне,
Нехай баліць, хоць опухне.
Нашы хлопцы-малойцы,
Паймалі жабу на балоце.
Сталі яны раздзеліваць
Сяму-таму по крышынцэ.
Іванку – цэлая жабка,
Штоб палюбіла старая бабка;
Антоську – галоўчына,
Штоб палюбіла яго паршыва.

3. Радченко: Гомельскія народныя пёсьні, № 47.

№ 3.

З аднаго колодзеза там дзеўчата воду бралі,
Да малойцы позіралі, гаварылі на іх:
«Адна, братец, богатая, а другая ўбогая.
Як будом, братец, жэніцьсе, не бером, братец, богатою,
Да й бером, братец, убогою.
Бо богатая пушно ходзіць, убогая дзело робіць».
Зайшла богата до хаты сваей,
Села яна і стала яна плакаць:
«Божэ мой мілы, не хочуць мне людзі браць.
Скацерці мае белёвые, ці вам горкі засьцелаць,
Што не хочуць мне людзі браць!
Ручнічкі мае белёвые, ці вам берозкі абвіваць,
Што не хочуць мне людзі браць!».

3. Радченко: Гомельскія народныя пёсьні, № 51.

Шейнъ: Бѣлорусскія пёсьні, I, стр. 158, № 243.

№ 4.

Маладая маладзіца, чэму не выйдзеш на ўліцу?
Чэго седзіш каладою, штоб тебе цяглі вероўкою?
Зяўзюлька боровая, не куй рано в дуброве,
Не будзі мене, маладою, у мене дзіця малое.
У мене, маладой, не свая маці,
Не поколышэ майго дзіцяці.

Хоць поколышэ годзіночку,
То пракліне ўсю родзіночку.
Хоць поколышэ другую,
То пракліне мене, маладую.

№ 5.

У лузе, лузе, сосэнка стаяла,
На той сосэнцэ зяўзюлька ковала,
Ана ковала, праўду казала:
«Чэму ты, Ульянка, таго года замуж не выйшла?».
«Потаму не выйшла, хочу дзезоваць,
Подзевую лето, подзевую другое,
На трэце лето, да й замуж выйду,
Коскамі опушчусе, сьлёзкамі абліюсе».

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 6.

Русалочка, Наталочка, дзе твая дочка-чапурночка?
Ой, мая дочка в агародзе, чабор поле,
Яна поле да перэбівае,
Да ліхое зелье вон выкідае.
Да й ідзіце, людзі, дзівіцеса,
Што едзе Кір'янка жэніцісе.
Ой, на ём шуба цялячая,
А шапка собачая, а боты сьвінячэе.
Рукавом махне – цялятко рыкне,
Шапкой стрэсене – собака брэхне,
Ножкою тупне – сьвінка рухне.
Сам жэ он едзе на воліку,
А жонку везе на коніку,
Да й усе людзі збежалісе,
Да яго збройі дзівлялісе,
Што ўся яго зброя адзываласе.

№ 7.

Русалочка, Купалочка, дзе ж твая дочка-чапурночка?
Мая дочка ў агародзе, чабор поле,
Да ліхое зелье вон выкідае.
Да ліхое зелье – лопух, штоб нелюбый опух, опух!
Да ліхое зелье – осот, штоб нелюбый росох, росох!
А доброе зелье – подбел, подбел, штоб мой мілы подбег, подбег!

№ 8.

Ой, Русалочка, Наталочка, гдзе твая доча подзеласе?
Ой, мая доча в агародзе, в агародзе, у халодзе;
Перэбор, пшэніцу перэбірае, а куколь, метліцу выкідае.
Да куколь, метліцу – сьвёкру моему,
Перэбор, пшэніцу – бацьку моему.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 228, № 236, 237.

№ 9.

На морэ утка купаласе,
А на берэжэчку сушыласе.
Тацьянка ў маткі просіласе:
«Да й жэ мне, мамко, сваю волю,
Да хоча леточко злетаваці,
Сіню зімочку ззімоваці,
Руцяного венка доносиці,
Залатого персьня доломіці».

№ 10.

Плаўле чоўночэк по рэчэнцэ,
Плачэ Іванко по дзевочцэ.
Іздзеру лычко з крапівочкі,
Да й заселюсе бэз дзевочкі.
Ідзіце, людзі, дзівіцеса, паехаў Іванко жэніціса,
Сам он едзе на коніку, а жонку везе на возіку,
Поганяе коня нагайкою, накрыўшы жонку кітайкою.

З. Радченко: Гомельскія народныя п'есні, № 70.

№ 11.

У веліком карагодзе,
Разбілі жабу на калодзе.
Да усім хлопчыкам по кульшэнцэ,
Аднаму Адасю – цэлая жаба,
Штоб яго палюбіла хоча б старая баба.
А шчэ к таму з галоўкою,
Каб быў на лето з жонкою,
І з друбнымі лапачкамі,
Штоб быў і з дзеточкамі.

№ 12.

У агародзе пакос парос,
Хлопчыкам кукіш под нос.
У агародзе под вербою
Стаялі коні над вадою.
Толькі сесьці, праехаці,
Слаўнаго села адведаці.
Слаўное село Копцевічы,
Там дзевочкі, як паненочкі,
А галоўшкі, як маковочкі,
А шчэбеталі, як ласточкі.

№ 13.

Ой, яблынка ж наша, докуль ты стаяла!
«Стаяла я лето, стаяла другое,
Да на трэце лето, стала ўсыхаці,
Із корня ўныла, голейко опусьціла, цвіеток уроніла».
Ой, Сцепко ж наша, докуль ты гуляла!
«Гуляла я лето, гуляла другое,
Да на трэце лето, стала ўнываці;
Сэрдэнько ўныло, коскі опусьціла, сьлёзкі ўроніла».

Павет Мазырскі, вёска Чалюшчавічы

№ 14.

Плавае чоўнок по рэчэнцэ,
Плачэ малойчык по дзевочцэ.
Здзером лычко з крапівочкі,
Ой, заселімса бэз дзевочкі,
Бэз маладой паненочкі.

№ 15.

Русалочка, Наталочка, дзе твая дочка подзеласе?
Ой, мая дочка в агародзе, чабор поле.
Ой, поле, поле, убірае,
Да куколь, мятліцу ўкідае,
Чабор, васількі аставляе.
Да куколь, мятліца – то сьвекратко,
А чабор, васількі – то родный бацюхно.

№ 16, гл. № 3.

З аднаго колодзеза там дзве дзеўкі воду бралі,
А тудою шлі два малойчыкі:
«Помагай Бог, дзьве дзевочки!».
«Здароў, здароў, два малойчыкі!».
Багата замоўчала, а ўбогая прамоўвіла:
«Не беры, братко, багатай, а вазьмі, братко, убогой,
Багата хорашо ходзіць, а ўбогая ўсе дзело робіць».
Зачула то багата, зачула, заплакала:
«Ручнічкі мае беленькее, ці вамі дубкі повязываць,
Што не хочуць мене людзі браць!
Перыны мае пуховые, ці вамі калоды накрываць,
Што не хочуць мене людзі браць!
Скатэркі мае драбчыстые, ці вамі горы засьцелаць,
Што не хочуць мене людзі браць!
Намётчкі мае беленькее, ці вамі берозкі завіваць,
Што не хочуць мене людзі браць!».

№ 17, гл. № 9.

Да на морэ утка купаласе,
Купаласе, на рубезэчку сушыласе.
Да Арынка маткі просіласе:
«Дай мне, маточко, сваю волю,
Хоця леточко злетываць,
Сваю зімочку зімоваць
Да з дзевчатамі погуляць,
Руцяного венка доносиць,
Златаго персьня доломіць».

№ 18.

Рожа, рожа, рожоночка,
Да скажы ж ты мне ўсю праўдочку!
Да каму воля, каму неволя?
Да й усім дзевочкам свая воля,
А малодочкам неволенька.
Кола печы гаршчок кіпіць,
А кола біла*) дзіця крычыць.
Да седзіць свекра, да не покалышэ,
Ой, нехай седзіць, да не додышэ,
А мае дзіцятко Бог покалышэ.

Свекруха седзіць, да не полюлее,
Ой, нехай седзіць, да калее.
Ой, нехай ляжэ каладою!
Ой, калода не лёгкая, штоб ей цяглі вероўкой.

*) Біло – калыска.

3. Радченко: Гомельскія народныя п'сьні, № 13.

№ 19.

Шкода таго луга, луга зелёнаго,
Была пташка адна, пташка зяўзюленька –
Тая занемела, з лугу полецела.
Шкода таго села, села Чэлюшчэвічы –
Была дзеўка адна, маладая Агапка —
Тая заручона, з села повезёна.

№ 20.

У агародзе гардавіца,
Нашым хлопцам Петровіца.
Цяжко дзеўкам гарду рваць,
Цяжко хлопцам Петра ждаць.
Дзеўкі гарды не нарвалі,
Хлопцы Петра не дождалі.

Безсоновъ: Б'лорусскія п'сьні, стр. 27, № 25.

№ 21.

У Недзелю, у раненькою,
Убераецса кроль на войну.
А за ім паслы по тры пашлы:
«Вернісе, кролю, едзь до дому,
Ужэ твая пані сына радзіла».
«Ой, калі сына, не вернусе,
Бо сын вырасьце, у войско пойдзе,
А мая магіла не ціха будзе».
У Недзелю, у раненькою,
Убераецса кроль на войну,
А за ім паслы по тры пашлы:
«Вернісе, кролю, едзь до дому,
Ужэ твая пані дочку радзіла».
«Ой, калі дочку, то і вернусе,
Бо дочка вырасьце, замуж пайдзе,
То мая магіла вэсола будзе».

Шейнъ: Матэрыялы, стр. 62, № 44.

№ 22.

В агародзе, под вербою,
Стаіць колодзез поўэн з вадою.
Прыдзе мая маць вады браць,
Да з новінькімі ведзерцамі.
Да не будзе поўных набераць.
Годовала дзіця – людзям слуга –
А людзям слуга вернейша,
А маці туга вечнейша.

№ 23.

Я по гарэ хаджу,
Тое село гляджу.
Хочэ мене маці
У тое село аддаці.
А я не хацела,
Пакуль разглядзела.
Як разглядзела,
Сама бы полецела.

№ 24.

Праведу я бацюхна до броду,
Да баюсе вернуцьса до дому.
Стану ў полі смудою^{*)},
А будзе сьвекрухна гуляць,
Будзе мене, маладою, пытаць:
О смудо, смудо тонкая,
Была ў мене невехна такая,
Як ты смудзенько тонкая –
А з мене сьвекрухна ліхая.

^{*)} Смуда — арабіна.

№ 25.

По ўсіх старонах дошчы ідуць,
У Чэлюшчэвічы хмаркі хаджуць.
Да хадзіце, людзі, дзівіцесе,
Да едзе Васілько жэніцісе.
Сам жэ он едзе на коніку,
А дзевочку везе ў возіку.
Дзевочка ў яго прасіласе:
Дай мне, Васілько, сваю волю,

Уйду на ульку, погуляю,
Як шчучка-рыба по Дунаю.
Я ж малада з дзевочкамі,
Як шчучка-рыба з окуньцамі.

№ 26.

Зяўзюлько боровая, не куй рано ў дуброве
Да не будзі мене, маладу.
У мене, маладой, не свой бацько,
Да побудзіць мене ранюсенько,
Пашле по воду цемнюсенько.
Я ж, малада, не слухала,
Да з ведзерэчком пастаяла.
Да не ліхо робіш, і сам сходзіш,
Нех трасца трасе, і сам прынесе,
Да ад мене вады жадаючы,
Мене, маладу, збуджаючы.
У мене, маладой, дзіця малое,
А некаму яго поколыхаць –
Не мене по воду шчэ посылаць.

№ 27.

Да горэ, горэ той маладзіцы,
У каторой да заўвіц много.
Куды яны ідуць, браціху судзяць:
Наша браціха не работніца,
Да й нашаго дому не кукоўніца,
Да й нашым каморам не ключніца.
Ой, добрэ, добрэ той маладзіцы,
У каторой да дзeverоў много.
Куды яны не ідуць, браціху хваляць:
Наша браціха работніца,
Да й нашаго дому кукоўніца,
Да й нашым каморам ключніца.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 35, № 64.

Безсоновъ: Бѣлорусскія пѣсни, стр. 53, № 96.

№ 28.

Там над рэкою вэсэлень ходзіць,
Вэсолочкі*) водзіць, вэсолочкі просіць.
Заіграйце, вэсолкі, зціха, помаленьку,
Послухайце таго, як дзеўчына плачэ,
За нелюба ідучы, пасьцелю сьцелючы.

Пасьцелю пасьцельку – тры рады крапівы,
А чэцьвёртый шупшыны.
Палажу ў галоўкі беленечэк камень,
Напрану нелюба сырою землею, –
Годзі нелюбому ругацьсе со мною.

*) Вэсолкі — лёгкі ранішні туман, што ўздымаецца над лугамі і вадою.

№ 29.

Церэз место Патоцкое
Да уйшло войско дзевоецкое,
Да наша Ульянка поперэду уйшла –
За тым яна больша выроста.
А наша Ульянка барабан біла –
За тым яна чорнобрыва.
Наша паненэчка не велічка,
Над усім войском полкоўнічка.

Павет Мазырскі, вёска Філіпавічы

№ 30.

На морэ утка купаласе
Да й на берэжэчку сушыласе.
Дочка ў маткі прасіласе:
«Пусьці, маці, погуляці,
Ужэ майго малойца не відаць,
Бо пашлі малойцы до коні ночэваць».
А мене матка не пусьціла,
До каморэнькі замкнула.
А ў каморэньцэ акенэчко,
А ў акенэчку всё відненэчко –
Што мой любый по двору похаджае,
Да з нелюбой размоўляе.
На нелюбой руцяный веночэк –
Штоб да ана его не зносіла,
Ана мне з верным дружком разлучыла.

№ 31.

Рыболове, мае соколове, закідайце шоўковаго невода,
Да будом мы цягаці шчуку і ліну.
Не ўцяглі ліна, да ўцяглі дзіця.
Да несім, пане браце, у новенькі двор,
Да зазвонім, пане браце, в галасны звон.

Усе малодкі збераюцца,
Да к гэтому дзіцяці прызнаюцца.
Усе дзевочки вэсолінько ідуць,
А панночку Марусеньку под ручкі ведуць.
Шчэ ў тебе, мая маці, шчэ дочэк сім
Не давай жэ такой патолінькі ўсім.
Шчэ ў тебе, мая маці, шчэ дочэк пяць,
Не пускай на ўліцу, нехай дома спяць.
Шчэ ў тебе, мая маці, шчэ дочэк тры,
Не пускай на ўліцу, да сени подапры.
Шчэ ў тебе, мая маці, шчэ дочэк дзьве,
Не пускай у карчму по мёд, по віно –
Бо мене віно да з сьвета звело.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 32.

Цепер Купайло а заўтра – Іван.
Ясное соўнейко, заіграй нам!
А як будзеш нам граці,
То мы будзем Купайлу скакаці;
А як не будзеш нам граці,
То мы не будзем Купайлу скакаці.
Ой, в агародзе гардовіца,
Заўтра жыдом Петровіца.
Добрэ ім Петра ждаці,
Што яны не будуць Купайлу скакаці.

ІХ. Жніўныя

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 1.

Да ужэ соўнцэ за бор, да ужэ соўнцэ за бор –
Пускай, пане, зараней дамой.
Ужэ на жыце роса пала, ужэ на жыце роса пала,
Першая халодна, а другая цеплейша –
Сьвекрушына халодна, роднэй маткі цеплейша.
Сьвекрушыну колом паб'ю, сьвекрушыну колом паб'ю,
Сваей маткі з віном пап'ю.

Пускай, пане, зараней дамой,
В мене ў доме не свой бацько,
В мене, маладой, лютый съвекратко, лютый съвекратко.
На парозе сустрэкае, з плечы серпа здымае,
Ведро ў ручкі ўбівае, ведро ў ручкі ўбівае.
«Ідзі, невехна, по вадзіцу, у крыніцу по халодну,
Ці не стрынеш лютаго звера, ці ліхога чэлавека».
Я зверыка не боюсе, чэлавечку поклонюсе,
Я зверыка колом, колом, чэлавечка добрым словам.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 185, № 300.

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 224, цыт. канец.

№ 2.

Ой, іду я дарогай,
І пушчу голас дубровой.
Нехай голас голосуе,
Нехай мая мамка чуе,
Мне вечэраці гатуе.
Наварыла вечэраці,
Будзе паном і чэлядзі.
Наварыла гаршчок боршчу,
Накідала поўэн хвошчу.
Наварыла сыроваткі,
Накідала зыноваткі.
Наварыла сочэвіцы,
Накідала чамярыцы.
Наварыла гаршчок кашы,
Насыпала поўэн сажы.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 191, № 316.

№ 3.

Ой, у полі дзерэвенька, ні веліка, ні маленька,
Ой, у той жэ дзерэвеньцэ жыла во гусарка.
Ой, у той жэ во гусаркі да было тры дочушкі,
Адна Ганна, другая Мар'я, трэця душа-Кацерынка.
Ой, до Кацерынкі Іванко хадзіў,
Да багато грошы носіў,
Носіў грошы і бумашкі Кацерынцэ на рубашкі,
Набраў сітцу на сподніцу, а кітайку на обкладку.
Калі любіш, то любісе; а не любіш, адкажысе.
Я любіцьса – не люблюсе, – адказацьсе не хочусе.

№ 4.

Зелёна дубровушка, чэго рано зашумела?
Як жэ мне не шуміці,
Калі по мне купцы ездзяць,
Мае дубцы рэжуць,
На карэн'я агонь кладуць,
Церэз мене дым пускаюць.

№ 5.

Падыйду я под новыі двор,
Да й лясну я далоньямі,
Аж далонья зашчэмелі,
Кубочкі зазвенелі.
Наша пана дома нету,
Паехаў у Варшаву,
Кубочкоў куповаці,
Сваіх жэньцоў частоваці.

№ 6.

У полі зажыночкі, у полі зажыночкі,
У панском доме радзіночкі.
Нарадзіла пані сына, нарадзіла пані сына,
Беленькаго так, як сыра.

№ 7.

Наша пані маладзенька, наша пані маладзенька,
Да паймала варабейка.
На тры кухні гатовіла, на тры кухні гатовіла,
На тры столы разносіла.
Наварыла вечэраці, наварыла вечэраці,
Будзе паном і чэлядзі.

№ 8.

Наш паночэк маладзенькі,
Под ім конік вараненькі,
По постаці паежджае,
Сваіх жэньцоў прыганяе:
Жніце, мае жэньчыкі,
Жніце, мае жэньчыкі!
Не дожаўшы, не пойдзеце
Да выпіваць не будзеце.

3. Радченко: Гомельскія народныя п'сьні, стр. 60, № 18.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 242, № 253.

№ 9.

Да зелёны явор, зелёны, да зелёны явор, зелёны
Над усімі яворами!
Славён наш пан, славёны, славён наш пан, славёны
Над усімі панамі!
Мы сваму пану, мы сваму пану
Зробілі ў полі славу.
По сонейку жыто жалі, по сонейку жыто жалі,
По месяцу копы клалі.
Да дзе горка, то копка, да дзе горка, то копка,
Дзе рожэчэк, то стожэчэк!

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 219, № 381.

№ 10.

Наш паночэк маладзенькі, наш паночэк маладзенькі,
Под ім конік вараненькі,
Седзеліца залатая, седзеліца залатая.
Жэньцы ему атвецілі:
Наш паночэк маладзенькі, наш паночэк маладзенькі,
Не ўлекайсе, за скамейку не ховайсе,
Да выкоці бочку мёдочку, выкоці бочку мёдочку
Да й гарэліцы другую.
Почастуй свае жэньчыкі маладые,
Серпікі залатые.

№ 11.

Наш паночэк, не лякайсе,
По пакоях не ховайсе,
Бо мы прышлі не жоўніркі,
Да мы прышлі панске жнейкі.
Усе поле звоёвалі,
Панске жыто все пожалі.
Мы самі маладые,
Нашэ серпы залатые.
Наш паночку-соколочку,
Выкаці мёду бочку,
А другую гарэлочкі.

Павет Мазырскі, вёска Чалюшчавічы

№ 12.

Наш панок маладзенькі,
Под ім конік вараненькі.
По поставе паезджае,
З жэньчыкамі размавляе.
Жнійце, жнійце, жнейечкі,
Дась пан гарэлочкі,
Гарэлочкі салатзенькой
Для мне маладзенькой.

№ 13.

Да ўкаці, пане, укаці
Тры барылкі гарэлкі
І чэцьвёрту піва.
Потаміла нас ніва –
Нас ніва потаміла,
І вечэра не міла.

№ 14.

Саколе, саколе, перэлеці нашэ поле,
Да дзе явор зелёны,
Зелёны явор над усімі яворамі.
Да багат наш пан над усімі панамі.
Саколе, саколе, перэлеці нашэ поле,
Дам табе піці, есьці, занесі матцэ весьці:
Жыто мае не жатое і снопочкі не ўвязаны,
І копчкі не кладзёны.
Я погубіла ключы, з саду ідучы.
«Не журысе, мае дзіця, прышлю табе работнічкі,
Аны табе дзело зробяць і ключыкі познаходзяць».

№ 15.

Да ў нашэго пана ў полі война стала
Да ўсе поле звоёвала.
Усе поле звоёвалі, всего жыта дожалі
Да й у копкі поклалі.
Да дзе горка, то копка,
А дзе рожэчэк, то стожэчэк.
Да судзі ж табе, Божэ, доўго пажываць
Да ў новым пакою, да й ў добрым здаров'ю.

№ 16.

Выйдзі, выйдзі, пані, да за новыя брамы,
Зерні, зерні, пані, на свое чыстае поле,
Што ідуць твае жнейкі з тваго чыстага поля,
Да несучь радосьць – венка з добрага жыта.
Наша пані ўлекнулася, у пакой замкнулася.
Наша пані, не ўлекайце, у пакой не зачыкайце,
Да мы не жоўнерчыкі, да ўсе панскія жнейкі.
Мы славы доказалі, всего жыта дожалі
Да й у копкі поклалі.
Да дзе горка, там копка,
Дзе рожэчэц, там стожэчэц.
Да судзі ж, Пане Божэ, да й з год пажываць,
Да ў новым пакою, да ў добрым здаровю.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 17.

Да й в нашэго пана,
На полю война стала,
Усе поле звоёвала.
Да й усе жыто пожалі,
Да й в копкі поклалі,
І снопочкі повязалі.
Дзе горка, то копка,
Дзе рожок, то стожок.
Наш паночэц маладзенькі,
Под ім конік вараненькі.
По полю паезджае,
Да жніечэц прыгоняе:
Жнеечкі маладыя,
Серпкі залатыя,
Жнііце, мае жнеечкі,
Дам в вечэр гарэлочкі.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 18.

Ой, жэну ж я валы, жэну!
Каробочку малін несу.
Што спелонька, то мамоньцэ,
Што зелёна, то сьвекроўцэ.
Каб жэ яна ўдавіласе,
І на мене не сварыласе.

Шейнь: Б'лорусскія п'сьни, I, стр. 166, № 258.

Шейнь: Матэрыялы, стр. 253, № 279.

Х. Талочныя

Павет Мазырскі, вёска Чалюшчавічы

№ 1.

Наш пан добры, наша пані найлепша –
Да абед добры, вечэра ешчэ лепша.
Наша пані по двору похаджае,
На ей сукня, як соўнейко зіяе,
А за ей слугі, як мак разцьветае.
Свае кухарове ў кухні ўклікае:
«Мае кухарове, да варыце вечэру,
Да зарэжце вола з брагі,
Да печыце печэню,
Талачанку на добру вечэру».

№ 2.

На муразе, на муразе, дворанін коня пасе,
А дзеўчына воду несе.
«Дзеўчыно мая, ягодка мая,
Напой мне коня із поўнаго ведра».
«Што ж бо я за ягодка?
Ці я ў бору росла, ці я ў саду цьвіла?
Росла я ў бацюхны, годвала мене маці,
А нікім посылаць у чысто поле жыто жаць.
Займуць постав шыроку, да некому поджынаць».

Шейнь: Б'лорусскія п'сьни, I, стр. 180, № 282.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 3.

Да сыйду я на горку крутую,
Да й зірну я на яснаю зорку.
Я ж думала, малада, што то зорка зіе,
Аж то наша пані по двору похаджае.
Да на ней сукня, як соўнейко зіе,
Да на ней грэбеньчык, як агонь апалае.
Гэта ж табе, мой паночэк, родзіўшысе да неўдаўшысе –
Ходзіць твая пані малада, з іншым да й абняўшысе.

№ 4.

У розе, на муразе, дворанін коня пасе,
А дзеўчына воду несе.
«Дзеўчыно, мая ягодка, напой мне маго коня,
Да із поўнаго ведра».
«Што я табе за ягодка?
Да ці я ў бору росла?
Да ці я ў саду цвіла?
Росла я ў бацюхна, годувала маці,
Да некім посылаці».

№ 5.

Была я на балоце,
На балоце, да і ўсе хлопцы
Смеюцьсе із мене, матко,
Што я ў тонкой сарочцэ.
Пошый жэ мне, мая матко,
Курзэнною да додоўною.
Нашто мне породзіла
Бэз роду да бэздольною.
Пошый жэ мне, мая матко,
Курзэнною да дастатною.
Нашто мне породзіла
Бэз роду да нешчасною.

XI. Вэсэльныя

Павет Мазырскі, вёска Жыткавічы

№ 1.

Пры заручынах, або змовінах, будучы свёкар п'е за нявестку, прыпяваючы –

Я тебе не знаў,
Невесткой не зваў:
А цепер буду знаць,
Невесткой зваць,
Добры мыслі мець,
До невесткі гарэлку піць.
Будзь здарова, невехна!

...а яна яму адказвае –...

Я тебе не знала,
Свёкром не звала;
А цепер буду знаць,
Свёкром зваць,
Добры мыслі мець,
До свёкра гарэлку піць.
Будзь здароў, свекратко!

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 2.

Каб я знала да й ведала
Блізкіе да заручыны,
То б я рано ўставала,
Да тоненька прала,
Звонко кросна ткала,
Да беленько беліла,
Да й сватоў дарыла.
Сяму-таму по падарочку,
А Янку да кітаечку.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 50.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 3.

Кабы я знала да й ведала блізкіе да заручыны,
То бы я послала сваго татэнька ў цёмны луг по каліну.
Таточко пашоў, весь луг абышоў, бэз каліночкі прышоў.
Буць табе, Кацерынка, буць табе, дзіцятко, буць табе бэз веночка.
Вецер не вее, соўнцэ не грэе, каліночка не спее.
Кабы я знала да й ведала блізкіе да заручыны,
То бы я послала сваю мамочку ў цёмны луг по каліну.
Мамочка пашла, весь луг абышла, бэз каліночкі прышла.
Буць табе, Кацерынка, буць табе, дзіцятко, буць табе бэз веночка.
Вецер не вее, соўнцэ не грэе, каліночка не спее.
Кабы я знала да й ведала блізкіе да заручыны,
То бы я послала сваго Яночка ў цёмны луг по каліну.
Яночко пашоў, луга не абышоў, каліночку знайшоў.
Буць табе, Кацерынка, буць табе, душэчка, буць табе ў веночку.
Вецер вее і соўнцэ грэе, і каліночка спее.

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 100.

Быковскій: Свадебные обряды, стр. 70.

E. Iwaszkiewiczowa: Wesele w Święciańskim, str. 44.

№ 4.

Ой, за сеньмі, в зелёной руце
Плакала Кацерынка, веньчыкі віючы.
Да зачуў Янко, по коніка ідучы.
«Чэго, Кацерынко, так сільненько плачэш,
Так сільненько плачэш, цяжэнько вздыхаеш?».

«Як мне не плакаці, цяжко не вздыхаці!
У тебе маладога да родзіны много,
У мене маладой подаркоў немного».
«Я сваю родзіну да сам перэпрошу,
Табе маладзенькой подаркоў уменьшу».

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego, str. 52.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 212, № 212.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 70, № 8.

Быковскій: Свадебные обряды, стр. 65.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 5.

Кацілосе сонейко із горкі далой –
Кланяйсе, Кацерынко, бацьку до ног.
Бацькова ножэнька белая,
Будзе твая доля добрэнька.

№ 6.

Гэтую песню спяваюць сіраце, якая выходзіць замуж.

Да нема, нема Кацерынкі дома.
Пашла яна до Господа Бога,
Да свае маточки на вэсэлье прасіць.
«Устань, маточко, годзі лежэць,
Да хадзі мне сераціне poradэнькі даць».
«Звэсэлісе, дзіцятко, то ж не мая воля,
Да Господа Бога.
Бо цепер жэ я под трыма замкамі:
Первый замочэк – зелёный лімочэк,
Другій замочэк – жоўтый песочэк,
Трэцій замочэк – цісовая труна.
Узніміцеса, буйныя ветра,
Да й сарвіце вы зелёнаго ільма,
Да й іздуйце вы жоўтый песочэк,
Да й і скрыйце вы цісовую труну,
Я к сваму дзіцяці на вэсэлье пайдуну».

Шейнь: Б'лорусскія п'снi, I, стр. 299, № 556, стр. 328, № 588.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 101, № 20.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 7.

Стаялі садочки да ў тры радочки;
У первым садочку зяўзюля кукуе,
А ў другім садочку салавей шчэбечэ,
А ў трэцім садочку там Кацерынка плачэ,
Там Кацерынка плачэ, сваго татка клічэ.
Ужэ ж твой татко под трэма замкамі:
Первый замочэк – зелёный дзерночэк,

Другі́й замочэ́к – жоўты́й песочэ́к,
Трэці́й замочэ́к – ці́совая дошчэ́чка.
Ой, ты, дзерно́чэ́к, ой, ты адхылі́се!
Жоўты́й песочэ́к, ой, ты адсы́пнісе!
Ці́совая дошчэ́чка, ой, ты адэ́мкнісе!
Родны́ мой татэ́чко, ой, ты адазві́се!
Рад бы́ я вста́ці да к сва́му дзі́цяці,
Сва́му дзі́цяці пораде́ньку да́ці –
Ці́совая дошчэ́чка сы́цісну́ла ножкі.
Ой, не ма́гу я вста́ці да к сва́му дзі́цяці,
Сва́му дзі́цяці пораде́ньку да́ці.

Павет Мазы́рскі, вёска Жыткавічы

№ 8.

Калі маладыя вяртаюцца з царквы дадому.

Прыехалo дзі́ця з веньца,
Не прамоўвіць слоўца.
Жывоток паясок ломіць,
Слоўца ж не прамоўвіць.
Хусточкай уцераецца,
Слёзынкамі ўмываецца.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 9.

Церэз варота трава-мурава золотом пакошчона.
Ой, выйдзі, выйдзі, мая мамонько, з поўнымі кубочкамі.
Прывітай мне, маладзенькай, з моймі дружэчкамі.
За сьлёзынкамі, за дробнымі мамонькі не познала,
За жалошчымі, за велікемі родной не познала.

Павет Мазы́рскі, вёска Камаровічы

№ 10.

Ой, рады Ясечко, вельмі рад,
Што ў Божым доме пастаяў,
Да Кацерынку за ручэньку потрымаў,

Да з правай ручэнькі персьцень зняў,
Да панёс до дому, мамцэ даў.
Маш табе, мамочка, подаркі,
Да од Кацерынкі-коханкі.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 104, № 31.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 11.

Прэчыста по цэркві хадзіла,
Да й Спаса за ручку водзіла.
Ой, Спасе, мой Спасе,
Прыступі к нашэй хаце,
Вэсэлье начынаці,
Жоўтою свечку сукаці.
Прэчыста сьвечу сукала,
І тро зелье клала:
Первое зелейко – рута,
Другое зелейко – мята,
Трэцее зелейко – кветкі,
Штоб любілісе дзеткі.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 12.

Просяць суседак дапамагчы пячы каравай для нявесты.

Кацерынчына мамонька по уланцэ ходзіць,
По уланцэ ходзіць і суседочэк просіць:
Суседочки мае, галубочки, хадзіце ж да вы ка мне,
Да не ка мне, ка моему дзіцяці,
Коровая ізгібаць ручкамі беленькемі,
Перстнямі золоценькемі,
Наоколо сыром, маслом, у серэдзіне добрым шчасцьем,
Наоколо окулцамі, у серэдзіне чэрвонцамі.

Янчукъ: По Минской губерніи, № 30.

Шейнъ: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 340, № 610.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 13.

Калі дзеляць каравай для гасьцей.

Да рано ж, рано, да ўгадайце, бояры,
Да рано ж, рано, што в нашым короваю?
Да рано ж, рано, з семі крыніц вадзіца,
Да рано ж, рано, да з семі нізоў сольніца,
Да рано ж, рано, да з семі мерок мучыца,
Да рано ж, рано, да семіх дроўок^{*)} масьлечко,
Да рано ж, рано, да семі курок ячэк,
Да рано ж, рано, да семіх раёў мёдочэк.
Да рано ж, рано, да ўгадайце, бояры,
Да рано ж, рано, да кторому дружку кроіці?
Да рано ж, рано, да старшэму дружку кроіці.
Да рано ж, рано, да старшый кажэ: не ўмею.
Да рано ж, рано, да й ножыка не маю.
Да рано ж, рано, да другому дружку кроіці,
Да рано ж, рано, другій кажэ: я ўмею,
Да рано ж, рано, да й ножыка маю.

^{*)} Дроўка – карова з першым цялём завецца первястка.

№ 14.

Старшый дружко коровай кроіць,
Да за нім да й жэна стоіць,
А семеро да дзецей дзержыць.
Трэба ж гэто спогадаць,
І кожному короваю даць.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 15.

Калі жаніх збіраецца прыехаць па жонку ў хату яе бацькоў.

Ой, бор по бору, бор шуміць,
Бітой дарогой конь бежыць,
А на том коніку седзельцэ,
А на том седзельцу Янко.
Да пры боку шабэльку трымае,
А на свае сватове гукае:
Ой, вы, сватове, не чуеце,

Як сіва зяўзюля кукуе,
Там у майго тэсьціка на падвор'е!
А ў том падвор'е сьветліца,
А ў той сьветліцы Кацерынка.
Тонкою кашулю ўшывае,
З вінным яблочком гуляе.
Ой, не седзі, Кацерынка, не седзі,
Да й прачыні кватэру, поглядзі,
Да ці ясен мясячык на зарэ,
Да ці харошы Янко на кане?
Ой, харош, мамочко, вельмі харош,
Як прыехаў к двору, конь заржаў,
Як із'ехаў на двор, двор зазіяў.
Да з правае ручэнькі персьня зняў,
Да сваей мамочцэ дароваў.
На табе, мамочко, подаркі,
А я – до маея Кацерынкі-коханкі.

№ 16.

Кацерынчына маечка за варотец выйшла,
Глянула очэнькамі, спляснула ручэнькамі, прыпала к дарозе.
Ці стоне дарога, ці шуміць дуброва?
Ці сьвішчуць нагайкі, ці едуць маршалкі?
То ж мая война едзе двора майго воеваць,
Камору маю рабоваць, дзіця маё взяць.

Павет Мазырскі, вёска Жыткавічы

№ 17.

Хадзіла Кацерынка по дворэ,
Да сеяла віноград з прыпола,
Да прасіла мамонькі:
Штоб зачыніла новыя воротца,
Бо наедзе Янко з боярамі,
Да патопчэ віноград ногамі,
Да не жалуй, дзеточко, вінных цьветкоў,
Да пожалуй, дзеточко, сваіх леткоў –
Вінныя цьветочки зрастуцьса,
А твае летка мінуцьса.

3. Радченко: Гомельскія народныя пьсьні, стр. 72, № 13.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 18.

Гэтую песню спяваюць свахі жаніха пад хатай нявесты.

Да пусьці сваху ў хату,
Хоця ручкі нагрэць, маладою поглядзець.
А калі не пускай, так аддай нашу дзеўку
За нашу гарэлку.

№ 19.

Добры вечэр! Ці сама к нам выйдзеш,
Ці дружэчэк вышлеш?
Не сама к вам выйду,
Выйдзе мая маточка,
Ана з вамі повітаецца,
О здрав'е попытаецца.

№ 20.

По што сваты да й прыехалі?
По гарох, ці по сочэвіцу,
Ці по нашу сестрыцу?
Гарох не малочэн,
Сочэвіца ў копе стаіць,
А наша сестрыца ў косе седзіць.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 97, № 5.

№ 21.

Подзякуемо свату
Што пускае ў хату,
Маладою поглядзець
І ручэнькі нагрэць.
Цішэй, бояры, ідзеце,
Сталоў цісовых не сыягнеце,
Столы цісовы засланы,
Кубочкі поналеваны.

№ 22.

Ой, калі ты, маршалочку, панскі сын,
Укупі дружэчэк за рублі сім.

№ 23.

Да не еш, дружок, грушэк,
Да полічы колькі дружэк;
Нас дружэчэк сім,
Поклонісе ўсім.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 24.

Хадзім мы на заручыны,
Там Кацерынка заручаецца,
Ад бацюхна адлучаецца,
Да к сьвекратку прылучаецца.

№ 25.

Попытайце Кацерынкі да й Кацерынчынаго бацюхна,
Ці пазволіць, ці павеляе
Нам дружэчкам-галубочкам песенкі сьпеваць?
Мы дзіцятко годовалі, у Господа Бога прасілі,
Каб дружэчкі-галубочкі песенкі сьпевалі.

Павет Мазырскі, вёска Жыткавічы

№ 26.

Да трэпала Кацерынка белый лён,
Да гоніла дружэчэк ад себе вон.
Нехай сядзе ле мене Янэчко:
Да сядзь жэ, Янко, правесенько,
Да глянь жэ, Янко, мілесенько.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 27.

«Дайце свахне качана, штоб песенку зачала.
Качана з'ела і песьні не спела – бодай, занемела!
Ішла свахна з места, як сьвіня перэста,
У чэрэвічкі абуласе, як жаба надуласе.
З Русі свахны, з Русі, да й подулісе, як гусі».
«Первая дружка служка, а другая коназубочка,
Трэця, як каробочка, а чэцьвёрта на час уходзіць,
До вечэра сына родзіць».

№ 28.

«Што ж вам, свахны, до таго, калун жэ вам із таго!
Первая сваха за бабу, а другая за куму,
А трэця полог браць, чэцьвёрта сповіаць,
А пятая полкі поласкаць, а зубамі ціскаць.
Под прыпечэк сьцежка, хто ж ту сьцежку топчэ?
То свахы топталі, помые хлепталі».
«Под сталом лужа, там сьвіня недужа,
Дружкі думалі, што маці, сталі сьвіню ссаці».
«Нашэ свахы – голодо-моры; як селі, волу з'елі,
По столу качаючы, у папёл мачаючы.
На стале ні крошэчкі, под сталом ні костэчкі». *пБ*

№ 29.

Згода, свахны, згода, самім нам не ўгода,
Самі ж мы не ўгадалі, за што зневажалі.
Да й казалі нам людзе, што свахы неўдахы,
Да свашэчкі, як ягоды, шчэбеталі, як ласточкі.
Да казала ліса, што не поўная міса,
Да казаў жэ заяц, што не цэлыў краец.
Белы свахны, белы, да як лебедзі крыла –
Ці на морэ купалісе? Ці ў каморэ прыбралісе?

№ 30.

Дайце свахне пірога, вазьмім вола за рога,
Да кобылку за грыўку; паедом на гарэлку.
Дайце свахне пірога, паспытаці –
Ці солон, ці паган, ці смачон?
А не даце пірога, вазьмім вола за рога.

№ 31.

У саду варабейко гнездо ўе.
Усім боярам место е.
Каму нема, да й мосьціце,
У харошой беседы садзіце.

№ 32.

Перэпойнічкі прышлі,
Перэпой прынесьлі.
Што ж вашэ перэпоішчэ!
Да й за нашэ водзіцесь.
Што ж ваша да за чарэчка!
Арэховая чашэчка –
Да і та непоўная,
Да вадой доліта.

№ 33.

Не усе тут старыя,
Да есь і маладыя.
Старым да піво піць,
Маладым погуляць,
На двор танцоваць.

№ 34.

Калі нявесту садзяць на перавернутай дзяжы, пакрытай кажухом, і завязваюць ёй намітку, засланяюць твар.

Брала Кацерынка лён, лён!
Да й гоніла дружэчэк вон, вон!
Не самі мы прышлі, не самі мы пайдзём,
Найміце дудочкі, праведзіце дружэчкі.
Завівальніца, сцерва, маю косочку сьцерла,
Сцерла, замяла, под чэпчык сховала.
Завівальніца скачэ, завівальнаго хочэ,
Хочэ яна ползолотого ад князя маладога.

Янчукъ: По Минской губернии, № 48.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 341, № 14.

№ 35.

Не седзі, Янко, не седзі,
Под завівайло поглядзі.
Можэ цебе Комароўцы абманулі,
Можэ табе стару бабу посадзілі.

№ 36.

Калі сірата выходзіць замуж.

Становісе, родзіночка, уся ў рад,
Ідзе малада Кацерынка на посад.
Усю сваю родзіночку абышла,
Да роднаго таточка не найшла.
Бедна ж мая галовушка ў веночку,
Нема маго таточка ў садочку;
Бедна ж мая галовушка ў квеце,
Нема маго таточка ў сьвеце.
Ой, ее таточко по небе ходзіць
Да й Бога просіць: Господзі Божэ,
Пусьці ж мене з неба.
Цепер жэ мне вельмі трэба –
Да дзіцяці поглядзець.
Ці хорошо да прыбрана, ці вэсоло да посаджона?
Прыбрана, як лебёдка, посаджона, як сіротка.

Шейнь: Б'лорусскія п'сьни, I, стр. 344, № 625.

З. Радченко: Гомельскія народныя п'сьни, стр. 78, № 34, стр. 79, № 41.

Янчукъ: По Минской губернии, № 31.

Запольскій: Б'лорусская свадьба, № 2.

Павет Мазырскі, вёска Жыткавічы

№ 37.

Да лецелі гусонькі церэз сад,
Да клікнулі Кацерынку на посад.
Што ж вам, гуском, до таго?
Е ў мене мамонька для таго.
Благославі, мамонько, мене,
То я сяду на посадзе.
Прыступі ж, мамонько, блізенько,
Покланюсь я цебе нізенько,
Коскамі опушчусе, слёзынькамі зальюсе.
Матчына ножэчка беленька –
Штоб табе доленька добрэнька.

З. Радченко: Гомельскія народныя п'сьни, стр. 104, № 151.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 269, № 273.

Янчукъ: По Минской губернии, № 44.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 100, № 17.

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 106.

№ 38.

Калі нявесце, якая сядзіць на дзяжы, брат расплятае касу.

Татарын, браце Татарын,
Што прадаў сестрыцу косіньку за таляр –
А бело лічэнько пашло і так.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 110.

Lud i Czas: Studja Gminne, str. 192.

Шейнь: Бѣлорусскія пѣсни, I, стр. 299, № 556.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, стр. 212, № 210.

Быковский: Свадебные обряды, стр. 72.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 39.

Пасля таго, як нявесце завяжуць намітку.

На добраноч, мая мамонько,
Я к табе заўтра буду,
Святовою зерніцою,
Маладою маладзіцою.
Учора была ў веночку,
А цепер у серпаночку;
Учора была ў зелёнiнiнком,
А цепер у белiнiнком.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 132.

Быковский: Свадебные обряды, стр. 75.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 40.

У нашэго господара кучэрава голова,
Он кудрамі потрасе, нам гарэлкі прынесе.
Гарэлочкі косьцяночкі, калі мы не мешчаночкі.

№ 41.

Подзякуймо да за дар Божый –
Есь тут господар гожий,
Господыня, як каліна,
Добрэнько зварыла.
І з перцэм, не з перцэм,
І з шчырынькім сэрцэм.

№ 42.

Калі ўладкоўваюць на вазы нявесцін пасаг.

Ну, мо, матко, повечэраймо,
По вечэры подзелімоса;
Табе, матко, уся худобочка,
А мне кублік да й каробочка,
Табе, матко, усе okayчыкі,^{*)}
А мне усе асвойчыкі.^{**)}

^{*)} Okayчык — рэшта ад кавалка палатна.

^{**)} Асвойчык — непачаты сувой палатна.

Шейнь: Българускія пѣсни, I, стр. 327, № 582.

З. Радченко: Гомельскія народныя пѣсни, стр. 85, № 61.

Запольскій: Българуская свадьба, № 4.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 43.

Ну, мо, матко, дай вечэраці,
А повечэраўшы, подзелемосе.
Табе, матко, усё роўненько,
А мне кладзі ўсё тоненько.
Табе, матко, ніт, бэрдзечко,^{*)}
А мне кладзі полоценэчко.
Табе, матко, уся домоўка,
А мне кубэл да кароўка.

^{*)} Ніт і бэрдо – прылады для ткання ў кроснах.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 44.

Да хадзіла пава по крутой гарэ,
Да погубіла пер'ейкоў по шоўковай траве.
Не жаль жэ мне павонькі, як пер'я ее.
Жаль жэ мне Кацерынкі, што на чужыне.
Чужая старончка бэз ветра шуміць,
Чужая мамочка, не беда, баліць.

№ 45.

Ужэ табе, Кацерынка, по вечорках не хадзіць
Да й крутою кашу ужэ не варыць.
Кідай свае вечэрніцы на паліцы,
А свае недопрадкі на палаткі.

№ 46.

Ходзіць козенька по сяножаці і грозіцца на воўка –
Побраў ты мне ўсе козенятка
Да й шчэ хочэш і мене взяць.
Ходзіць Кацерынка по новых сенях і з Янком сварыцца –
Побраў ты мне ўсе персьцёночкі,
Да й шчэ хочэш і мене взяць.

№ 47.

Плаўле утонька по сінім моры ціхонько,
А за ёю сіў селезёнок блізенько.
Адплынь, сіў селезёнок, ад мене,
Знайдзі сабе такою утку, як ты сам.
Перэплыў я чэтырэ мора, у пятом стаў,
Едва й знайшоў такою утку, як я сам.
Ходзіць Кацерынка по новых сенях усё,
А за ёю кавалір ее, маладый Янко.
Адступ, адступ, маладый Янко, ад мене,
Знайдзі сабе такою панну, як ты сам.
Перэехаў я чэтырэ села, у пятом стаў,
Едва й знайшоў такою панну, як я сам.

№ 48.

Клёновая лісьціцяночка, куда ж цебе вецер вее?
Ці в луг, ці ў даліну, ці назад на клёніну?
Маладая Кацерынка, куда ж цебе бацько аддае?
Ці в людзі, ці в татаршчыну, ці в веліку паньшчыну?
Ці в чужую землю, ці в веліку сем'ю?
Та земля каменістая, та сем'я наровістая –
Па той землі будзеш хадзіць, да ліхой сем'і рабіць.

З. Радченко: Гомельскія народныя пьсьні, стр. 87, № 74.

Шейнь: Б'флорусскія пьсьні, I, стр. 303.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 300.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 49.

Ой, в лесе, лесе, медзьведзь рыкае –
А ў тебе, Кацерынко, сьвекруха ліхая.
Ой, нехай он рыкае, нехай он рыкае,
Я таму медзьведзю салодзень подкіну,
А сваю сьвекруху перыной накрыву.
Як яна будзе бурчаць, так я буду моўчаць,
А як яна будзе гаворыць, так я буду наровіць.

Павет Мазырскі, вёска Жыткавічы

№ 50.

Чэму ж, дзіцятко, у сваёй мамонькі не вечэруеш?
Бо як пойдзеш до сьвекрухы, то не будзеш вечэраць.
Самі седуць вечэраць, тебе пашлюць по воду.
Хто ж тебе, мае дзіцятко, там пожалуе?
Я вазьму адно ведзерцо, он другое – вады прынесу.
Гора ўсока, вода далёка – хто ж тебе пожалуе?
Прынесшы вады, загадаюць пасьцель слаць,
Послаўшы пасьцель, загадаюць ложкі мыць.
Ложэчкі брашчаць, сьлёзэчкі кап-кап!
О то ж твая то вечэра.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 51.

Калі маладыя выязджаюць да мужавай хаты.

Тонкая лешчынонька
Коло явора в'ецца,
Маладзенькі Яночко
Коло тэсьцінька трэцца.
Тэсьцінько мой, тэценько,
Выпроваджай да не забавляй,
Бо ночэнька цёмненькая,
Дарожэнька да й непэвная,

Дарожэнька карэністая,
Кацерынка наровістая.
Каб жэ мы не зблудзілі,
Кацерынкі не згубілі.

3. Радченко: Гомельскія народныя п'сьні, стр. 94, № 107.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 52.

Тонкая лешчынонька
Коле явора в'ецса,
Маладзенькі Іванко
Коле тэсьцінька трэса.
Тэсьцінько, мой татэнько,
Выпроваджай да не забавляй.
Штоб жэ мы не зблудзілі,
Скрынечкі не згубілі.
Як скрынечку згубімо,
То другую зрабімо:
Як Кацерынку згубімо,
Другую не знайдземо.

№ 53.

Сватухно наш, салавейко,
Атлучай нас скорэнько;
Не працягай до ночы,
Бо выберэ сова очы.
Ночэнька цёмная
І дарожка непэвная.

№ 54.

Разганяйсе, маці, по велікой хаце!
Ужэ веліка шчэрбіна бэз сваго семяніна.
Хоць плач, маточко, хоць не плач,
Будзеш сама платье праць.
Не плач, маточко, не тужы,
Поперэш платье ў лузе;
Хоць не белінько поперэш,
Да мене, маладой, спомінеш.

№ 55.

Да заметай, мамко, жар, жар,
Будзе табе дочкі жаль, жаль!
Заметай, мамко, попёл,
Мы тваю дочку хопім.

З. Радченко: Гомельскія народныя п'сьні, стр. 108, № 168.

Шейнь: Б'лорусскія п'сьні, I, стр. 345, № 630.

Запольскій: Б'лорусская свадьба, стр. 24.

Булгаковскій: Пинчуки, стр. 108, № 45.

Павет Мазырскі, вёска Жыткавічы

№ 56.

Загрэбай, мамко, жар, жар,
Калі табе дочкі жаль.
Закідай, мамко, дрова,
Аставайсе здарова.
Запалі, мамко, сьвечку,
Пайдзі по запечку –
Нема ні скрыні, ні перыны,
Ані тваей господыні.

Павет Мазырскі, вёска Капцэвічы

№ 57.

Да садзісе ж, Кацерынко, на возы,
Покідай матчыну нароў,
Да берэжы сваю голову.
Первы нарoў – гулянье,
А другі нарoў – сьнеданье,
А трэці нарoў – беганье,
Чэцьвёрты нарoў – вечоркі,
Да ўсе дзевочыя паходкі.
Уж табе по вечорках не хадзіці,
Ужэ з дзеўкамі не гуляці,
Да з жонкамі жэноваці.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 58.

Вернісе, мае дзіцятко,
Повечэрай да вечэрыньку,
Пасьцелі да й пасьцеліньку.
Гдзе я буду ноч ночэваць,
Там я буду вечэраць,
Там я буду пасьцель слаць.

№ 59.

Маршалочкі, маладые маршалочкі,
Да ўдырце ж по конях, по залатых колах,
Штоб колечка зазвенелі,
Штоб Кацерынка да й не зачула
Як мамонька да будзе зваць.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 60.

Мы свахы Кацерынкі,
Забером усе перынкі;
Ой, мы свахы гожи,
Забером усе рагожи.
Шкода нашаго коня вараного,
Што ўдаром перэбіўсе:
Із мякіны перыны,
Соломяные подушкі.

№ 61.

Нявесту вязуць у мужаву хату.

Свеці, свеці, ясён месяц, над намі,
Бежы, бежы, сівый конік, под намі,
Штоб нам была дарожэнька відная,
Штоб нам была госпадынька поўная.

№ 62.

Гэй, радуйсе, земля, друбный дошчык ідзе!
Гэй, радуйсе, маці, сын невехну везе!
І ручую, і рабочую і до дзела ахочую.
Хоць мы ўсю ноч не спалі,
Такі маці слугу досталі,
Маці слугу верною, Янку жонку вечною.

№ 63.

Да адчыні, бацюхно, варота,
Да везом табе невехну, як злото.
Кацерынчына матка ўсю ноч не спала,
У костонькі іграла.
Што ўкіне, то і праіграе –
Ей Бог не памагае.
Янкова матка ўсю ноч не спала,
У костонькі іграла.
Што ўкіне, то і выіграе –
Ей Бог памагае.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 64.

Леці, леці, саколіку,
Сядзі, упадзі на століку,
Скажы, скажы повесьценьку,
Шчо сын везе невесьценьку,
Рабочую, ахочую,
І до людзі гаваручую,
Вусоку, як еліна,
Чырвону, як каліна.

Zieńkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 120.
Быковскій: Свадебные обряды, стр. 73.

№ 65.

Конікі голяля, голяля!
Прывезьлі нам на двор гультая.
Не гультая, да й работнічка,
Маладога ахотнічка.

Конікі да тупу, тупу!
Прывезьлі нам на двор ступу.
Не ступу, да й колодзіцу,
Маладою малодзіцу.

Павет Мазырскі, вёска Камаровічы

№ 66.

Калі маладых праваджаюць да клеці, у якой свахі сцелюць ім пасцель.

З волі сваця, з волі, пазволь до каморы –
Там двое дзеткоў спало.
Адной роджоный, а другой суджоный.
Янко роджоный, а Кацерынка суджоный.

№ 67.

Па ад'ездзе нявесты бацькі, непакоючыся, пасылаюць так званых прыда-
нак, прыяцелек, каб тыя даведаліся, што з ёю.

Едом мы, едом ні дарогай, ні сьледом,
Едом поцерухой за сваей харашухой.
Добры вечэр, добрыя людзі, і мы к вам –
Ці не залецела наша галочка сюды к вам?
Яны ручацься, яны божацься: нема ў нас,
Не ручыцесь, не божыцесь: яна ў вас.
Прыданые да коханые, возы вашэ позлоцяные,
Сваха сваці поклоніласе, штоб дзіця не глумілосе.
Гдзе ж нашэ да повинное, што з намі не вітаецца,
На здаров'е не пытаецца?
На дворэ да ключ лежыць, наша Кацерынка ў клеці лежыць.
На дворэ каладзез і ведро – чэму нашэй Кацерынкі не відно?

№ 68.

Суседочкі мае, маточкі, прашу вас
Штоб не было маму дзіцяці ганьбы ад вас.
Штоб ты була, суседочка, маточка,
І штоб не була крыта поветка хаточка.
Штоб не стаяла цёмной ночой под акном,
І штоб не оцэрала горачы сьлёзы ручком.

Павет Пінскі, вёска Кажан Гарадок

№ 69.

Е ў нас невехна добрэнка,
Спіць яна до яснаго соўненька.
Соўнцэ ў акенцэ, а яна спіць,
Роса опала, то встала,
Пашла по двору, як пава.

№ 70.

Маладзенькі Яночку, не бій сваю Кацерынку,
Не бій ё дубцом, да покарай ё слоўцом.
Ой, бій да дубіною, штоб была госпедыною,
Штоб по хатах не хадзіла, госпдаркі глядзела.
Ложэчкі под лавкою заросьлі муравкою,
Даёночка под прыпечком заросла рокітнічком,
Горшчыкі под парогом заросьлі мурогом.

№ 71.

На моры да соўнцэ іграло,
Кацерынка да воду брала,
На свой край да поглядала:
Ці не едзе ей татэнько,
Ці не везе гасьціньчыка,
Белінькаго як сырчыка?
Не рада я гасьціньчыку,
Як я рада свайму татэньку.
Ах, роднінькій мой татэнько,
Выратуй мене з мора,
З велікаго гора!
Родное мае дзіцятко,
Рад бы я ратоваці,
Да нечэго ў ручкі взяці.
Ні чоўна, ні весельца –
Толькі дам доброе слоўцо.

Zienkiewicz: Piosnki Gminne Ludu Pińskiego str. 194.

Янчукъ: По Минской губернии, № 27.

ХІІ. Загадкі

№ 1.

Адну козу мае
І штодзень за хвост подымае.

Юшка ў печы.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 242.

№ 2.

Адзін кажэ: сьвітай Божа!
Другій кажэ: не дай Божа!
А трэцій кажэ: як дзень, так ноч!

Акно, дзверы і лава.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 17.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 241.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, № 23.

№ 3.

Адзін кажэ: полежымо!
Другій кажэ: побежымо!
А трэцій кажэ: поківаймосе!

Камень, вада
і трыснёг пад ветрам.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 58.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 240.

№ 4.

Бег воўчок, асмалёный бочок.

Юшка ў печы.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 27.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 14.

№ 5.

Брат за братом гоніць,
Ніколі не догоніць.

Колы ў возе.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 20.

№ 6.

Бела, белява, перэд Богом стаяла.
Божэ мой мілуй, косьці мае паляць,
Кроў маю п'юць.

Бяроза.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 16.

№ 7.

Божу хвалу за хвост цягнуць.
Божа хвала на гвалт крычыць.

Звоняць у царкве.

№ 8.

Бочка круп, на версе струп.

Макаўка.

Булгаковскій: Пинчуки, № 116.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятникъ, № 16.

№ 9.

Бегла сучка Крэменьчучка,
Куды гляне – трава вяне.

Каса.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 127.

№ 10.

Бег поп, да на плоту гоп!
Да яйкамі завіс.

Гарбуз.

№ 11.

Чорон, ворон, да не воўк,
Крылья мае, да не птак.

Жук.

№ 12.

Чорненькая, маленькая,
Усю калоду поверне.

Блыха.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 409.

Булгаковскій: Пинчуки, № 5.

№ 13.

Чэтырэ чэтыраночкі,
Беглі на поляночкі –
Адна адну не дагоніць.

Колы ў возе.

№ 14.

Чарнец, маладзец, по коляна в золоце.

Гаршчок на вуглях.

Булгаковскій: Пинчуки, № 28.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 354.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 50.

№ 15.

Чэтырэ браця под аднім капелюшом стояць.

Стол і чатыры нагі.

Dubowski: Zagadki Bialoruskie, № 89.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 412.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 66.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 34.

№ 16.

Чэтырэ чэтырнечкі, пятый натужнічок,
Волочэ дрындочку з густаго берэзнічка.

Пяць пальцаў шукаюць вошы
ў валасах.

№ 17.

Чорна карова весь сьвет скалола.

Ноч.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, стр. 408.

Булгаковскій: Пинчуки, № 125.

№ 18.

Чорная овечка вся в агне гарыць.

Ноч.

№ 19.

Ходзіць у весь сьвет, а не чэлавек?

Ноч.

№ 20.

Дзве сестрычкі, абедзьве блізнячкі,

Адна к адной у госьці не ходзяць.

Вочы.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 76.

№ 21.

Дрыгі дрыгаюцца,

Жылы напінаюцца, шуць, галыша!

Кросны

№ 22.

Дзед бабу тычэ,

Баба мурмычэ.

Жорны.

№ 23.

Еду, еду, ні дарогі, ні сьледу.

Ехаць чаўном.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 439.

Булгаковскій: Пинчуки, № 200.

Dybowski: Zagadki Białoruskie, № 40.

№ 24.

Ехалі комісары,

Усе поле попісалі.

Барана.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, 440.

№ 25.

Ішло хлопчыкоў дваццаць пяць,
Прашла зіма, сьледкі знаць.

Барана.

№ 26.

Круць, верць, под чэрэпчком сьмерць.

Злоўлены ўюн.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 360.

Носовичъ: Бѣлорускія загадки, № 19.

Булгаковскій: Пинчуки, № 153.

№ 27.

Крывенькі, маленькі,
А ўсё поле абегае.

Серп.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 52.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, № 33.

№ 28.

Косьцяный плуг, дзерэвяное поле,
Век цэлый працуе, а хлеба не мае.

Дзяцел.

№ 29.

Кіну – не палку, уб'ю – не галку,
Скубу – не пер'я, ем – не мясо.

Рыба.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 138, 424.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниковъ, № 77.

№ 30.

Каціца ў барылцэ,
Бэз dna, бэз рылца.

Яйка.

№ 31.

Крывенькі, маленькі, шатаецца, матаецца,
Под прыпечэк ховаецца.

Мятла.

Dybowski: Zagadki Bialoruskie, № 56.

№ 32.

Красна маладзіца разгарэласе,
У краснаго маладца поцечэ з канца.

Самавар.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 378, 379.

№ 33.

Леціць чорток, задзёршы носок,
Ні сьледу, ні дарогі.

Човен на вадзе.

№ 34.

Лежаць вілы, абое мілы,
Не угадаць, каторэ взяць.

Раздарожжа.

№ 35.

Лата на лаце, бэз іголки шыта.

Качан капусты.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 28.

№ 36.

Леціць птак церэз Божый дах –
Божэ мой мілы, тут мае сілы!

Пчала, летучы па-над царквой,
бачыць, як гараць васковыя свечы.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 173, 174.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 51.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 54.

Булгаковскій: Пинчуки, № 146.

№ 37

Леціць птах церэз Божый дах –
Ух! Ух! Мае дзело погарэло.

Пчала.

№ 38.

Лежаў Грыгор помеж гор,
Лопушком накрыты.

Агурок на градзе.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 364.

№ 39.

Лопатамі ходзіць, а трубою е.

Гусь.

№ 40.

Лецяць гускі, дубовыя мускі (дзюбы),
У гору лецяць, а ў землю бразкоцяць.

Цапы.

№ 41.

Лезе на залезе –
Подай, куме, шапку.

Дзясяты сноп, які ляжыць
на версе стажка.

№ 42.

Матка тоўстуха, дочка красуха,
А сын перэбор, ускочыў на двор.

Печ, агонь і дым.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 192, 193.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 48.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 9.

Dybowski: Zagadki Białoruskie, № 18.

№ 43.

Медзьведзь рэве,
З него бела кроў ідзе.

Жорны.

№ 44.

Маленькая, голінькая,
А весь съвет адзевае.

Іголка.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 181, 120.

№ 45.

Не піе, не е, і не жые,
Толькі шые.

Іголка.

№ 46.

Ні морэ, ні земля –
А хадзіць неможна.

Балота.

№ 47.

Над намі да догоры ногамі ходзіць.

Прусак на столі.

Dybowski: Zagadki Bialoruskie, № 60.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 445.

№ 48.

Наша Бася розцягласе,
Кабы встала – до неба достала.

Дарога.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 361.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 10.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 75.

№ 49.

На пагорку ў чырвоным каптурку,
Хто ідзе, той паклоніцца.

Суніца.

Dybowski: Zagadki Bialoruskie, № 39.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 224.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 56.

№ 50.

Над ямкой, ямкой
Усе з ложкамі седзяць.

Міска.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 212.

Булгаковскій: Пинчуки, № 6.

№ 51.

Поверх лесу дзежа кісьне.

Яблык на дрэве.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 248.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 63.

№ 52.

Поўна бочэчка віна,
Ні шпонькі, ні дна.

Яйка.

Dybowski: Zagadki Białoruskie, № 34.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 249, 337.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 80.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 17.

Булгаковскій: Пинчуки, № 210.

№ 53.

Поўна бочэчка віна
І чопочка нема.

Яйка.

№ 54.

Под прыпечком капежы –
Хто ведае, не кажы.

Пацеркі на шыі.

Dybowski: Zagadki Białoruskie, № 31.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 265.

Булгаковскій: Пинчуки, № 2.

№ 55.

Поўна хата людзей,
Ні окон, ні дзьверэй.

Гарбуз.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 39.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 9.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 67.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятникова, № 49.

№ 56.

Поўна хата вараб'ёў,
Муруюць хату бэз углоў.

Мурашкі; мурашнік.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 109.

№ 57.

Поўдзежы мукі,
А на верху жукі.

Попел.

№ 58.

Пасьцелю дзерожку, насыплю гарошку,
Лоста хлеба палажу.

Зоркі і месяц на небе.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 70.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 60, 273.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятникова, № 12.

№ 59.

Плеш, наплеш, каплеш, накаплеш,
Плеўку здзерэш і зноў нальеш.

Пячы аладкі.

№ 60.

Пані ў зелёным жупане,
Лычком подперэзана.

Хвошч мыць лыжкі.

№ 61.

Поймай пташэчку, атрыж галоушку,
Выймі сэрцэ, дай піць – будзе гаварыць.

Гусінае пяро.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 89.

№ 62.

Прышоў тота под варота,
Пытаецца лопета, ці дома паныра?

Воўк, сабака і свіння.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 178.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 3.

№ 63.

Под палом, палом ходзіць барыня з колом.

Мыш.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 4.

№ 64.

Прышоў хтось, узнаў штось,
Гонісь за ім – неведомо за кім.

Смерць.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 64.

Булгаковскій: Пинчуки, № 145.

№ 65.

По горам, по горам,
Ходзіць шуба і кахтан.

Авечка.

№ 66.

Поўэн хлевец белых овец.

Зубы.

Булгаковскій: Пинчуки, № 65.

№ 67.

Прамеж гор, прамеж бор,
Бежыць конь вараной.

Ручай.

№ 68.

Рыкнуў вол на сто сёл і на сто гор.

Пярун.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 285, 357.

Булгаковскій: Пинчуки, № 41.

№ 69.

Рос, вырос, коньчык залопіўса,
Дзеўкам знадобіўса.

Арэх.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 290.

№ 70.

Седзіць панна на ганку
І кармае на погонку.

Рабіць панчоху.

№ 71.

Шатаецца, матаецца,
Под прыпечэк ховаецца.

Мятла.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятникова, № 26.

№ 72.

Шоў, прыклекнуў, по колені воткнуў,
Патуль бавіўса, пакуль не справіўса.

Ключ у замку.

№ 73.

Прышоў, уклекнуў, по яечка воткнуў,
Почэкай, нехай побавіцца, пакуль управіцца.

Ключ у замку.

№ 74.

Стаіць на дарозе, на адной нозе,
Бэз ног, бэз ушу, в адном капэлюшу.

Грыб.

№ 75.

Семсот сьвішчэ, чэтырэ плешчэ,
І хахол, і махол, і галагушэчка.

Конь, мужык і бізун.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 304.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 21.

Булгаковскій: Пинчуки, № 110.

№ 76.

Седзіць панна ў каморэ,
А ей коса ў дварэ.

Морква.

Dubowski: Zagadki Białoruskie, № 27.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 293.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 38.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятниконъ, № 42.

№ 77.

Стаіць дуб-старадуб, на том дубе седзіць птіца –
Не дастане ні цар, ні царыца, ані ручый маладзец.

Неба і сонца.

№ 78.

Стаіць бочэчка віна,
Ні крана, ні дна.

Яйка.

№ 79.

Седзіць панна ў цемніцы,
Робіць корункі бэз іголки, бэз ніці.

Пчала.

№ 80.

Стаіць карова, у каровы дзюра гатова,
Прышоў бык – у дзюру тык.

Студня і журавель.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 344.

№ 81.

Што гэта такое, што нічога ему не баліць,
а стогне? Нічога не згубіў, а шукае.

Свіння і курыца.

№ 82.

Што пан у кешэні ховае,
То мужык на землю кідае.

Уціраць нос.

Булгаковскій: Пинчуки, № 176.

№ 83.

Туды ідзе скачучы,
А назад плачучы.

Вядро ў студні.

Dybowski: Zagadki Białoruskie, № 47.

№ 84.

Трасецца, калоціцца,
На весь сьвет клапоціцца.

Млын.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 346.

№ 85.

У лузе, у дзерназе,
Стаіць поп на адной назе.

Млын.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 9.

№ 86.

У едном месьце крыжоў двесьце.

Клубок.

Dubowski: Zagadki Bialoruskie, № 49.

Гильдебрандъ: Сборникъ памятникѡвъ, № 4.

Булгаковскій: Пинчуки, № 73.

№ 87.

У ранній на чэтырох,

У поўдзень на двох,

У вечэру на трох.

Чалавек.

№ 88.

У садзе царском, на дзерэве райском,

З боку каліна, з другога маліна,

З трэцяго вішэня, з чэцвэртаго нема нічога,

Толькі адно забельё.

Чатыры пары году.

№ 89.

У хаце паліца, под паліцой блошчыца,

Блошчыцу подпалілі, блошчыца упала,

А сьвеча зазіяла.

Запалка.

№ 90.

У рыкулі чэтырэ кулі,

А ў оржы толькі дзьве.

Вымя каровіна і кабыліна.

№ 91.

У Копцевічы рубаюць,

А ў Лучыцэ трэскі летаюць.

Калі звоняць у адной вёсцы,

у суседняй чуваць.

Dubowski: Zagadki Bialoruskie, № 42.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 55, 222.

Булгаковскій: Пинчуки, № 83.

№ 92.

Укусная ягодка, абліжу
Да й ізноў улажу.

Замок і ключ.

№ 93.

У адну ямку чэтырэ сестрычкі леюць.

Даенне каровы.

№ 94.

Віса вісіць, хода ходзіць,
Віса ўпала, сьвіня з'ела.

Жолуд і свіння.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 35.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 73.

Булгаковскій: Пинчуки, № 159.

№ 95.

В маленькім горшку смачна кашка.

Арэх.

Dybowski: Zagadki Bialoruskie, № 28.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 53, 190.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 44.

№ 96.

Зелёна – не ёлка,
Красна – не дзеўка,
З хвостом – да й не мыш.

Бурак.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 117.

№ 97.

За сьценой косьцяной салавей шчэбечэ.

Язык.

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 104.

Булгаковскій: Пинчуки, № 207.

№ 98.

За белым берэзнічком талалай брэшэ.

Язык.

№ 99.

За гарою воўк балбочэ.

Язык.

Булгаковскій: Пінчуки, № 205.

№ 100.

За гарой каменнай талалай і меле.

Млын.

№ 101.

За сыценой каменнай медзьведзь гудзе.

Жорны.

№ 102.

За сыценой косыцяной дзве свечкі гараць.

Вочы.

№ 103.

За гарой воўкі шкуру мнуць.

Парасяты ссуць свінню.

* * *

Акрамя загадак, прыводжу тут пару галаваломак, якія надта любяць палескія сяляне.

– Ці муж з жэной, ці брат з сестрой? Ні муж з жэной, ні брат з сестрой; да яго маці ее маці свекрухой была. (Бацька з дачкой).

Романовъ: Бѣлорусскій сборникъ, № 133.

Носовичъ: Бѣлорусскія загадки, № 46.

– Ідзе муж з жэной і брат з сестрой – знашлі тры сыры, на тры часьці раздзелілі. (Муж, жонка і ейны брат).

– Шло семеро старцоў да несьлі по семі кіёў, а на тых кіях по семеро сукоў, а на тых суках по семеро кошэлёў, а ў тых кошэлях по семеро кошэк, а ў тых кошэк по семеро коценят, а ў тых коценят по семеро хвосьценят. Сколькі ўсіх было?

Dybowski: Zagadki Białoruskie, № 41.

Кальварыя пад Вільняй

(У скарачэнні)

I.

[...] Калі на палях завяршаюцца першыя веснавыя работы, калі засеяна ралля і пасаджаны грады, калі цёплы вецер павее па свеце, несучы з сабою адраджэнне пасля доўгага зімовага сну, новае жыццё, новую сілу – а касцёл апранецца ў светлае ўбранне пасля поснае жалобы – тады на дарогі і гасцінцы, што вядуць у Вільню, выязджаюць у адну калону шнуры вазоў і выходзяць грамады пешых, сагнутых пад цяжарам торбаў і падарожных карабоў. Гэта ідуць кальварыйцы. Ідуць дарогамі, што бялеюць пасярод палёў, самі белыя і светлыя ў сваіх палатнянках і саматканках. Топчуць апаленымі ступнямі пясок і каменні і спяваюць набожныя песні.

А вазы коцяцца з грукатам і скрыпам, і на іх усе сем'і сядзяць разам. Малыя жанчыны, старэнькія бабулі і дзятва з льянянымі чупрынамі, а спераду бокам, ляніва трымаючы лейцы – самі гаспадары. Малыя, каржакаватыя, але моцныя конікі бягуць у чарзе адзін за адным. Абязлюдзелыя вёскі чакаюць вяртання пілігрымаў, якія прыносяць з сабою са святога месца трохі святасці. І яны ідуць знойнымі дарогамі, перабіраючы зярняткі ружанцаў, напяваючы прадаўнія малітвы і злучаючы свае галасы са званам жаваронкаў над мяжою і са стракатаннем палявых конікаў, і са смутным кракатаннем жаб у прыдарожных ручаях, і з усім гэтым вялікім розгаласам абуджанай прыроды, што спявае Пану Богу гімн хвалы і радасці.

Едуць і ідуць здалёк. Ажно са святой Жмудзі, з-пад Шавель і Палангі, ажно з магілёўскіх раўнін, ажно з-пад Наваградка і Слоніма, ажно нават з чарнігаўскіх наваколяў. Шматмоўны гэта натоўп. Жмудская мова, суровая і цвёрдая, мяшаецца з беларускай пяшчотнай гаворкай; польская мова, змекчаная ў літоўскіх вуснах, працяглая і спеўная, гучыць побач з пругкай рускай мовай, якая нясе рэха далёкіх стэпаў.

І тыпы таксама разнастайныя. Пляскатыя, шырокія твары ліцвінак, з яснымі вачыма і бялявымі валасамі; загарэлыя, нібы чырвонае дрэва, мужчынскія галовы, што панура глядзяць, сціснуўшы вусны, заўзятыя і паважныя; дабрадушныя фізіяноміі заўсёды галодных наваградцаў – знясіленых і жаласлівых; і гарадскія тыпы: старадаўнія шапкі з брылямі над сумным абвіслым вусам, і местачковыя капоты і венгеркі, і ўпрыгожаныя чапцы, пакрытыя кветкамі, і вясковыя самаробкі; сівыя світкі і жмудскія карычневыя адзежы, клетчатыя спадніцы і вялікія белыя хусткі, і шэрыя балахоны з чорнымі зубчатымі нашыўкамі, і густа ў поясе сабраныя рускія сярмягі.

Імкнуцца да святых мясцін пехатою ці на возе, напакаваным запасамі і сенам, альбо, нарэшце – «пасля машыны [цягніка]» да Вільні. А думкі ва ўсіх скіраваныя да гэтай Кальварыі, якая свеціцца на самым высокім у наваколлі пагорку, узносячы ўмольна плечы сваіх вежак, бачная з усіх бакоў, па-над вянцом лясоў, стройная і чароўная на блакіце нябёсаў. Да яе з неадольнай сілаю звяртаецца позірк.

Дарогу з Вільні да Кальварыі пазначаюць мураваныя калоны з фігураю Езуса, які нясе крыж. Езус павернуты тварам да гары, на якой Ён павінен быць укрыжаваны. Такім чынам, Ён сам паказвае дарогу набожнаму люду, Ён суправаджае яго ад самага пачатку ў гэтай пілігрымцы. Першая з фігур, што стаіць на пагорку, каля Зялёнага маста, славіцца цудамі і вядомая пад назваю Пана Езуса Сніпскага. Другая – на канцы прадмесця Сніпішкі, акружаная сёння збудаваннямі і амаль нябачная з дарогі. Трэцяя, што знаходзілася некалі ў маёнтку Балтупе, зараз дашчэнтку зруйнаваная.

Галоўным Кальварыйскім святам з’яўляюцца дні Зялёных Святак. На іх найбольш збіраюцца натоўпы сялян, хоць тэрмін пілігрымак не акрэслены дакладна, і працягваюцца яны амаль што ўсю вясну. Святочны панядзелак лічыцца прывілеяваным днём для жыхароў Вільні. Тады сыходзіцца «чысцейшы народ», як сцвярджаюць праваднікі, якія самі, належачы да класа тых, хто носіць сурдугі, глядзяць на вясковую грамаду пагардлівым вокам. Аднак той «чысцейшы народ» паводзіць сябе, на думку дасведчаных людзей, непараўнальна горш за сваіх вясковых братоў, ператвараючы набажэнства ў маёўку і неаднойчы вяртаючыся ў горад у стане моцнай, але зусім не набожнай узнёсласці.

Наадварот, літоўскі селянін лічыць гэтую пілігрымку чыста рэлігійным актам і адбывае яе ў абсалютнай засярожанасці і з вялікім ушанаваннем. Калі для некаторых, асабліва для маладзейшых, гэтае падарожжа ў шматлікім таварыстве суседзяў і родных праз новыя мясціны і пасярод новых ўражанняў – прыемнасць і забава, то, аднак, уласцівая літоўскай душы суровасць супраціўляецца перад кожнай праяваю весялосці і асуджае розныя, нават нявінныя выбрыкі. Калі па дарозе, пад час адпачынкаў і прыпынкаў на ўскрайку лесу, над ручаём ці пры студні, выбухне то тут, то там смех ці нейкі двухсэнсоўны жарт сарвецца з чыіх-небудзь вуснаў, то хутка і замаўкае сярод урачыстага настрою, што пануе тут. Паліцыя, якая конна аб’язджае дарогі падчас вялікіх зборышчаў і пільна назірае за ўсім пад касцёлам каля расстаўленых крамаў, наогул не мае ніякае работы. Узорны парадак падтрымліваецца сілаю вялікай набожнасці і ўзнёсласцю духа, якімі ахоплены гэтыя натоўпы людзей.

Бо для простаі, наіўнай веруючай душы народа няма тут ніякага сумнення, ніякага вагання. Абыходзячы алтары, перад якімі затрымліваецца працэсія ў часе набажэнства крыжовай дарогі, ён выразна, амаль дакладна бачыць у сваім уяўленні гэтыя Пакуты Хрыстовыя – і нязломна перакананы, што яны адбываліся менавіта тут, ва ўсіх падрабязнасцях, пра якія яму праваднік чытае з кніжкі – пранікае і ўжываецца ў іх, цалкам напаўняецца імі, нібыта ён і сапраўды меў іх перад вачыма. Рэальны свет усё мацней аддаляецца ад яго – адсоўваецца і знікае, і адразу свет містычны, духоўны, незямны, свет ахвяры

і самаахвярнасці, свет надзеі, любові, захаплення напаўняе яго, падхоплівае, уздымае... З перамяшаных галасоў, са стогнучага адпеваў лесу, з шэlestу старонак пацераў, з шуму соснаў, з жабрачых просьбаў, з абразоў на сценах капліц, са спякотных дарог, з уласнае стомленасці нараджаецца галюцынацыя – сумная і шчаслівая. Нібыта пагружаныя ў паўсон, адурманеныя, напаўпрытомныя, залітыя потам, з засмяглымі вуснамі, заканчваюць пілігрымы абыход балючых дарог. А калі, нарэшце, пасядуць на траве, каб адпачыць і падсілкавацца, то хоць ужо і дазволена гаварыць, але амаль ніхто не ўстане вымавіць ні слова. І далей працягваецца паважнае маўчанне, напалову экстатычная вычарпанасць. Бо не абы-якія сілы патрабуюцца, каб здзейсніць пілігрымку згодна з асвечаным у сялян звычаем. Пасля адбыцця з раніцы споведзі і праслухоўвання імшы, яны тройчы абыходзяць трыццаць пяць стацый, прысвячаючы гэтаму цэлы дзень, а здараецца, і да позняе ночы.

Ёсць сярод гэтых людзей, і менавіта сярод іх, такія, хто штогод прыбываюць сюды. Яны ведаюць усе прыдарожныя мястэчкі, вёскі, заезныя дамы і двары. Ведаюць таксама віленскія касцёлы, ксяндзоў і міласэрных асоб, у якіх можна падмацавацца, адпачыць, а часам нават і ноч правесці. Яны перш за ўсё ведаюць, дзе што трэба заспяваць, дзе які пацер прамовіць, калі ўкленчыць, калі ўстаць. Яны – сапраўдныя майстры цырымоніі і адначасова кіраўнікі свайго гурту. Пад крыло гэтых дасведчаных асоб гарнуцца іншыя, паслухмяныя навічкі, якія аддаюцца пад іх апякунства.

Дзеля большае набожнасці ідуць часта «кальварыйцы» жабраваць хлеб. І няма выпадку, каб ім хто-небудзь пашкадаваў гэтага хлеба. Усюды іх гасцінна прымаюць, сардэчна вітаюць, сялянскія хаты шырока расчыняюцца перад імі як перад дарагім і святым госцем. Таму, выходзячы з дому, яны ў торбы свае кладуць толькі кавалак хлеба, а калі маюць пры сабе нейкую капейчыну,

Група пілігрымаў

дык на ахвяру ў касцёл ці на тое, каб купіць медальёнікі, якімі абвешваюць свае ружанцы. Ім сам Бог дапамагае.

Памерці падчас пілігрымкі ў Кальварыю і быць там пахаваным – гэта вялікая ласка Боская. Лежачы ў святой зямлі побач з Езусавай магілаю, і за душу можна быць спакойным, бо штогод з вуснаў шматтысячнага тлуму льецца «Анёл Панскі» за тых, чые целы тут пахаваныя. Таму нават вельмі хворыя не адмаўляюцца ад такога цяжкага падарожжа – і нярэдка воз, высланы саломаю, вязе пакутнікаў, знясіленых, амаль мёртвыя целы.

Назваць дакладную колькасць тых пілігрымаў, хто штогод прыбывае, немагчыма. Ніколі нікая статыстыка тут не праводзілася. Пры гэтым трохразовае абыходжанне стацый амаль кожнай групай відавочна павялічвае іх лічбу. Неаспрэчны факт, што на працягу шасці тыдняў пяць-шэсць ксяндзоў, кожны год прысланых на гэты час з Вільні, штодзённа спавядаюць каля тысячы чалавек. А колькі з іх з’яўляюцца пасля адбытай ужо ў Вільні споведзі! Таму нельга дапусціць больш нізкай лічбы, чым 50–60 тысяч кожны год падчас веснавой урачыстасці. А можа нават і гэтая лічба не адпавядае сапраўднай.

І так мінаюць гады і стагоддзі. Вакол змяняецца свет, праходзяць суровыя буры і навальніцы, шмат велічных гмахаў паволі ператвараецца ў руіны, шмат іскраў гасне, пакаленні адно за адным сыходзяць у магілы.

Але на вяршынях Веркаў як бессмяротны сімвал стаіць Кальварыя.

Стаіць, знікаючы ў небе сваёй вяршыняю, намоленая тысяччу галасоў, намоленая і асвечаная, і высока трымае свой сімвал – Крыж Збавення. А Збавення гэтага прагнуць усе і пад сімвалам гэтым аб’ядноўваюцца.

Таму штогод, калі сонца заблішчыць над краем, зноў павяртаецца веснавая хваля пілігрымаў, якая разрастаецца і імкнецца сюды, каб абмыць ступні віленскай Кальварыі слязьмі пакуты і скласці пад крыжам свой невымерны цяжар.

Штогод з адраджэннем вясны адраджаецца ў сэрцах прыгнечаных, пакрытых земляным пылам людзей туга па нечым вышэйшым, прыгажэйшым, нябесным; разломваецца абруч рэчаіснасці і нядолі, які скоўвае іх – распірае душу імкненне да бясконцасці.

З бяздоннай глыбіні нязведаных таямніц чалавечае істоты паўстае разуменне яе Боскага пачатку – яе несмяротнага існавання...

І ідуць натоўпы людзей да Таго, Які сказаў: «Я – Уваскрасенне і жыццё; хто веруе ў Мяне, калі і памрэ, будзе жыць» (Ян, 11, 25).

II.

У Вячэрніку

Езус з апосталамі сеў за апошнюю бяду – за развітальную вячэру перад смерцю. Яго чалавечае сэрца дрыжыць, душа Яго патанае ў смутку, а ў хвіліну расстання вучні, з якімі тры гады Ён таптаў іўдзейскую зямлю, гэтыя абраннікі з тысячаў, гэтыя, якім сваю справу даверыў, здаюцца Яму даражэйшымі і блі-

жэйшымі. І Ён хоча з імі застацца, хоча быць заўсёды з імі! Разломвае хлеб – дае піць з келіха. «Гэта цела маё. Гэта кроў мая. Рабіце гэта ў памяць пра мяне».

А вакол шумяць сосны, і яліны апускаюць да зямлі свае жалобныя галіны, і бярозы дрыжаць дробнымі лісткамі пад нейкім містычным павевам, які пралятае праз лес...

«Задумаемся сёння, верныя хрысціяне...» – прамаўляе грубы голас з-пад светлых, як лён, валасоў.

«Як Пан Хрыстус цягне за нас свае раны! – цягнуць далей шматлікія галасы. – Ад часу, калі быў схоплены, не меў спачыну ажно да сканання...»

І ўзлятае пад вершаліны хвояў песня.

Рухаемся. На чале ідзе праваднік з кніжкаю. Непатрэбна яна яму, бо ён на памяць «усё ведае, як трэба, але – дзеля таго, каб заўсёды было больш салідна». Пры сабе з вялікай значнасцю нясе падвешаную на парасоне чырвоную хустку нейкі старац. Кожная група мае такі свой знак, пад які збіраюцца разам – гэта замяняе калісьці ўжываныя штандары. Жанчыны, ціснучыся вакол, цягнуць за сабою і дзяцей. Босыя, у клятчастых спадніцах, у сярмягах і з палатнянымі мяхамі за плячыма. Не адна з іх нясе перавешаныя цераз плечы чаравікі, падвязаную ля торбы бляшанку на адну кварту ці гаршчочак на вадку, а часам і немаўля ў пялюшках. Ідуць усе з непакрытымі галовамі, і сонца праз дрэвы кладзе свой залаты бляск то на іх бялявыя валасы, то на лысыя чарапы, на апаленыя твары – паважныя і строгія, на іх ілбы, узараныя барознамі.

Спяваюць амаль усе. На фоне грубых мужчынскіх галасоў вырываюцца яскравымі тонамі жаночыя сапрапа. Часта фальшывяць. Аднак спеў плыве па лесе, нібыта шырокакрылы птах – шыбуе па-над імхамі і папараццю, па-над кустамі ляшчыны, б'ецца аб чырвоныя ствалы соснаў, патрасае карункавыя бярозкі – і ляціць... ляціць удалячынь. «Naprzód w Ogrójcu wziął pocałowanie. Tam Judasz zdrójca dał był Żydom znamię. Oto, żydowie, mego mistrza macie, Tego ż imajcie...»

Вочы звяртаюцца да неба, твары робяцца больш сур'ёзнымі. На грудзях асядае цяжар. Бо ідзём мы за Ім, Ягонымі слядамі. А Ён ідзе з Вячэрніка да Агруйца, а там Яго чакае пакута. Так ідзе Ён выразна паперадзе нас тою пясчанай і камяністай дарогаю ўніз да ракі, пад таямнічым ценем вялікіх ялін. Ідзе – у акружэнні сваіх вучняў, якія зараз адыйдуць ад Яго, якія зараз адракуцца ад Яго...

«Płaczmy też dzisiaj, wierni chrześcijanie, dziękując Panu za najdroższe rany...»

III.

Аліўная гара

За Трынопалем, дзве невялічкія абрэзаныя і завершаныя купалкамі вежкі якога расказваюць пра даўнюю гісторыю, за мурамі сада, аблітая водамі Віліі, узносіцца Аліўная гара. Стаяць там пасярод дрэў тры каплічкі. Мураваныя, з выбрукаванай падлогаю, унутры яны маюць намалёваныя на сцяне абразы.

У першай, ля падножжа гары, Езус прадказвае вучням сваю хуткую смерць, суцяшае іх і мацуе іх адвагу, і, пакінуўшы іх там, унізе, падымаецца вышэй

У Агройцы

і моліцца. «Кажучы: “Ойча! Калі хочаш, пранясі чашу гэтую міма Мяне! Аднак не Мая воля, а Твая няхай будзе.» – З’явіўся ж Яму Анёл з неба і ўмацоўваў Яго. І Ён, перажываючы ўнутраную барацьбу, старанней маліўся. І зрабіўся пот Яго, як кроплі крывы, што падалі на зямлю.» (Лука, 22, 42–44).

І мы кленчым перад каплічкамі. Праваднік зычным загадным голасам, імкнучыся следаваць ксяндзу на амбоне, прагалашвае казань, затым малітву. Потым шэптам мы прамаўляем: «Ойча наш» і «Вітай, Марыя».

Устаём. Жанчыны і мужчыны ідуць па чарзе ў сярэдзіну каплічкі цалаваць на абразях Езусавы ступні, падымаюць да іх дзяцей, каб і яны пацалавалі. Сярод грамады пануе маўчанне, ніякіх шэптаў, ніякіх заўваг. Нават дзеці не адважваюцца ні пра што ні запытаць, ні ўсміхнуцца. Пад кожным з абразоў відаць стосы абаранкаў – ахвяра на касцёл.

Зноў узнікае песня і ляціць, ляціць па-над блакітнай Віліяй ажно туды, далёка на палі і сялянскія хаты. «O, duszo wielka, nabożna, ku miłemu Bogu skłonna! Wejźyż na Syna Bożego, na Zbawiciela naszego!»

З глыбіні лесу здалёк адгукаецца іншая песня – там ідзе і спявае іншая група. І ўвесь лес, і лугі, і палі, і блакітная Вілія плачуць разам з Езусам і дрыжаць перад блізкай пакутаю, і кожнай набожнай душы робіцца трывожна і цяжка.

А там, унізе, ужо чакае подлы Іуда з войскам і пацалункам выдае Пана. Сэрца скаланаецца ад гэтага ганебнага ўчынку, і думка адразу шукае спосабу пакараць здрадніка і адпомсціць за Пана. Такое не можа яму быць даравана! Таму, перш чым ён сам павесіцца, самае меншае, што яму тут можна ўчыніць – гэта на абразе выдрапаць яму вочы, а пасля яго – і тым жаўнерам-катам, якія служаць ліхой справе. Гэта прызначаная ім справядлівасць: усе яны маюць выбітыя вочы і свецяць на сцяне светлымі плямамі цэгля.

Але Езуса ўжо схапілі і павялі. Ідзём за Ім са сціснутым сэрцам. Ідзём за Ім цяністым шляхам, па краю поля, якое цешыць вока хвалямі засеянай збажыны. Павявае ветрык, і яшчэ зялёныя каласы нізка кланяюцца Яму да самых ног.

«О, душа! Якая ж ты дарагая, аплочаная вялікім мытам! Увесь скарб неба і зямлі Бог даў для цябе. Не прадавайся ж танна, дзеля грахоў, на ганьбаванне...»

Кедрон

У глыбокім яры, над якім, кідаючы жалобную пляму на блакіце неба, звісаюць яліны, плыве шпаркі ручай; бегучы па каменнях, ён штосьці мармыча і гаворыць, бліскае срэбранай лускою і мігціць на сонцы. Гэта Кедрон – святая рэчка з живою вадою, якая лечыць хваробы вачэй. Цераз яе кінуты масток. Але падобна на тое, як салдаты, што суправаджалі Хрыста, са збіццём і здзекамі скінулі Яго з моста ў раку і бязлітасна цягнулі, так і мы, адданыя Яму вернікі, не праходзім па мосце. Мы пойдзем долам, Яго слядамі, праз ваду, ступаючы па каменьчыках.

ЛЯ маста стаіць касцельны служка ў белай комжы і падае крыж для цалавання. Пры ім стаіць і паднос, на які складаюць медзьякі ў ахвяру, а побач – кавалкі палатна і пасмы лёну, падобныя да дзвячых кос. На касцёл!

Над Кедроном спева сціхаюць. Вельмі цяжкая пераправа. Трэба сыйсці на дол па пакатым схіле, ступаючы, як па сходах, па старых карэннях. Потым пераход цераз ручай. Не адзін затрымліваецца ў вадзе, каб апаласнуць свае змучаныя ногі. Але голас правадніка нагадвае: «Сораму не маеш! У святой вадзе вочы лечаць! А то, пагляньце! Ногі мые!»). Няможна – трэба ісці далей.

А далей узвышаецца стромкая гара – высокая, пясчаная. А на яе, хто набожны, узыходзіць на каленях. Жанчыны прыўзнямаюць спадніцы, мужчыны закасаюць нагавіцы – і ідуць; у пыле ў знойную пару цягнуцца на гару па пяску, што рассоў-

Кедрон

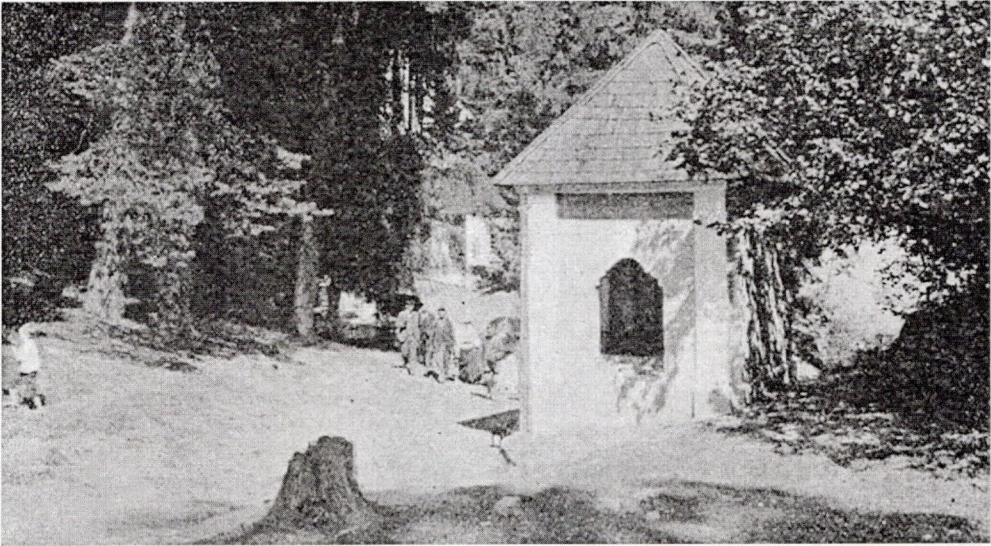

Уваход на Аліўную гару

ваецца з-пад каленяў, ранячы цела аб камяні і карэнні, раздзіраючы скуру, аблітыя потам, задыханыя, амаль што самлелыя. Цягнуцца паволі, абапіраючыся рукамі аб зямлю, цяжка дыхаючы, падобныя не на людзей, а хутчэй на паўзучых гадаў, з дзіўнымі і імклівымі рухамі, пнуцца доўгім ланцугом на гару. Усе маўчаць, толькі цяжкія ўздыхі вырываюцца са змучаных грудзей, з напаяраскрытых вуснаў.

А ў адсутнасць спеваў адгукаюцца з абодвух бакоў дарогі закліканні жабракоў. Бо Кедрон – гэта іх прывілеяванае месца. Па ўсёй ваколіцы, пры ўсіх сцежках тырчаць яны, паўсюль параскіданыя. Але тут яны ўтвараюць непарарываны шэраг. Тут збіраецца іх «смятанка», іх «цвет», іх арыстакратыя, знакамітыя і шанаваныя сярод сваіх старэйшын. Ёсць тут сляпцы з белымі рыбінымі вачыма – пагаслымі і няўцямнымі; ёсць вялізныя галовы – апухлыя, чырвоныя, выпаленыя нейкімі жудаснымі хваробамі; ёсць твары, што па-ідыёцку смяюцца; ёсць вусны, што ўвесь час балбочуць; ёсць высахлыя часткі цела, пажоўклыя, нібыта сухія галіны, наўмысна паднятыя ўгору – як шыльда ў краме, якая заклікае публіку; ёсць пасіненыя раны, што сцякаюць крывёю, абкручаныя белымі анучамі; ёсць дзіўна скрыўленыя целы, гарбы, гузы, плечы без рук, галёнкі без ступняў і счарнелыя нерухомыя шкілеты, што нерухома ляжаць пры дарозе, падобныя да трупаў; звярыныя кудлатыя морды – страшэнныя і дзікія. Ёсць нават маткі, якія кормяць немаўлят – іронія мацярынства! Ёсць нават сямейныя пары – іронія каханьня!

І гэты пачварны люд, закапаўшыся ў пясок, сядзіць пры дарозе, у цяньку, і кожны мае пры сабе сваю малую «гаспадарку». Бо прыехалі надоўга, і, можа, здалёк, і мусяць жыць зручна пад час кальварыйскай кампаніі, таму што праца цяжкая. І кожны мае разасланую на зямлі белую сурвэту, для збірання кінутых яму абаранкаў і хлеба, місачку для грошай і некалькі кніжачак з песнямі.

Дарога ад Пілата да Града

А на відным месцы – альбо крыжык, альбо фігурка нейкага святога. Часам такі няшчасны нават мае пры сабе вазок, у якім родныя прывозяць яго з раніцы на месца яго стаяння, а ў вазку – цяплейшая адзежа і торба з хлебам і салам, і пляшка гарэлкі, і нават падушка, калі захоча спаць. Пакуль нікога няма, жабракі сядзяць ціха: то дрэмлюць, то, папіваючы з пляшкі, заядаюць хлебам і кашаю, то сварацца між сабою. Але калі набліжаюцца пілігрымы, усе кідаюцца да кніжак ці да ружанцаў, і гэтыя агідныя вусны – апухлыя, сінія, хворыя на рак губы, звыклія да цынчнага смеху і брудных слоў, пачынаюць славіць Пана Бога. І гэтыя аслеплыя вочы – пачырванелыя, загноеныя і бессаромныя, уздымаюцца да неба, і гучаць надламаныя і прапітыя галасы, выводзячы малітву: «Маці Найчысцейшая, маліся за нас! Маці Беззаганная, маліся за нас!»

І ад усёй гэтай пачварнай зграі ідзе смурод гнілізны, бруду, хваробы, распусцы, агідных учынкаў, бесчалавечных злачынстваў, а тыя рукі, з абодвух бакоў дарогі працягнутыя па міласціну – як кіпцюры драпежных птушак; і выглядаюць яны, нібы пякельныя здані – плюгавыя і злавесныя, як увасабленне брыдоты, зла і ўсялякае бяды.

Але паколькі яны з'яўляюцца інструментамі для прамаўлення пацераў; паколькі, выстаўленыя сваімі калецтвамі, яны ўмеюць узрушыць сэрцы пілігрымаў; паколькі яны голасна заклікаюць да міласэрнасці і літасці, і абяцаюць маліцца за дабрадзеяў, то ў выніку ўсяго гэтага грошы сыплюцца ў міскі, – і добра ім робіцца: «Дасі, то хоць маліцца будзе за цябе, – кажуць. – П'яніцы то яны, п'яніцы, грэх сказаць. Але заўсёды-такі жабраку даць трэба». І вераць, што гэтыя назойлівыя галасы трапляюць да трона Богага. І самі, рухаючыся на каленях на крутую гару, у пяску і пыле, цешацца, чуючы за сабою заклікі да нябёсаў: «Каралева Анёлаў, маліся за нас! Каралева Патрыярхаў, маліся за нас!»...

Ад Анны да Каіафы.

Ад Пілата да Ірада

На гары паважна шуміць лес. Шырокая дарога перад намі, цяністая і халодная. Пасля цяжкага яру Кедрона, напоўненага агіднымі прывідамі, дзікіх крыкаў і дакучлівых воклічаў, пасля цяжкой пясчанай і крутой дарогі мы прыпадаем на калені з адчуваннем палёгкі. Тут ціха, спакойна. Пачвары зніклі, толькі сосны калышуцца над галавамі. І ўзносіцца голас правадніка: «О, цярплівы Езус! Які праз уваходную браму са здзекамі ад няўдзячных праведзены быў...».

Перад намі драўляная брама, утвораная з трох арак. З абодвух бакоў сярэдняга ўваходу вісяць, аздобленыя ўторкнутымі зялёнымі галінкамі, маленькія крыжыкі. Праходзячы, сялянкі набожна іх цалуюць. А праходзіць трэба толькі пасярэдзіне, бо гэтым шляхам вялі Пана Езуса. І мы ідзём яго слядамі.

За Ім таксама ідзём праз Сіонскую браму і ўваходзім у Ерусалім, у няўдзячны горад, і спыняемся перад [першасвятаром] Аннаю. Там бязбожны жаўнер падымае руку на Пана.

«Jezus, ciężki policzek wziąwszy od Malchusa,
Choć cierpliwy, łagodny, rzekł: «Za co Mię katujesz?
Bierz stąd przestrożę, że gdy bliźnich policzkujesz,
W osobach ich katujesz Jezusa.»¹

Ад Анны да Каіафы 330 крокаў. І зноў пытанні, зноў абразлівыя словы, кінутыя ў твар Узлюбленага, зноў блюзнерства і знявагі...

Аж нарэшце надыходзіць перапынак, і Езуса замыкаюць у цямніцы. Спускаемся і мы ў тую падземную каплічку, дзе статуя Яго стаіць у паўзмроку. Стаіць Ён – ужо змучаны перанесенымі пакутамі і рыхтуецца да далейшых пакут. Самотны, усімі пакінуты, са звязанымі рукамі, з бясконцым болем у душы.

Але сёння, Езус наймілейшы, Ты ўжо не пакінуты. Мы, адданыя вернікі, акружаем Цябе ўсёй грамадою, абыходзім на каленах Тваю фігуру і цалуем Твае ступні. І ў місачку, што стаіць тут, побач, мы кідаем медзякі на Касцёл Твой і ўскладаем Табе ў ахвяру тонкае палатно і светлае льняное пляценне...

І ідзём зноў за Ім праз розныя брамы, праз Сіонскую і Жалезную, у Стары і Новы Горад, ад Каіафы да Пілата тысячу крокаў, а ад Пілата да Ірада – 350, і зноў да Пілата 600 локцяў.

Прыходзім пад раскошную ярусную Ратушу, адкуль палахлівы Пілат паказвае габрэям бічаванага у цярновай кароне на галаве Езуса, кажучы: «Esse Homo!». І нам здаецца, што мы бачым гэты збалелы, скрываўлены твар, што нахіліўся да нас з верхняе каплічкі і глядзіць на нас, нягледзячы на пакуты, заўсёды добрымі, поўнымі любові вачыма. Мы б Цябе не выдалі на смерць, наймілейшы Езус!

Але тлум габрэйскі крычыць там, за намі: «Укрыжуй Яго! Укрыжуй!». І Пілат згаджаецца, подлы баязлівец.

¹ Вершы аўтарства кс. Магнушэўскага, якія дагэтага часу захаваліся на сцяне.

Пятая стацыя

І зноў узнікае песня, і ляціць пад шум сосен: «Kto się w opiekę poda Panu swemu, a całym sercem szczerze ufa Jemu...»

Твары робяцца ўсё больш засяроджаныя, вочы ўздываюцца толькі да абразоў у каплічках. Пануе маўчанне і нейкі дзіўны спалох перад вялікай таямніцай... І ўсё бліжэйшым робіцца нам Ён, усё цясней яднаемса мы з Ім, усё выразней адчуваем Яго прысутнасць.

І па лясных дарогах ідзем з засмучаным сэрцам...

А лес увесь час мармыча свой урачысты пацер. Пахнуць зёлкі, цвітуць кветкі, і жывіца залатымі кроплямі спывае па сасновай кары. І птушкі цвіркаюць дзесьці высока па галінах, і мушкі віруюць у праменнях сонца, трапечуцца вялікія белыя матылі. І струмень ляпеча ў глыбіні катлавіны, і Вілія дзе-нідзе выбліскае блакітным тварам праз ліяны. І ўсё навокал патыхае вясною, святлом, цяплом і весялосцю.

Але немагчыма разам з лесам, з кветкамі радавацца нам – Яго адданым вернікам – бо ідзем за Ім на пакуту... на Кальварыю...

Пад Крыжам

«Як воўк ягня, Пана каты схапілі,
І крыж – зброю пакуты – на яго ўзвалілі».

І вось ужо наш Наймілейшы, абцяжараны крыжам, ступае на шлях пакуты і ідзе на смерць.

Але як толькі Ён прайшоў 80 крокаў, ужо ўпаў пад крыжам.

У адчыненай з трох бакоў каплічцы спачывае яго фігура, апранутая ў чырвоныя шаты, прыгнутая цяжарам вялікага крыжа. Тут зноў складаюць ахвяры –

Ратуша

палотны і лён, хусткі і абаранкі. Абаранкаў асабліва шмат; параскіданья, яны залацяцца, як каменчыкі, і ўтвараюць нібыта пасцель для фігуры, што ляжыць. Кожны павінен пакласці тут некалькі грошаў; трэба хоць такім чынам выкупіць свае грахі, трэба пакласці за іх сваю даніну. Бо што паваліла Пана на зямлю, як не нашы ліхія праступкі? Пад іх цяжарам Ён падае, яны Яго прыгнятаюць больш, чым гэты крыж, які Ён мусіць несці.

«Мала з першага месца адышоў Езус мілы,
Пад цяжарам крыжа на зямлю упаў.
Хочаш ведаць з якой прычыны? Вера адказвае,
Што Яго твае цяжкія грахі кінулі на зямлю».

Аднак, хоць за нас Ён пакутуе, хоць за нашыя правіннасці Ён ляжыць ледзьве жывы, без сіл паварушыцца, Ён такі добры, што на тым самым месцы пасылае нам дабрадзеіствы і дары; і гэты самы крыж, які Яго прыгнятае –

цудадзейны сродак ад розных хваробаў і надзейнае лякарства ад зубнога болю. Таму абавязкова трэба забяспечыць сябе ім, настругаць сабе крыху гэтага цудадзейнага дрэва і забраць з сабою дадому.

І не адзін застаецца ззаду ад групы і хуценька наразае кавалкі цудадзейнага дрэва. З ласкі Пана Езуса будзе паратунак у хваробе!

Ад першага месца, дзе Ён упаў, да месца, дзе Найсвяцейшая Маці са святым Янам перайшла дарогу, 60 крокаў.

Тут дзяўчаты ў знак жалю расплятаюць сабе валасы. Гэтак робяць спрад-веку ў вёсках пад час пахаванняў любімых асоб. Вось і тут таксама...

Зрэшты, кажуць, што гэтым яны хочуць рабіць тое, што рабіла святая Магдалена.

Стацыя тут стаіць на ўскрайку лесу. Далей раскінулася вялікая жытнёвая ніва, а за ёю цягнуць ліпы пры ксяндзовым садзе і высока ў неба скіраваныя вежы Кальварыі. І вядзе да яе перарэзаная карэннямі соснаў вузкая дарожка, зарослая палявымі кветкамі, у якіх стракочуць конікі. Тут блакітна і сонечна.

Са сцяны капліцы глядзяць на нас спакутананыя вочы Езуса і скрыўлены ад болю твар Яго Маткі.

«О, калі гэты абраз не ўзрушыць цябе да жалю,
Значыць, ты, чалавеча, маеш каменнае сэрца!»

Не, у нас сэрцы не каменныя! Са многіх вачэй пачынаюць цячы слёзы, сэрцы смуткуюць і баляць разам са Святою Паннаю, і кожны раз узнікае ўсё больш жаласлівая песня, падобная да стогну:

«О, якая маркотная і засмучаная гэтая благаслаўленая Матка Сына Адзіна-роднага! Якая плакала і рыдала, і ад жалю дрыжала, калі бачыла пакуты Сына мілага...»

Ідзём. Усё цяжэй Езусу несці свой крыж – і ў нас таксама ўсё цяжэй на душы. Ужо не радуе нас ні блакітнае неба над намі, ні каласы, што нахіляюцца да нашых ступняў, ні духмяныя кветкі на межах... Нас ахоплівае трывога... Вось неўзабаве адбудзецца ахвяра, васьм ужо стаіць перад намі Кальварыя. Набліжаемся да яе...

Як жа цяжка Езусу пад гэтым крыжам!

Тут жа Вероніка¹ заступае дарогу, і, перапоўненая літасцю, выцірае Яму твар хусткаю.

«Вероніка выцірае кроў з твара Езуса,
А Езус узаемна дарыць ёй свой абраз.
Рабі дабро для бедных, як Яго браты,
Ён табе ў небе ўзіраннем на свой твар адплаціць».

Узіраннем у свой твар... І ўжо праз хвіліну нам здаецца, што мы знаходзімся ў небе і ўзіраемся ў той салодкі твар, а вакол спяваюць анёлы, праходзяць святыя

¹ Характэрны той факт, што калі на нядаўна адрэстаўраваным абразе намалювалі завушніцу ў вуху св. Веронікі, то адразу ж яго выдрапалі, напэўна, з адчування неўласцівасці свецкай аздобы для такой святой.

па прамяністых палях, квітнеюць ружы, пахнуць кветкі, калышуща белыя і залатыя хмаркі, і ахоплівае нас спакой...

Але не, яшчэ мы не ў небе. Езуса чакае смерць на крыжы, а нас – доўгая і цяжкая жыццёвая вандроўка, Кальварыйскі крыжовы шлях.

Трэба ўстаць і ісці.

Адсюль, ажно да Судовае брамы, праз якую злачынцаў праводзілі на смерць, 366 крокаў. Тут Пан Езус упаў у другі раз.

«Упаў Езус наймілейшы пры выхадзе з Сіёна.

Задумайся, хрысціянін, калі паўстанеш перад варотамі смерці –

Што з табой будзе дзеяцца пад час твайго канання?

Ах, калі там упадзеш, то болей не ўстанеш».

На Кальварыю

Стаіць перад намі высокая гара, на якую вядуць акружаныя мурам каменныя сходы. З абодвух бакоў старыя ліпы схіляюцца над нашымі галовамі. Тут цяніста і духмяна. Сонца прадзіраецца промнямі праз галіны і сее залатыя стрэлы тут і там на замшэлыя камяні. Тут пануе прахалода і зеленаваты мігатлівы паўцень. Мухі круцяцца на сонцы, і раі пчол гудуць у лістоце.

Высокая гара стаіць перад намі. А на яе вяршыні, у глыбіні касцёла, гарыць лампада перад алтаром і свеціць нам як зорка ў паходзе. Туды, да яе імкнемся. Там – мэта нашае вандроўкі.

Але да таго – укленчваем яшчэ перад трыма каплічкамі. Спачатку – ля Жанчынаў, што плачуць. «І ўслед за Ім ішло вялікае мноства народу і жанчынаў, якія рыдалі і галасілі па Ім. Абярнуўшыся да іх, Езус сказаў: «Дочкі Ерусалімска! Не плачце па Мне, а плачце па сабе і дзецях ваших; бо вось надыходзяць

Кальварыйскі касцёл

дні, у якія скажуць: «блажэнныя няплодныя, і ўлонні, якія не раджалі, і грудзі, якія не кармілі»; тады пачнуць гаварыць гарам: «Упадзіце на нас» і ўзгоркам: «пакрыйце нас» (Лука, 23, 27–30).

О, Езус! Якія ж праўдзівыя Твае словы! І ці не надышлі ўжо гэтыя дні? Ці не над сабою і не над нашымі сынамі мы плачам, раняючы тут слёзы перад Тваім абразом? І ці не шчаслівейшыя тыя, чые ўлонні не нарадзілі і чые грудзі не кармілі, і сэрца якіх не трывожыцца і не дрыжыць па тых, якіх на свет нарадзілі! Бо іх нарадзілі ў болю і гадавалі ў клопатах, але не на шчасце і не на радасць, ні на пацеху нашых дзён у старасці. А на цяжкую працу, на крывавыя слёзы, на спакусы і на барацьбу, а можа і на вечнае знішчэнне.

Дык ці не пара сказаць гарам: «Упадзіце на нас!», а пагоркам: «Пакрыйце нас!...»

І скараюцца жанчыны перад абліччам Езуса, падаючы тварам перад Яго абразом, а расплеценыя валасы рассыпаюцца па каменнях.

«Самі па сабе плачце і над сынамі вашымі!». І тут узнікае стогн і жальба, і горача плачуць жанчыны, трымаючы ў абдымках дзяцей.

«Потым ішоў Пан Езус 161 крок і тут, пад самай гарою, трэці раз упаў, – голасна чытае праваднік. – Зрабіў Пан Езус да гары яшчэ 18 крокаў, дзе з яго сарвалі адзежы».

І тут, і там уклэнчваем перад абразамі ў каплічках.

Канец пілігрымкі ўжо блізкі. Ужо светлы і высокі касцёл узносіцца побач перад намі. Ужо толькі некалькі прыступак аддзяляюць ад мэты – ад укрыжаванага Хрыста. Але мы яшчэ не ўваходзім у касцёл. Яшчэ збоку, крокаў за 12, уклэнчваем перад абразом, на месцы, дзе Хрыста прыбівалі да крыжа. Твары бялеюць, расшыраныя зрэнкі з жахам глядзяць на гэтыя нявінныя пакуты. Запаноўвае цішыня... І нават праваднік паніжае голас, губляе ўпэўненасць у сябе, і ўжо толькі шэпча словы казані.

«Per crucem ad lucem» – напісана над дзвярыма касцёла.

Уваходзім. У алтары вялікі крыж і распяты на ім Хрыстус. Вакол уклэнчаныя грамады вернікаў. Ціха. За вокнамі пад дахам касцёла трапечуцца ластаўкі і шчабечуць вераб'і, але тут, у сярэдзіне, – цішыня.

Цішыня настолькі велічная, што чуваць, як падаюць зернеткі ружанцаў і як уздыхаюць людскія грудзі.

Ён памірае на крыжы, памірае за нас. Раскрыў шырока рукі і хацеў бы ўзяць у іх увесь свет і прыціснуць да грудзей. На высокай Кальварыі стаіць крыж Яго як штандар. З журботнага свайго трону Ён пануе і з'яўляецца Панамам гэтых палёў і гэтых цёмных лясоў, і гэтай блакітнай Віліі, і гэтых сялянскіх хат, і гэтых людскіх душ, якія зараз сцелюцца да яго ступняў, самелыя ад жалю, заплаканыя і ўлюбёныя, ахопленыя гэтым містычным токам, што ідзе ад Яго – бязвольныя перад Яго абліччам.

Ціха ў касцёле. Перад алтаром міргае лампада – праз вокны падаюць водбліскі сонца. А Яго балюча распятая белая постаць свеціцца высока над галоўкамі, памірае на крыжы.

Праз шэры сялянскі тлум прабягае дрыжанне... Угінаюцца плечы, схіляюцца галовы, вочы пакрывае імгла. Грубая зямная абалонка спадае, растае, знікае... Штодзённыя клопаты і турботы кудысьці адыходзяць і гінуць, увесь свет засланяецца нейкім дзіўным змрокам, падае ў нейкую бяздонную глыбіню – чалавек сам расцякаецца ў нейкім бязмежным моры... А застаюцца толькі чыстыя душы, страсныя, знуджаныя і веруючыя і ствараюць асвятляльны вянок вакол Укрыжаванага...

Ля гроба

Памёр Пан Езус на сваім ганебным крыжы... Яго цела бязвольна абвісла, галава схілілася на плячо.

Яго трэба асцярожна зняць, захінуць у белы саван, нацерці духмянымі алеямі і занесці адсюль далей, у магільную капліцу, дзе Ён спачне аж да дня Уваскрасення.

І ляжыць Езус у капліцы, пакрыты белым саванам і абкладзены ахвярным палатном і светлымі пассамі найтанчэйшага лёну, і мноствам абаранкаў, і нават дзявочымі шлюбнымі вянкамі, якія сюды Яму прыносяць маладыя замужніцы. Ляжыць ціхі, мёртвы і чакае Уваскрасення.

Схіленыя над ім два драўляныя анёлы плачуць і галосаць, уздымаючы далоні да твараў. Яны прыгожа ўбраныя ў яскрава размаляваныя шаты, у шнуры бліскучых пацерак, з зачасанымі валасамі. А на сцянах – суровыя постаці рымскіх жаўнераў з выдрапанымі вачыма вартуюць цела Замучанага. Пільнуюць, каб Яго не выкралі вернікі, каб не паўстаў Ён з труны і не ўзнёсся ў славе на неба.

Забіты, замучаны. Няхай жа больш ніколі не зварухнецца, няхай ужо пасярод мёртвых не падымецца, няхай ужо не ведае пра Яго свет, і камень, які замыкае магілу, няхай парасце мохам забыцця. Няхай гэтае сэрца, якое білася, нібы жывое, застыгне, няхай яно ператворыцца ў прах і замоўкне навекі! Так павінна быць!

Салдафоны пільнуюць. Як загадана! Стаяць узброеныя і суровыя, сочаць, каб не ўзнікла ніякіх непарадкаў, каб якія-небудзь старанныя вучні не ўчынілі бунтаў і бяспраўя.

І народ укленчвае перад памерлым Хрыстом і засяроджана схіляе галовы.

Памёр і ляжыць халодны, бледны і нерухомы, без слова на збялелых вуснах, без позірку у згаслых вачах.

І анёлы плачуць над ім.

Але ці сапраўды памёр? І ўжо да нас не вернецца? І знікла, развеялася тое, што было святлом нашых вачэй, голасам нашых грудзей, уцехаў сэрцаў, святлом і любоўю – найсвяцейшым выразнікам нашай уласнай душы? Знікла назаўсёды...

Хіба і мы хочам заваліць магілу каменнем і даць ёй парасці мохам забыцця?

Не, не! Мы ведаем, што «Ён не памёр, а толькі спіць». Спіць моцным, каменным, магільным сном, нерухомы і мёртвы, на першы погляд – мёртвы настолькі, што можа ўвесці ў зман чуйнасць салдат, якія пільнуюць Яго. Але там, унутры, стукае сэрца, віруе кроў, паветра напаўняе грудзі, сілы збіраюцца і растуць у чаканні гадзіны Уваскрасення.

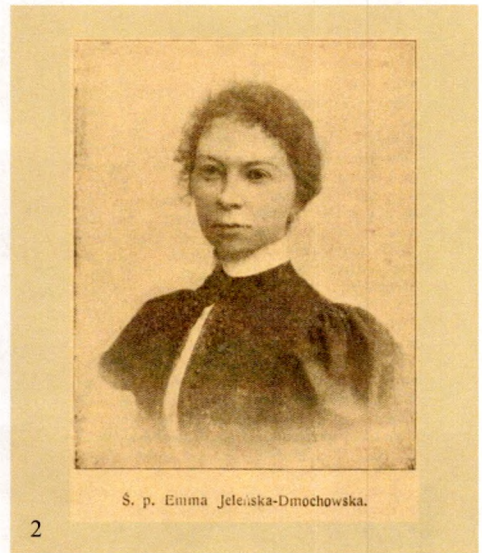
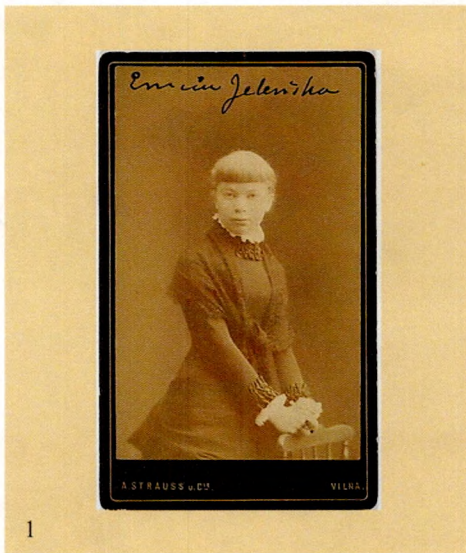
І вось, злучаючыся з Яго ўнутраным жыццём, утоеным і ціхім, усё навокал таксама дрыжыць ад жадання і смутку. І з шуму лясных соснаў, і з шалясцення ліп, з птушынага шчабятання, з цурчання ракі, што няспынна плыве, з ветру, што лятае па палях, і з уздыхам людскіх грудзей, з гэтых раскрытых у малітве вуснаў і з гэтых узнятых да неба вачэй – ідзе вялікая ўмольная просьба: «Паўстань, паўстань, о Пане!»

І неўзабаве, калі праб'е яго гадзіна, уцякуць злыя сілы, памлеюць перапаханыя вартаўнікі, адваліцца магільнае века і паўстане Ён у трыумфе і сіле, бо сказаў:

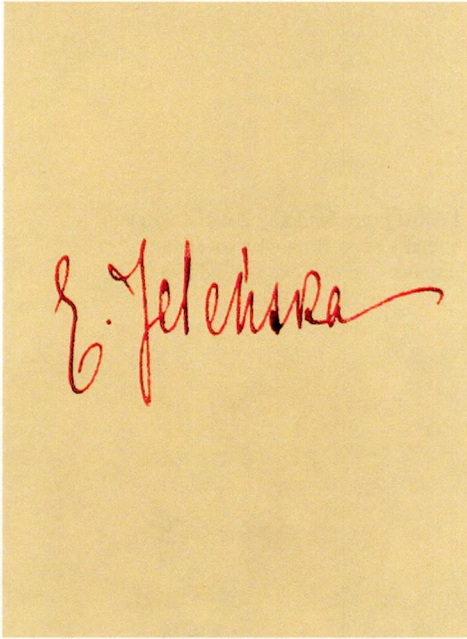
«Я – уваскрасенне і жыццё; хто верыць у Мяне, калі нават і памрэ, будзе жыць» (Ян, 11, 25).

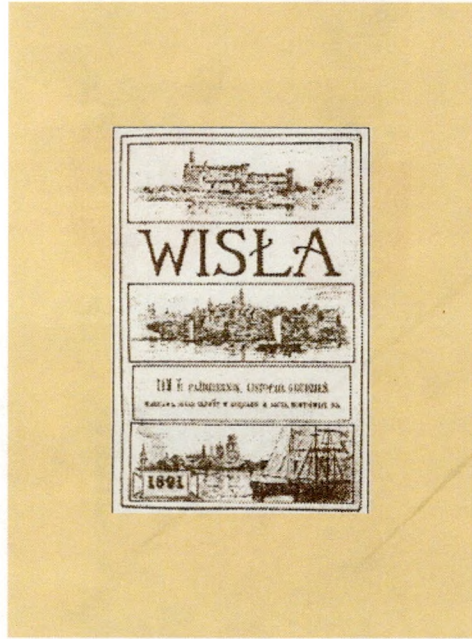
Гербы роду бацькоў Эмы Яленскай:
злева – герб Яленскіх «Карчак»,
справа – герб Аскеркаў «Мурдэлію»

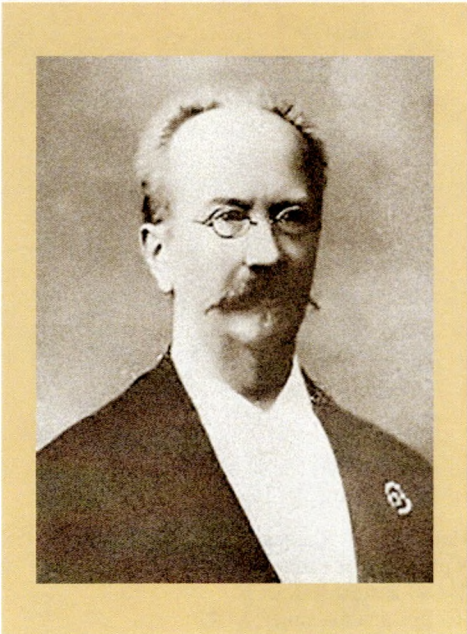
Партрэты Э. Яленскай-Дмахоўскай
у розныя гады жыцця:
1 – 80-я гады XIX ст.,
2 – прыкладна канец XIX ст.,
3 – прыкладна першае
дзесяцігоддзе XX ст.

Аўтограф Эмы Яленскай

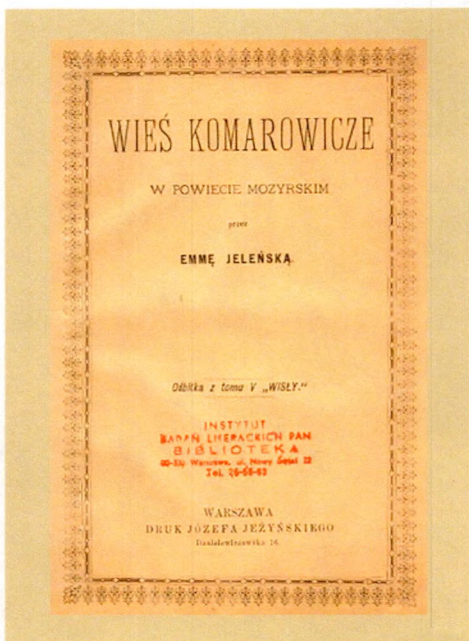
Вокладка часопіса «Вісла»

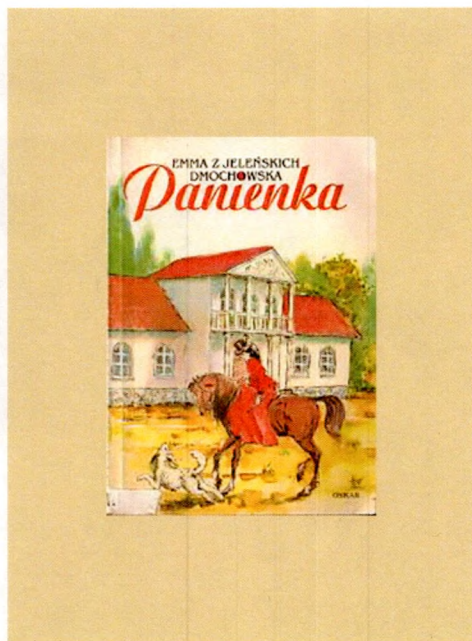
Ян Карловіч

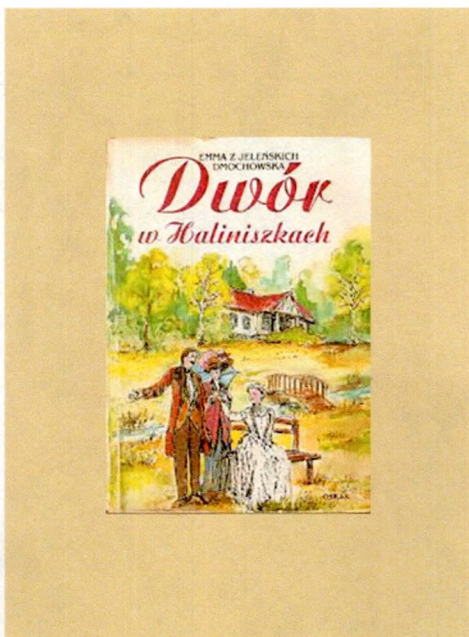
Каля касцёла ў мястэчку Капаткевічы

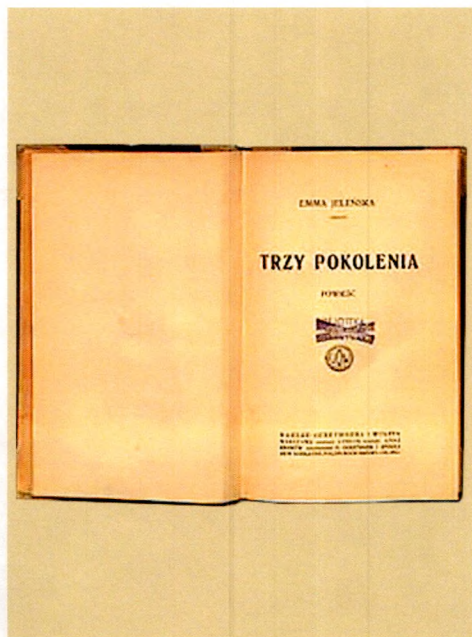
Вокладка нарыса Э. Яленскай «Вёска Камаровічы ў Мазырскім павеце», выдадзенага асобным выданнем

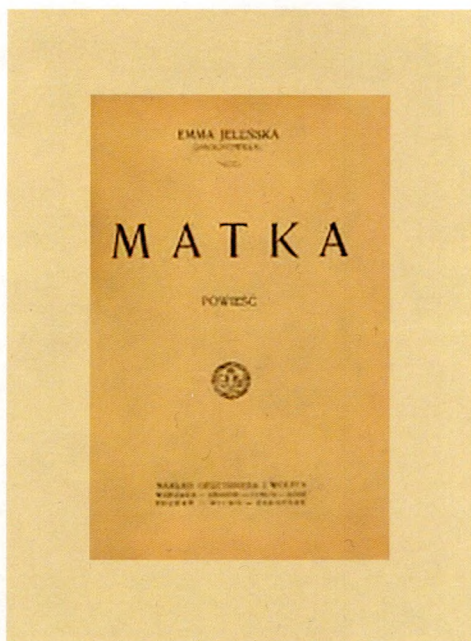
Вокладка аповесці «Паненка»

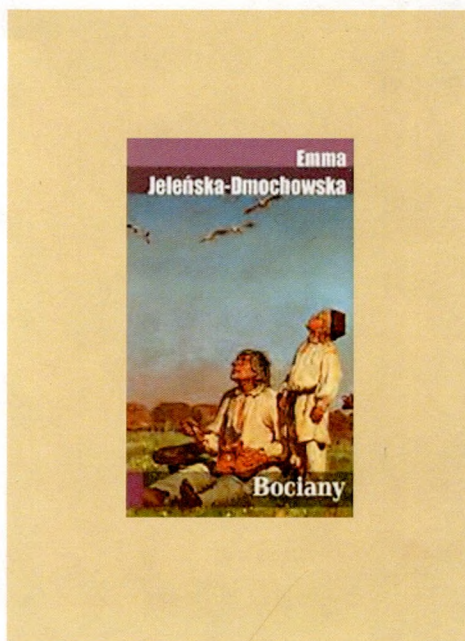
Вокладка аповесці «Двор у Галінішках»

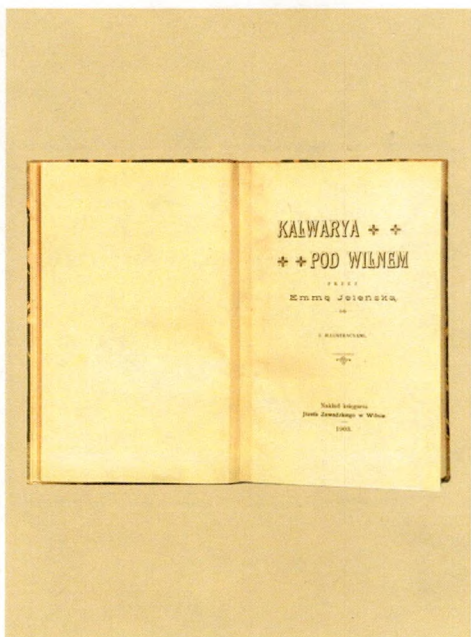
Тытульная старонка аповесці «Тры пакаленні»

Першая старонка аповесці «Матка»

Вокладка зборніка навел «Буслы»

Тытульны ліст нарыса «Кальварыя пад Вільней»

Месца спачыну Эмы Яленскай-Дмахоўскай на могілках Росы ў Вільні (фота Андрэя Антонова)

Лісты

1. Да Яна Карловіча

8 (20) верасня 1890 г.

Шаноўны Пане рэдактар!

Адносна Вашага пажадання, выказанага ў «Wiśle» (т. IV, красавіцкі сш.), дасылаю два знаёмыя мне варыянты песні, разгледжанай шаноўным Панам у артыкуле «Сістэматыка польскіх песень», IV, стар. 393, і пададзеныя там як песні пра Яся і Касю. Варыянты, запісаныя мною ў вёсцы Камаровічы ў Мінскай губ. Мазырскага пав., маюць агульны характар з цытаванымі ўжо ў «Wiśle» беларускімі варыянтамі. Тым не менш, аднак, могуць спатрэбіцца.

Застаюся з пажаданнямі і павагаю

Э. Яленская, цяпер Дмахоўская.

2. Да Яна Карловіча

2 (14) лютага 1891 г.

Шаноўны Пане!

Зразумеўшы з Вашага ліста, што і варыянты беларускіх народных песень могуць спатрэбіцца дзеля сістэматыкі песень, дасылаю Вам вядомую мне святую песню, змест якой падобны да пададзенай у № 10, сш. 4 «Wisły», у сш. пад назваю «Дзяўчына і пілігрым». Мушу дадаць, што гэтая песня цытавана ў Зянькевіча: «Вясковыя песні Пінскага люду», стар. 254, і ў Шэйна «Беларускія песні», стар. 387, № 717.

Карыстаючыся выпадкам, хачу падзякаваць шаноўнаму Пану за ласкавую зацікаўленасць маімі зборамі. Маю надзею, што здолею напрудвесні ўпарадкаваць іх і тады прыслаць іх Вам праз Пана Вольскага [Зыгмунт Вольскі – бібліяфіл, супрацоўнік Публічнай бібліятэкі ў Варшаве]. Не ведаю толькі, ці будуць яны мець вартасць, бо змяшчаюць мноства рэчаў ужо друкаваных.

Прашу прыняць, шаноўны Пане, выражэнне самай шчырай павагі і поспехаў.

Э. Дмахоўская.

3. З лістоў Зыгмунта Вольскага да Яна Карловіча

Ад 3. VII. 1891 г.

...Што чуваць у д-ра Капярніцкага [Ісідар Капярніцкі – антраполог]? Меў ад яго лісты адносна песень і загадак, сабраных на Палессі паннай Эміліяй Яленскай (цяпер пані Дмахоўскай).

Ад 8. II. 1893 г.

...Калі будзе час [...] прашу запытацца ў д-ра Завілінскага [Раман Завілінскі – мовазнаўца і фалькларыст, сакратар Антрапалагічнай камісіі Этнаграфічнага аддзела Акадэміі навук], што робіцца з працаю п. Яленскай «Песні, прыслоўі і загадкі з Камаровіч...»

4. Ліст Яна Карловіча да Эмы Яленскай-Дмахоўскай

30 кастрычніка 1897 г.

Шаноўная Пані!

Са шчырай радасцю чытаю ў сённяшніх газетах паведамленне пра Ваш трыумф на конкурсе, віншую ад усяго сэрца і цешуся, што супрацоўніцу нашай «Wisły» напаткаў такі поспех. [Маецца на ўвазе перамога Я.-Д. на конкурсе імя Баляслава Пруса.]

Прашу прабачыць, што на Ваш ліст ад 6.10 адказваю толькі цяпер. Я павінен быў спачатку параіцца з маімі таварышамі пп. Балінскім [Ігнацы Балінскі – пісьменнік, паэт, публіцыст] і Глогерам [Зыгмунт Глогер – вучоны-гісторык, этнограф, фалькларыст, археолаг, пісьменнік]. Вынікам гэтай дамоўленасці стала іх наступная просьба да Пані: у зборніку былі б пажаданыя толькі тыя беларускія песні, якія б сваім зместам былі звязаны з творамі Міцкевіча (напр., баладамі). Іншыя знаходзіліся б далекавата ад нашае мэты. Калі ж Пані такіх не знойдзе, то просім пра што-небудзь іншае, хаця б этнаграфічныя дадзеныя або штосьці нядоўгае і закончанае, каб ськім-такім чынам мела адносіны да жыцця або творчасці Міцкевіча. Можа, знайшлася б пара казак, напр., з Наваградскага павету, якія нейкай ніццю можна было злучыць з Міцкевічам?¹ Урэшце, што Пані пажадае прыслаць, з удзячнасцю прыем.

У чаканні цалую ручкі Пані і прашу засведчыць маю пашану Пану доктару.

Верны слуга

Я. Карловіч.

¹ Гаворка вядзецца пра выданне, прысвечанае 100-годдзю А. Міцкевіча – «Księga pamiątkowa na uczczenie setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza» (1798–1898), якая выйшла ў 2-х тамах у 1898 г. У 2 т. было змешчана эсэ Яленскай-Дмахоўскай «Свіцязь».

5. Да Яна Карловіча

[Лістапад 1897 г.]

Шаноўны Пане, даўно ўжо збіралася выказаць Вам падзяку за ласкавае абдорванне мяне столькімі цікавымі творамі – але, выбіраючыся ўвесь час у Варшаву, жадала б зрабіць гэта асабіста. Бачу, аднак, што задоўга давялося б чакаць, бо выезд наш пастаянна адцягваецца і папраўдзе ўжо не ведаю, калі мы выедзем адсюль. Такім чынам, шлю шаноўнаму Пану найсардэчнейшую падзяку за Яго дабрыню. Хацела б Вам нечым аддзячыць, і старалася адкуль толькі можна здабыць манюшкаўскія памяткі, але так па сённяшні дзень абсалютна нічога не трапіла мне ў рукі.

Знаходзячыся ў вёсцы ў наваколлях Наваградка, увесь час не выпускала з думак «Уцёкі» і «Лянору» [назвы балад А. Міцкевіча], але надта мала там была, каб што-небудзь магла знайсці і акрамя некалькіх песень нічога больш не прывезла. Але тым часам тут, прыводзячы ў парадак сабраныя некалі беларускія казкі, натрапіла на адну, якая можа мець з «Уцёкамі» пэўнае сваяцтва. Не магу пра гэта меркаваць, таму дасылаю шаноўнаму Пану тую казку, запісаную мною ад адной вельмі старой жанчыны на Палессі. Вельмі буду рада, калі яна акажацца прыдатнаю Пану.

Прашу пыняць, шаноўны Пане, выражэнне шчырай павагі і ўдзячнасці.

Э. Дмахоўская.

6. Ліст Яна Развадоўскага¹ да Эмы Яленскай-Дмахоўскай

16 кастрычніка 1901 г.

Антрапалагічная камісія Акадэміі Навук перадала беларускія матэрыялы, сабраныя Пані, мовазнаўчай камісіі гэтай самай Акадэміі для друку. Мовазнаўчая камісія, сакратаром якой я з'яўляюся, прыняла гэтыя матэрыялы ўмоўна. Менавіта нас вельмі цікавяць дакладнасці і ў сувязі з гэтым мы хацелі б ведаць: хто збіраў перапісаныя Паняю казкі, ці сама Пані, ці хтосьці іншы? Далей, ці былі яны запісаныя на месцы, пад дыктоўку асоб з народа, ці інакш? Далей: ці магла б шаноўная Пані ў сумніцельных выпадках даць паясненне, як у дадзеным наваколлі вымаўляецца тая ці іншая рэч?

І ў заключэнні мы б прасілі пра дакладнае вызначэнне мясцовасці, у якім баку і наколькі далёка ад Мазыра знаходзіцца вёска Камаровічы etc.

Асабіста я маю ўражанне, што сабраныя тэксты запісаны шаноўнай Пані не зусім дакладна ў адносінах народнага вымаўлення.

Чакаю прыемнага адказу. Застаюся з глыбокай павагаю.

¹ Прафесар Ягелонскага ўніверсітэта

Каментар

Вёска Камаровічы ў Мазырскім павеце

Друкуецца паводле выдання: *Wieś Komarowicze w powiecie Mozyrskim przez Emmę Jeleńską* : Odbitka z tomu V “Wisły”. – Warszawa, 1892.

[Пра народную калыханку]

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве Літвы (далей – ЦДГА Літвы). – Ф. 1135. Воп. 10. Спр. 202. Л. 91–92.

[Вобразы татар у народных песнях]

Друкуецца паводле: *Wisła*. – 1894. – Т. 8, zesz. 3. – S. 589–590.

Прыказкі

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў ЦДГА Літвы. – Ф. 1135. Воп. 10. Спр. 209. Л. 47–47адв.

Свіцязь

Друкуецца паводле: *Księga pamiątkowa na uczczenie setnej rocznicy urodzin Adama Mickiewicza (1798–1898)* : w 2 t. – Warszawa, 1898. – Т. 2. – S. 57–58.

Казкі

Друкуецца паводле выдання: *Беларускі казачны эпас* / Склад. У. В. Анічэнка. – Мінск : Выд-ва БДУ, 1976. [62 казкі].

Беларускія песні і загадкі

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў архіве Польскай Акадэміі навук у Кракаве, KE № 80. [360 песень + 103 загадкі]

Кальварыя пад Вільняй

Друкуецца ў скарачэнні паводле выдання: *Kalwarya pod Wilną przez Emmę Jeleńską z ilustracyami*. – Wilna, 1903.

Лісты

1. Да Яна Карловіча

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў ЦДГА Літвы. – Ф. 1135. Воп. 10. Спр. 94. Л. 810.

2. Да Яна Карловіча

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў ЦДГА Літвы. – Ф. 1135. Воп. 10. Спр. 94. Л. 809.

3. З лістоў Зыгмунта Вольскага да Яна Карловіча

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў ЦДГА Літвы. – Ф. 1135. Воп. 10. Спр. 112. Л. 548адв., л 549.

4. Ліст Яна Карловіча да Эмы Яленскай-Дмахоўскай

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў ЦДГА Літвы. – Ф. 1135. Воп. 3. Спр. 80. Л. 75–76.

5. Да Яна Карловіча

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў ЦДГА Літвы. – Ф. 1135. Воп. 10. Спр. 94. Л. 813.

6. Ліст Яна Развадоўскага да Эмы Яленскай-Дмахоўскай

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў ЦДГА Літвы. – Ф. 1135. Воп. 3. Спр. 80. Л. 61.

Змест

ПРАДМОВА. Паненка з вёскі Камаровічы	3
ВЁСКА КАМАРОВІЧЫ Ў МАЗЫРСКИМ ПАВЕЦЕ	12
[ПРА НАРОДНУЮ КАЛЫХАНКУ]	76
[ВОБРАЗЫ ТАТАР У НАРОДНЫХ ПЕСНЯХ]	77
ПРЫКАЗКІ	79
СВІЦЯЗЬ	81
КАЗКІ	83
Слоўнік	188
БЕЛАРУСКІЯ ПЕСНІ І ЗАГАДКІ	192
КАЛЬВАРЫЯ ПАД ВІЛЬНЯЙ	352
ЛІСТЫ	369
КАМЕНТАР	372

Навукова-папулярнае выданне

Яленская Эма

«НАРАДЗІЛАСЯ Я НА ПАЛЕССІ...»

Фальклорна-этнаграфічная спадчына

Укладанне:

Васілевіч Уладзімір Аляксандравіч

Рэдактар *Г. К. Кісялёў*

Мастацкі рэдактар *У. У. Дамненкоў*

Тэхнічны рэдактар *В. А. Тоўстая*

Камп'ютарная вёрстка *С. Н. Касцюк*

12+

Падпісана да друку 02.09.2019. Фармат 70×100^{1/16}. Палера афсетная. Друк лічбавы.
Ум. друк. арк. 30,5+0,33 укл. Ул.-выд. арк. 22,9. Тыраж 150 экз. Заказ 195.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецкі дом «Беларуская навука».
Пасведчанні аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 1/18 ад 02.08.2013, № 2/196 ад 05.04.2017.

Вул. Ф. Скарыны, 40, 220141, г. Мінск.

ISBN 978-985-08-2481-3

9 789850 824813

Эмгэг ЗИНЧИГЧКЭЭ

НАВДАНДЭЭНЭН
НАМЕССЭН...